

Tbilisi - 2019

*წიგნი დაბეჭდილია სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა
სამმართველოს სამეცნიერო საბჭოს ინიციატივით და რეკომენდაციით*

Bu kitabın nəşrinə icazə veridiyinə görə Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsi
Gürcüstan Gənclərinə Yardım və Maarifləndirmə Təşkilatına təşəkkür edir.

სსიპ სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველო
მადლობას უხდის საქართველოს ახალგაზრდობის დახმარების და
საგანმანათლებლო საზოგადოებას წიგნის გამოცემის ნებართვისათვის

Bu kitabın nəşrinə icazə veridiyinə görə Bütün Gürcüstan Müsəlmanları İdarəsi
Gürcüstan Gənclərinə Yardım və Maarifləndirmə Təşkilatına təşəkkür edir.

Kitabın orjinal adı: Gönlü Bahmesinden
Öyle Bir Rahmet ki
Müəllif: Osman Nuri Topbaş

Anadolu türkcəsindən
Azərbaycan türkcəsinə
uyğunlaşdıra: Nurlan MƏMMƏDZADƏ
Elmi redaktor: Dr. Abbas QURBANOV
Ədəbi redaktor: Nurlan MƏMMƏDZADƏ
Nəşrə hazırlayan: Sedat DEMİR
Hacı BƏKİROĞLU
Dizayn: Afiq İSGƏNDƏROV
Elsevər ƏHMƏDOV

Esma Oniani st, Tbilisi, Georgia ,#23
Tel: (+995) 32 253 16 30
Mob: (+995) 577 62 30 31
ID: 401960794, Postal Code: 0159
E_mail: info.amag77@gmail.com

KÖNÜL BAĞÇASINDAN

გულის ბაღიდან

დაე იღოს წიგნობა

Elə Bir

Rəhmət ki

Osman Nuri TOPBAŞ

ოსმან ნური თოფბაში

Tbilisi-2019

TƏQDİMAT

Rəbbin Rəhmətiylə Dirçəlib Dünya...

Böyük dinimizə qail olan kimsələrə doğru İslami yöndə dəyərli əsərlər müəllifi **Osman Nuri Topbaş Bəyəfəndinin** ismi yaxşı tanışdır: Onun “Varlıq Nuru”, “Mövlana Dərgahından Əsintilər”, “Fəzilətlər Mədəniyyəti”, “İnsan Deyilən Müəmma” və “Nəbilər Silsiləsi”ndən Azərbaycanda yayınlanmış mükəmməl kitabları oxucular arasında geniş yayılmış və böyük rəğbətlə qarşılanmışdır.

Osman bəy rəhmətlik atası ustaz Musa Topbaş həzrətləri kimi ömrü boyu ildə bir neçə dəfə Məkkəyi-Mükərrəmədə və Mədinəyi-Münəvvərədə həftələrcə qalıb, İslam Peyğəmbərinin yatdığı müqəddəs torpaqda onun mənəvi iqlimi ilə nəfəs almaqda; qələmə alacağı növbəti tanındıçı kitaba materiallar hazırlamaqda...

Xatəmul-Ənbiya olan Həzrət-Məhəmmədin örnək həyatını qüsursuz yaşamağa qeyrət göstərən bu qələm sahibinin əlinizdəki mübarək kitabı Azərbaycan oxucusunu Uca Allahımızın bitib-tükənməz rəhməti ilə bağlı duyğu və düşüncələr mənzumələrini tanımaq üçün qarşısına məqsəd qoyub: **“Elə Bir Rəhmət ki...”**

“Elə Bir Rəhmət ki, şəfqət və mərhəməti bütün insanlığı, hətta bütün məxluqatı (gen-bolluqla) bürümüş...”

Möhtərəm oxucularımız!

Bu kitabı sizdən əvvəl oxuduğum üçün, hər halda, sizdən əvvəl də beş-on kəlmə söz demək haqqım var. Ondan sonra isə sizi kitabla baş-başa qoyacağam, inşallah!..

Şərqi tarixi mərhəmət əhli olan və klassik şairlərimizin qələmində dastanlaşan unudulmaz səfa əhlələrinin kişilikləri ilə doludur.

Comərdliklə mərhəmət bir-birini yaxşıca tamamlayan qavramlardır. Təəssüflər olsun ki, bu gün az-az yada düşsə də, bir zamanlar hər toy-düyündə, hər əhli-məclisdə o insanlar böyük təvəccöhlə xatırlanı, bəlkə kiminsə qəlbində bir işıq yandırır, xeyirxahlıq hissi oyadar deyə onların dastani fəaliyyətləri şirin bir dillə xatırlanardı.

Allahın rəhmətini örnək götürmüş o mərhəmət mücəssəməsi olan kimsələrin söz-söhbəti, heç şübhəsiz, soydaşlarımızı zəif kimsələrə, kasıblara və müxtəlif səbəbdən üzüntülü nəçarlara yardım etməyə səfərbərlikdə çox gərəkli rol oynayırdı.

Həzrət Mövlanadan bu yöndə yada düşənlər: “Comərdlik cənnətdəki sərv ağacının bir budağıdır! Belə budağı əldən qaçıran yazıqlar olsun!.. Ey doğru yolda olan kimsə! Comərdlik budağı səni yüksəkliklərə çəkə-çəkə, (arzuladığın) əslinə aparıb çıxarar!.. Ağzını qapat və qızıl dolu ovcunu aç! Cəsəd xəsisliyini burax və comərdliyi (qayə) seç!”

Osman bəyin həcmli kitabı boyunca min bir vəsiləylə balandıra-balandıra söhbət açdığı Allah Rəhməti elə möhtəşəm bir xəzinə ki, onunla nəşvü-nüma tapır çəmənlər; yerlər və göylər bu müntəzəm uyuşum içində bir rəhmətin sayəsində insan oğlunu dünya durduqca yaşamağa ruhlandırır. Biz gül-çiçəyi, gül-lüstanları, onların əlvan rəng cəlvəsini görüb bu ilahi büsatı ba-

cardığımız qədərincə öyməyə çalışırıq... Əsl səbəbkar olan o rəhməti unuduruq bəzən; rəhməti-Xudanı görməzdən gəlirik çox vaxt...

Rəbbimizin əngin rəhmət və məhəbbəti ilə iqlimdən iqlimə nə qədər gözəlliklər sərgilənib, gözümüzü, könlümüzü güldürdüyünü cəhalətdənmi, qəflətdənmi xəyala gətirmirik; daha doğrusu o uca rəhmət sahibinin cəlalına şükrlərimizi nədənsə əsirgəyirik...

Uca Mövla qəflətimiz səbəbilə öz rəhmət yağmurunu bizim kimi acizlərdən əsirgəməz ki. Bəşər tarixi Allaha qarşı üsyanımızdan, ağız uzatmaqlığımızdan belə öz dərgahının işıqlarını üzərimizdən əskiltməyib.

Bizdən əvvəlkilər ilahinin rəhmət adlı lütfü-inayətini bizlərdən daha böyük qədirlənliklə dəyərləndirmişlər. Ərzurumlu İbrahim Həqqi həzrətlərini bu yerdə xatırlamaq istədim:

Haqq, işləri xeyr eylər!

İnanma ki, qeyr eylər!

Arif bunu seyr eylər;

Mövla görəlim neylər? –

Neylərsə, gözəl eylər!

Naçar qaldığın yerdə

Qəfil açılar pərdə:

Dərman yetirər dərdə..

Mövla görəlim neylər? –

Neylərsə, gözəl eylər!

Allahın səbri çox böyükdür və günahkarlara rəhmətiylə, acımasıyla cavab verməsi Onun qüdrətinin sonsuzluğu ilə ölçülən bir dəyərdir! Sevərək yaratdığı məxluqatı hədudsuz məhəbbəti və rəhməti ilə zülm və bəşəri müamilələr fəsadından acıyaraq xilas eləyir. Kölgəsini onun başı üstündən götürmür. Rəhməti bol olan Xəliq yaratdığı bəşər oğlunu da mərhəmətli olmağa, həmcinslərini bələlərdən qurtarmağa, onun dərdini yüngülləşdirməyə çağırır. Qurani-Kərimdə bu cür çağırışlar çoxdan çoxdur.

Sonuncu Peyğəmbər olan Həzrət-Məhəmmədə göndərilən səmavi kitabımız Qurani-Kərim öz qayəsi etibarilə, doğrudan, ən çox Rəbbimizin rəhmət əsintilərini insaniyyətə çatdırmaq üçün göndərilib.

Əngin rəhmət sahibi olan Rəbbimiz təkcə Rəbbül-İslam deyil, başa-baş Rəbbül-Ələmdir! Nə qədər ki, qövm var, o qədər Onun bu hakimiyyətini hallandırmaq həm də dini borcumuzdur!

İşə bax ki: qaçan da Onu çağırır, qovan da! Yıxılan da Onu çağırır, yıxan da!

Rəbbimiz hər kəsin varlığının sahibi olan qüdrət!

Yoldan çıxmağa cəhd edən hər kəsə:

- Allahını unutma! – deyirik.

Məzlumu dar ağacından qurtaran; günü günortadan qaytaran Allah! – deyər bir deyimiz var. Möminlər uzun zaman ərzində bu böyük rəhmətə sığınmışdır! Hər bəşər oğlunun ümidi, təskinliyi və şəfa vericisi olan Rəbbimiz! Xalq arasında geniş yayılmış bir alqışı da burda təkrarlamaq istəyirəm:

“Allah üstündə yar olsun!”

Bu alqışda Rəbbimizin dərya rəhmətinə bir daha ümumbəşəri diqqət yönəldilir.

İnsan nəyi bacarsa da kamil mənada (rəhman sifəti ilə) rəhməti bacarmaz! Rəhman sifəti ilə rəhm etmək ancaq Allah məxsus acıma təzahürüdür. Ancaq Onun rəhmətinə sığınıb qurtuluşa çatmaq mümkündür!

Həm də təsəvvüf fəlsəfəsini gözəl bilən Aşiq Ələsgər ulu dərğah qarşısında son dərəcə təvazökar, o ulu qüdrət önündə əriyib yox olmuş bir mömin bəndədir. Hələ onun ömrün sonundakı Xudavəndi-Aləmə yalvarışları nə qədər düşündürücü, nə qədər ib-rətamizdir:

- Dünyanın cifəsi aldatdı məni,
Unutdum üqbani, tutdum dünyanı...
Kəlbi-aslanam ya Kərəm Kanı
Rəhm eylə, o yazıq Ələsgər mənəm!

Dədə Ələsgərin atası şair Alməmməd Allahın sonsuz rəhmətinə sığınmaqda yaşanan xatirçəmlik ovqatını mömin bir sə-nətkar kimi qəlbinin bütün rıqqətiylə dilə gətirir:

Bir elə kişinin tut ətəyindən:
Aləmə imdadı ol eylər-eylər.
Zərrəcə üstündə olsa nəzəri,
Yerdən daş götürsən, eylər-eylər!

Gərəkli insanın dəyəri başqalarına göstərdiyi mərhə-mətlə ölçülür.

Ulu Mövlana həzrətləri buyurur: “Mərhəmətə çatmaq dilərsənsə, zəiflərə mərhəmət göstər!..”

Mövlananın mərhəmət duyğuları çox əhatəlidir;

daha doğrusu, Rəbbindən gözlədiyi mərhəmətin əndazəsi sonsuzluğa qədər uzanır: “Rəbbim! Əgər Sənin mərhəmətini yalnız salehlərin ümid etməsi gərəkdirsə, bəs günahkar qulların gedib kimə sığınsınlar?.. Allahım! Əgər ancaq saf qullarını qəbul edirsənsə, suçlular kimin üstünə getsinlər? Kimdən dərdlərinə dərman istəsinlər?..”

Osman Nuri Topbaş Bəyəfəndi Həzrət-Peyğəmbərin, səhabələrinin, ümumən İslam böyüklərinin örnək həyatlarını və onların mübarək irslərini dərinədən bildiyindən “Elə Bir Rəhmət ki” kitabını da o böyük abidə insanların sirayətəddici nəfəsləri ilə yoğurub, İslami ədəbiyyata mükəmməl bir əsər qazandıra bilmişdir.

Məmməd ASLAN

15 Oktyabr, 2009

ÖN SÖZ

Bizə sonsuz lütf, ehsan və rəhmətiylə yanaşan, günahlarımızı bağışlayan, xətalarımızı əfv edən, mərhəmətlilərin ən mərhəmətlisi olan Uca Allaha sonsuz həmd-sənalar olsun!..

Əzəldən əbədə qədər bütün aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən, bəşəriyyətin qurtarıcısı, şəfası, müjdəçisi və şəfaətçisi olan Həzrət Məhəmməd Mustafa -səllallahu əleyhi və səlləm- ə də sonsuz salətu-salam olsun!..

Kainatda nə varsa hamısı Allah təalanın məhəbbət və rəhmətiylə mövcud, məhəbbət və rəhmətiylə zinətli, məhəbbət və rəhmətiylə qiymətlidir. Yəni, Rəbbimiz daim insanlara qarşı rəhmətlidir. Bu rəhmət sayəsində hətta kafirlər də nəfəs alır, ruzilənirlər. Bütün zülm, fəsad və üsyanlara baxmayaraq bu dünyanın varlığını sürdürməsi də bu rəhmətin genişliyinə bağlıdır. Çünki rəhməti-ilahi hər zaman qəzəbi-ilahidən daha öndədir. Çünki Allah təala rəhməti və mərhəməti sevir. Belə ki, ən son göndərdiyi ən şərəfli Peyğəmbər Həzrət Məhəmməd Mustafa -səllallahu əleyhi və səlləm- i də **“rəhmət”** olaraq vəsfəndirir. Buyurur ki:

“Səni də (Ya Rəsulum!) aləmlərə ancaq bir rəhmət olaraq göndərdik” (əl-Ənbiya, 107)

Kainatda nə varsa, hər biri bu rəhmətdən faydalanır. Xüsusilə də insan övladı. Ətrafımızdakı nemətlər yalnız o Rəhmət Günəşi vəsiləsiylə bizə bəxş edilən ilahi lütfəldir. Bütün gözəlliklər, ölgülər və s, hər biri o rəhmətin təzahürləridir...

O rəhmət “Elə bir rəhmət ki”, bir kəpənəyin rəngarəng qanadlarındakı gözəllik, açılan bir güldəki lətafət, baharı bəzəyən çiçəklərdəki zərafət, insan oğlunu əhsəni-təqvimə yüksəldən əxlaqi keyfiyyətlər və abidə şəxsiyyətlər yetişdirən ilahi fəzilətlər onun rəhmətinin əksi, onun rəhmətindən bir lütfdür... Bəşəriyyət səadət və qurtuluşa ancaq o misilsiz örnək şəxsiyyətdən uca əxlaq ölçüləri sayəsində nail olmaqdadır.

Buna görə bütün varlıqlar daim ona borcludurlar. Bu borcun qarşılığı da ona salavat və coşqun bir məhəbbətdir. Bu mənada **“Əhli-beyt məhəbbəti”** qəlbimizi doldurmalıdır. Xülfəyi-rəsidindən sədaqət qütbü olan **“Həzrət Əbu Bəkr”**, ədalət nümunəsi **“Həzrət Ömər”**, həya abidəsi **“Həzrət Osman”** və elmin qapısı **“Həzrət Əli”** –radiyallahu anhum- a məhəbbəti və onlardan bizə qədər gələn həyat düsturlarını ruhani iqlimdə yaşamağı bir nemət bilməliyik.

Çünki o həyat düsturları bəşəriyyəti vəhşət, zülm və əbədi fəlakətdən qurtarmış və ona səadət dolu əsrlər yaşatmışdır. Cəmiyyət və idarəçilərin bu uca düsturlara biganə yanaşması əxlaq və ədaləti, doğruluq və elmi zəvala uğradar. Halbuki bütün cəmiyyətlər və idarəçilər yalnız doğruluq, elm, əxlaq, **“Haqq və ədalət”** təməlləri üstündə öz varlıqlarını sürdürə bilirlər. Bu gerçəyin bizə yüklədiyi **“Məsuliyyət”**in ağırlığı da ancaq **“Əmanət şüuru”** ilə daşına bilər. Bu şüuru doğru bir şəkildə qazana bilmək üçün dərin bir **“Təfəkkür”** içərisində olmaq zəruridir. Fəqət bu təfəkkürü nəfsaniyyət işıqforunda deyil, ruhaniyyətin bərəkətli zəminində gerçəkləşdirmək lazımdır.

Bu nöqtədə ağıl və könlü vəhyin işığında mənəvi tərbiyə ilə yoğurmaq və təsəvvüfi bir tərbiyə ilə qəlbi-səlimə nail olmaq zəruridir. Salehlərlə bərabər olaraq bu səviyyəyə çatmaqla yanaşı mənəviyyat ustadlarımızın feyzli irşadlarının və bu istiqamətdə əhlullahın tərcümanlığını ifa edən **“Hz. Mövlananın könül**

iqlimindən hikmət parıltıları”nın könüllərimizi formalaşdırmaqda ayrı yeri vardır.

Belə bir feyzli atmosferdə keçən ömür rəhmət və bərəkətlə dolu keçmişdir. Rəhmət ki, rəhmədən lil-aləmin –səllallahu əleyhi və səlləm- dir. O Rəhmət Peyğəmbəri bizə son nəfəsimizə qədər hər anımızı **“Ruhani bir həyat tərbiyəsi: Ramazani-Şərif”** bərəkəti içində yaşadacaq düsturlar hədiyyə etmişdir.

Bu gün bu düsturlardan bəlkə də ən çox **“İsraf”** məsələsinə diqqət etməliyik. Çünki bu gün **“İman, etiqad və ibadətdə israf”**, **“Zamanda israf”**, **“Elmdə israf”**, **“Əxlaqi dəyərlərdə israf”**, **“Təfəkkürdə israf”**, **“Məişət təmini və infaqda israf”** ilə **“Sağlıqda və yeyib-icməkdə israf”** son həddə çatmışdır. Hələ ən mühüm israfların başında gələn **“insan israfı”** zamanımızın ən böyük dərdi və izzirabıdır.

Buna görə də möminlər bu dərd və izzirabı ürəklərində hiss etməli, özlərinin və ilahi əmanət olan övladlarının Quran və Sünəninin ruhani iqlimində imanlı nəsillər olaraq yetişməsi üçün çalışmalıdırlar. Əsla və əsla **“İçə boş bəhanələrlə halal-haram sərhədləri tapdanmamalı”**dır.

Xülasə: bu gün o Rəhmət Peyğəmbərinin bərəkətli həyatı və cənnəti qazandıracaq düsturları ətrafında çox güclü bir vicdan hesabı aparılmalıdır. Bizi özümüdə gətirəcək güclü bir silkələnmə!.. Çünki sərmayə fərdlərə damğa vurur. Halbuki fərdlər sərmayəyə öz damğasını vurmalıdırlar. İnfaq, mərhəmət, şəfqət və qayğıkeşlik bizim ən bariz vəsfimiz olmalıdır. Hər nəfəsimiz rəhmət içində, hər hərəkətimiz rəhmət içində, hər sözüümüz rəhmət içində olmalıdır. Eynilə Rəsulullah –səllallahu əleyhi və səlləmdə olduğu kimi.

Bu acizənə əsər belə bir niyyəti gerçəkləşdirə bilmək cəhdi içində yaşaya bilmək və bu yolda səylərə vəsilə ola bilmək üçün

qələmə alındı. Yuxarıda təmas etdiyimiz mövzular bir məqalə halında ifadə edilməyə çalışıldı. Bu məqalələr Altınoluk jurnalında nəşr olundu və kitablaşarkən yenidən gözdən keçirilərək siz qiymətli oxucularımızın istifadəsinə verildi.

Rəbbim, Öz yolundakı gözəl niyyət və səylərimizi, saleh əməllərimizi və bütün ibadətlərimizi məqbul eyləsin, rəhmətinə vəsilə qılsın!

Ya Rəbbi! Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in “Möminlərə qarşı Rauf (çox şəfqətli) və Rəhim (son dərəcə mərhəmətli)dir.” (ət-Tövbə, 128) vəsfindən bizlərə də hissələr nəsis eylə! Bizi rəhmət içində yaşat, rəhmətinə qərq eylə!

Amin...

Osman Nuri TOPBAŞ

Sentyabr 2007

Üsküdar

Elə Bir Rəhmət Xi...

İmanımızı mənəvi bir mühafizə altına ala bilmək üçün Allah Rəsulunun əxlaqla həmhal ola bilmək, ona olan şükür borcumuzun gərəyidir. Allaha vəfadan sonra ən ülvə və gərəkli vəfa Fəxri-kainat Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-ə vəfadır. Çünki onun ümmətinə olan şəfqət və mərhəməti bir ananın övladına olan düşkünlüyündən daha artıqdır.

ELƏ BİR RƏHMƏT Kİ...

Allah təala Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i bütün aləmlərə rəhmət olaraq göndərdi.

Elə bir rəhmət ki, hər bir varlıq onun hörmətinə yaradıldı və ona olan hörməti nisbətində Haqq qatında qiymət qazandı.

Elə bir rəhmət ki, şəfqət və mərhəməti bütün insanlığı, hətta bütün məxluqatı əhatə etdi.

Elə bir rəhmət ki, bütün zəhinlərə və könüllərə əbədi bir abihəyat nisbətində elm, irfan, hikmət və eşq mənbəyi olaraq Allah tərəfindən ən müstəsna vəsflərlə sonsuz bir feyz-bərəkət qaynağı olaraq əhsan edildi.

Elə bir rəhmət ki, onunla sonsuz bir hidayət rəhbəri olan Quran bəxş edildi.

Elə bir rəhmət ki, Rəhman və Rəhim olan Allahın ən çox sevdiyi, qiymətləndirdiyi, mərac bəxş etdiyi Rəsulu oldu.

Elə bir rəhmət ki, o olmasaydı, bütün aləmlər ucsuz-bucaqsız səhralara dönərdi.

Elə bir rəhmət ki, yaradılışın başlanğıcı onun nuru ilə var oldu. Kürreyi-ərzdə zühur edən bütün peyğəmbərlər onun nurunun feyz və bərəkətini daşıdılar.

Elə bir rəhmət ki, harada bir gözəllik varsa, onun əksidir. Aləmdə elə bir çiçək açmaz ki, onun nurundan olmasın. Əgər

o olmasaydı, heç bir şey var olmazdı. O, solmayan, əksinə gün keçdikcə təzəlik və tərəvəti daha da artan, sərpa nurdan ibarət ilahi bir qönçədir.

Elə bir rəhmət ki, onun dəyərini və qədrini birbaşa Allah təala xəbər verir. Həm də ona salətu-salam gətirərək...

Haqq təalanın Rəsuluna salətu-salam gətirərək onun qədrini, qiymətini bildirməsi hər cür mədh-sənadan üstündür. Çünki Allah təala ona salətu-salam xüsusunda birbaşa öz uca zatını misal göstərir və bütün mələklərinə də Fəxri-kainat olan Hz. Peyğəmbərinə salavat gətirdiyindən xəbər verir. Ardından da bütün möminlərə əmr edir ki, ona salətu-salam gətirsinlər. Çünki Allah təala bizi -rəvayətə görə- yüz iyirmi dörd min peyğəmbərin arasından belə bir peyğəmbərə ümmət qılmaqla şərəfləndirdi. Həm də bu şərəfi bizə heç bir əvəz almadan nəsib etdi.

Bizə olan bu ilahi lütf bir müstəsnaqlıq ifadə etdiyi kimi, eyni zamanda, bizim üçün bəxş edilən şərəfin böyüklüyü nisbətində bir şükür və vəfa borcunu da özü ilə birlikdə gətirir. Yəni Peyğəmbərlər Sultanına ümmət olmaq şərəfi həm rütbələrin ən böyüyü, həm də məsuliyyətlərin ən ağırıdır. Belə ki, Allah təala ona itaəti özünə itaət, ona üsyanı da özünə üsyan olaraq bəyan edir.

Bu etibarla hər bir möminin Rəsulullahə qarşı ən mühüm şükür və vəfa borcu onu hər şeydən, hətta canından daha çox sevməklə başlayır. Bu səbəblə hər dəfə Rəsulullahın adı çəkildikdə ona səmimi qəlblə salavat gətirmək, onun nümunə şəxsiyyətindən feyz alaraq bir Peyğəmbər aşiqi olaraq yaşamaq bizim üçün bir mömin xarakteri, şəxsiyyəti, həyat düsturu və ruhaniyyət qaynağı olmalıdır. Çünki bu dünyada onun əməlləri əhatə edən rəhmət və şəfqətinə, axirətdə də şəfaəti-uzmasına möhtacıq.

Belə olan təqdirdə bizim vəzifəmiz halımızla, sözümlə və bütün davranışımızla onunla bərabərliyi yaşamaqdır. Çünki **insan sevdii ilə bərabərdir** və sevidiyindən nümunə götürür. Əməllərin varlıq səbəbi olan “məhəbbətdəki sir”lərdən biri də sevən

adamın sevdiiyinin halı ilə həmhəl olmasıdır. Biz nə qədər onun Sünneyi-Səniyyəsinə sevgi və məhəbbətlə bağlı isək, demək ki, onu bir o qədər sevirik və hiss edirik. Onu nə qədər tanıyır və xatırlayıırıqsa, demək ki, bir o qədər məqsəd və istiqatımız Rəsulullahdır. Buna görə də idealımız onun ıcalıq və fəzilətlə dolu olan nümunə şəxsiyyətindəki xüsusiyyətləri tanımaq, ona tabe olmaq və onun ıca əlaqına bürünərək sətirlərdən daha çox onu qəlbən tanıya bilmək olmalıdır.

O Allah Rəsulu ki, insanlardan dərş almadı, onu Rəbbi tərbiyə etdi və o qədər gözəl tərbiyə etdi ki, əlaqın ən incə nüanslarını onda təzahür etdirdi. Bütün bəşəriyyətə qeyb aləminin tərçümanı və Haqq məktəbinin elçisi olaraq göndərildi. Ondakı gözəlliklər cildlərlə kitaba sığmayacaq qədər saysız-hesabsızdır. Onun misilsiz örnək şəxsiyyətindəki fəzilət nümunələrindən bir neçəsi belədir:

Ümmətinə düşkünlükdə Allah Rəsulu (s.ə.s)

Onun ümmətinə olan şəfqət və mərhəməti bir ananın balasına olan düşkünlüyündən daha çox idi. Necə ki, ayeyi-kərimədə buyurulur:

“Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə (məşəqqətə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gə-tirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərlə şəfqətli, mərhəmət-lidir!” (ət-Təvbə, 128)

Onun ümməti üçün etdiyi mərhəmət və şəfqət dolu saysız dualarından biri belədir:

Bir gün Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Allahım, ümmətimi qoru, ümmətimə mərhəmət et!” deyər yalvararaq ağladı. Bunun üzərinə Allah təala:

“- Ey Cəbrayıl, Rəbbin hər şeyi daha yaxşı bilir, amma gedib Məhəmməddən nə üçün ağladığını soruş!” –buyurdu.

Cəbrayıl -əleyhissalam- gəldi. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ona ümməti üçün kədərlənib ağladığını bildirdi. (Cəbrayıl qayıdıb vəziyyəti xəbər verdi) Allah təala:

“- Ey Cəbrayıl, Məhəmmədin yanına get və ona: “Ümmətin barədə səni razı salacağım və səni əsla kədərləndirməyəcəyəm” deyərək müjdə ver!” buyurdu. (Müslim, İman 346)

Rəsulullahın ümmətinə olan mərhəmətini sərgiləyən başqa bir mənzərəni də Abdullah bin Məsud (r.a) belə nəql edir:

“Bir dəfə Nəbi -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Ey İbn Məsud, mənə Quran oxu!” –deyə əmr etdi. Mən də:

“- Ya Rəsulallah, Quran sizə vəhy olunduğu halda onu sizə mənmi oxuyacağam?” –dedim.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Mən Quranı başqasından dinləməyi də sevirəm.” –buyurdu.

Mən də Nisa surəsini oxumağa başladım və:

“(Ya Rəsulum!) Hər ümmətdən (peyğəmbərini) bir şahid gətirəcəyimiz və Səni də onlara şahid təyin edəcəyimiz zaman (kafirlərin halı) nə cür olacaq?” (ən-Nisa, 41) ayəsinə çatdıqda Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Kifayətdir!” buyurdu.

O anda baxıb gördüm ki, Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in gözlərindən yaşlar axır.” (Buxari, Təfsir, 4/9; Müslim, Müsafirin, 247)

Bu hadisə də Allah Rəsulunun ümmətinə olan şəfqət və

mərhəmətini göstərir. Zira qiyamət günü **“Oxu, kitabını** (əməl dəftərini). **Bu gün sən haqq-hesab çəkməyə özün-özünə** (özün öz əməllərinin şahidi olmağa) **kifayətsən!”** (əl-İsra, 14) buyurulacaq və ümmətin günahları ortaya töküləcəkdir. Yuxarıdakı hədisi-şərif də o mənzərəni xatırlatdığı üçün ümmətinə şəfqətlə dolu olan rıqqətli qəlbi buna dözməyən Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- inci dənələri kimi göz yaşları tökmüşdü.

Yenə Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdur:

“Allah təala (bu ayə ilə) ümmətim üçün mənə iki aman endirdi:

(1). **Sən aralarında olduğun müddətdə Allah onlara (ümumi bir) əzab endirməyəcəkdir;**

(2). **Onlar istiğfar etdikləri müddətdə Allah onlara əzab etməyəcəkdir.** (əl-Ənfal, 33)

Mən aralarından ayrıldıqda (Allahın əzabına əngəl olacaq ikinci aman olan) istiğfarı qiyamətədək ümmətimin yanında qoyub gedirəm.” (Tirmizi, Təfsir, 8/3082)

Əgər bir mömin Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in məhəbbətini daima könlündə daşıyarsa, ümid edilir ki, Allah onu cəhənnəm odundan azad edər, Rəsuluna məhəbbətlə dolu olan o qəlbi atəşə atmaz.

Nəql etdiyimiz bu rəvayətlər Allah Rəsulunun ümmətinə olan sonsuz şəfqət, mərhəmət və düşkünlüyünü əks etdirən saysız misallardan bir neçəsidir. Bu baxımdan Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in ümmətinə duyduğu dərin şəfqəti müqabilində bizim ona olan məhəbbətimizin səviyyəsini və onun izindən gedərək sünnəsini nə dərəcədə yaşadığımızı daxili dünyamızda daima düşünməli, ölçüb-biçməliyik.

Təvazökarlıqda Allah Rəsulu (s.ə.s)

Onun peyğəmbərliyi əsla bir səltənət arzusu deyildi. O, “qul peyğəmbər” olmağı “hökmdar peyğəmbər” olmaqdan üstün tutmuşdu.¹ Ümmətinin zəif və kimsəsizləri ilə maraqlanır, onların ehtiyaclarını öz mübarək əlləri ilə qarşılamağa çalışır, məscidin bir küncündə kasıb səhabələrinə yer ayırır və Allahın dinini öyrənməyə çalışan bu səhabələrinin ruzisini şəxsən özü təmin etməyə çalışırdı.

O, təvazökarlıqda bir abidə idi. Onun şəxsinə aid qayğısı yox idi. Onun bütün dərdi, hətta özünü həlak edəcək dərəcəsidəki əndişəsi insanların hidayətə gəlmələri və axirət səadətinə nail olmaları idi.

Hə. Aişə (r.ənhə) Hə. Peyğəmbərin böyük bir təvazökarlıqla, hətta ev işlərində ona kömək etdiyini belə xəbər verir:

“- Atam Əbu Bəkr-in ailəsi bir gecə bizə qoyun budu göndərmişdi. Allah Rəsulu əti tutmuş, mən kəsirdim və yaxud da mən tutmuşdum, o kəsirdi.”

Söhbətə qulaq asanlardan biri:

“- Əti qaranlıqda, lampasız kəsirdiniz?” –deyə soruşdu.

Hə. Aişə cavabında belə buyurdu:

“- Əgər lampaya tökəcək qədər yağımız olsaydı, heç şübhəsiz ki, onu çörəklə yeyərdik. Bəzən elə olurdu ki, bir ay boyunca Məhəmməd -səllallahu əleyhi və səlləm- in ailəsi yeməyə çörək tapmaz, ocaqlarında qazan qaynamazdı.” (Əhməd, VI, 217; İbn Sad, I, 405)

1. Bax. Heydəmi, *Məcməuz-Zəvaid*, IX, 192.

Cəmərlikdə Allah Rəsulu (s.ə.s)

Günlərin birində bir nəfər Həzrət Peyğəmbərin yanına gələrək ondan nə isə istədi. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Yanımda sənə verə biləcəyim heç nə yoxdur, get mənim adıma mal al (borca gir), bizə mal gəldiyi zaman ödəyərəm.” –dedi. Rəsulullahın əziyyətdə düşməsinə könlü razı olmayan Həzrət Ömər:

“Ya Rəsulallah, əlində varsa verərsən, yoxsa Allah səni gücünün çatmadığı şeydən məsul tutmamışdır.” –dedi.

Allah Rəsulunun üzündən bəlli oldu ki, Həzrət Ömər bu sözündən məmnun olmayıb. Bu zaman ənsardan bir nəfər:

“Atam-anam sənə fəda olsun, ya Rəsulallah! İnfaq et! Ərşin sahibinin azaldacağından qorxma!” –dedi.

Həzrət Peyğəmbərin arzusu ilə fikri üst-üstə düşən səhabənin bu sözləri Rəsulullahın çox xoşuna gəldi. Təbəssüm edərək:

“Mən də bununla əmr olundum.” –buyurdu. (Heysəmi, X, 242)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in yanına möhtac bir adam gəldiyi zaman əvvəlcə öz evindən bir şey istəyər, sudan başqa heç nəyin olmadığı xəbərini aldıqda isə səhabələrə o adamın istəyini yerinə yetirməyi tapşırırdı. O adamın ehtiyacını həll etmədən rahat olmazdı.

Başqa bir misalı da Ənəs (r.a) belə nəql edir:

“Peyğəmbərimizə Bəhreindən mal gətirildi. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- *Onu məscidə tökün!*” buyurdu. Bu mal o zamana qədər Rəsulullahə gətirilən malların ən çox olanı idi. Həzrət Peyğəmbər

-səllallahu əleyhi və səlləm- o mala heç baxmadan namaza getdi. Namazı qılıb qurtardıqdan sonra gəlib malın yanında dayandı. Gördüyü hər kəsə ondan verirdi... Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bir dirhəm də qalmayana qədər hamısını paylamadan oradan ayrılmaı. (Buxari, Səlat, 42)

Möminlərin ehtiyaclarını həll etmək surətiylə onları sevin-dirmək Allah Rəsuluna tərifəsizgəz sevinc bəxş edirdi.

Fəxri-Kainat -səllallahu əleyhi və səlləm- bir hədisi-şərifində buyurmuşdur:

“Cəbrayıl mənə Allah təalanın belə buyurduğunu söylədi:

*“Bu din (yəni İslam) Özüm üçün seçib razı olduğum dindir. Ona ancaq **comərdlik** və **gözəl əxlaq** yaraşır. Müsəlman olaraq yaşadığınız müddətdə onu bu iki xislətlə ucaldın!”* (Heysəmi, VIII, 20; Əli əl-Müttəqi, Kənz, VI, 392)

Bu baxımdan dinimizi ucaldıb imanımızı mənəvi qoruma altına ala bilmək üçün nəbəvi əxlaqa bürünmək ona olan şükür borcumuzun ifadəsidir. Çünki Allaha olan vəfadən sonra ən ülvəi və ən gərəklı vəfa Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə olan vəfadır. Bu vəfa, dualarında *“ümməti, ümməti”* deyərək ilk növbədə ümməti üçün xeyir istəyən, hətta öz qurbanlarına əlavə olaraq bir qurban da ümmətindən kəsə bilməyənlərin adına kəsən² vəfalı Peyğəmbərimizə bəslənən təşəkkür hisslərinin ən gözəl ifadəsidir.

Həzrət Peyğəmbərə eşq və məhəbbət xüsusunda dərinləşməklə başlayan bu vəfa onun Sünneyi-Səniyyəsinə həyatımızın feyz və ruhaniyyət mənbəyi halına gətirə bilməklə də əsl üstün səviyyəsinə çatır.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bu duyğularla yoğunlaşaraq bir Peyğəmbər aşiqinə çevrilən ümmətinin salehlərinə bəslədiyi dərin məhəbbəti belə dilə gətirmişdir:

2. Bax. Əbu Davud, Ədahi, 3-4/2792; İbn Sad, I, 249.

“Ümmətimin içində məni ən çox sevənlərin bir qismi məndən sonra gələnlərin arasından çıxacaqdır. Onlar məni görə bilmək üçün mallarını və ailələrini fəda etmək istəyəcəklər.” (Müslim, Cənnət, 12)

İnsanın bu hərəkətlərdən məhrum qalaraq fani həyatını zay etməsi onun zahirdə və iç aləmində yaşadığı, içindən çıxılmaz zidliklərdən irəli gəlir. Əslində bu ziddiyyətlər insanda, Allaha yaxınlaşdıran ən üstün fəzilətlər olan təqva ilə, bunun ziddinə, onu yaradılış məqsədindən uzaqlaşdıran ən alçaq heyvani rəzilliklərin, yəni fücurun bir arada olmasından qaynaqlanır. Necə ki, ayədə buyurulur:

“Sonra da ona günahlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə (xeyir və şəri) öyrədənə ki, nəfsini (günahlardan) təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır!” (əş-Şəms. 8-9)

Bu etibarla Quran və Sünnə işığı altında tərbiyə olunmamış və qəlb aləmləri rahatlıq tapmamış insanların daxili aləmləri sanki ən munisindən ən yırtıcısına qədər bir çox heyvanın olduğu bir meşəyə bənzəyir. Sanki hər birində bir heyvanın xarakteri gizlidir. Kimisi tülkü kimi hiyləgər, kimisi kaftar kimi yırtıcı, kimisi qarışqa kimi ehtiraslı və yığıcı, kimisi də ilan kimi zəhərli. Kimisi oxşayaraq dişləyər, kimisi zəli kimi qan əmər, kimisi üzə gülər, arxadan quyu qazar. Bütün bunlar başqa-başqa heyvanlarda olan xarakterlərdir.

Mənəvi tərbiyə ilə özünü nəfsinin əsarətindən qurtara bilməmiş, beləliklə də sağlam xarakter inşa edə bilməmiş bir insan bu kimi bayağı xislətlərin əhatəsindədir. Kimisində bir heyvanın, kimisində də bir neçə heyvanın xarakteri hakimdir. Üstəlik daxili aləmləri surətlərinə və davranışlarına əks etdiyi üçün o xarakterləri hiss edib duymaq işin əhli olanlar üçün heç də çətin deyil.

İyirmi milyon insanın qanı üstündə qurulmuş bir sistem olan kommunizm vəhşi qəlbin məhsulu deyildimi? Bir Fironun cəsədinin saxlanması üçün bir çox insanın diri-diri məzarı olan piramidalar əslində acımasız bir zülmün abidələri deyilmi? Bütün bunlar neçə-neçə qafillər üçün hələ də ağıl planında heyranlıq oyandıran şahəsərlər olaraq görünür. Lakin haqq və həqiqət nəzəriylə baxıldığı zaman ən vəhşi heyvanları belə çaşdıracaq və hürküdəcək bir vəhşət tablosu ortaya çıxmırmı?

Bütün bunlar onu göstərir ki, bir cəmiyyətə qurbağa xarakterli insanlar hakim olarsa ətraf bataqlığa çevrilər. İlan və əqrəb ruhlu insanlar hakim olarsa bütün millət zəhərlənər, bir növ xaos yaşanar. Lakin gül təbiətli, mərhəmət, şəfqət sahibi könül insanları hakim olduğu zaman da bütün məmləkət gülüstana çevrilər, cəmiyyət həqiqi səadətə qovuşar.

Bunların hər birinə tarixdən saysız misallar göstərmək mümkündür. Zaman və məkanı gülüstana çevirən gül təbiətə bəşər tarixinin ən böyük və misilsiz misalı Peyğəmbərlər sultanı Həzrət Məhəmməd -səllallahu əleyhi və səlləm- dir. Çünki o, peyğəmbərlik vəzifəsini ifa etdiyi 23 illik qısa bir zamanda yaşadığı dövrü və insanlığı güldən daha gözəl təbiətiylə solmaz səadət gülüstanına çevirdi. O hidayət günəşinin aydınlatdığı ən qaranlıq və kimsəsiz yerlərdə belə haqq və xeyir bütün gözəlliyi ilə, şər və batil də bütün çirkinliyi ilə dəqiqləşdi. Allah, kainat və nəfs haqqında ən gözəl və ən doğru anlayış meydana gəldi. İnsanlar bu dünyanın bir imtahan dərşxanası olduğunu dərk etdilər. Oxuyub-yaza bilməyən o cahiliyyət insanları **“həqiqi bilənlər”**dən oldular. (Əz-Zümər, 9) Təfəkkürlər inkişaf etdi; insan vücudunun bir damla sudan, quşların kiçik bir yumurtadan, ağac və meyvələrin yox deyiləcək qədər bir çayırdəkdən meydana gəlişindən tutmuş, göylərin və yerin yaradılışına qədər bütün varlıqlar üzərində dərin-dərin düşünlərək qəlblər sonsuz hikmət üfqlərinə açıldı.

haqqı bərqərar etmək xüsusunda həssaslıq zirvələşdi. Dostluğun mərkəzinə Allah və Rəsulu yerləşdirildi. Həyat Allah rızasına indeksləndi. “Allah bizdən nə istəyir, Rəsulullah bizi necə görmək istəyir?” düşüncələrinin həyəcanıyla doldu. Gecələr gündüzə, qışlar bahara çevrildi. Bununla da o dövr insanlıq tarixində “Əsri-səadət” oldu. Həqiqətən Allah Rəsulu elə bir rəhmət oldu ki, onun nuruyla bir çox qaranlıq guşələr nura qərq oldu.

Zaman-zaman Peyğəmbərimizə qarşı tərtib olunan qaralama kampaniyalarının təməlinə isə onu layiqincə tanımaqla birlikdə ona baxanların baxışlarındakı əyirlik, qərəz yer alır.

Hər bir varlıq öz həyatını təbiətinə uyğun şəkildə davam etdirir. Bu qayda insana da aiddir. Necə ki, qidası və tənəffüs sahəsi çiçəklərin içindəki aləm olan bir bal arısını alışıdığı dünyadan kənardə yaşatmaq mümkün deyilsə, bunun ziddinə, nəcasətlə qidalanan bir siçanı da gül bağçasında tutmaq qeyri-mümkündür. Yüksək ruhlar həqiqəti-Məhəmmədiyədən əks edən feyzlərlə qidalandıqları kimi xəbis və fasiq ruhlar da pisliliklərlə rahat olurlar.

Həzrət Əbu Bəkr Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in simasına baxar: “Necə də gözəl!” –deyə heyrət edərdi. Bu, əslində o güzgüdə Həzrət Əbu Bəkr in öz daxili dünyasını müşahidə etməsiydi. Necə ki, Həzrət Peyğəmbərin:

“Əbu Bəkr in malından istifadə etdiyim qədər başqa heç kimin malından faydalanmadım...” ifadəsi qarşısında Həzrət Əbu Bəkr (r.a) göz yaşları içində:

“Mən və malım yalnız sənin üçün deyilikmi, ya Rəsulallah?!” (İbn Macə, 11) demək surətiylə özünü hər şeyiylə bərabər Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə həsr etdiyini və onda fani olduğunu göstərmişdir. Çünki onun iç aləmi Allah Rəsulunun bir güzgüsü halına gəlmişdi.

Digər tərəfdən Allah Rəsulunun bir nömrəli düşməni olan

Əbu Cəhl də o mübarək üzdən tamam başqa əks alır, ondakı gözəllik və ehtişama biganə qalır, küfrünün içində boğulurdu. Aralarındakı bu fərqi səbəbi hər ikisinin də o güzgüdə öz həqiqətlərini, yəni iç dünyalarını seyr etmələri idi. Zira Peyğəmbərlər parlaq güzgü kimidirlər, hər kəs orada öz daxilini və surətini görür. Heç bir güzgü də kiminsə xətri üçün yalan danışmaz və çirkinə gözəl, gözəli də çirkin göstərməz.

Dini öz himayəsi altına almış Allahın qüdrət və əzəməti qarşısında; müsəlmanlara, Qurana və Həzrət Peyğəmbərə düşmənçilik etmək istəyənlərin gec-tez ilahi intiqama düşar olacaqları şübhəsizdir. Qaranlıq dünyalarında bir ilan kimi qıvrılan, bəzən də zəhər saçan qələmləri və ağızları ilə qəlblərində Peyğəmbər sevgisi daşıyan möminləri nə qədər incitdikləri məlumdur.

Bunu yaxşı dərk etmək lazımdır ki, Allahın, insan yaradılışına lütf etdiyi Haqqa və həqiqətə təmayül hissiyyatını yox etmək imkansızdır. Dinsizlik hər nə qədər zülm vasitəsiylə yaygın hala gətirilməyə çalışılsa da dinin ruhu və vicdani dərinliklərə yerləşdirilmiş ülv köklərinin cücərməsinə mane olmaq imkansızdır. Bəndənin Rəbbinə yaxınlaşmaq ehtiyacının önünə keçmək mümkün deyildir. Çünki ilahi qüdrət dinə olan ehtiyacı və Rəbbə yaxınlaşmağı sünnətullah, yəni Allah təalanın dəyişməz qaydaları olaraq təqdir etmişdir.

Allah təala gözlərimizi və könüllərimizi Nuri-Məhəmmədi ilə nurlandırın! O Peyğəmbərlər sultanına ümmət olmaq şərəfinin şükrünü layiqiylə ifa edə bilməyi hər birimizə qismət etsin! Əsrimizi və nəslimizi o peyğəmbərlər qönçəsinin misilsiz rayihəsi və ruhaniyyət dolu şəbnəmləri ilə feyzləndirsin! Əsri-səadət iqlimindən könüllərimizə səadətlər lütf eyləsin! Hər birimizi Özünə saleh bəndə, Həbib-i Əkrəminə layiq bir ümmət eyləsin!

Amin...

Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin Yüksək Əxlaqi Keyfiyyətləri - 1

Həyatımızın hər mərhələsində Allah Rəsulunun “nümunəvi şəxsiyyət”ini özümüdə rəhbət etməliyik. Könlümüzədən daşan salamlar, yəni salavati-şərifələr ruhumuza Allah Rəsulundan əkslər bəxş etməlidir. Onun qənaət, təvəkkül, təslimiyyət və bu kimi yüksək əxlaqi keyfiyyətlərindən nəsilənmiş möminlər həqiqi səadətə nail olmuş bəxtiyar bəndələrdir.

Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin YÜKSƏK ƏXLAQİ KEYFİYYƏTLƏRİ-1

Bir möminin ruhani vəsflərini inkişaf etdirərək kamil hala gəlməsi, ancaq Kainatın Fəxri -səllallahu əleyhi və səlləm- in qəlb-i həyatından və yüksək əxlaqından pay ala bilməksinə bağlıdır. Bu hal Peyğəmbərimizə olan məhəbbət və onun ruhaniyyətinə bürünə bilmə nisbətində gerçəkləşir.

Zira bütün insanlıq könüllərə şəfa və fərah bəxş edən ilahi tərənnümləri Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in mübarək dilindən eşitmişdir.

Bəşəriyyət Rəhmanın ucsuz-bucaqsız əfv və kərəm ümmətinə o “Varlıq Nuru”nun məhəbbəti hörmətinə nail olmuşdur. Bəşəriyyət bütün günahlarına baxmayaraq Rəbbimizin: **“Ey mənim bəndələrim!”** şəklindəki müşfiqanə xitabına yenə də Allah Rəsulunun üzü suyu hörmətinə nail olmuşdur.

Bütün bu ehsan, lütf və iltifatlar qarşısında biz ümməti-Məhəmmədin üzərinə düşən vəzifə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in əmr, nəhy (qadağa) və tövsiyələrinə can-dildən tabe olaraq həyatımızı onun Sünnəsinin ruhaniyyəti içərisində quraraq yaşaya bilməkdir.

Rəbbimiz ən ali məqam olan “Məqami-Mahmud”u ona lütf etmiş, layiq olduğu məqamın ucalığına görə ona tövsiyələr etmişdir. O da ümmətinə qarşı **“çox şəfqətli və mərhəmətli”** olduğu

üçün, özünə bildirilən bu tövsiyələri ümmətinin də dinləməsini arzulamışdır. O tövsiyələrdən bir qismi belədir:

“Rəbbim mənə gizli və aşkarda xəyflə halında olub ondan qorxmağımı əmr etdi. (sizə də tövsiyə edirəm.)”³

Rəbbimizin hər əmri kimi bu əmrinə də böyük bir həssaslıqla tabe olan Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Allaha and içəram ki, mən sizin Allahdan ən çox qorxanınız və Ona ən çox muti və təzim halında olanınızam” – buyurmuş, (Buxari, Nikah, 1) hər hansı bir məclisdən qalxıb getdiyi zaman da həmişə: *“Allahım! Bizə qorxundan günahlarla aramıza pərdə olacaq qədər hissə qismət elə,”* – deyər dua etmişdir. (Tirmizi, Dəavat, 79)

Çünki Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- insanlar arasında Allah təalanı ən yaxından tanımağın ən yüksək təcəllilərinə nail olmuşdu. Bir gün səhabələrə: *“Siz mənim bildiklərimi bilsəydiniz az gülər, çox ağlardınız.”* -buyurmuşdu və səhabeyi-kiram üzrlərini örtərək hıçqıra-hıçqıra ağlamışdı. (Buxari, Təfsir, 5/12)

Allah təala gizli və aşkar, hər vəziyyətdə Ondan qorxan bəndələri üçün cənnəti vəd etməkdədir. Ayələrdə belə buyurulur:

“Amma kim (qiyamət günü) Rəbbinin hüsurunda durmaqdan qorxmuş və nəfsinə istəyini (şəfvəti) qadağan etmişsə, həqiqətən, onun yurdu Cənnətdir!” (ən-Naziat, 40-41)

“(Onlara deyiləcəkdir:) “Bu, vəd olunduğunuz (Cənnətdir). O, hər bir (tövbə edib Allaha tərəf) qayıdan, (nəfsini haramdan, özünü günahdan) qoruyan; Rəhmətdən (Onu) görmədən qorxan və (Rəbbinin hüsuruna) haqqa dönmüş qəlblə gələn bəndə üçündür!” (Qaf, 32, 33)

3. Yazı boyu davam edəcək hədis üçün bax. İbrahim Canan, *Hədis Ensiklopediyası*, XVI, s. 252, hədis № 5838.

“Onlar ibadət üçün yataqlarından qalxar (gecələr az yatar), qorxu və ümid içində (Allahın əzabından qorxaraq, mərhəmətinə ümid bəsləyərək) Rəbbinə dua edər və onlara verdiyimiz ruzilərdən (ehtiyacı olanlara) sərf edirlər.” (əS-Səcdə, 16)

Bu səbəbdən peyğəmbərlər və Haqq dostlarının Allah qorxusu və Onun sonsuz rəhmətinə ümid duyğuları içində ehyə etdikləri gecələri gündüzlərindən daha parlaq və aydındır. Çünki onların gecələri göz yaşları ilə feyzlənmiş səcdələrin ruhaniyyət və hüsuru (rahatlıq) ilə doludur.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Rəbbim mənə qəzəb və riza halında ədalətlə hökm etməyimi əmr etdi. (sizə də tövsiyə edirəm).”

Qəzəb, hirs halı insanın müqavimətini və istiqamətini müha-fizə etməkdə çətinlik çəkdiyi, ədalətdən asanlıqla uzaqlaşa biləcəyi andır. Belə vəziyyətdə daha böyük bir səbirlə daima Allahı və axirəti xatırlayıb sakitləşmək və haqsızlığa meyil etməmək zərurəti yaranır.

Allah təala buyurur:

“...Nəfsinizin istəyinə uyub haqdan üz çevirməyin...” (ən-Nisa, 135)

“...İnsafla hərəkət edin. Şübhəsiz ki, Allah insaflıları se-vər!” (əl-Hucurat, 9)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- müxtəlif mövzulara toxunduğu bir hədisində belə buyurmuşdur:

“Üç xilasedici xüsüs vardır:

1. Qəzəbli olanda da, riza halında da adil davranmaq.

2. *Yoxsulluq və zənginlik halında da iqtisada riayət etmək.*

3. *Gizlində də aşkarda da Allahdan qorxmaq...*” (Heysəmi, I, 90)

Bir oğurluq hadisəsində cəza tətbiq edilməməsi üçün xahişə gələn bir nəfərə Rəsulullah ən sevimli qızını misal göstərərək:

“*Allaha and içirəm ki, Məhəmmədin qızı Fatimə oğruluq etsə idi, əlbəttə onun da əlini kəsərdim.*” – buyurmuşdur. (Buxari, Ənbiya, 54; Müslim, Hudud, 8,9)⁴

Fərdlərin və cəmiyyətin səadəti üçün ədalət zəruridir. Həzrət Ömər (r.a) bu həqiqətə aşağıdakı ecazkar sözü ilə işarə edir:

“Ədalət mülkün (dövlətin, müstəqillik və iqtidarın) təməlidir.”

İslam tarixində beşinci böyük xəlifə sayılan Ömər bin Əb-düləzizin 92 illik Əməvi səltənəti dövründə cəmi 2 il yarım çə-kən hakimiyyətində sərhədlərin İspaniyanı əhatə edəcək qədər genişləməsi, əhəlinin əmin-amanlıq və sakitlik içində yaşaması, ölkəsindəki haqq və ədalətin bərqərar olmasının nəticəsidir. Çünki zülm ilə abad olmaq mümkün olmadığı kimi ədalət olmadan da dövlətlər yaşaya bilməz.

Xristian bir memar tərəfindən məhkəməyə verilən Fateh Sultan Mehmedin şəxsən özünün qazı təyin etdiyi yaxın dostu Xı-zır bəy tərəfindən müqəssir sayılması Osmanlı dövlətinin əsrlər boyu yaşamasını təmin edən ədalət əsasının təzahürüdür.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“*Rəbbim mənə yoxsulluq və zənginlikdə qənaətlə davranmağı əmr etdi.* (sizə də tövsiyə edirəm).”

İnsan ilahi bölgüyə tabe olaraq zəngin də, yoxsul da olsa qə-

4. Hadisənin təfərrüatı üçün bax. s. 181.

naətlə davranmalı, heç bir şərait və zamanda israfə yol verməməlidir. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- yoxsulluq gəlmədən zənginliyin qiymətini bilməyi tövsiyə etmişdir.⁵

Allah təala etidal üzrə və qənaətcil olmağı belə əmr edir:

“...Eyni zamanda (mal-dövlətini əbəş yerə) sağa-sola da səpələmə! Həqiqətən, (malını əbəş yerə) sağa-sola səpələyənlər şeytanların qardaşlarıdır. Şeytan isə Rəbbinə qarşı nankordur!” (əl-İsra, 26-27)

“Nə əldən çox bərk ol, nə də əlini tamamilə açıb israfçılıq et. Yoxsa həm qınanarsan, həm də peşman olarsan!” (əl-İsra, 29)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bu məsələ ilə bağlı belə buyurmuşdur:

“Qənaətcil davranıb israfdan uzaq duranlar heç kəsə möhtac olmazlar.” (İbn Hənbəl, I, 447)

“İstixarə edən ziyana düşməz, istişarə (məsləhət, məşvərət) edən peşman olmaz, qənaətlə dolanan kasıblamaz.” (Heysəmi, Məcmuəz-Zəkat, II, 280)

Bu baxımdan mömin mülkün həqiqi sahibinin Allah olduğu idrakı içində olmalı, özünü mülkün əmanətçisi hesab etməli, malından lazım olduğu qədər istifadə edərək artığını Allah yolunda sərf etməlidir. Allah təala belə buyurur:

“...(Allah yolunda) nəyi paylamalı olduqlarını soruşanlara isə de: “Ehtiyacınızdan artıq qalanını (möhtaclara paylaşın)!..” (əl-Bəqərə, 219)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- imkanların az olduğu zamanlarda belə könül zənginliyini tövsiyə edərək: *“Yarım xurma ilə də olsa atəşdən qorunun. Bunu tapmayan da gözəl və xoş sözlə qorunsun.”* (Buxari, Ədəb, 34) buyurmuşdur.

5. Bax. Hakim, *əl-Müstədrək*, IV, 341.

Varlıq və zənginliyin həqiqi səadəti Allah yolunda infaq etməklə əldə olunur. Allah rızası istiqamətində xərcləmək və xidmət etmək üçün halal və təmizindən qazanmaq və maddi imkanları ürəyə qoymadan sərf etmək, xərcləmək zəruridir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdur: *“Saleh bir kimsənin əlində olan halal və faydalı mal nə gözəldir.”* (İbn Hənbəl, IV, 202)

Çünki saleh bir adam mərhəmət və şəfqət sahibidir. Mərhəmət də insanın əlində mövcud olanı ondan məhrum olanlara ikram etməsidir. Digər bir ifadə ilə mərhəmət başqalarının ehtiyaclarını aradan qaldırmaq üçün onların yardımına yetişməkdir. Mərhəmət və əliaçıqlıq, dünyada vicdan rahatlığı, axirət üçün də əbədi səadət müjdəsidir.

Cəmiyyətdə, “əğniyəyi-şakirin”, yəni şükür edən və infaq edən zənginlər də, “füqərayi-sabirin”, yəni səbir edən yoxsullar da nadir tapılan insanlardır. Bu səbəbdən hər iki qrupa daxil olan mömin də Allah qatında məqbul bəndələrdir. Şükür edən səxavətli zənginlər ilə səbirli və heysiyyətli kasıblar insanlıq şə-rəfində və ilahi rizada bərabərdirlər. Ancaq İslamda lovğa, təkəbbürlü və xəsis zənginlər ilə haqqında təqdir edilənə səbir edə bilməyib üsyan edən kasıblar məzəmmət edilmişdir. Buna görə də Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Ya Rəbbi! Yoxsulluq və zənginliyin fitnəsindən sənə sığınram.” (Müslim, Zikir, 49) – deyə dua etmişdir.

Deməli, kimdə qənaət, təvəkkül və təslimiyyət kimi ülvî xis-lətlər olarsa əsil zəngin odur. Zənginliyin həqiqi səltənəti də ancaq infaq səadəti ilə qaimdir.

Təbuk qəzvəsi üçün infaq səfərbərliyi başlayanda hər hansı imkanı olmayan səhabələr belə mal və canla fədakarlıq etmək həyəcanı içində idilər. Bunlardan biri olan Əbu Aqil (r.a) bütün gecə çalışaraq iki ölçək xurma qazanmışdı. Bir ölçəyini ailə üzv-

lərinə, bir ölçəyini də Təbuk savaşında iştirak edən əsgərlərə infaq etdi.

Bunu görən Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Allah sənin gətirib verdiyini də, ailənə saxladığını da bə-rəkətləndirsin” –buyurdu və xurmanı toplanan yardımların üstünə tökdürdü. (Təbəri, Təfsir, X, 251)

Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Bir dirhəm yüz dirhəmi keçmişdir” – buyurdu.

Səhabeyi-Kiram bunun necə olduğunu soruşanda onlara belə cavab verdi:

“- Bir adamın 2 dirhəmi vardı. Bunlardan ən yaxşısını sə-dəqə verdi (yəni malının yarısını sədəqə vermiş oldu). (Çox varlı olan) başqa bir adam da malının yanına gəlib malından yüz min dirhəm ayırdı və onu sədəqə verdi.” (Nəsai, Zəkat, 49)

Yəni birinci adam özünün də ehtiyacı olduğu halda bütün varının yarısını verdi. İkincisi isə birinci adamdan qat-qat artıq infaq etməsinə baxmayaraq malının ancaq az bir hissəsini verdi. Deməli, infaqın qəbulu onun maddi miqdarının çoxluğundan ziyadə könlüdəki fədakarlıq duyğusunun səviyyəsinə bağlıdır.

Yenə bu həqiqəti təsdiq edib daha da qüvvətləndirən başqa bir misal da çox ibrətlidir:

Bir şəxs Həzrət Osman (r.a)-ın yanına gələrək belə dedi:

- Ey mal sahibi olan zənginlər! Bütün xeyirləri alıb götürdünüz; malınızdan sədəqə verir, kölə azad edir, həccə gedir və infaq edirsiniz...

Həzrət Osman (r.a) ondan soruşdu:

- Siz həqiqətən bizə qibtə edirsiniz?

- Bəli, vallahi sizə qibtə edirik.

Həzrət Osman ona bu cavabı verdi:

- Allaha and içirəm ki, bir adamın çətinlik çəkərək infaq etdiyi bir dirhəm, çox malın bir hissəsindən infaq edilən on min dirhəmdən daha xeyirlidir. (Əli əl-Müttəqi, VI, 612/17098)

Şeyx Sədi də bu həqiqəti belə dilə gətirir:

“Allah təala heç kimin üzünə yaxşılıq qapsını bağlamayıb. Bunu da bil ki, hər kəsin yaxşılığı öz gücünə görədir. Bir zənginin xəzinəsindən bir qantar qızıl verməsi, bir kasıbın əl əməyindən bir kirat verməsi qədər olmaz. Çəyirtkə ayağı qarışqaya ağır yüküdür.”

Yəni edilən xeyrin böyüklüyü və ya kiçikliyi göstərilən fədakarlığın səviyyəsi nisbətindədir. Məsələn: Yərmuk hərbində üç şəhidin üçü də susuzluqdan qıvrınarkən bir udum suyu bir-birinə ikram etmələri ürəklərdəki infaq duyğusunun səviyyəsini göstərmək baxımından aqlasığmaz bir nümunədir.

Səhabə nəslinin ideali məhz Allah Rəsulunun əxlaqı ilə əxlaqlanmaq idi. Bu səbəbdən onlarda mərhəmət və zöhd zirvələşdi. Çünki o toplum, riyazət halında yaşayırdı. Həddini aşan xərclər, bədxərclik, dəbdəbəli həyat, özünü göstərmək üçün olan israflar, lovğalıq səhabə nəslinin tanımadığı bir həyat tərzı idi. Onların zənginləri əğniyayi-şakirin, kasıbları isə isə fəqərəyi-sabirin idi. Peyğəmbərimizin də halı qənimətlər gəldiyi vaxt əğniyayi-şakirin, günlərlə evində isti yemək olmadığı və acından qarnına daş bağladığı zamanlarsa fəqərəyi-sabirinə ən gözəl bir örnək idi.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Rəbbim mənimlə əlaqəsini kəsənə qarşı sileyi-rəhmə (qo-

hum-əqrəbanı ziyarət etmək, hal-əhval soruşmaq, yardım etmək) *riayət etməyi əmr etdi* (sizə də tövsiyə edirəm). ”

Allah təala bəndələrinə qohum-əqrəba ilə münasibətlərini davam etdirmələrini, onlara ikram və ehsan etmələrini israrla əmr etməkdədir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- də:

“Allah təala məni əqrəbanı qoruyub, haqlarına riayət etmək, bütlləri qırmaq və Allahın bir olduğunu bildirib Ona ortaq qoşmamğın vacibliyini anlatmaq vəzifəsi ilə göndərdi.” (Müslim, Müsafirin, 294) buyuraraq sileyi-rəhmin, yəni qohum-əqrəbanı ziyarət edərək onlara arxa olmağın əhəmiyyətini bəyan etmişdir.

Qohumlar bizim münasibətlərimizə qarşılıq verməsələr, hət-ta bizimlə qohumluq tellərini kəssələr belə onlarla əlaqəni davam etdirməmiş və onlara yumşaq bir dillə əmri yaxşılığı tövsiyə etməyimiz imanımızdan doğan bir vəzifədir. Yenə bir hədisdə belə buyurulur:

“Qohumunun etdiyi yaxşılığa eyni cür qarşılıq verən onları qoruyub, haqqına riayət etmiş sayılmaz. (Əslində) qohumunu qoruyub gözləyən kimsə onunla əlaqəni kəsdiqləri zaman belə onlara yaxşılıq etməyə davam edəndir.” (Buxari, Ədəb, 15; Əbu Davud, Zəkat, 45)

Bu məsələdə də heç şübhəsiz ki, Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ən üstün bir nümunədir. Necə ki, o, bir qurban kəsəndə mütləq Həzrət Xədicənin qohumlarına da göndərirdi.⁶ Yenə O:

“Nəsəbinizi (soyunuzu) sileyi-rəhmə riayət edəcəyiniz ölçüdə öyrənin...” buyururdu. (Əli əl-Müttəqi, Kənz, X, 220, №29162)

Allah təala sileyi-rəhim vəzifəsinə etinasızlıq edən, qohumlarını qorumayan kimsələrin ziyana uğrayacaqlarını ayələrdə belə bildirməkdədir:

6. Bax. Buxari, Mənakibul-Ənsar, 20.

“O kəslər ki, Allahla (Ona iman gətirmək və itaət etmək barəsində) əhd bağladıqdan sonra onu pozur, Allahın birləşdirilməsini buyurduğu şeyləri parçalayır (möminlərlə dostluğu, qohum-əqrəbə ilə əlaqələri kəsir) və yer üzündə fitnə-fəsad törədirlər. Məhz belələri (dünyada və axirətdə) ziyana uğrayanlardır!” (əl-Bəqərə, 27)

“Əgər (Məhəmməd əleyhissəlamdan) üz döndərsəniz, sizdən yer üzündə fitnə-fəsad törətmək və (Cəhiliyyət dövründə olduğu kimi) qohumluq tellərini qırmaq gözlənilməzmi?! Onlar (münafıqlar, fitnə-fəsad törədənlər) Allahın lənət etdiyi (qulaqlarını) kar və gözlərini kor etdiyi kimsələrdir!” (Məhəmməd, 22-23)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- də sileyi-rəhmə əhəmiyyət verməyən şəxslərin necə dəhşətli bir itkiyə məruz qaldıqlarını belə ifadə edir:

“Qohum-aqrəbası ilə əlaqəsini kəsən kimsə cənnətə girməz.” (Buxari, Ədəb, 11)

“Axirətdə cəzasını ayrıca verməklə bərabər, dünyada Allah təalanın tez cəzalandırmasını ən çox haqq etdirən günahlar zülm və qohum-əqrəbaya etinasızlıq etməkdir.” (Əbu Davud, Ədəb, 43; Tirmizi, Qiyamə, 57)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Rəbbim məni məhrum edənə lütf etməyi əmr etdi, (sizə də tövsiyə edirəm).”

Ayədə buyurulur:

“Yaxşıqla pislik eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisiyi) yaxşıqla dəf et! (Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə cəmərdliklə, cəzaya bağışlanmaqla cavab ver!) Belə ol-

duqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!” (Fussilət, 34)

Hədisdə də belə buyurulur:

“Səninlə əlaqəni kəsəndən sən əlaqəni kəsmə! Sənə vermə-yənə sən ver! Sənə pislik edənə sən bağışla!” (İbn Hənbəl, IV, 148, 158)

Hicrətin 7-ci ilində Məkkədə quraqlıq və qıtlıq baş vermişdi. Allah Rəsulu ona iyirmi il amansız bir şəkildə düşmənlik edən məkkəlilərə qızıl, arpa və xurma göndərərək yardım etmişdi.

Əbu Süfyan bunların hamısını qəbul edib quüeyşlilərin kəsiblərinə payladı.

İnsan əhsana məğlub olur. İkrəm və əhsan düşmənin belə düşmənliyini yumşaldır. Allah Rəsulunun Məkkə kəsiblərinə etdiyi bu yardımı səbəbiylə ürəyindəki düşmənçilik və kin azaldığı üçün Əbu Süfyan belə:

“Allah qardaşımın oğlunu xeyirlə mükafatlandırınsın! Çünki o qohumluq haqqını gözlədi.” – deyərək duyduğu məmnunluğu dilə gətirmişdi.

Bu alicənablıq və fəzilət qarşısında bir çox insan İslam ilə şəərəflənmişdi.

Yusuf (ə.s) da bu xususda gözəl bir misaldır.

Qardaşları onu quyuya atdıqları halda o, qardaşlarına ən gözəl şəkildə davranmış, onların xətalərini üzlərinə vurmayıb əfv etmişdi. Bu səbəbdən də onlar:

“Allaha and olsun ki, Allah səni bizdən üstün etmişdir. Biz isə (sənin barəndə), sözsüz ki, günah etmişik!” (Yusuf, 91) demişdilər.

Qısa, insanları Haqqa və xeyrə yönləndirmək üçün daima onların ürəyinə gedən damarı tapmaq lazımdır. Bunun da ən qısa

yolu cömərdlik şəfqət və əfv edə bilməkdir. Yəni bu qəlbi fəzilətlərlə Allahın bəndələrinə infaq edə bilməkdədir.

Kamil bir mömin halına gələrək Allah təalanın məhəbbətinə nail ola bilmək üçün “Allah qorxusu”nu daima ürəyimizdə daşımalı, qəzəb və riza halında da, yəni hər vəziyyətdə ədalətdən ayrılmamalı, yoxsulluqda da, zənginlikdə də qənaətlə (iqtisadlı) davranaraq imkanlarımız nisbətində Allah yolunda infaq edə bilməli, qohum-əqrəbamızla əlaqəmizi kəsməməli, bizi məhrum edənlə belə lütf etməli və bizə zülm edəni belə əngin bir könüllə əfv edə bilməliyik.

Rəbbimiz Həbib-i Ədibinin əmr və tövsiyələrinə kölgənin sahibini təqib etdiyi kimi həssaslıqla itaət edərək sevdiyi bəndələrindən ola bilməyi hamımıza nəsib etsin! Bizi şəxsən tərbiyə edərək insanlığa “örnək şəxsiyyət” etdiyi Rəsulunun əxlaqı ilə əxlaqlandırsın və yer üzündə Uca Zatının şahidləri olan saleh bəndələrinin zümrəsinə ilhaq eyləsin!..

Amin!..

*Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin
Püxsək Dəlaqi
Zeyfiyyətləri - 2*

Unutmayaq ki, Allah təala insanları bir-birinə möhtac halda yaratmışdır. Cəmiyyətdə güclülər, qüvvətliyərlər olduğu kimi zəiflər, şikəstlər və möhtaclər də həmişə mövcud olacaqdır. Özümüzdən soruşmalıyıq: “Allah təala bu insanları niyə möhtac olaraq yaratdı?” Cavabsa məlumdur:

“Möhtac olanlar möhtac olmayanlar üçün ilahi bir əmanətdir.”

Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin YÜKSƏK ƏXLAQİ KEYFİYYƏTLƏRİ-2

Bir varlığa duyulan məhəbbət o məhəbbətə vəsilə olan və ya ona nisbət edilən hər şeyə sirayət edir. Məsələn, möminlər üçün minlərlə dağın içində Uhud dağını fərqli və müstəsna edən Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in ona olan xüsusi məhəbbətidir.

Eyni ilə hicrətdən əvvəl adı bir şəhər olan “Yəsrif”i daha sonra “Mədineyi-Münəvvərə” halına gətirib bütün ümmətə sevdiren xüsus da onun könüllər Sultanı Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in məhəbbətilə təmizlənmiş mübarək bir məkan olmasıdır. Həqiqətən də “Mədineyi-Münəvvərə”nin möminlərin könlündə heç bir şəhərlə müqayisə edilməyəcək dərəcədə bir məhəbbətə layiq olması onun zikr edildiyi hər an Peyğəmbərimizi xatırlatmasıdır.

Bunun kimi Allahı sevmək də Onun ən çox sevdiyi Məhəmməd Peyğəmbəri sevməyi və Oa tabe olmağı gərəkli qılır. Necə ki, Allah təala:

“(Ya Rəsulum!) De: “Əgər siz Allahı sevirsinizsə, mənim ardımca gəlin ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın...” (Ali-İmran, 31) –buyurmuşdur.

Yəni Allah Rəsuluna itaət etmək məsələsində cəhd göstərmək insanı Allah tərəfindən sevilən bəndələrdən olmaq şərəfinə nail

edər. Allah və Rəsuluna məhəbbət və itaət nəticəsində mömində Yaradandan ötrü yaradılanlara şəfqət, mərhəmət, öz imkanlarını din qardaşları ilə paylaşa bilmək, əfv edə bilmək, Xaliqin nəzəri ilə məxluqata baxa bilmək kimi gözəl xislətlər ruhani bir zövq və ləzzət halına gəlir.

Necə ki, Səhabeyi-Kiram Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in həqiqətinə yaxınlaşa bilmək üçün onun ətrafında sanki pərvanə olub onda fani olmağı dünyanın ən böyük neməti bilmiş və bu surətlə ilahi lütfərə nail olmuşdular. Tarix boyunca Peyğəmbərimizin üsveyi-həsənəsindən, yəni örnək şəxsiyyətindən layiqi ilə nəsib alan möminlər də fitrətlərindəki ilahi cüvətiləri kamilləşdirərək iman və əxlaq baxımından zirvələşmişlər, insanlığa hidayət məşəlləri olmuşlar.

Xəstə və qafil qəlblərin ən təsirli dərmanı Rəsulullahə olan məhəbbət və o yüksək xarakterə heyranlıq nəticəsində meydana gələn “sünnəyə itaət”dir.

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- çox sevdiyi ümməti ilə cənnətdə də bərabər olmağı arzuladığından Allah təalanın əmr etdiyi hər məsələyə ümmətinin də diqqətlə riayət etməsini istədi. Rəbbimiz ayədə Rəsulunun ümmətinə olan sevgisini belə bəyan edir:

“Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətdə (məşəqqətdə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərlə şəfqətli, mərhəmətlidir!” (ət-Tövbə, 128).

Biz ümmətinə bu cür təşnə olan Peyğəmbərimizlə Kövsər hovuzunun başında görüşə bilmək üçün onun tövsiyələrinə candildən əməl etməyimiz lazımdır. Budur, Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in həssaslıqla əməl etməyimizi istədiyi mühüm vəzifələrdən bir neçəsinə nəzər salaq:

“Rəbbim mənə susma halımın təfəkkür olmasını əmr etdi. (Mən də sizə tövsiyə edirəm).”

Allah təala bütün məxluqata onların xüsusiyyətinə görə bir təfəkkür qabiliyyəti ehsan etmişdir. İnsanlar və cinlər istisna olmaqla yerdə qalan bütün məxluqatın təfəkkürünə “sövqi-təbii” deyilir. O təfəkkür bədəni həyatın davamı üçündür. Heyvanlara qarınlarını doyurmaq, müdafiə olunmaq və nəsil artırmaq kimi məsələlərdə yardımçı olur.

İnsana isə təfəkkür ruhaniyyətini gücləndirib Allaha yaxın və gözəl bir bəndə ola bilmək üçün lütf edilmişdir. Vəziyyət belə olduğu halda insanın təfəkkür nemətini sırf dünyəvi və nəfsani mənfəətlərinə həsr edərək ziyan etməsi çox faciəvi bir xüsrandır.

İnsan həyatı boyunca təfəkkür və duyğu dərinliyində nə qədər yüksəlir və bilgi qazanırsa, ilahi məhəbbətdən bir o qədər nəsib ala bilir və ölümdən sonrakı səadəti də o nisbətdə artar.

Təfəkkür insanı bəşəri kamillikdə zirvələrə aparan ən böyük vasitələrdən biridir. Hidayət rəhbərimiz Qurani-Kərim insanı ilk ayəsindən son ayəsinə qədər dərin təfəkkürə dəvət edərək insanın yaradılışındakı hikmətləri, kainatdakı xariqüladə nizamı və Qurani-Kərimin tayı-bərabəri olmayan bir bəyan möcüzəsi olduğunu düşünməyə sövq edir. “Dərk etməzmisiniz?”, “Təfəkkür etməzmisiniz?”, “İbrət almazmısınız?” kimi ifadələrlə insanlara xəbərdarlıq edir. Beləliklə, insanlıq heysiyyətinə layiq bir şəkildə yaşamaq istəyən hər kəs Qurani-Kərimin rəhbərliyi ilə təfəkkür iqliminə girməyə möhtacdır.

Allah təala belə buyurur:

“Məgər onlar öz-özlüklərində Allahın göyləri, yeri və onların arasındakıları ancaq haqq-ədalətlə və müəyyən bir müddət üçün yaratdığını düşünmürlərmi?..” (ər-Rum, 8)

7. Bu hissədə keçən hədis üçün bax. İbrahim Canan, *Hədis ensiklopediyası*, XVI, 252, hədis, № 5838.

“Məgər Biz ilk yaradılışdan acizmi qaldıq?! Xeyr! (Eləcə də qiyamət günü ölümləri diriltməkdən aciz qalmayacağıq!) Onlar yeni yaradılış (təkrar dirilmə) barəsində şəkk-şübhə içindədirlər! And olsun ki, insanı Biz yaratdıq və nəfsinin ona nə vəsvəsə etdiyini də Biz bilirik. Biz ona şah damarından da yaxınıq! (İnsanın adı hərəkətlərindən tutmuş ürəyindən keçən ən gizli hisslər, duyğular belə Allaha məlumdur!)” (Qaf, 15-16)

Ümmətə örnək şəxsiyyət olaraq lütf edilən Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- də varlıqlar aləmi və onun hikmət səhibi Yaradıcısı haqqında tez-tez təfəkkür edir, düşünürdü. Zərurət olmasa danışmazdı. Sükunət halı çox uzun çəkərdi. Ümmətini də fürsət düşdükcə Allahın yaratdıqları barəsində düşünməyə dəvət edərdi, (Bax. Deyləmi, II, 56.) təfəkkürün müstəsna bir ibadət olduğunu ifadə edərdi.⁸

Nəbəvi tövsiyələrinə davam edən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurur:

“Rəbbim mənə danışma halımın zikr olmasını əmr etdi (sizə də tövsiyə edirəm).”

Sevənlər məhəbbətlərinin şiddətinə görə sevdiklərini yad etməyə ehtiyac hiss edərlər. Digər tərəfdən də bu xatırlama sevilənə qarşı bəslənilən məhəbbəti artırır. İmanın ləzzətindən nəsib alanlar, bu yolda mərhələləri qət etdikcə Allah təalaya məhəbbətləri qədər Onu zikr etmələri də artır.

Allahı zikr etmək şübhəsiz ki, “Allah” kəlməsini sadəcə dildə təkrarlamaq deyil. Onu yüksək bir şüur və idrakla hissiyat mərkəzi olan qəlbə yerləşdirməkdir. Çünki ayədə belə buyurulur:

“...Bilin ki, qəlblər (möminlərin ürəkləri) yalnız Allahı zikr etməklə aram tapar!” (Ər-Rəd, 28)

8. Bax. Əli əl-Müttəqi, *Kənzül Ummal*, XVI, 121.

Hə. Aişə (r.anha)-nın bildirdiyinə görə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- hər anında Allah təalanı zikr halında idi.⁹

Bizim də eyni halda olmağımızı istəyən Allah təala Qurani-Kərimdə belə buyurur:

“...Rəbbini çox yada sal (zikr et) və səhər-axşam şəninə təriflər deyib şükür et!” (Ali-İmran, 41)

“(O qorxulu zamanda) Namazınızı qıldıqdan sonra ayaq üstə olanda da, uzananda da Allahı zikr edin...” (ən-Nisa, 103)

Allah təala bu ayədə qorxu, təhlükə və təlaşla dolu döyüş anında belə zikrdən qafil qalmamağın vacibliyini, hər zaman qəlblərin onunla bərabər olmasını əmr etməkdədir.

İnsanın qəflətə düşməməsi üçün zikr şərtidir. Çünki Allah təala:

“Allahı unutduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutturduğu (xeyirlərini başa düşməyən) kimsələrə bənzəməyin! Onlar (Allahın itaətindən çıxmış) fasiqlərdir!” (əl-Həşr, 19) –buyurur.

Yenə də Uca Rəbbimiz Həzrət Musa və Harun (ə.s)-ı Fironun yanına göndərərəkən buyurmuşdur:

“Sən və qardaşın möcüzələrimlə gedin və Məni zikr etməkdə zəiflik göstərməyin. (Bu sizin ürəyinizə mətanət, dizinizə qüvvət verir).” (Taha, 42)

Qəlbi “Ya Rəbbi” deməkdə olan şəxsin ağzından səhv bir söz çıxmaz, heç kəsə haqsızlıq etməz, məxluqatla şəfqətsiz davranmaz. Çünki zikr edən şəxsə Allahın Rəhman və Rəhim simasının təəcəlliləri təcəssüm edər.

Zikrlə məşğul olan və qəlbi Allahla birlikdə olan şəxsin ibadət həyatı da zirvələşir. Rəsulullah belə buyurmuşdur:

9. Bax. Müslim, Heyz, 117.

“Rəbbini zikr edən bir kimsə ilə zikr etməyənin fərqi diri ilə ölünlün fərqi kimidir.” (Buxari, Dəavat, 66)

Üçüncü tövsiyə olaraq Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurur:

“Rəbbim mənə baxışımın ibrət olmasını əmr etdi (mən də sizə tövsiyə edirəm).”

Allah təala əşyaya və hadisələrə ibrət nəzəri ilə baxan bəndələrini tərifi etməkdə, ayələrini belə bəndələri üçün açıqladığını birləşdirməkdədir. Ayələrdə insanlar ətrafdakı varlıqlardan və hadisələrdən ibrət almağa sövq edilərək belə buyurulur:

“Məgər dəvəyə baxmırlar ki, necə yaradılmışdır? Göyə (baxmırlar ki) necə ucaldılmışdır? Dağlara (baxmırlar ki) necə dikəldilmişdir? Və yerə (baxmırlar ki) necə döşədilmişdir?” (əl-Ğaşiyə, 17, 20)

“Məgər onlar yer üzünü dolaşib özlərindən əvvəlkilərin aqibətinin necə olduğunu görmürlərmi?!...” (Mühəmməd, 10)

Elm və irfanın ən mühümü varlıqların hal dilindən agah ola bilməkdir. Mövlana həzrətləri bu mərhələsini “bişdim” və “yan-dım” deyərək ifadə edir. “Məsnəvi”sində bütün varlıqlarla danışıq, onların hal dillərinin tərcüməni olur. Bunlardan biri də gül ilə söhbətidir. Mövlana həzrətləri sanki gül ilə söhbətləşərək belə deyir:

“Gül o gözəl ətri tikan ilə xoş rəftar etdiyi üçün qazanmışdır. Bu həqiqəti güldən eşit. Gör nə deyir:

“Tikanla birlikdə olduğum üçün niyə qəmə batmalı, niyə kə-dərlənməliyəm? Mən ki, gülməyi o pis xasiyyətli tikanın yanında olmağa dözdüyüm üçün əldə etdim. Onun vəsiləsi ilə aləmə gözəlliklər və xoş ətirilər bəxş etmək imkanına qovuşdum.”

Yunus Əmrə həzrətləri də sarı çiçəklə danışır. Onun dilindən kainatın hikmət və sirlərini anlayır və anladır.

Sədi Şirazi: “Ağıl sahiblərinin nəzərində yaşıl ağacların hər bir yarpağı insanı mərifətullaha aparan bir kitabdır. Qafillər üçün isə bütün ağaclar bir yarpaq belə deyildir.” – deyir.

Xülasə, təfəkkür, zikir və baxışın ibrət olması kimi ülvî xisətlər insanın daxili aləmini təzkiyə və təsfiyə edərək yetişdirmək üçün zəruridir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bu məsələləri Allahın özünə xüsusilə əmr etdiyini bildirmiş və ümmətinin də bu mövzulara diqqət yetirməsini istəmişdir.

İmam Rəbbani həzrətləri nə gözəl buyurur:

“Peyğəmbərimizin sünnəsinə tabe olmaq nemətinə nail olan şəxslər nə qədər bəxtiyardır. Bu gün onun dininin haqq olduğuna inanaraq edilən kiçik bir iş belə böyük işlər dərəcəsinə qəbul edilir...” (Məktubatı Rəbbani, 44-cü məktub)

Rəbbimiz biz bəndələrini Həbib-i Əkrəminin sünnəsinə layiqi ilə itaət edən bəxtiyarlar zümərəsinə qovuşdursun!

Çünki həyatı Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in yüksək əxlaq və tövsiyələri istiqamətində yaşamaq iki dünyamızı da bayrama döndərmək vəsiləsidir. Bu aləmdəki fani iztirabları əbədi rahatlıq, acı göz yaşlarını sonsuz təbəssüm, daxili fəryadları da bir cənnət sədası edə biləcək yeganə səadət resepti Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in qiymətli ölçülərində; şəfqət, mərhəmət və şəfaətində gizlidir.

Bu dünyada dərk etdiyimiz bayramlar hər şeydən əvvəl bu uca həqiqətlər ətrafında yaşanmalıdır ki, gerçək və sonsuz bayramlara nail ola bilək. Bu həqiqətlər içində isə təfəkkür var, zikir var, aləmə ibrətlə tamaşa etmək var...

Qıyası, Peyğəmbərimizin yüksək əxlaqına bürünmək var, başqasının halına yanmaq var, paylaşmaq var...

Allah təala insanları bir-birinə möhtac vəziyyətdə yaratmışdır. Cəmiyyətdə güclülər, qüvvətliyə olduğu kimi zəiflər, şikəstlər, möhtaclar da həmişə mövcud olacaqdır. O halda özünməzdən soruşmalıyıq: “Allah təala bu insanları niyə möhtac olaraq yaratdı? Cavabsa məlumdur; “Möhtac olanlar möhtac olmayanlara ilahi bir əmanətdir.” Bu məsuliyyəti Allah təala birbaşa özü verir.

Düşünmək lazımdır ki, varlılar yoxsulların yerində, yoxsullar da varlıların yerində ola bilərdi. Yəni vəziyyəti yaxşı olanlar möhtacların əskiklərini aradan qaldırma məsuliyyətini tam olaraq dərk etməlidirlər. Çünki bu dünya həyatı sonsuzluğun yanında çox qısa bir fəsildir. Bəlkə də o möhtaclar səbir və şükürləri nəticəsində axirətdə çox böyük nemətlərə qərq olacaqlar.

Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdu:

“ - Nəfsim qüdrət əlində olan Allaha and içirəm ki, bir-birinizə mərhəmət etmədiyiniz müddətdə cənnətə girə bilməzsiniz. ”

Səhabeyi-Kiram:

- Ya Rəsulallah! Hamımız mərhəmətliyik, - dedilər.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- isə:

“(Mənim söylədiyim) mərhəmət sizin başa düşdüyünüz şəkildə yalnız bir-birinizə olan mərhəmət deyildir. Əksinə, bütün məxluqata şamil olan mərhəmətdir, (bəli) bütün məxluqata şamil mərhəmət!..” buyurdu. (Hakim, IV, 185/7310)

Onun üçün cəmiyyətdən yüksələn səssiz fəryadları dərinlən duymağımız lazımdır. Heç şübhəsiz bunların başında da tərk edilmiş tək-tənha xəstə və yaşlılar, küçələrin insafına buraxılmış uşaqlar, mənfi medianın təlqini, təbliğatı ilə qeyri-məşru yollara

sürüklənən, həyatlarının baharında içki və narkotika bataqlığında əriyən gənclər, dini və milli duyğularını itirən körpə beyinlər gəlməkdədir.

Bütün bunları xatırlayıb əsl məhrum və möhtac olan insanlara əlimizin və ürəyimizin uzandığı zamanlar həqiqi bir bayrama qovuşmuş olarıq. Çünki bütün müsəlmanlar bir bədənin üzvləri kimidirlər. Dolayısıyla itirdiyimiz hər insan sanki bu bədənə qoparılmış bir parça hökmündədir. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- möminlərin bu haləti-ruhiyyə içində olmalarını arzu edərək belə buyurmuşdur:

“Möminlər bir-birilərini sevməkdə, bir-birilərinə acımaqda və bir-birilərini qorumaqda bir bədənə bənzeyirlər. Bədənin bir üzvü xəstə olduğu zaman, digər üzvlər də bu səbəbdən yuxusuzluğa və xəstəliyə tutularlar.” (Buxari, Ədəb, 25; Müslim, Birr, 66)

Düşünməliyik ki, cəmiyyətimizdəki qafilləri oyandıracaq, qərbləri və izzətləri ehyə edib ürəklərini sevincə qərq edəcək, insanlığı İslamın gülər üzü ilə güldürəcək həqiqi bayram hansı ruhi həmləyə möhtacdır? Dünyanın müxtəlif yerlərindəki məzlum və məğdur (zəlmə, haqsızlığa uğramış) din qardaşlarımızla necə bayramlaşmalıyıq? Onlara bayram təbrikimiz necə olmalıdır? Qanadı sınıq bir quş kimi zəlmə düşər olmuş məzlumlara, yetimlərə, möhtaclara ürəyimiz və dualarımız nə qədər çata biləcək? Onların üzvlərində bizə həqiqi bayram sevinci olacaq, könüllərimizə bahar tərəvəti bəxş edəcək bir təbəssümə vəsilə ola biləcəyikmi?

Xülasə, əbədi həyatımızı rahatlıq və səadətlə dolduracaq gerçək bayramlar bu suallara asanlıqla cavab verə biləcəyimiz zamanlarda yaşanacaq olan bayramlardır. Bu həqiqətlər işığında Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in yüksək əxlaqına uyğun olaraq yaşaya bilənlər nə xoşbəxtidirlər!

Allah təala məzlum din qardaşlarımızın ağrı və iztirablarını daha dərinəndən duya bilməyi, könüllərimizi onları əhatə edən bir dərgah halına gətirə bilməyi və həm maddi yardımlarımızla, həm də dualarımızla onların yaralarını məlhəm ola bilməyi nəsis etsin. Axirətə açılacaq qapımızı səadət təcəlliləri ilə gələn əbədi bir bayrama çevirsin!

Amin!...

*Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin
Püxsək Dəlaqi
Xeyfiyyətləri - 3*

*Məqbul bir təbliğ üçün Quran hikmətləri ilə
yoğrulmuş həssas bir qəlbə və İslamın gülər üzünü
əks edirən təbəssümlü bir çöhrəyə sahib olmaq la-
zımdır. Haqqın, xeyrin, fəzilət və doğruluğun canlı
bir timsalı halına gəlmək və nümunəvi bir həyat ya-
şayaraq rəhmət saçan bir könül dili ilə danışmaq
lazımdır.*

Misilsiz Örnək Şəxsiyyətin YÜKSƏK ƏXLAQİ KEYFİYYƏTLƏRİ-3

Allah təala bütün məxluqatı və xüsusilə də insanı məhəbbət meyli ilə təchiz etmişdir. İlahi bir imtahan məktəbi olan bu aləmdə insan məhəbbətini Haqqa və xeyrə yönəltdiyi nisbətdə mənən səviyyə qazanır. Ruhun rahatlıq və sakitliyə qovuşacağı əsl və sonsuz məhəbbət mərkəzi onu öz ruhundan insana lütf edən Allah (c.c)-dur. Bu səbəbdən sonu Haqqa aparmayan, Ona çatdırmayan, səhv ünvanlarda axtarılıb dalanlarda hədəf edilən bütün fani məhəbbətlər ruh üçün bihudə bir yorğunluq və sıxıntı mənbəyidir.

Mövlana həzrətləri bəndənin bu qəflətini aşağıdakı ibrətli misalla ifadə edir:

“Quzunun qurddan qaçması heyrləndirməz. Çünki qurd quzunun düşməni və ovçusudur. Əsl heyrləndirəcək şey quzunun qurda könül verməsidir.”

Bu baxımdan məhəbbətin əsl mərkəzi olan Allah təalanı unutmadan bütün fani məhəbbətləri ilahi məhəbbətə pilləkən edəcək bir könülə sahib olmaq lazımdır. Bu, insanın yaradılışının əsasıdır.

İlahi məhəbbətə aparan ən doğru və qısa yol da Allahın Həbibisi Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- ə məhəbbətdən keçməkdir. Bu məhəbbətin təzahürü isə ona itaət et-

məkdir. “Sevən sevdiyinin hər şeyini sevər” düsturuna görə Peyğəmbərimizə hər baxımdan bağlılıq və itaət şərtidir. Çünki bu bağlılıq və itaət Haqqa məhəbbətin onurğa sütununu təşkil edir.

Kainatın Fəxri olan Rəsulullaha bəslənilən məhəbbət ibadətlərə rahatlıq, bəşəri davranışlara nəzakət, əxlaqa zəriflik, ürəklərə rıqqət, simalara nuraniyyət, dillərə ruhaniyyət, nəzərlərə dərinlik olaraq əks edir. Çünki bütün bu gözəlliklərin əldə ediləcəyi ən feyzli mənbə Məhəmməd Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dir.

Həqiqətən könüllər ancaq Varlıq Nurunun ruhaniyyəti ətrafında eşq ilə yanan bir pərvanəyə döndükdə onun könül iqlimindən ilahi eşq dərşini kamil bir şəkildə əldə edə bilər. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə olan məhəbbətimizin dərəcəsinə müəyyən etməyimiz üçün Mövlana həzrətləri kainatdakı məhəbbət təcəllilərindən bir neçəsini belə misal göstərir:

“Eşq yolunda nə qədər pərvanə atəşə atıldı. Alovlar içində qanad çalıb, yanıb qovrulduqca da hal dili ilə “Sən də mənim kimi ol” deyirdi.”

Şam həm yanır, həm də ağlayırdı. Özünü atəşə, izziraba vermişdi. Fəqət göz yaşı tökərkən ətrafa işıq saçırdı. Yenə o şam: “Bu dünyada qazanc əldə etmək üçün qızıllar, gümüşlər saçsan, bunlar sənə nə fayda verəcək. Mənəvi qazanc əldə etmək istəyirsənsə, mənim kimi yanmağa, əriməyə bax” deyirdi.”

Məhz belə bir məhəbbətlə sevməli olduğumuz Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ömrü boyunca “ümməti, ümməti...” deyərək yaşadı. Onun ümmətinə olan məhəbbət və şəfqəti körpələri üzərində titrəyən, onların üstünə qol-qanad gərən müşfiq (şəfqətli) bir ananın sevgisindən müqayisə edilməyəcək dərəcədə üstündü. Ümmətinin aqibətini özünə elə dərd etmişdi ki, bu yolda çəkdiyi əziyyətləri ifadə etmək məqsədi ilə “...Allah yolunda

heç kimin görmədiyi əziyyətlərə məruz qaldım...” buyurmuşdu. (Tirmizi, Qiyamət, 34/2472)

Yenə əshabına buyururdu:

“Diqqət edin! Mən həyatımda sizin üçün bir əmniyyət vəsiləsiyəm. Vəfat edəndə isə qəbrimdə: Ya Rəbbi, ümməti, ümməti!.. deyə ilk Sur üfürülənə qədər çağıracağam...” (Əli əl-Müttəqi, Kənzül-Ümmal, c.14, s. 414)

Onun ümmətinə olan məhəbbətinə vəfa göstərmək hər möminin ən əsas bir vicdan borcudur. *“İnsan sevdiyi ilə bərabərdir.”* (Buxari, Ədəb, 96) hədisinin gərəyincə onu canımızdan çox sevməli, sünnəsinə uymalı, əxlaqı ilə əxlaqlanmalıyıq. Çünki bu, ona olan məhəbbətimizin ən həssas bir tərəzisi və göstəricisidir.

Budur, Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in bizə əbədi səadət və qurtuluş sərmayəsi olaraq hikmətli tövsiyələrdən ikisi:

1. Rəbbim mənə zülm edəni əfv etməyimi əmr etdi. (Mən də sizə tövsiyə edirəm.)¹⁰

Əfv etmək – müqəssiri cəzalandırmağa gücü çatdığı halda intiqam almaq yerinə onu bağışlamaqdır. Bu, Yaradandan ötrü yaradılanlara göstərilən ən gözəl bir məhəbbət təzahürüdür.

Yəni müqəssirə cavab vermək xüsusunda öz nəfsini aradan çıxarıb Allahın əfvini umaraq müqəssir şəxsi ilahi əfv və mərhəmətə tapşırıb bilmək kamilliyidir. Təbii ki, bu yetkinlik ilahi iradə qarşısında “heçlik” şüuruna çatmış, ilahi əxlaq ilə əxlaqlanmış kamil möminlərin işidir. Əfv edə-edə əfvə layiq olmaq əzminin bir nəticəsidir.

Həzrət Ömər (r.a) buyurur:

10. Yazı boyunca davam edəcək hədis üçün bax. İbrahim Canan, *Hədis Ensiklopediyası*, XVI, 252, hədis № 5838.

“Mərhəmət etməyə nə mərhəmət olunmaz. Qüsurları bağışlamayanın özü də bağışlanmaz. Əfv etməyən insan özü də əfv olunmaz...” (Buxari, əl-Ədəbul-Müfrəd, s. 415, № 371).

Hirsi üstələmək və əfv edə bilmək nəfsə ağır gələn bir işdir. Ancaq əldə edilən bir nəticənin şərafəti ona yetişməkdəki çətinlik nisbətində böyük olduğundan Allah üçün bu anlayışı göstərə bilmək çox müstəsna bir fəzilətdir.

Tez-tez hirsələnib özündən çıxan bir nəfər Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dən öyüd istəmişdi. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ona “*Qəzəblənmə*” dedi. Həmin adam istəyini bir neçə dəfə təkrar etsə də Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- hər dəfə eyni cavabı verdi. (Buxari, Ədəb, 76)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- möminləri hiss və qəzəblərinə qalib gələrək əfv edə bilmək xislətini qazanmağa belə dəvət etmişdir:

“İnsanlar yaxşılıq edərsə, biz də yaxşılıq edərək. Əgər zülm edərlərsə, biz də zülm edərək deyib, hər məsələdə başqalarını təqlid edən bəsit düşüncəli insan olmayın. Lakin özünüzü insanlar yaxşılıq edərlərsə yaxşılıq etməyə, pislik edərlərsə zülm etməməyə (əfv etməyə) alışdırın.” (Tirmizi, Birr, 63/2007)

Məhz bu həqiqətlər işığında böyüklərimiz:

“Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir,

Yamanlığa yaxşılıq ər kişinin işidir.” – demişlər.

Bu əxlaq əslində mühüm bir mənəvi tərbiyə metodudur. Çünki yaxşılıq edilən kəs düşməndirsə bu yaxşılıq onun qəlbindəki kin və düşmənliyi yox edər, dostluq meyllərini cücərdər. Yad bir adamdırsa ürəyində dostluq və yaxınlıq arzusu peyda olar. Əgər dost və ya tanış isə məhəbbəti daha da artar.

Ayədə buyurulur:

“Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisliyi) ən gözəl yolla dəf et! (Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xəsisliyə cəmərdliklə, cəzaya bağışlanmaqla cavab ver!) Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!” (Fussilət, 34)

İbn Abbas (r.a) bu ayəni belə təfsir edir:

“Ayədəki “ən gözəl” ifadəsindən məqsəd hirs anında səbir və pisliyə məruz qalındığı andakı əfvdir. Allah bunu bacaranları mühafizə edir, düşmənlərini də onara boyun əydirər, sanki səmimi bir dost edir.” (Buxari, Təfsir, 41/1)

Tarix boyunca insanları zülm, haqsızlıq və pislikdən uzaqlaşdırmaq və onlara Haqqı və xeyri təlqin etmək xüsusunda “əfv edə bilmə” fəzilətinin çox bərəkətli nəticələri görülmüş, bu məziyyət nə qədər qafilin intibahına səbəb olmuşdur.

Necə ki, Məkkənin fəthi günü Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- ümumi bir əfv və aman elan etmişdi. Kəbədə toplanan xalqa müraciət edərək:

“- Ey Qüreyşlilər! İndi mənim sizin barənizdə nə edəcəyimi fikirləşirsiniz”, - deyə soruşdu.

Qüreyşlilər:

- Biz sənin xeyir və yaxşılığını umaraq “Xeyirli bir hərəkət edəcəksən” deyirik. Sən kərəm və yaxşılıq sahibi bir qardaş, kərəm və yaxşılıq sahibi bir qardaş oğlusan” dedilər.

Bundan sonra Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Mən də Həzrət Yusufun qardaşlarına dediyi kimi: “...Bu gün sizə (etdiklərinizə görə) heç bir məzəmmət yoxdur. Allah sizi bağışlasın! Çünki O rəhm edənlərin ən rəhmlisidir” (Yusuf, 92) deyirəm. Haydi gedin. Artıq azadsınız.” – buyurdu.

Allah təala müsəlmanlara uzun illər zülm edən Qüreyş müşriklərini Rəsulunun əlinə keçirdiyi və ona boyun əydirdiyi halda Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- onları əfv etdi və sərbəst buraxdı.¹¹ Bu cür alicənab davranış qarşısında neçə-neçə daşlaşmış ürək yumşaldı, nə qədər qaranlıq könüllər aydınlandı.

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in sevimli qızı Zeynəb (r.anha) möhtərəm atasının yanına hicrət edərkən İslam düşmənlərindən Həbbar bin Əsvəd onun izinə düşdü. Dəvənin üstündəki kəcavədə oturan Həzrət Zeynəbi mizrağı ilə ağır yaraladı və Hz. Zeynəb dəvədən bir qayanın üstünə düşdü. Qan içində səhrada qalan Hz. Zeynəbin bətnindəki körpəsi tələf oldu. Həmin aldığı yaralar ömrü boyu ona əziyyət verdi və vəfatına səbəb oldu.

Həbbar bundan başqa daha bir neçə cinayət işləmişdi. Məkkənin fəthi zamanı qaçdı və ələ keçmədi.

Bir dəfə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Mədinədə səhabələrlə oturduğu vaxt Həbbar onun mübarək hüzuruna gələrkən müsəlman olduğunu bildirdi və əfv olunmasını istədi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- onu da əfv etdi. Hələ üstəlik əvvəllər etdikləri üçün ona həqarət edilməsini də qadağan etdi.¹² Çünki uca Rəbbimiz:

“Sən bağışlama yolunu tut, yaxşı işlər görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər!” (əl-Əraf, 199) buyururdu.

Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- özünə qarşı işlənən pislilikləri heç tərəddüd etmədən bağışlayardı. Lakin ümumə qarşı işlənən pislik və həqarətlərdə haqq-ədalət öz yerini tapana qədər heç kim onu sakitləşdirə bilməzdi. Çünki əfv

11. İbn Hişam, IV, 32; Vaqidi, II, 835; İbn Sad, II, 142-143.

12. Bax. Vaqidi, *Məğazi*, II, 857-858.

etmək əfv edənün özünə qarşı işlənən pisliklərdə mümkündür. Əgər bir pislik, suç cəmiyyətlə əlaqədirdə o zaman toplumun haqqını qorumaq lazımdır. Çünki belə bir müqəssir əfv edildikdə daha böyük haqsızlıqlara qapı açılır, topluma zülm edilmiş olur.

Allah üçün əfv etmək, bağışlamaq fəziləti aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in ən böyük şüarı idi. Belə ki, Peyğəmbərimiz təbliğ vəzifəsi əsnasında ona həqarət edib, zülm verən nə qədər insanı əfv etmiş, onların da hidayətə nail olmaları üçün Rəbbinə dua etmişdir. İslamı təbliğ etmək üçün Taifə gedən Peyğəmbərimiz oradakı cahil və bütperəst xalq tərəfindən daşa basılmış, qan içində qalmışdı. Cəbrayıl (ə.s) Peyğəmbərimizin yanına gələrək bu qəbiləni məhv etmək üçün əmrini gözlədiyini bildirmişdir. Rəhmət Peyğəmbəri -səllallahu əleyhi və səlləm- isə:

“- Xeyr, mən Allah təaladan onların nəslindən yalnız Allaha ibadət edəcək və Ona heç bir şeyi ortaq qoşmayacaq insanlar çıxarmasını diləyirəm” – cavabını vermişdi. (Buxari, Bədul-Xalq, 7; Müslim, Cihad, 111)

Bu rəhmət üslubunun bərəkətidir ki, həqiqətən Taif camaatı bir müddət sonra İslamla şərəfləndi.

Bəlkə də, dünyanın ən ağır zülm və haqsızlığını işləyərək həya, namus abidəsi Həzrət Aişə validəmizə çirkin böhtan atan iftiraçılar arasında Əbu Bəkr (r.a)-ın yardım etdiyi Mıstah adlı bir yoxsul da vardı. Onun bu hərəkəti Həzrət Əbu Bəkr ə çox yer eləmişdi. Çünki iftira atdıqları adam ümmətin anası, Rəsulullahın zövcəsi və gözünün nuru olan qızı idi. Hz. Əbu Bəkr uzun zamanlar yardım etdiyi, əl tutduğu Mıstahın bu dəhşətli nankorluğu qarşısında bundan sonra ona yardım etməyəcəyinə dair and içdi. Həzrət Əbu Bəkrin yardımı kəsilincə Mıstah və ailəsinin vəziyyəti həddən artıq ağırlaşdı.

Bu səbəbdən Allah təala fəzilət sahiblərinin özlərinə zülm edənləri belə, əfv etmələrinin lüzumunu bildirib: **“...Allahın sizi bağışlamağını istəmirsiniz?”** (Nur, 22) – buyurunca, Həzrət Əbu Bəkr (r.a):

“- Bəli, Vallahi Allahın məni əfv etməsini əlbəttə istəyirəm!” – dedi və sonra yəmin kəffarəsi (andı pozduqda ödənen kəffarə) ödəyərək Mıstaha yardım verməyə davam etdi. (Buxari, Məğazi, 34; Müslim, Təvbə, 56)

Deməli, əfvın əsl sahibi Allah təaladır. Möminlər də qəlblərindəki Allah sevgisinin səviyyəsi nisbətində əfv etməkdən həzz alarlar. İlahi vüslətin zövqünü dadmaq istəyənlər könül bağçalarının lətif güllərindən əfv rəyihələri saçanlardır. İnsanın özünə zülm edəni Allah üçün əfv edə bilməsi ruhunun qazandığı əsl zəfərdir.

2. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- tövsiyələrinə davam edərək belə buyurur:

“Rəbbim mənə yaxşılığı əmr etməyi, pislikdən çəkəndirməyi əmr etdi. (Mən də sizə tövsiyə edirəm.)”

Yardandan ötrü yaradılanlara şəfqət və mərhəmətin təzahürü olan yaxşılığı əmr edib, pislikdən çəkəndirmək insanlara ediləcək ən mühüm xidmətdir. Çünki insanların ən böyük ehtiyacı “iman əmin-amanlığı”dır. Bunun üçündür ki, insanları hidayətə çağırmaq “peyğəmbər peşəsi” deyilə biləcək müqəddəs bir vəzifədir. Çünki Allah təala ayədə belə buyurur:

“(Özlərinə) peyğəmbər göndərilən ümmətləri (peyğəmbərlərə tabe olub-olmadıqları barədə) sorğu-suala çəkəcək, göndərilən peyğəmbərləri də (dinimizi onlara təbliğ edib-etməmələri haqqında) sorğu-sual edəcəyik.” (əl-Əraf, 6)

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- də ömrünü təbliğ vəzifəsinə həsr etmiş və Vida Xütbəsində dalbadal üç dəfə:

“Təbliğ etdimmi?” – deyə vəzifəsini icra etdiyini ümmətin-dən soruşmuş və onlar da bunu təsdiq etmişlər. Onun bu müqəddəs vəzifəsi bizə də aid ediləcək bir məsuliyyətdir.

Qurani-Kərimdə buyurulur:

“(Xalqı) Allaha tərəf çağıran, yaxşı iş görən və: “Mən müsəlmanlardanam!” - deyən kəsdən daha gözəl danışan kim ola bilər?!” (Fussilət, 33)

“(Ey müsəlmanlar!) İçərinizdə (insanları) yaxşılığa çağır-an, xeyirli işlər görməyi əmr edən və pis əməlləri qadağan edən bir camaat olsun! Bunlar (bu camaat), həqiqətən nicat tapmış şəxslərdir.” (Ali-İmran, 104)

Hədisdə də belə buyurulur:

“Allaha and içirəm ki, Allahın sənin vasitənlə tək bir nəfəri hidayətə qovuşdurması (ən qiymətli dünya neməti sayılan) qır-mızı dəvalərə sahib olmağından daha xeyirlidir.” (Buxari, Əshabun-Nəbi, 9)

Bütün bu iltifat və müjdələrə nail olmaq mömin qəlblər üçün necə də böyük bir saədətdir. Çünki başqa bir hədisdə buyuruldu-ğu kimi:

“Hidayət yoluna dəvət edən şəxs ona tabe olanların əcləri qədər əcr (mükafat, savab) alır. Bu tabe olanların əclərindən də heç nə əskilməz!” (Müslim, Elm, 16)

Məhz haqqı və xeyri təbliğ yönündəki səmimi cəhdlərin mü-kafatı kiçik bir qartopunun yuvarlanaraq böyük bir topaya dön-məsi kimi artmaqdadır. O halda iman nemətindən məhrum olanla-ra, yaxud mömin olduğu halda qəflət və cəhalətləri üzündən dini səhv və sərt ölçülər daxilində yaşayanlara öyüd-nəsihət vermək, xəbərdarlıq etmək onlara ediləcək ən böyük yaxşılıq olduğu kimi, özümüz üçün də həm böyük bir əcr vəsiləsi, həm də iman

nemətimizin şükür borcudur. Digər tərəfdən təbliğ məsələsindəki səyimiz bir növ imanımızın səviyyəsini göstərən məhək daşına bənzəyir. Hədisdə buyrulur:

“Sizdən hər kim bir pislik görərsə onu əli ilə düzəltsin, buna gücü çatmazsa ürəyi ilə buğz (qəzəb, kin, nifrət) etsin ki, bu imanın ən zəif dərəcəsidir.” (Müslim, İman, 78)

Təbliğ məsələsində səhlənkar davrananlar üçün də çox şiddətli xəbərdarlıqlar varid olmuşdur. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Mənə həyat bəxş edən Allaha and içirəm ki, siz ya yaxşılığı əmr edər, pislikdən uzaqlaşdırarsınız, ya da Allah öz qatından üstümüzdə bir əzab göndərər ki, o vaxt dua etsəniz də duanız qəbul edilməz” – buyurmuşdur. (Tirmizi, Fitnə, 9)

Ancaq təbliğ vəzifəsinin üsul və ədəbinə də riayət edilməlidir. Əks halda qasq düzəltəndən yerdə göz çıxarar, yəni fayda vermək əvəzinə zərərə səbəb ola bilər. Haqqı təbliğ və xeyrə təşviq üçün ilk növbədə haqqın və xeyrin mahiyyətinə düzgün bir şəklə vəqif olmaq lazımdır. Çünki cahilin təbliğinin həm üslub, həm də möhtəva baxımından yanlış olmaması mümkün deyil. O halda bu yoldakı ilk şərt elmi və qəlbi sərmayədir. Boş fincanla ikram olmayacağı kimi elm və irfansız bir təbliğdən də xeyirli bir nəticə alınmaz.

Eyni zamanda qəlbi egoistlik və buna bənzər mənəvi zəifliklərlə dolu bir şəxsin təbliğə can atması da son dərəcə səhvdir. Belələri xeyrə çağırıram deyərkən daha çox zərər verirlər. Məqbul bir qəlbə və İslamın gülər üzünü əks etdirən gülümsər bir çöhrəyə sahib olmaq lazımdır. Haqqın, xeyrin, fəzilət və doğruluğun canlı bir təmsali halına gəlmək və nümunəvi bir həyat yaşayaraq rəhmət saçan bir könül dili ilə danışmaq lazımdır.

Təbliğ ikram ilə, ehsan ilə, İslam şəxsiyyətinin nəzakət və

zərifliyini təmsil ilə edilməlidir. Çünki insan ehsana məğlubdur və gördüyü yüksək şəxsiyyət və xarakterə məftun olur.

Digər tərəfdən təbliğ edən bir şəxs təbliğ etdiyi insan hansı günahı işləmiş olsa da onu təbliğ dövətindən məhrum etməməlidir. Bir qayanın, hətta divarın içindən belə çiçəklərin və ağacların çıxma biləcəyini düşünərək heç kimi uzaqlaşdırmamalı, Allahın rəhmətinin sonsuzluğunu unutmamalıdır.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- qızı Həzrət Zeynəbi dövədən yıxaraq vəfatına səbəb olan Həbbar bin Əsvədə, Məkkə fəthinə qədər hər cür düşmənliliyi edən İkrimə bin Əbu Ləhəbə, əmisi Həzrət Həmzəni şəhid edən Vəhşiyyə və hətta əmisinin ciyərinə hərisliklə çeynəyən Əbu Süfyanın arvadı Hində belə təbliğ qapısını bağlamamışdır. Bu baxımdan qarşıdakı adam küfründə Firon dərəcəsiyə olsa da İslama dövətdən məhrum edilməməlidir.

Necə ki, Allah təala Musa (ə.s)-a tanrılıq iddiasına düşən Fironun yanına gedib ona yumşaq bir dillə təbliğ etməsini əmr etmişdir.

Günah yükü altında əzilərək özləri üçün artıq bir qurtuluş yeri, qalmadığını zənn edən günahkarlara da Allahın rəhmət və mərhəmətinin böyüklüyünü təlqin etmək lazımdır. Çünki Rəbbimiz buyurur:

“...De: “Ey Mənim (günah törətməklə) özlərinə zülm etməkdə həddi aşmış bəndələrim! Allahın rəhmindən ümitsiz olmayın. Allah (tövbə etdikdə) bütün günahları bağışlayar. Həqiqətən, O bağışlayandır, rəhm edəndir! (Tövbə edib) Rəbbinizə dönün. Əzab sizə gəlməmişdən əvvəl Ona təslim olun. Sonra sizə heç bir kömək olunmaz!” (əz-Zümər, 53-54)

Məhz günah bataqlığında boğulan günahkarları İslamın ümid və mərhəmət dərgahına gözəl və hikmətli sözlərlə, rəhmət üslubu ilə dəvət etmək lazım gəlir.

Qısaı, təbliğ məsələsində möminlərin vəzifəsi ümitsizliyə qapılmadan, yorulmadan, bezib-usanmadan, səy göstərmək, nəticəni Allaha həvalə edib təvəkkül etməkdir. Eyni zamanda İslamın gözəlliklərini haqqı və xeyri təbliğ imkanı olduğu halda bir sıra çətinliklərə, zəhmətə qatlanmayıb öz nicatı üçün çalışma ehoizmindən də Allaha sığınmalıdır.

Allah təala yaratdığı saysız məxluqatı ilə bizlərə nə qədər hikmət və həqiqətləri bəyan etməkdədir. Bu sirr və hikmətlər ələmini oxuya bilmək qəlbin sənətidir. Qəlbi ibrət və dərs almağa istedadlı kimsələr üçün kainat möhtəşəm bir məktəbdir. Həzrət Mövlana və Yunus kimi Haqq dostları bu kainat məktəbinin ən seçkin tələbələri oldular. Bu ələmdən hikmət və sirləri açaraq mərifətə təşnə köüllərə ruhani rayihələr saçdılar. Rəbbimiz bütün kainatı onlar üçün sanki bir kitab kimi açdı.

Rəbbimiz görən gözlər, hiss edən köüllər üçün hər bir varlıqda nə qədər ibrətlər və hikmətlər nümayiş etdirməkdədir. Bunlar vasitəsilə də “qayğıkeşlik” hikmətinə diqqətimizi cəkməkdədir:

Məsələn: ömrü 45 gündən ibarət olan arı özü üçün şirə toplayanda bəlkə də öz ehtiyacından yüz dəfə artıq bal hazırlayır. Beləliklə, bir növ ömrünün əsl qayəsinin başqasına xidmət etmək olduğunu ifadə edir.

Yenə də düşünməliyik ki, bir ərik ağacının meyvəsi eyni zamanda onun toxumudur və nəslinin davamı üçündür. Amma bir dənəsi belə bir ərik ağacının bitməsi üçün kifayət etdiyi halda o qədər meyvə verir ki, başqaları da o nemətdən faydalansın. Bunlar Rəbbimizin məxluqatda nümayiş etdirdiyi başqalarını düşünmək örnəkləridir.

Rəbbimiz yenə də bir çinar ağacı ilə dünya həyatının misalını göstərir. Böyük və ehtişamlı bir ağac olan çinar qış gəldikdə yarpaqlarını tökər və hal dili ilə ölümün haqq olduğunu səssiz-

səmirsiz hayqırır. Baharda isə yaşıllaşan yarpaqları ilə sanki ölümdən sonrakı dirilişin timsalı olur. Fəqət bütün ehtişamına baxmayaraq çinar ağacının meyvəsi yoxdur. Hətta tikinti işlərinə də yararlı deyil, ancaq odun kimi yandırıla bilər. Yəni faydası çox azdır. Bu baxımdan çinar ağacı hal dili ilə bizə: “Fəniyyətinizi dərk edin və mənim kimi meyvəsiz olmayın!” – deyir.

Sahib olduğumuz məziyyətlər, məsələn bir zeytun ağacının kimi yüksək faydalı məziyyətlər olmalıdır. Zərif gövdəsi olan zeytun ağacı əkiləndən bir il sonra meyvə verməyə başlayır. Ömrü boyu bu xidmətinə davam edir. Yenə qızıl gül də öz dili ilə bizə: “Mən tikanlara dözdüyüm üçün rəngimlə, gözəl ətrimlə həmişə təbəssüm edirəm. Siz də belə olun” – deyir.

Comərdlikdən, qayğıkeşlikdən uzaq bir zənginlik, şükür borcu ödənməyən sağlq, vəzifə, elm və s. bir ehtişam vəsiləsi isə də bunlar əslində “quru bir çinar ehtişamı”dır. Möminlər üçün mühüm olan meyvəli bir ağac kimi ola bilmək və bu meyvələri hər an daha da artırmaqla üçün səy göstərməkdir.

İnsan bu düşüncə və hissiyyət içində özünə hesabat verməlidir: “Mən nə qədər özümü, nə qədər ətrafımdakı möhtacları düşünürəm? Nəfsimdən nə qədər fədakarlıq edirəm? Bir arı, bir gül, bir ərik ağacı, bir zeytun ağacı mənə nə deyir?”

İnsan arıdan, ağacdən daha həsiyyətli bir varlıq olduğuna görə başqalarına öz ehtiyacından qat-qat artıq faydalı olmağa çalışmalıdır. Yəni varlıqlar içində ən şərəfli bir mövqeyə sahib olan insana yaraşan özünə bir, başqalarına min xidmət eməkdir. Necə ki, ayədə buyrulur:

“...Nəyi paylamalı olduqlarını soruşanlara isə de: “Ehtiyacınızdan artıq qalanını (möhtaclara paylayın)!” (əl-Bəqərə, 219)

Rəbbimiz hər birimizi, bütün nemətlərin qədir və qiymətini bilib Özünün rizasına müvafiq əməllərlə ən sevimli bir şə-

kildə yaşaya bilən bəndələrindən etsin! Əlindən, dilindən, halından, əxlaqından insanların faydalandığı möminlər zümrəsinə ilahq etsin. Niyyətlərimizi, düşüncələrimizi, hisslərimizi və davranışlarımızı rızası ilə birləşdirsin!

Amin!..

Əhli-Beyt Məhəbbəti

Əhli-Beyt nəbəvi gözəllikləri, yəni Həzrət Peyğəmbərin üzündəki nuri-mələhəti, sözlərindəki fəsa-həti, hərəkətlərindəki lətafəti, bəyanındakı fəvqəladə bələğəti yaxından müşahidə edən seçkin şəxsiyyətlərdir. Onlar Allah Rəsulunun halı ilə hallandıqları, əxlaqı ilə əxlaqlandıqları və tərbiyəsi altında yetişdikləri üçün onun ən sevdikləri idi.

ƏHLİ-BEYT MƏHƏBBƏTİ

“Allah təalanı sizi nemətlərilə bəslədiyi üçün sevin. Məni, Allahı sevdiyiniz üçün sevin, Əhli-Beytimi də məni sevdiyiniz üçün sevin!” (Tirmizi, Mənaqib, 31/3789)

Məhəbbət və dostluq

Məhəbbət və dostluq hisslərdəki və hallardakı oxşarlıqdan qaynaqlanır. Oxşarlıq nə qədər çox olarsa məhəbbət də o qədər artar.

Allah təala camali sifətlərini müşahidə etdiyi bəndələrini daha çox sevər və onlar Haqq təalanın xüsusi yaxınlıq və dostluğuna nail olarlar.

Yaqub (ə.s)-ın on iki övladı içində Hz. Yusufa könlünün daha çox meyil etməsi onda öz duyğu, düşüncə, istedad və xüsusiyyətlərini daha çox olmasını görməyindən idi. Yəni dostluq, sevnin seviləndə öz xüsusiyyətlərini görməsindən qaynaqlanır.

Eyni ilə bunun kimi Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və sələm- in hal və vəsflərinin ən üstün səviyyədə müşahidə edildiyi mübarək zatlar da onun ən yaxınları olan möhtərəm ailəsi, yəni Əhli-Beytidir.

Çünki Əhli-Beyt nəbəvi gözəllikləri, yəni Həzrət Peyğəmbərin üzündəki nuri-mələhəti, sözlərindəki fəlahəti, hərəkətlərindəki lətafəti, bəyanındakı fəvqəladə bələğəti yaxından müşahidə edən seçkin şəxsiyyətlərdir. Onlar halı ilə hallandıqları, əxlaqı ilə əxlaqlandıqları, tərbiyəsi altında yetişdikləri üçün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in ən çox sevdikləri idilər.

Bu səbəbdən o əziz şəxsiyyətlər Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in sevgisinə layiq ola bilmək, onun məhəbbətindən heç vaxt məhrum olmamaq üçün ömürləri boyunca nə qədər ağır əvəzləri sevvə-sevə ödədilər. Onlar da Rəsulullah kimi çilə və iztirablara məruz qaldılar.

Çünki insan ən böyük əvəzi məhəbbət bəslədiyi şeylər uğrunda ödəyər. Bu fani dünyada ödənen ən böyük əvəz də ilahi məhəbbətin əvəzidir.

Məhz ilahi məhəbbətin bədalini böyük bir iman vədi ilə və zövqlə ödəyə bilən İslam qəhrəmanları içində Əhli-Beyt müstəsna bir zirvə təşkil edir.

Əhli-Beyt

Varlıq Nuru Həzrət Peyğəmbərin mübarək ev xalqı... Nəbəvi əxlaq, elm, irfan və fəzilətlərlə yoğrularaq şəxsiyyətləşmiş şərəfli nəsil... Həzrət Peyğəmbərə məhəbbət və bağlılıqda ıxlas və təqva abidəsi olan ümmətin rəhbərləri “Ali Məhəmməd -səllallahu əleyhi və səlləm-...”

Əhli-Beyt Peyğəmbərimizin ailə üzvlərini ifadə edir. Bu mənada Əhli-Beyt Rəsuli-Əkrəmin və ailəsi Hz. Əli, Cəfər, Aqil, Abbas və ailələridir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ə salətu-səam gətirmək, necə ki, bütün möminlərə vacibdir, Əhli-Beytə hörmət və məhəbbətlə bağlı olmaq da bütün möminlərin vəzifəsidir.

Çünki insan oğlunun bir adama duyduğu məhəbbətin ən təbii nəticəsi sevdiyi ilə əlaqədar olan hər kəs və hər şeyin bu məhəbbətə daxil olmasıdır. Bunlar insanlar da ola bilər, əşyalar da, davranışlar da, məkanlar da...

Məsələn: bir insanı çox sevirsinizsə, o şəxsə məxsus hal və hərəkətləri kimdə görsəniz sevdiyiniz insanı xatırlayarsınız. O hal və hərəkətlərin sahiblərini də sırf sevdiyiniz insanı xatırlatdığı üçün məhəbbət dairəsinin içində alarsınız. Bu nəticə məhəbbətin gücü nisbətində təcəlli edər. Yüksək bir məhəbbətlə sevilənin; oturuşu, duruşu, hətta geyiminə aid xüsusiyyətləri belə qəlbə təsir edər. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in mübarək saqqalının tüklərinə və xirqəsinə təzim və məhəbbət də bu haləti-ruhiyyənin bir əsəridir.

Allaha məhəbbət sevmək fəlinin ən son zirvəsidir. Bundan sonrakı zirvə isə yaradılmağımıza vəsilə olması səbəbilə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ə məhəbbətdir. Rəsulullah məhəbbəti ilə yönlənən yuxarıda ifadə etdiyimiz gerçəklər ətrafında Əhli-Beyti də sevməyin nəşəsi içində onların gözəl hallarına rəmz olurlar.

Zeyd bin Ərkam (r.a) belə rəvayət edir:

“Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Məkkə ilə Mədinə arasındakı Xum suyu başında ayağa qalxaraq bizimlə bir söhbət etdi. Allaha həmd-sənadan sonra bizə nəsihətlər verdi. Sonra da belə buyurdu:

“- Ey insanlar! Mən də bir insanam. Yaxınlarda Rəbbimin elçisi məmin də yanıma gələcək və mən onun dəvətini qəbul edib gedəcəyəm. Sizə iki mühüm şey qoyub gedirəm. Biri insanı doğru yola çəkən bir rəhbər və nur olan Allahın Quranıdır. Ondan bərk yapışın və sımsıx sarılın!..”

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- Qurani-Kərim-lə bağlı bəzi tövsiyələrini verəndən sonra sözlərinə belə davam etdi:

“- Sizə bir də Əhli-Beytimi qoyub gedirəm. Allahdan qorxun və Əhli-Beytimə hörmət edin! Allahdan qorxun və Əhli-Beytimə hörmət edin!”

Yanıdakılar Zeyd (r.a)-dan soruşdular:

- Həzrət Peyğəmbərin Əhli-Beyti kimlərdir, ya Zeyd? Xanımları da Əhli-Beytindəndirmi?

- Xanımları da Əhli-Beytdəndir. Fəqət onun Əhli-Beyti özündən sonra da sədəqə almaları haram olan Əli, Aqil, Cəfər və Abbasın ailələridir.” – dedi. (Müslim, Fədailüs-Səhabə, 36)

Salman bizdəndir

Bir də mənəvi cəhətdən Əhli-Beytdən olmaq mümkündür. Necə ki, Salmani-Farsi (r.a) hər halı ilə o qədər gözəl bir İslam şəxsiyyəti nümayiş etdirirdi ki, ənsar da, mühacirlər də:

“- Salman bizdəndir, “ – deyərək onu bölüşə bilmirdilər. Bu səbəbdən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Salman bizdəndir. Əhli-Beytdəndir” -buyuraraq onu tərif etdi. (İbn Hişam, III, 241; Vaqidi, II, 446-447; İbn Sad, IV, 83; Əhməd, II, 446-447; Heysəmi, VI, 130)

Deməli, Əhli-Beytdən olmağın ən mühüm şərti “təqva”dır. Yəni zahiri mənada Əhli-Beytə mənsub olmaqla bərabər, bir də mənən və ruhən Əhli-Beytdən olmaq var ki, bu da mömin könlərlər üçün mərtəbələrin ən şərəflisidir.

Bu mənada səhabələr içində yüksək fəzilət və təqvası ilə tanınan Muaz bin Cəbəl (r.a)-ın halı da buna gözəl bir misaldır:

Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- Muaz (r.a)-ı Yəməməyə vali olaraq göndərəndə onu Mədinənin çıxacağına qədər yola salmışdı. Hz. Muaz minik üstündə, Rəsulullah isə piyada idi. Ona bəzi tövsiyələr etdikdən sonra:

“- Ey Muaz! Bəlkə bu ildən sonra məni bir daha görə bilməyəsən. Çox güman ki, məscidimlə qəbrimin üstünə gələrsən” – buyurdu.

Bu sözləri eşidən Muaz (r.a) ağlamağa başladı. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-: “Ağlama, ey Muaz!” – buyurdu və sonra üzünü Mədinəyə çevirərək əlavə etdi:

- İnsanlardan mənə ən yaxın olanlar kimliyindən və harada olmasından asılı olmayaraq Allaha qarşı təqva sahibi olan müttəqilərdir.”¹³

Bu məsələdə başqa bir misal da Üsəmə bin Zeyd (r.a)-la bağlıdır. Bir gün Əli və Abbas (r.ahumə) Allah Rəsulunun yanına gələrək əhlindən ən çox kimi sevdiyini soruşdular. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- *Qızım Fatiməni*”, - buyurunca,

- Amma biz qadınların ən sevimli olanını soruşmuruq, ya Rəsulallah! – dedilər.

Onların bu sualına Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- belə cavab verdi:

“- *Əhlimdən mənə ən sevimli olan Allahın və mənim nemətimə nail olan Üsəmə bin Zeyddir...*” (Tirmizi, Mənaqib, 40/3819)

Beləliklə, “Şübhəsiz, mənim dostlarım müttəqilərdir” (Əbu Davud, Fitən, 1/4242) buyuran Kainatın Fəxri Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- özünə yaxın olmağın ən mühüm şərtinin Allah qatında da yeganə üstünlük səbəbi olan “təqva” olduğunu bəyan etmişdir.

13. Əhməd, V, 235; Heysemî, *Məcməuz-Zəvaid*, Beyrut, 1988, IX, 22.

Böyük mühəddis Hakim ət-Tirmizi Allah dostlarının da da-ima zikrullah üzrə olduqları üçün mənən Əhli-Beytdən sayıldıklarını, lakin bunun nəsəbi bir yaxınlıq olmayıb qəlbi və mənəvi bir yaxınlığı ifadə etdiyini bildirir. “Çünki Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Allahın zikrini təsis edib insanların qəlbinə yerləşdirmək üçün göndərilmişdir” – deyir. (Hakim, ət-Tirmizi, Kitabı Xatmil-Evliya, s. 345-346)

O halda “*İnsan sevdiyi ilə bərabərdir.*” (Buxari, Ədəb, 96) hədisinin şərtinə görə Rəsulullahə yaxın olmaq, onun dostluq halqasına və Əhli-Beytinə daxil olmaq üçün ən əvvəl könlümüzün Allah qorxusu və məhəbbəti ilə dolu olması, yəni qəlbimizin Allah və Rəsulu ilə bərabər olması lazım gəlir. Bu halın ən bariz əlaməti də ibadət və davranışlarımızda özünü göstərir.

Əhli-Beyt tərbiyəsi

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- üstlərində şəfqətlə əsdiyi ailə üzvlərinin insanlığa nümunə olacaq səviyyədə təqva həyatı yaşamasını arzu edirdi. Son dərəcə əziz tutduğu Əhli-Beytini dünyada da, axirətdə də bu izzət içində yaşadacaq bir təvazö, sadəlik bə lətafət ilə həmişə iklas və dərin bir təqvaya sövq edirdi. “*Əsl həyat axirət həyatıdır.*” (Buxari, Rıqaq, 1) buyuraraq dünya meylinin başlamasından qorxaraq bəzən mübah olan məsələlərdə belə onları başqalarından daha artıq zöhd, riyazət və təqvaya yönəldirdi.

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in qızı Hz. Fatimə validəmizə tamamilə başqa bir məhəbbəti vardı. Heç bir qız atasını Hz. Fatimənin Peyğəmbərimizi sevdiyi qədər sevməz. Heç bir ata da qızını Peyğəmbərimizin qızı Fatiməni sevdikdən qədər sevməz. Bu səbəblə hər ailədə Fatimə adlı bir qızın olması Peyğəmbərimizə yaxınlıq baxımından bir rəhmət və bərəkət vəsiləsi olacağı qənaətimizdir.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Fatimə məndən bir parçadır. Onu incidən məni incitmiş, onu sevindirən məni sevindirmiş olar.”¹⁴ – buyurub onun cənnət xanımlarının ən fəzilətlilərindən olduğunu müjdələyərkən,¹⁵ digər tərəfdən də Peyğəmbər qızı olmasına güvənərək axirət qurtuluşu xüsusunda qəflət göstərməməsinin vacibliyini Həzrət Fatiməyə hər fürsətdə xatırladırdı:

“Ey Fatimə! Özünü cəhənnəmdən qurtarmağa çalış! Çünki sizi Allahın əzabından qurtarmağa mənin gücüm çatmaz. Amma aramızdakı qohumluq əlaqəsi səbəbindən (qiyamətdə də) sizinlə əlaqəni kəsməyəcəyəm.” (Müslim, İman, 348, 351)¹⁶

Ailə üzvləri içində ən çox Həzrət Fatiməni sevməsinə baxmayaraq onun dünya nemətlərindən ən az istifadə etməsini və riyazət halı içində yaşamasını istəyən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- malının artığını infaq etməsini (paylamasını) arzu edirdi. Ürəklərində dünyaya qarşı ən kiçik bir meyil oyanmasına belə imkan vermiridi. Beləcə, sevimli qızını daima Allaha və axirətə yönləndirirdi.

Bir gün Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- qızı Fatimədə bir boyunbağı gördü. O incə və zərif xanım atasının bundan narazı qaldığını hiss etdi, dərhal gedib o boyunbağını satdı və özünün də pula ehtiyacı olduğu halda həmin pulla bir kölə alıb azad etdi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- qızının bu şəfqət, mərhəmət və gözütöxlüğündən son dərəcə məmnun oldu. (Nəsai, Ziyəət, 39)

Həzrət Fatimə (r.anha) zəif və incə bir xanımdı. Ev işləri isə çox və ağır idi. Hz. Fatimə ocaq yandırır, yemək bişirərdi. Bəzən ocağı üfünərkən ocaqdan çıxan qığılcımlar paltarını yandırardı.

14. Müslim, Fədəilus-Səhabə, 93-96.

15. Əhməd, I, 293.

16. Ayrıca bax. Buxari, Təfsir, 26/2; Tirmizi, Təfsir, 27/2.

Ev süpürməkdən üst-başı toz-torpaq içində olurdu. Buğda üyütmək üçün dəyirman daşını fırlatmaqdan əlləri, su daşımaqdan kürəyi yara olurdu.

Bir dəfə Allah Rəsuluna döyüş əsirləri gətirmişdilər. Həzrət Fatimə əsirlərdən birini ona köməkçi verməsini atasından xahiş etdi. Lakin Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bu dünyadakı ən sevimli varlığı olan qızı Fatiməni yenə də əbədi səadətə istiqamətləndirərək buyurdu:

“Ey Fatimə! Allahdan qorx, Allahın fərzlərini müticəsinə yerinə yetir. Ailənin işlərini gör. Yatağına girəndə 33 dəfə sübhənallah, otuz üç dəfə əlhəmdülillah, 34 dəfə Allahu Əkbər de! Beləliklə, hamısı 100 edər. Bu sənin üçün xidmətçidən daha xeyirlidir.”

Həzrət Fatimə (r.anha) böyük bir təslimiyyət və riza halında: “Allahdan və Rəsulundan razıyam” – dedi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bu qədər əzizlədiyi qızına bir xidmətçi verməkdən imtina etdi.” (Əbu Davud, Xərac, 19-20/2988)

Başqa bir rəvayətdə Peyğəmbərimizin bunu da söylədiyi nəql edilir:

“Vallahi Əshabi-Süffə acından qarnına daş bağlayır və mən də onlar üçün xərcləyəcək bir şey tapmadığım bir vaxtda sizə xidmətçi verə bilmərəm. Əsirlərin əvəzində alacağım fidyələri Əshabi-Süffə üçün xərcləyəcəyəm.” (Əhməd, I, 106)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- övladını məhz belə mütəvazi bir həyat tərzində yetişdirmişdi. O Fatimə validəmiz ki, Əhli-Beytə, qızıl silsilələrə, yəni Şah Geylanilərə, Bəhaəddin Nəqşibəndilərə, Əhməd ər-Rüfailərə və daha neçə-neçə övliya, əsfiya, əbrar və müqərrəbinə “ana”, ümmətin xanımlarına da təmiz həyatı ilə nümunə olacaqdı.

Peyğəmbərimizin ailə üzvlərinə mənəvi tərbiyə verməsi və onları əbədi həyata hazırlamasına aid başqa bir misal beldədir:

Əhzab surəsinin:

“Siz ey Peyğəmbərin zövcələri! Allahdan qorxacağınız təqdirdə siz (başqa) qadınların heç biri kimi deyilsiniz. (Sizin qədir-qiyətiniz, məqamınız daha yüksəkdir. Allahdan qorxsanız, daha şərəfli olarsınız). Buna görə də (yad kişilərə) yumşaq (əzilə-əzilə) danışmayın, yoxsa qəlbində mərəz (şəkk, nifaq və günah mərəzi) olan tamaha (özgə təmənnaya) düşər. (Danışdığınız zaman) gözəl danışın! (Allahın buyurduğu kimi, yaxud qəbul olunmuş qayda üzrə gözəl, ciddi bir söz deyin!) Evlərinizdə qərar tutun. İlkin Cahiliyyə dövründəki kimi açıq-saçıq olmayın. (Bər-bəzəyinizi taxaraq evdən çıxıb özünü, gözəlliyinizi yad kişilərə göstərməyin!) Namaz qılın, zəkat verin, Allaha və Rəsuluna itaət edin. Ey əhli-beyt! Allah sizdən çirkinliyi (günahı) yox etmək və sizi tərtəmiş (pak) etmək istər!” (əl-Əhzab, 32-33) ayələri nazil olandan sonra Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- altı ay ərzində hər gün səhər namazına gedərkən tədbir məqsədi ilə Həzrət Fatimənin qapısını döyərək:

“Namaza qalxın, ey Əhli-Beyt! “Allah sizdən çirkinliyi (günahı) uzaq etmək və sizi pak-pakizə etmək istər” – buyurmuşdur. (Tirmizi, Təfsir, 33/3206)

Yenə də əbədi həyatın ən mühüm səadət sərmayələrindən biri olan təhəccüd namazına yorğun olduqlarına görə yatıb qaldıqlarından ehtiyat edərək Peyğəmbərimiz bəzi gecələr Həzrət Əli və Fatimənin qapısını döyər, təhəccüd vaxtının gəldiyini onlara xətlərdədi.

Ənəs bin Malik (r.a) deyir ki, “Ailə üzvlərinə qarşı Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- kimi şəfqətli olan heç kimi görmədim.”

Bu ifadə eyni zamanda ailə üzvlərini Peyğəmbərimizdən daha gözəl tərbiyə edən insanın olmadığını bildirir. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- Əhli-Beytinə peyğəmbər ailəsi olduqları üçün təqva həyatını ən həssas və mükəmməl ölçülər daxilində yaşayıb ətrafındakılara da örnək olmalarını təlqin edirdi. Məhz bunun sayəsində Allahın şəxsən tərbiyə etdiyi Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bütün peyğəmbərlərdən üstün olduğu kimi Rəsulullahın xüsusi tərbiyəsini almış Əhli-Beyt də digər insanlara seyid və seyidlər olmuşlar.

Həqiqətən, Əhli-Beyt aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Allah Rəsulunun ətrafında məhəbbətlə pərvazlanmış və onun halı ilə hallanmış könlü insanlarıdır. Eyni ilə qızılgül, qərənfil və nadir çiçəklərlə bəzənmiş bir bağçanın üstündən əsən səhər nəsiminin o bağçanın ətrini, fərəhliyini əks etdirən lətif rayihələri ətrafa yaydığı kimi Allah Rəsulunun mənəvi tərbiyəsi altında kamala çatan Əhli-Beyt də onun ruhaniyyətini özündən sonrakı nəsillərə böyük bir iqlas və sədaqətlə hər kəsin ala biləcəyi miqdarda çatdırmışlar.

Bir şamla yanan saysız-hesabsız şamlar kimi Əhli-Beyt Allah Rəsulunun nurunu əsrlər və nəsillər boyunca davam etdirən feyz və ruhaniyyət qəndilləri olmuşlar. Belə ki, o qəndillərdən biri ilə işıqlanmaq xoşbəxtliyinə nail olanlar o nurun ilk mənbəyi olan Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ə qovuşmağın həzzini dadmışlar.

Necə ki, Həzrət Əli və Həzrət Əbu Bəkr (r.anhumə)-dən gələn bütün təəvvüf silsilələrinin feyz mərkəzinə də Əhli-Beyt imamı Cəfər Sadiq həzrətləri təşkil edir. İmam Azam Əbu Hənifə həzrətləri də Cəfəri Sadiq həzrətlərinin ən seçilən tələbəsi və mənəvi övladı idi. Cəfəri Sadiq həzrətlərinin özü üçün necə böyük bir feyz mənbəyi olduğunu onunla keçirdiyi günlərə işarə edərək:

“Son iki ilim olmasaydı, Numan həlak olmuşdu” – sözləri ilə bu gerçəyi ifadə etmişdir.

Əhli-Beyt Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- in halını, əxlaqını və fəzilətlərini əsrlərə və nəsillərə çatdırmaqda müstəsna bir zirvədir.

Əhli-Beytə məhəbbət

Allah təala Qurani-Kərimdə:

“...Allah sizdən çirkinliyi (günahı) yox etmək və sizi tərtəmiz (pak) etmək istər!” (əl-Əhzab, 33) buyuraraq Əhli-Beyti təzkiyə etdiyini və pakladığını bildirir. Yəni Əhli-Beyti şəxsən Allah təala mədh edir.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- də ailə üzvlərini ürəkdən sevir, ümmətinin də onları sevməsini arzu edərdi. Bir hədisində buyurmuşdur:

“Allah təalanı sizi nemətləri ilə bəslədiyi üçün sevin. Məni Allahu sevdiiyəm üçün sevin, Əhli-Beytimi də məni sevdiiyiniz üçün sevin!” (Tirmizi, Mənaqib, 31/3789)

Allah Rəsulunda fəni olan Əbu Bəkr (r.a) Əhli-Beytə hörmət və məhəbbət bəsləməkdə də örnək bir şəxsiyyətdir. O, buyururdu:

“Əhli-Beytə qarşı ədəbli olmaqla Həzrət Məhəmməd -səllallahu əleyhi və səlləm- ə hörmət edin. Canım qüdrət əlində olan Allaha and olsun ki, Rəsulullahın yaxınları mənim öz yaxınlarımdan daha sevimlidir.”

Əhli-Beyt sevgisi o qədər mühüm bir vəzifədir ki, Rəbbimiz namazlarda Təhiyyatdan sonra “salli-barik” dualarında “Ali Məhəmməd” deyərək Əhli-Beyt üçün də dua etməyimizi murad etmişdir.

Namazlarda təşəhhüddün xətni sayılan və “Ali Məhəmməd” üçün edilən dua şübhəsiz ki, onların məqamlarının uralığını göstərir. Bu cür təzim və hörmət başqa heç bir ailəyə şamil edə bilməz.

Bəzi qafil, qərəzli adamların ittihamlarına qarşı: “Əgər Məhəmməd –səllallahu əleyhi və səlləm- in ailəsini sevmək Rafizilik isə bütün insanlar və cinlər şahid olsun ki, mən Rafiziyəm” deyən İmam Şafi bu məsələ ilə bağlı hisslərini belə ifadə etmişdir:

“Ey Rəsulullahın Əhli-Beyti! Sizi sevmək Allahın Quranda nazil etdiyi bir fərzdır. Sizə salət etməyənin namazının qəbul ol-maması sizin ən böyük iftixar mənbəyinizdir.” (Məhəmməd Parsa, Fəzlul-Xitab, Tövhidə giriş, s. 522)

Göyləri lərzəyə gətirən cinayət

(10 məhərrəm, Kərbəla)

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in məhəbbətlə bağrına basdığı, şəfqətlə öpüb oxşadığı, namaz qılarkən belə mübarək belinə aldığı əziz nəvəsi Həzrət Hüseynə qarşı işlənən cinayət İslam tarixindəki ən acı fəlakətlərdən biridir. Bu cinayətin İslam dünyasının bağrında açdığı yara hələ də qanamaqdadır. Bu vəhşi cinayəti işləyənlərin hər biri Allahın ayrı bir qəzəbinə düçar olmuşlar.

Həzrət Hüseynin vəhşicəsinə qətl edilməsi İslam dünyasında o qədər nifrətlə qarşılanmışdır ki, o dövrün hökmdarı olan Yezidin adı həqarətə, söyüşə çevrilmişdir. Çünki o mənfur cinayətə hansı məzhəbdən olursa olsun hər müsəlmanın ürəyi fəryad qoparır. Bu səbəbdən əslində sünnilər və şiələr arasında hər hansı bir düşmənçilik yoxdur. Bu məsələnin düşmənçilik kimi göstərilməsi pis niyyətli insanların təhriklərindən başqa bir şey deyil. Bir sözlə bu gün hər iki tərəf də bir-birlərinə heç bir şəkildə düşmən kimi baxmamalıdırlar. Bu gün **“Həqiqətən möminlər (dində) qardaşdır-lar!..”** (əl-Hucurat, 10) hökmü ətrafında birləşmək əsas şərtdir.

Bu məsələdə ümməti-Məhəmmədin tövhidini, yəni birlik və bərabərliyini pozacaq tərzdə quru çəkişmələrə rəvac vermək,

mübahisə etmək ilk növbədə o əziz nəslin mübarək ruhunu incidəcək hərəkətlərdir. Bir sözlə yersiz təəssüblər tarix boyu həmişə zərərverici bir hal kimi qiymətləndirilmişdir. Çünki ən kiçik bir çəkişmə belə ümməti-Məhəmmədi bölmək istəyən İslam düşmənlərinin dəyirmanına su tökmək, çörəyinə yağ sürtmək kimi bir şeydir. Bu məsələdə ediləcək ən gözəl hərəkət ayıq olmaq, lüzumsuz yerə qeybət və münaqişədən uzaq durmaqdır.

Bu işdə uğur əldə etməyimiz üçün Quran və Sünənə ilə bərabər sarsılmaz bir ortaqlıq nöqtəmiz də vardır ki, o da Əhli-Beyt məhəbbətidir. Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in şəxsən ömr etdiyi bu məhəbbətə hər bir müsəlmanın sahib olması vacibdir.

Bu səbəbdən Osmanlı dövlətində Əhli-Beyti daim əl üstündə saxlamış, hörmət və ehtiramda heç bir əskiklik göstərmədikləri kimi, onlara hörmət və məhəbbətin necə olmasını bildirmək üçün sözdə yox, əməldə ümmətə örnək olacaq bir davranış gözəllikləri nümayiş etdirmişlər. Əhli-Beytə xidməti qiymətli bir vəzifə saymış və onların şərəf və izzətinin hafizəsi üçün “**Naqibul-Əşraf-lıq**” adlandırılan bir idarə də təsis etmişlər.

Biz də o mübarək əcdadın nəvələri olaraq Peyğəmbərimizə layiq ola bilmək üçün onun bizə qoyub-getdiyi iki böyük əmanət: Quran və Əhli-Beytin məhəbbəti ilə qəlblərimizi ehya etməliyik. Gözəl əxlaq və davranışlarımızla onu örnək almalıyıq. Bunun üçün də ilk növbədə Peyğəmbərimizin, onun al (ailə) və əshabının halı ilə öz halımızı müqaisə etməliyik.

Ya Rəbbi! Könüllərimizə Peyğəmbərmizin, Əhli-Beytinin seçkin səhabələrinin və onların izi ilə gedən Haqq dostlarının ruhaniyyətlərindən hissələr ehsan eylə!

Amin...

Xülfəyi-Rəsidindən Həyat Düsturları - I
Həzrət İbu Bəkr
-rədiyallahu anh- (632-634)

O, ömrü boyunca ilahi eşq və məhəbbət qayğısı içində özünü unutdu. Yalnız Allah Rəsulunun varlığında həyat tapdı. Bu səbəbdən Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ilə hər yeni görüşündə və söhbətində bambaşqa bir vəcd və istiğraq (bir şeyin içində qərqlə olmaq) halı yaşayırdı. Hüzurunda olanda belə ona məhəbbət və hörməti təskinlik tapmaq əvəzinə daha da artırırdı.

Xüləfayi-Raşidindən Həyat Düsturları-1

HƏZRƏT ƏBU BƏKR

-radiyallahu anh- (632-634)

İnsanlıq tarixində fəzilət, ədalət, başqalarını düşünmək və yüksək əxlaq baxımından ən müstəsna dövr, heç şübhəsiz əsri-sə-adətdir. Çünki o mübarək dövr bütün aləmlərin yaradılma səbəbi olan Məhəmməd Mustafa -səllallahu əleyhi və səlləm- in yaşadığı bir dövrdür. O dövr onun feyz və ruhaniyyəti ilə formalaşmış bir dövrdür. Yenə də o dövr dərin təfəkkür iqlimində və müşahidə məqamında Allah və Rəsulunu yaxından tanıma dövrüdür.

Məhz o mübarək dövrdə yaşayan cəmiyyət ən qatı bir cəhəlat qaranlığından ən uca fəzilətlər mədəniyyətinə yüksələrək mərifətullah, yəni Rəbbi qəlbən tanıma üfünə çatdılar. Bu nəslin insanları da “səhabeyi-kiram” yəni Həzrət Peyğəmbərə hər məsələdə candan bağlı və sadıq, çox qiymətli, mübarək dostlar adlandırılmışlar.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in sözlərini, davranışlarını və hallarını ən gözəl şəkildə dərk edən və ondan bizi nurani izlər nəql edən, çatdıran yeganə nəsil, səhabeyi-kiramdır.

Xüləfayi-Raşidin

Səhabeyi-Kiram içində də Allah Rəsulunun qəlbi rıqqətləri, incə duyğuları və həssaslığı ilə doğrularaq şəxsiyyət kimi forma-

laşanların başında Xülfəyi-Raşidin, yəni 4 böyük xəlifə gəlir. Çünki onlar Allah və Rəsuluna çox müstəsna bir eşq və qəlb tələləri ilə bağlanmışdılar və damlanın dəryadakı halı kimi Həzrət Peyğəmbərin uca əxlaq və halı ilə həmhəl olmuşdular. Beləcə, onların könlü aləmləri Allah Rəsuluna olan məhəbbətlə ilahi eşqin təcəllagahı, məhəbbətullah xəzinəsinin də möhtəşəm bir sarayına dönmüşdü. Onların sözləri və ibadət dolu həyatları bir hikmət və sirlər mənzuməsi olmuş və bütün ümmətə ən gözəl öyüd və örnək vəsfinə çevrilmişdir.

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- Xülfəyi-Raşidin dövrünün qiymətini bildirmək məqsədi ilə:

“(Məndən sonra) *nübüvvət xilafəti otuz ildir...*”¹⁷ buyurmuşdur. Beləliklə, özündən sonra idarəetmənin müəyyən bir zaman daxilində müsbət bir şəkildə aparılacağına, müəyyən zamanlarda isə zəifləyəcəyinə işarə etmişdir.

Bu mərhələnin ilk illəri Əsri-Səadətdəki rifah və ahəngin davam etdiyi zamanlardır ki, bunun ən böyük amili Əbu Bəkr (r.a)-ın bəsirət və fərasətidir.

Həzrət Əbu Bəkr (r.a)

İlk xəlifə seçilən Həzrət Əbu Bəkr Əsri-Səadətdə yüksək sədaqət, təslimiyyət eşq və məhəbbətlə Allah Rəsulunda fani olmuşdu. Onunla qəlbi rabitəni ən yüksək səviyyədə yaşamışdı. Sanki onunla eyniləşmişdi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-: “Qəlbimdə nə varsa Əbu Bəkrə ötürdüm” buyurmuşdur.¹⁸ Fəqət bu eyniləşmə halı nə qədər fədakarlıqlar və böyük əvəzlər ödəmək nəticəsində reallaşmışdır. Çünki insan ən ağır əvəzi məhəbbəti uğrunda ödəyir. Bu fani aləmdə ödənen ən ağır əvəz isə ilahi məhəbbətin əvəzidir.

17. Əbu Davud, Sünnə, 8; Əhməd, V, 50, 220-221.

18. Acluni, *Kəşful-Xəfa*, c. 2, 419.

Həzrət Əbu Bəkr (r.a) da Allah Rəsulu ilə dost olmağın ülvî ləzzətinə qərq olmaq üçün ömrü boyu bu dostluq və məhəbbətin əvəzini ödəyə bilməyin səy və həyəcanı içində yaşadı. Hicrətdə Allah Rəsuluna yoldaş olmaq şərəfinə nail oldu. Bir çox ilahi sirr təcəllilərinin yaşandığı bu ülvî yolçuluqda Sevr mağarasında üç gün Peyğəmbərimizin köksündən sirr və hikmət aldı. Ülvî bir yaxınlıq və bərabərliyin şərəf və fəzilətinə nail oldu. İlahi sirlərə qərq olma və qəlbi inkişaf etdirmə məktəbinə çevrilən o yerdə üçüncüləri Allah olan **“ikinin ikincisi”** oldu. Varlıq Nuru bu əziz dostuna **“...Qəm yemə, Allah bizimlədir...”** (ət-Tövbə, 40) buyuraraq **“maıyyət sirri”**nin, yəni Allah ilə bərabər olmağın keyfiyyətini təlqin edirdi.

Bu halı ariflər gizli zikr təliminin başlağıcı və könüllərin Allah ilə tapmasının ilk təzahürü olaraq qiymətləndirmişlər.

Yəni, təsəvvüfdə sirrin qəlbdən-qəlbə nəql olmasının İslam tarixindəki ilk təzahür yeri Sevr mağarası, onun xoşbəxt müxatəbi olaraq da Həzrət Əbu Bəkr (r.a) qəbul edilir. Bunun üçün Həzrət Siddiq qiyamətə qədər davam edəcək Altun Silsilənin Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dən sonrakı ilk halqası olaraq görülmüşdür.

Bu o deməkdir ki, bütün ülvî yolçuluqlarda məqsəd Allah və Rəsuluna olan məhəbbət nisbətində hasil olur. Çünki sevginin şərti və eşqin əlaməti sevilən adamın sevdiyi şeyləri də sevməkdir. Bu sevilənin halı ilə həmhal olub onunla eyniləşmə yolunda mühüm bir addımdır ki, Həzrət Əbu Bəkrin həyatı belə təcəllilərlə doludur.

Əbu Bəkr məndəndir, mən də ondanam

O, ömrü boyu ilahi eşq və məhəbbət yangısı içində özünü unutdu. Yalnız Allah Rəsulunun varlığında həyat tapdı. Bu sə-

bəbdən Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ilə hər yeni görüşündə və söhbətində bambaşqa bir vəcd və istiğraq (bir şeyin içində qərq olmaq) halı yaşayırdı. Hüzurunda olanda belə ona olan məhəbbət və həsrəti təskinlik tapmaq əvəzinə daha da artırırdı.

Bir gün Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Əbu Bəkrin malından istifadə etdiyim qədər başqa heç kimin malından faydalanmadım...” buyurmuşdu.

Həzrət Əbu Bəkr (r.a) isə bu iltifatlı sözlərə göz yaşları içində: *“Mən və malım yalnız sənin üçün deyildirmi, ya Rəsulallah?!”* (İbn Macə, Fədəilu Əshabin-Nəbi, 11) – deyərək özünü bütün varlığı ilə Peyğəmbərə həsr etdiyini və onda fani olduğunu ifadə etmişdir.

Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də bu eyniləşmə səbəbindən:

*“Əbu Bəkr məndəndir, mən də ondanam. Əbu Bəkr dünyada və axirətdə qardaşımdır.”*¹⁹ – buyuraraq mənə aləmindəki bərabərliklərini və qəlbədən qəlbə axaraq gerçəkləşən halı ifadə etmişdir.

Nəbəvi sirlərin ən yaxın məhrəmi

Əbu Bəkr (r.a) qəlbini Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in qəlb aləmini əks etdirən parlaq bir güzgü halına gətirmişdi. Bu səbəbdən o, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də fani olmağın ən konkret nümunəsi oldu. Bu faniləşmə sayəsində də Peyğəmbərimizə aid hər şey onun qəlbində çox dərin bir mənə qazandı. Belə ki, Əbu Bəkr (r.a) Allahın ayələrini, Rəsulullahın sözlərini və hadisələrin gedişatını dərk etmək məsələsində səhabələrin ən irədli gedəni oldu. Heç kəsin qavraya bilmədiyi bir çox nəbəvi incəlikləri fərqli bir fərasət və bəsirətlə sezdi.

Vida həccində:

“...Bu gün dininizi sizin üçün kamil etdim, sizə olan nemətimi tamamladım və sizin üçün din olaraq İslamı bəyənib seçdim...” (əl-Maidə, 3) ayəsi nazil olmuşdu. Hamı dinin tamamlanmasına sevindi. Ancaq Həzrət Əbu Bəkr yüksək fərasəti ilə bu ayədən Allah təalanın çox yaxında Əziz Rəsulunu əbədiyyət aləminə dəvət edəcəyini sezdi. Ürəyinə düşən ayrılıq odunun iztirabı ilə qəm-qüssəyə qərq oldu.²⁰

Əbu Bəkr (r.a)-ın kiçik bir işarədən anlamasını göstərən misallardan biri də budur:

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- son günlərində xəstəliyinin ağırlığı səbəbindən məscidə gəlməmişdi. Camaata namaz qıldırması üçün də Əbu Bəkr (r.a)-ı imam təyin etmişdi. Amma arada özünü yaxşı hiss etdikdə məscidə gəldi. Səhabələrə bəzi nəsihətlər etdikdən sonra:

“Şanı uca olan Allah bir bəndəsini dünya ilə öz qatındakı nemətlər arasında sərbəst buraxdı. O bəndə də Allah qatındakını seçdi!..” buyurdu.

Bu sözləri eşidən Hz. Əbu Bəkrin həssas və incə qəlbi hüznə qərq oldu, kədərləndi, ardınca da isti göz yaşları yanaqlarını islatdı. Çünki Hz. Peyğəmbərin onlarla bir növ vidalaşdığını hiss etmişdi. Çünki o, nəbəvi sirlərin ən yaxın sirdaşı idi. Ayrılıqdan inləyən bir ney kimi fəyrada başladı. Hıçqıra-hıçqıra:

“-Atam, anam sənə fəda olsun, ya Rəsulallah! Sənə atalarımızı, analarımızı, mallarımızı və övladlarımızı fəda edərik!..” – dedi. (Əhməd, III, 91)

Camaat içində ondan başqa heç kim Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in dərin hissiyyatını və dünya ilə vidalaş-

20. Bax. Elmalılı, III, 1569.

ma vəziyyətində olduğunu başa düşməmişdi. Hətta səhabələr Hz. Əbu Bəkrin ağlamasının səbəbini anlamamış və böyük bir hey-rətlə bir-birilərinə:

“- Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Rəbbinə qovuşma-ğın seçən saleh adamdan bəhs edərkən bu qocanın ağlaması doğru-su çox təəccüblüdür...” – dedilər. (Buxari, Səlat, 80).

Çünki dünya ilə Allah qatındakılar arasında seçimdə sərbəst buraxılan saleh bəndənin Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- olduğunu ağıllarına belə gətirməmiş, Hz. Əbu Bəkrin sezdiyi həqiqəti sezməmişdilər. Bu əsnada Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- həm Hz. Əbu Bəkrin kədərinə təsəlli olmaq, həm də səhabələrə onun qiymətini bildirmək üçün sözünə belə davam etdi:

“Bizə yaxşılığı dəyən hər kəsə bunun əvəzini eyni ilə və ya artıqlaması ilə ödəmişik. Təkcə Əbu Bəkr müstəsna... Onun o qədər yaxşılığı olub ki, əvəzini qiyamət günü Allah verəcəkdir.”

İstər söhbəti ilə, istər malı ilə mənə ən çox ikram edən Əbu Bəkrdir. Əgər mən Rəbbimdən başqasını özümə dost edəcək ol-saydım mütləq Əbu Bəkr dost edərdim. Fəqət İslam qardaşlığı daha üstündür.”

Sonra Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- getdikcə yaxınlaşan vəfat anını hiss edərək belə buyurdu:

*“Məscidə açılan bütün (xüsusi) qapılar bağlansın. Təkcə Əbu Bəkrinki açıq qalsın! Mən Əbu Bəkrin qapısının üstündə bir nur görürəm...”*²¹

Beləcə o həzin vida anında bütün qapılar bağladıldı, təkcə Əbu Bəkr (r.a)-ın qapısı açıq qaldı.

21. Bax. Buxari, Əshabun-Nəbi, 3; Mənaqibul-Ənsar, 45; Səlat, 80; Müslim, Fədailus-Səhabə, 2; Tirmizi, Mənaqib, 5; İbn Sad, II, 227.

Bu, ona işarədir ki, Allah Rəsuluna xüsusi yaxınlıq qapısı Hz. Siddiq kimi ona olan böyük bir itaət, təslimiyyət, səadət, fədakarlıq, dostluq və məhəbbətlə açıla bilər.

Sarsılmaz bir iman qalası

Səhabələrin ən zənginlərindən olan Hz. Əbu Bəkr (r.a) Allah Rəsulunda fani olunca canını və malını onun yolunda səxavətlə fəda etmişdi. Sərvətini bir neçə dəfə tamamilə Allah Rəsuluna vermiş, eynilə Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- kimi yoxsulluğa düşməkdən qorxmadan infaq etmişdi. Hətta ondan “- Əhli-əyalına nə saxladın, ya Əbu Bəkr?” – deyə soruşan Peyğəmbərimizə bir ürək rahatlığı ilə:

- Allah və Rəsulunu saxladım, - cavabını vermişdi.²²

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- səhabələrdən heç birinə malının hamısını infaq etməyə icazə verməz, yalnız Əbu Bəkrə izin verərdi. Çünki bütün var-dövlətini infaq etdikdən sonra yaşanacaq yoxsulluq və ehtiyac içində nəfs və şeytanın azdırması, tovlaması ilə ürəklərdə bir peşmanlıq peyda olması ehtimalı çox böyükdür.

Belə bir peşmanlıq isə edilən xeyir və həsənatın fəzilətini yox edib əcrini zay edir. Amma Həzrət Siddiqin könül aləmi Allah və Rəsulunun məhəbbəti ilə dolmuş əsla sarsılmaz bir iman qalası kimi idi.

Necə ki, Hz. Siddiqin Merac hadisəsində nümayiş etdirdiyi qəlbi sarsılmazlıq və tərəddüdsüz bir şəkildə Allah Rəsulunu təsdiq etməsi də ancaq qəlbinin qazandığı iman gücü ilə izah oluna bilər. Onun bu qəlb müqavimətini ifadə etmək məqsədi ilə Hz. Əli (r.a) belə buyurmuşdur:

22. Əbu Davud, Zəkat, 40.

“Həzrət Əbu Bəkr heç bir (mənfi) küləyin təsir edə bilməyəcəyi dağ kimidir”

Həqiqətən Əbu Bəkr (r.a) bir neçə dəfə Allah yolunda bütün sərvətini cəmərdəsinə fəda etdiyindən yoxsulluq və ehtiyac içində qaldığı vaxtlar olmuşdu. Fəqət Allah və Rəsulunun xoşnudluğu bütün dünyəvi sıxıntıları ona bir ləzzət halına gətirmiş, böyük bir könül rahatlığı və riza halı içində yaşamasını təmin etmişdir.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də onun bu yüksək sədaqət və fəziləti qarşısında:

“Cəhənnəmdən azad edilmiş bir nəfərə baxmaq istəyənlər Əbu Bəkrə baxsın” deyərək müjdə və iltifatını bəyan etmişdir. (Əli əl-Müttəqi, №32617)

Təvazö və “heçlik” iqlimi

Öz varlıq və mənliyindən qurtularaq sanki Allah Rəsulunda var olan Əbu Bəkr (r.a) Məhəmmədi əlaqın canlı bir misalı olmuşdu. O da Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- kimi şəxsi dərdsini unutmuş, şəfqətdə zirvələşmiş, ümmətin dərdsi ilə dərslənmişdi. “Nəfsi, nəfsi” xudbinliyindən (özünü düşünmək) sıyrılmış, “ümməti, ümməti” deyənlərdən olmuşdu. Onun bu halı dualarında belə əks olunurdu:

“Ya Rəbbi! Mənim bədənim cəhənnəmdə o qədər böyüt ki, orada başqa bəndələrinə yer qalmasın!..”

Şübhəsiz ki, onun bu ifadəsi həm şəfqət və mərhəmətinin böyüklüyünü, həm də Allah qorxusu səbəbi ilə nəfsini necə bir təvazö və “heçlik” iqlimində həqir və zəlil gördüyünü dilə gətirirdi.

Ümmətin ən fəzilətli olan Həzrət Əbu Bəkr (r.a) xəlifə seçiləndə də minbərə çıxaraq böyük bir təvazö içində məsciddəkilərə belə xitab etdi:

“Ey insanlar! Ən xeyirliniz olmadığım halda sizə xəlifə seçilmişəm. Əgər vəzifəmi haqqı ilə icra edərməsə mənə kömək edin. Səhv hərəkət edərməsə mənə doğru yolu göstərin...” (İbn Səd, III, 182-183; Suyuti, Tarixul-Xüləfa, s. 69, 71-72; Həmidullah, İslam Peyğəmbəri, II, 1181)

Yəni o böyük səhabə “xəbərdarlıq və tənbeh qəbul etmək” fəzilətini də böyük bir təvazö və kamilliklə yaşadı. Xalq ona biət edərkən belə buyurdu:

“Mən heç bir zaman xilafət istəmədim, ona rəğbət də etmədim. Gizli və aşkar heç bir şəkildə bunu Allahdan diləmədim. Çünki (məsuliyyət qorxusuna görə) xəlifəlikdə mənə rahatlıq yoxdur.”

Həqiqətən də Əbu Bəkr (r.a) xəlifə olandan sonra əvvəlki həyatı ilə müqayisədə daha təvazökar, daha zahidanə, daha gözütöx, qənaətcil bir hal almışdı. Xəlifə olmamışdan əvvəl qonşuluqdakı yetim qızların qoyunlarını sağır, ehtiyaclarını ödəyirdi. Xəlifə olduqdan sonra qonşuları artıq onun işinin artacağını, bəlkə də həyat tərzinin dəyişəcəyini, bundan sonra yetimlərin qoyunlarını sağmayacağını düşündülər. Lakin heç nə dəyişmədi. O, yenə də əvvəlki mütəvazi halı ilə yetimlərin qoyunlarını sağmağa və ehtiyaclarını şəxsən özü ödəməyə davam etdi. (Suyuti, Tarixül-Xüləfa, s. 80; Sarıçam, Hz. Əbu Bəkr, s. 82)

Xəlifəliyindən əvvəl də, sonra da əsla dünyaya meyl etmədi. Eynilə Rəsulullah kimi bütün arzusu axirət yolçuluğunu ilahi vüsət şövqü, həvəsi ilə bu dünya sıxıntılarından azad bir könül rahatlığı ilə tamamlamaq arzusu ilə yaşamaq idi. Bu səbəbdən də vəfatına yaxın böyük bir istiqna (gözütöxlük) halı ilə özünə aid bir ərazinin satılıb pulunu xəlifəliyi müddətində aldığı maaşlara əvəz olaraq dövlət xəzinəsinə ödənməsini vəsiyyət etdi. (İbn Əsir, əl-Kamil, II, 428-429)

Müvazinət və mötədillik nümunəsi

Həyatında əzəmətli bir ilahi tarazlıq vardı. Hər zaman böyük təvazökarlıq nümayiş etdirirdi, ancaq heç vaxt zillət və acizlik göstərməzdi. Həmişə vüqarlı idi, amma qürur və təkəbbürə qapılmamışdı. Son dərəcə bağışlayan, əfvədicisi, mülayim və yumşaq xasiyyətli yaşadı, fəqət lazım gələndə də sərt və cəsur olmağı bildi. Hər halı ilə böyük bir müvazinət və mötədillik nümunəsi idi.

Bütün bu sifətləri ilə Həzrət Peyğəmbərin əmrlərində müxalifətə meyil etmədi. İslamın dözümlü bir müdafiəçisi oldu. Dinin hökmlərindən heç bir şəkildə uzaqlaşmadı. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in vəfatından sonra meydana çıxan irtidat (dindən dönmə) hərəkətlərinə və zəkat verməkdən boyun qaçıranlara qarşı böyük qətiyyət və fərəsətlə müqavimət göstərdi və:

“- Əgər zəkat mallarından kiçik bir ip parçasını belə saxlayıb onu verməsələr onlarla savaşaram!..” – dedi. Beləliklə, fitnənin böyüməsinə mane oldu və dini təhrifə səbəb ola biləcək bütün qapıları bağladı. Onun bu qətiyyətinə ədalət və cəladət (igidlik, mətanət) abidəsi olan Hz. Ömər (r.a) belə, qibtə etmiş və heyran qalmışdı.²³

Xülasə, o uca səhabə həmişə siddiqlik məqamında yaşadı və yaşatmağa çalışdı. Bu məsələdə onun bizə olan xəbərdarlıq və nəsihətləri o uca məqama qapı açan biləcək dəyər və qiymətdədir. O sədaqət timsalı həyatı kimi bu həyatın sirlərini ifadə edən hikmət inciləri ilə dolu sözləri ilə də mömin könüllərə həyat düsturu oldu. Budur, onun hər biri bir hikmət və həqiqət xəzinəsi olan sözlərindən bəziləri:

23. Əli əl-Qari, Mirqat, X, 381-383/6034.

Həzrət Əbu Bəkrdən hikmətli sözlər

“Allah ilə məxluqatından hər hansı biri arasında heç bir nə-səb (nəsil, soy) əlaqəsi yoxdur. Allaha yaxınlıq ancaq Ona itaət və əmrlərinə tabe olmaqla mümkündür.”

“Allah bəndəsinin əməlsiz sözündən razı qalmaz.”

“Çox söz insanı unutqan edər.”

“Nə dediyini, nə vaxt dediyini və kimə dediyini yaxşı düşün.”

“Haqqı tanıyan ariflərin kələri ol!”

“Sənə yol göstərmək istəyəndən halını gizlətmə! Əks təqdirdə özünü aldadarsan.”

“Özünü islah et ki, insanlar da sənə qarşı yaxşı davranırlar.”

“Dörd kimsə Allahın saleh bəndlərindəndir:

- 1. Tövbə edən insanı gördüyü zaman sevinən.*
- 2. Günahkarların əfvi üçün Rəbbinə yalvaran.*
- 3. Din qardaşına qiyabında (özü yanında yox ikən) dua edən.*
- 4. Özünə möhtac birinə yardım və xidmət edən.”*

“Mənim nəzərimdə sizin ən qiymətliniz haqqını alana qədər zəif olan kimsədir. Ən zəifiniz də ondan başqasının haqqı alınana qədər güclü kimsədir.”

“İman təkcə məscidlərdə, mal xəsislərdə, silah qorxaqlarda, səlahiyyət zəiflərdə olarsa işlər pozular.”

“Ağıllı adam təqva sahibi olan, ağılsız da zalım olandır.”

“Allah təala Qurani-Kərimdə verəcəyini vəd etdiyi mükafatı əzab ilə birlikdə zikr etdi ki, bu vəsilə ilə bəndə ibadətə rəğbət etsin və əzabdan qorxsun.”

“Bir xeyri əlindən çıxarsan onu yaxalamağa çalış, əldə edincə də ondan daha yaxşısını etməyə səy göstər.”

“İnsanlara yaxşılıq etmək adamı afətlərdən və bəlalardan mühafizə edər.”

“Şöhrətdən qaç ki, şərəf səni təqib etsin. Ölümə hazıqlı ol ki, sənə həyat verilsin.”

“Elə bir bəla yoxdur ki, ondan pisi olmasın.”

“Səbirdə zərər, hüzn; tələşdə fayda yoxdur.”

“Səbir imanın yarısı, yəqin isə hamısıdır.”

“Allahdan sağlamlıq istəyin. Heç kimə yaqindən (qəti bir imandan) sonra sağlamlıqdan daha fəzilətli bir şey verilməmişdir.”

“Mənə görə sağlam olub şükür etməyim, imtahan edilib səbir etməyimdən daha məqbuldur.”

“Dünya möminlərin bazarı, gecə ilə gündüz sərmayələri, gözəl əməllər ticarət malları, cənnət qazancları, cəhənnəm isə zərərləridir.”

“Həzrət Peyğəmbərə salavat gətirmək günahları suyun alovu söndürməsindən daha tez yox edər. Ona (məhəbbət və iklasla) salam göndərmək bir çox kölə azad etməkdən daha fəzilətlidir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- i sevmək isə riyazət və mücahidədən, Allah yolunda qılınc çalmaqdan daha üstündür.”
(Bağdadi, Tarixul-Bağdad, VII, 161)

“Allah dostları (xasiyyətlərinə görə) üç sinifdir. Hər üç sinif üç əlamətlə tanınır:

Birinci sinif (Haqq dostları) Xovf (qorxu) halında olanlardır. Bunlar:

1. Həmişə mütvazidirlər.

2. *Xeyir-həsənatları nə qədər çox olsa da onu az görürlər.*

3. *Ən kiçik xətalarını belə böyük görürlər. (Çünki kimə qarşı günah işlədiklərinin fərqindədirlər).*

İkinci sinif (Haqq dostları) Rəca (ümid) sahibi olanlardır. Bunlar da:

1. *Hər hal və hərəkətləri ilə insanlara fəzilət və gözəlliklər nümayiş etdirərək örnək olurlar,*

2. *Mallarını Haqq yolunda sərf edərək insanların ən cömərdlərindən olurlar.*

3. *Allahın bəndələrinə qarşı həmişə hüsnü-zənn içindədirlər.*

Üçüncü sinif (Haqq dostları) isə eşq və məhəbbət vəcdi ilə Rəbbinə ibadət edən (ariflər)dir. Bunlar da:

1. *Sevdikləri şeyləri (Allah üçün) infaq edirlər.*

2. *Hər hal və hərəkətlərində Allahın rızasını hədəf bilirlər. Bu səbəbdən cahillərin qınamağına fikir verməz, onların kobud hərəkətlərindən narahat olmazlar.*

3. *Nəfslərinə ağır gələn şeyləri nəfslərinə zidd olmasına baxmayaraq yerinə yetirməyə çalışırlar. Bütün hal və hərəkətlərində Allahın əmr və qadağalarına itaət edirlər.” (İbn Həcər əl-Əsqalani, Münəbbihat, s. 94-95)*

Məhz Həzrət Əbu Bəkr bu üç sinif Haqq dostlarının bütün hal və sifətlərini özündə cəmləmiş mübarək bir İslam şəxsiyyəti idi. Rəbbimiz onun bu hikmətli öyüdlərindən layiqi ilə istifadə etməyi və gözəl hallarından feyz almağı hər birimizə nəsib etsin. Bizi onun dostluq halqasına daxil olanlardan etsin! Çünki dostluğun qaynağına Allah Rəsulunda qovuşan Xüləfayi-Raşidin, Səhabeyi-Kiram, Haqq dostları və onlara gözəl bir şəkildə tabe olanlar Rəbbimizin lütfü ilə əbədi səadət karvanının xoşbəxt, bəxtiyar yolçularıdır.

Sözlərimizə Əbu Bəkr (r.a)-ın bu səmimi dualarına ürəkdən “amin” deyib son verək:

“Allahım! Ömrümün ən xeyirli dövrü sonu, əməllərimin ən xeyirli qismi nəticələri, günlərimin ən xeyirlisi də Sənə qovuşduğum gün olsun.” (Sütyüti, Tarixul-Xüləfa, s. 103)

“Allahım! Mənə xeyirdən lütf etdiyin ən son şey rizayışərifin olan Nəim cənnətlərindəki yüksək dərəcələr olsun!” (Sütyüti, Tarixul-Xüləfa, s. 103)

Amin...

Xülfəyi-Rəşidindən Həyat Düsturları - 2

Həzrət Ömər

-radıyallahu anı- (634-644)

Həzrət Ömər iman ilə şərəflənməzdən əvvəl mərhəmətdən məhrum və haqq-hüquq tanımaz cahiliyyət insanların tipik bir nümunəsi idi. İmanla şərəfləndiyində isə incə, hamını düşünən, hikmət əhli, ədalət və fəzilət abidəsi bir insan halına gəldi. İslamdan əvvəli sərt və kobud xasiyyətli Ömər əriyib yox oldu. Onun yerinə gözü yaşlı, könlü şəfqət və mərhəmət dolu, qarışqanı belə incitməkdən çəkinən, həmişə ümmətin səadətini düşünən, yüksək məsuliyyət şüuruna sahib bir “Həzrət Ömər” gəldi.

Xülfəyi-Raşidindən Həyat Düsturları-2

HƏZRƏT ÖMƏR

-radiyallahu anh- (634-644)

İkinci xəlifə Həzrət Ömər (r.a) da Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in nurlu izi ilə gedən, onun yolunu sədaqətlə davam etdirən, hal və davranışları ilə abidələşən örnək bir İslam şəxsiyyətidir.

Hz. Ömər iman ilə şərəflənməzdən əvvəl mərhəmətdən məhrum və haqq-hüquq tanımaz cahiliyyə insanlarının tipik bir nümunəsi idi. İmanla şərəfləndiyində isə incə, qayğıkeş, hikmət əhli, ədalət və fəzilət abidəsi bir insan halına gəldi. İslamdan əvvəlki sərt və kobud xasiyyətli Ömər yox oldu. Onun yerinə gözü yaşlı, könlü şəfqət və mərhəmətlə dolu, qarışqanı belə incitməkdən çəkinən, həmişə ümmətin səadətini düşünən, yüksək məsuliyyət şüuruna sahib bir “Həzrət Ömər” gəldi.

*“Fəratın sahilində bir quzu tələf olsa bu səbəbdən Allahın məni hesaba çəkməsindən qorxuram”*²⁴ -deyərək davamlı olaraq nəfsini hesaba çəkdi. Gecələr çiyində ərzaq çuvalı ilə məhəllələri dolaşır zəiflərin, möhtacların yanında olmağa, yetimlərin və kimsəsizlərin kimsəsi olmağa başladı. Sınıq ürəklərə təsəlli vermədən, göz yaşlarını silmədən, onları sevindirmədən ürəyi rahat olmadı. Elə bir əmanət və məsuliyyət şüuruna çatdı ki, xəlifəliyi

24. İbni Əbi Şeybə, *Müsənnəd*, VIII, 153.

dövründə ümmətin işləri üçün gecəsini gündüzünə qatdı. Buna baxmayaraq xidmətindən əsla razı qalmadı. Allah Rəsulunu özünə örnek etdiyi üçün zirvə vəziyyətdəki ədalət, zəki və ləyaqətinə baxmayaraq vəzifəsinin ağırlığı altında əzilən könlü heç zaman təskinlik tapmadı.

Bir sui-qəsd nəticəsində ölümcül yaralandığında ona: **“-Yerinizə birini təyin edin,”** -deyənlərə haqq və ədalətdə tükü tükədən seçməyi bacarməyənə baxmayaraq belə cavab verdi:

*“-Sizin məsuliyyətinizi sağkən daşıdığım kimi (o məsuliyyəti) vəfat etdikdən sonra da mı daşıyıram? Mən etdiyim xəlifəlikdən bir mükafat gözləmirəm. Bu vəzifədəki savablarımla vəbalımın (bir-birinə düz gəlməsini nə qədər istəyirəm! Nə lehimə, nə əleyhimə. Yetər ki, (ilahi məhkəmədə) hesaba çəkilməyim.”*²⁵ Yerinə oğlu Abdullahı qoyması təklif olunanda isə:

“- Bir evdən bir qurban yetər” -cavabını verdi.

Məhz o mübarək səhabə ümmətin məsuliyyətini yükləndiyi, dərdləri ilə yaşadığı üçün öz dərdlərini unutmuşdu. Onun ən mühüm dərdi, fikri-zikri insanların rahatlığı və salamat olması idi. Bu yolda yeganə örnəyi də Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- idi. Onun Allah yolunda çəkdiyi çilə və izzətləri heç bir zaman unutmur, eynilə qarda yerişən bir insanın izini təqib edərkən Peyğəmbərimizin mübarək izi ilə məsafə qət edirdi.

Zöhd və istiqna

Həz. Ömər (r.a) Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in üstündə yatdığı həsirin izlərinin mübarək vücuduna çıxdığını görmüş və için-için ağlayaraq göz yaşlarını axıtmışdı. Kainatın Fəxri Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ondan nə üçün ağladığını soruşanda ona belə cavab vermişdi:

25. Müslim, İmarət, 11.

- Ya Rəsulallah! Kisra ilə Qeysərin necə yaşadığı məlumdur! Halbuki sən Allahın Rəsulusan:

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdu:

“- Dünyanın onların, axirətin də bizim olmasını arzu etməzsənmi, ya Ömər?” (Müslim, Talaq, 31)

Hz. Ömər (r.a)-ın xəlifəliyi zamanında Suriya, İraq, Fələstin, Misir kimi bölgələr fəth edilmiş, İran torpaqları başdan-başa İslam dövlətinin sərhədlərinə daxil edilmişdi. Bizans və İranın zəngin xəzinələri Mədinəyi-Münəvvərəyə axmağa başlamışdı. Əhalinin rifah səviyyəsi yüksəlmiş, amma möminlərin xəlifəsi Hz. Ömər (r.a) bütün bu zənginlik və bolluqdan kənarda qalmışdı. Dövlətin ehtişamına, beytül-malın zənginliyinə baxmayaraq o yenə də yamaqlı paltarla xütbə oxuyurdu. Vəzifənin şöhrətindən nəfsini qorumaq üçün çox mütəvazi bir həyat yaşayırdı. Kələsi ilə Şama girərkən: “Növbə sənə çatdı, dəvəyə sən min” – demişdi. Kələsi isə: “Ya Xəlifə! Məni xəlifə zənn edərlər” – deyərək etiraz etsə də, kələni dəvəyə midirib özü piyada olaraq Şama girdi. Beləliklə, İslam qardaşlığına dair əsrləri aşan nümunə qoyub getdi.

Xəlifə Ömər bəzən borca düşür, sıxıntı içində həyatını davam etdirirdi. Xəzinədən ancaq az miqdarda maaş almağı qəbul etmişdi və bununla da çətinliklə dolanırdı. Hz. Ömər bu mütəvazi halına görə onu tanımayanlar onun müsəlmanların xəlifəsi olduğuna inanmırdılar.

Səhabələrin tanınmışları xəlifənin bu halına dözə bilmədilər. Onun maaşını artırmaq istədilər. Ancaq bunu özünə deməkdən çəkindikləri üçün Peyğəmbərimizin zövcəsi və eyni zamanda Hz. Ömər qızı olan Hafsa validəmizə müraciət edib, atasına bu təklifi çatdırmasını xahiş etdilər. Həzrət Hafsa da öz növbəsində səhabələrin bu təklifini atasına çatdırdı. Peyğəmbərimizin gün ərzində acından qıvrılıb qarnını doyurmaq üçün tək bir xurma

belə tapmadığı günlərinə şahid olan²⁶ Hz. Ömər (r.a) qızı Hafsa-dan soruşdu:

- Qızım, Rəsulullahın yeyib-içmək və geyim məsələsində halı necə idi?

- Kifayət miqdarı (ancaq yetəcək qədər) idi – cavabını alanda da sözünə belə davam etdi:

“- İki dost (Hz. Peyğəmbərlə Əbu Bəkr) və mən eyni yolda gedən üç yolçuya bənzərik. Birincimiz (Hz. Peyğəmbər) mə-qamına yetişdi. O biri (Hz. Əbu Bəkr) eyni yolla gedərək birin-ciyə qovuşdu. Üçüncüsü olaraq mən də dostlarıma yetişmək istəyirəm. Əgər artıq yüklə getsəm onlara çata bilmərəm: Sən mənin bu yolun üçüncüsü olmağımı istəməzsənmi?”²⁷

Ömər (r.a)-ın tək qayəsi Allahın rızası idi. Bu hədəfə elə bö-yük bir əzmlə can atırdı ki, ona çatmaq yolundakı bütün bəla və müsibətlər nəzərində bir heç olmuşdu. Bu yolda hər cür çilə və iztirabı böyük bir səbir, riza və təslimiyyətlə qarşılayırdı. Allah Rəsulunun bir neçə dəfə onu cənnətlə müjdələməsinə baxmayaraq bütün həyatını riyazət halında yaşayırdı.

Allah Rəsuluna məhəbbəti

Bir gün Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- ümrə üçün icazə istəyən Həzrət Ömərə məhəbbətlə belə buyurdu:

“- Bizi də duanda unutma, qardaşım.”²⁸

Bu iltifat qarşısında son dərəcə təsirlənən Hz. Ömər:

“O qədər sevindim ki, sanki dünyalar mənim oldu” – demiş-di. Çünki Allah Rəsulundan gələn kiçik bir iltifat dünyalara də-

26. Bax. Müslim, Zəhd, 36.

27. Şəhbəndərzadə Əhməd Hilmi, *Tarixül-İslam*, c. I, s. 367.

28. Tirmizi, Dəavat, 109; Əbu Davud, Vitir, 23.

yərdi. Hz. Ömər in Peyğəmbər məhəbbətini nümayiş etdirən bu misal da diqqət çəkicidir:

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i çox sevən Firas adlı bir səhabə vardı. Peyğəmbərimizə olan məhəbbəti səbəbilə təbərrük olaraq onun bir əşyasına sahib olmaq istəyirdi. Bir gün Peyğəmbərimizin qabağındakı bir boşqabdan yemək yediyini gördü və boşqabın ona hədiyyə edilməsini istədi. Hər kəsin istədiyini verən, heç kimi əliboş qaytarmağı sevməyən Allah Rəsulu da boşqabı ona hədiyyə etdi.

Həzrət Ömər (r.a) tez-tez Firasın evinə gedər:

“- O mübarək boşqabı bir gətir” – deyərdi. Allah Rəsulunun mübarək əllərinin dəydiyi bu boşqabı zəhmətlə doldurub içər, artıq qalan suyu üzünə-gözüne sürtdə. (İbn Həcər, əl-İsabə, III, 202)

Ömər ul-Faruq -radiyallahu anh-

Həzrət Ömər in bir sifəti də “Faruq” idi. Uca Rəbbimiz:

“Ey iman gətirənlər! Əgər Allahdan qorxsanız, O sizə haqla-nahaqqı ayırd edən (bir nur) verər...” (əl-Ənfal, 29) buyurmuşdur. Allah qorxusunda da əlçatmaz bir şəxsiyyət olan Hz. Ömər qarşılaşdığı məsələlərdə haqqı haqq bilib ona uymaq, batili də batil bilib ondan çəkinmək məsələsində Allahın lütfü ilə dəqiq hökm verirdi. Belə ki, Ömər (r.a)-ın bir çox məsələlərdəki rəyinin daha sonra nazil olan ayələrə uyğun gəldiyi də məlumdur. Onun bu fəziləti bir hədisdə belə ifadə edilir:

“Allah təala haqqı Ömər in dilinə və qəlbinə qoymuşdur.” (Tirmizi, Mənaqib, 17/3682)

Başqa bir hədisində isə Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdur:

“Sizdən əvvəl yaşamış ümmətlər içində ilham olunan insanlar vardı. Əgər ümmətimin içində də onlardan biri varsa, şübhəsiz ki, o Ömərdir” (Buxari, Əshabül-Nəbi, 6)

Həzrət Ömər in bu zəkasının bir çox təzahürləri olmuşdur. Ancaq bunların içində son dərəcə diqqəti cəlb edən bir hadisə vardır ki, bu onun açıq-aşkar bir kəramətdir:

Ömər (r.a) minbərdə camaata xütbə verərkən:

“ - Ya Səriyə! Dağa, dağa” – deyər səslənmişdi. Həzrət Ömər xütbədəki mövzu ilə heç bir əlaqəsi olmayan bu sözü söylədiyi vaxt sərkərdə Səriyə Mədinədən bir aylıq məsafədə Allah düşmənləri ilə müharibə edirdi. Fəqət Allah (c.c) Ömər (r.a)-ın səsinə Səriyəyə eşitdirmişdi. (İbn Həcər, əl-İsabə, II, 3)

Allahın lütfü ilə daha nə qədər mənəvi təcəllilərə nail olan Hz. Ömər (r.a) elə bir doğruluq, ədalət və haqqaniyyət halına gəlmişdi ki, onun olduğu yerdə insanları günah və pisliliklərə sövq edən iblis belə olmaz, dolayısı də haqsızlıq və zülm baş verməzdi. Buna görədir ki, Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Hz. Ömərə:

“Nəfsim qüdrət əlində olan Allaha and olsun ki, şeytan səninlə yolda rastlaşsa, mütləq yolunu dəyişər” -buyurmuşdur. (Müslim, Fədailus-Səhabə, 22)

Ayinəsi işdir kişinin...

Həz. Ömər (r.a)-ın fərasət və zəriflik dolu bu ifadələri necə də möhtəşəm bir nəsihətdir:

“Bir kəsin qıldığı namaza, tutduğu oruca baxmayın. Danışdıqda doğru söyləyirmi, ona bir şey əmanət ediləndə əmanətə riayət edirmi, dünya ilə məşğul olarkən halal-haramı gözləyirmi, ona baxın.” (Beyhəqi, Sinənül-Kübra, VI, 288, Şuab, IV,230,326)

Çünki həqiqi mənada və layiqi ilə qılınan namazların və tutulan orucların bəndəni hər cür pisliklərdən uzaqlaşdıracağı ilahi bir həqiqət və müjdədir. Lakin nəfsini islah etməyə çalışmayan, əxlaqını və davranışlarını gözəlləşdirməyən bir möminin icra etdiyi ibadətlərdə feyz və ruhaniyyət olmadığı üçün onu pisliklərdən və yanlışlardan qorumaz.

Necə ki, çalışıb səy göstərmədən tənbellik edən sonra da “Biz təvəkkül əhliyə” deyən kəsləri Hz. Ömər (r.a):

“Siz Allaha deyil, başqalarının malına güvənən kimsələrsiniz. Həqiqi mütəvəkkil torpağa toxumu səpəndən sonra Allaha etimad edəndir” – deyərək oları xəbərdar etmişdir. (İbn Rəcəb, Camul-Ulum, I, 441)

Yenə bir dəfə bir nəfər Hz. Ömər in yanında başqa birini tərifləyirdi. Ömər (r.a) ona:

“Heç onunla yolçuluq, qonşuluq və ya alver etdinmi?” şəklində suallar verdi və hər dəfə də həmin adamdan “xeyr” cavabını aldı. Bundan sonra Hz. Ömər ona belə dedi: “Allaha and içirəm ki, sən onu tanımırsan.” (Qəzali, İhya, III, 312)

Məhz insanları tanıyıb onlara qiymət verməkdə ən çox diqqət ediləcək məsələ budur. Yəni əcdadın:

Ayinəsi işdir kişinin lafa (sözə) baxılmaz,

Şəxsin görünür rütbe-i əqli əsərində...

beyti ilə dilə gətirdikləri həqiqət Hz. Ömər in ən çox diqqət etdiyi həyat düsturlarından biri idi. Buna görə insanın sağlam bir xarakter sahibi olub olmadığı və mənəvi səviyyəsi onun bəşəri münasibətlərində xasiyyət və davranışlarında özünü göstərir.

Yenə bu haqda Hz. Ömər belə buyurur:

“Görmədiyim müddətdə sizin mənə ən sevimliniz, adı ən gözəl olanınızdır. Görəndən sonra ən sevimliniz əxlaqi ən gözəl ola-

nınızdır. İmtahan etdiyim zaman sizin mənə ən sevimli olanınız isə ən doğru sözlünüzdür.” (İbnül-Cevzi, Mənaqib, s. 219)

Quran ilə yüksələn ömür

Hz. Ömər (r.a)-ın Qurani-Kərimə bağlılığı da çox dərin idi. Belə ki, onun İslam ilə şərafətlənməsinə bacısı Fatimənin evində dinlədiyi Qurani-Kərim vəsilə olmuşdu. Hz. Ömər Qurani-Kərimimin əhatə dairəsinə nüfuz edə bilmək və lazım olan şərtlərlə yaşamaq üçün çox səy göstərirdi. Bu hal ona sonsuz bir həzz və ləzzət verirdi.

Rəvayətə görə Bəqərə surəsini on iki ildə şəxsən yaşayaraq tamamlamış və bitirincə də şükür niyyəti ilə bir dəvə qurban etmişdi. (Qurtubi, əl-Cami, I, 40)

Qıssası, Hz. Ömər Quran və Sünnəyə bağlılıqda sarsılmaz səbatı, Allah yolunda ıxlas və səydəki örnək tövrü hikmətlər və ibadətlərlə dolu həyatı ilə müstəsna bir irşad və irfan mənbəyi idi.

Hz. Ömər vəfat edəndə Abdullah bin Məsud (r.a) böyük bir hüzn və kədər içində:

“ - Elmin onda doqquzu getdi” – demişdi.

Bunu eşidən səhabələr ona: “İçimizdə hələ alimlər var” deyəndə də:

“ - Mən mərifət elmindən danışırım”, -cavabını vermişdi.

- O mərifət mənbəyindən layiqi ilə istifadə etmək məqsədi ilə Hz. Aişə (r.anha) validəmiz də belə buyurmuşdur:

“Məclislərinizi Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ə salavat gətirmək və Ömər bin Xəttabdan bəhs etməklə bəzəyin.” (İbnul Cevzi, Mənaqib, s. 276)

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in gözəl əxlaqını, elm və irfanını böyük bir fərasət və bəsirətlə öyrənərək feyzlə Allah yolunda xidmət edən Hz. Ömərin könül dünyasını əks etdirən hikmət dolu sözlərindən bəziləri belədir:

Həzrət Ömərdən hikmətli sözlər

“Günah işləməkdən vaz keçmək tövbə etməkdən daha asandır.”

“Ən çox sevdiyim şəxs mənə ayıb və nöqsanlarımı xəbər verəndir.” (Süyuti, Tarixul-Xuləfa, s.130)

“Çox danışan çox yanılar. Çox yanılanın həya duyğusu azalır. Həya duyğusu azalanın günah və harama düşmək qorxusu ilə şübhəliyələrdən çəkinmə həssaslığı yox olur. Şübhəliyələrdən çəkinmək həssaslığını itirənin qəlbi ölür.”

“Qeybi iddia etmək olmasa beş kimsənin cənnət əhli olduğuna şahidlik edərdim:

- 1. Çox övlad sahibi (olub şükür və səbir halında) olan yoxsul.*
- 2. Ərinin razı qaldığı (salehə) qadın.*
- 3. Mehri-müsəmmasını (yəni nikah əsnasında iki tərəfin də rızası ilə təyin edilən mehrini) ərinə bağışlayan qadın.*
- 4. Ata və anasının razı qaldığı övlad.*
- 5. Günahından (nifrət edərək səmimiyyətlə) tövbə edən kimsə.”*

“Bütün dostları gəzdim, gördüm; dili mühafizə etməkdən daha yaxşı dost görmədim.

Bütün libasları gördüm; həya və iffətdən daha yaxşı libas görmədim.

Bütün malları gördüm; qənaətdən daha yaxşı mal görmədim.

Bütün yaxşılıqları gördüm; nəsihətdən daha yaxşısını görmədim.

Bütün yeməkləri görüb daddım, səbirdən ləzzətisini görmədim.”

“İnsanlarla gözəl dostluq etmək ağlın yarısıdır.”

“Yerində sual vermək elmin yarısı, yaxşı tədbir almaq da həyatın yarısıdır.”

“Axirət yanında dünya ancaq dovşanın bir dəfə sıçraması kimi bir şeydir.” (İbn Əbi Şeybə, Müsənnəf, VIII, 152)

“Gərəksiz yerə laqırtını tərk edən kimsəyə hikmət bəxş edirlər.”

“Gərəksiz yerə nöqsan axtararaq baxmağı tərk edən qəlbinə təvazö bəxş edilir.”

“Artıq yeməyi tərk edənə ibadət ləzzəti bəxş edilir.”

“Artıq gülməyi tərk edənə ləyaqət, nüfuz bəxş edilir.”

“Əyləncəni, zərəfatı tərk edənə izzət bəxş edilir.”

“Dünya sevgisini tərk edənə, axirət məhəbbəti bəxş edilir.”

“Başqasının eybi ilə məşğul olmağı tərk edənə nəfsinin ayıblarını islah etmək halı bəxş edilir.”

“(Mütəal, yəni dərk edilməsi mümkün olmayan) Allahın keyfiyyətində araşdırma və axtarışı tərk edənə nifaqdan qurtuluş bəxş edilir.”

“On şey olmadan on şey düzəlməz:

“Ağıl həyasız; fəzilət elmsiz; qurtuluş qorxusuz; sultan ədalətsiz; alicənablıq və şərəf ədəbsiz; fərəh əmniyyətsiz; zənginlik

səxavətsiz; yoxsulluq qənaətsiz; ucalıq təvazöslük; cihad tövfiqsiz (Allahın yardımı olmadan) yaxşılaşdırılmaz.”

“Mərhəmət etməyənlə mərhəmət olunmaz, qüsurları bağışlamayan bağışlanmaz, əfv etməyən insan əfv olunmaz, günahlarından qorunmağa çalışmayan kimsə də qorunub təqvatə qovuşa bilməz.” (Buxari, əl-Ədəbül Müfrəd, s. 415, № 371)

“Dua göy ilə yer arasında durar. Rəsulullah salavat gətirilmədikcə Allaha yüksəlməz.” (Tirmizi, Vitr, 21)

“Bizim bazarımızda dini(n qaydalarını) bilən kəslər satıcılıq etsin.” (Tirmizi, Vitr, 21/487)

“Üzə tərifləmək boğazlamaq kimidir.” (İbn Quteybə, əl-Məsail, s. 145)

Həz. Ömər valilərinə belə yazmışdı:

“Mənim nəzərimdə ən mühüm işiniz namazdır. Kim onu qoruyub qılınma vaxtına diqqət edərsə dinini qorumuş olar, kim də onu yerinə yetirməyib zəif edərsə, dinini də qısa bir zamanda itirər.” (Muvatta, Vuqutüs Salət, 6)

Qazı Şüreyh Həz. Ömərə məktub yazaraq necə hökm edəcəyini soruşdu. Həz. Ömər (r.ə) cavabında belə yazdı:

“Allahın kitabında olanlarla hökm et, əgər orda tapmasan Allah Rəsulunun sünnəsi ilə hökm et. Allahın kitabı və Rəsulunun sünnəsində də tapmasan salehlərin verdiyi hökmlərlə hökm ver. Salehlərin verdiyi hökmlər arasında da yoxsa, istəsən davam edib hökmünü ver, istəsən geri dur. Geri durub hökm verməməyinin sənin üçün daha xeyirli olduğu fikrindəyəm vəs-salam.” (Nəsai, Qudat, 11/3)

“Zənginlik də, yoxsulluq da eyni şəkildə bir minikdir. Hansına minəcəyimi fəikirləşmirəm.”

“Ən ağıllı şəxs insanların hərəkətlərini ən yaxşı təqdir edəndir.”

“Bir nəfərin verdiyi suallardan onun ağıl səviyyəsini anlayaram.”

“Bu günün işini sabaha qoyma.”

“İş bir dəfə geri qalarsa artıq heç bir vaxt irəliləməz.”

“Şəri bilməyən onun tələsinə düşər.”

“Dünyaya az meyil et ki, hür yaşayasan (nəfsin əsarətinə düşməyəsən).”

“İnandığınız kimi yaşamasanız yaşadığınız kimi inanmağa başlayarsınız.”

“İnsanları düzəldə bilməyiniz üçün əvvəlcə özünüzü islah etməyiniz lazımdır.”

“İnsanların ən cahili (və axmağı) öz axirətini başqasının axirəti üçün satandır.”

“Bir yaxşılığın şərafi gecikdirilmədən dərhal edilməsindədir.”

“Pis bir işin ən gizli şahidi vicdanımızdır. “ (Belə ki Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- yaxşılığın nə olduğunu soruşmağa gələn bir nəfərə: “Qəlbinə danış! Yaxşılıq qəlbinin arxayın olduğu və icrasını təsdiq edən şeydir. Günah isə ürəyini narahat edən və başqaları sənə “Et” deyə fətvalar versə belə içində şübhə və tərəddüd oyandıran şeydir” – buyurmuşdur. (İbn Hənbəl, IV, 227-228)

“Sirrini gizləyən özünə hakim olar.”

“Şiddət göstərmədən qüvvətli, zəiflik göstərmədən də yumşaq ol.”

Məhz belə bir qəlbi səviyyə və təqva həyatına sahib olan Hz. Ömər (r.a) həmişə:

“Ey Allahım! Məni qəflətən yaxalamandan qəflət içərisində qoymandan və qafillərdən etməndən Sənə sığınırım” – deyə dua edərdi.²⁹ Axşamlar da əlindəki qamçısı ilə ayaqlarına vurur və “Bu gün nə etdin ey Ömər?” – deyə özünü hesaba çəkərdi.³⁰ Bu nəfs hesabatını hər axşam təkrar edərdi.

Şübhəsiz ki, bütün bu həssasiyyətlər ondan bizə yadigar qalan ən gözəl irşad nümunələridir. Biz də o mübarək səhabənin bu gözəl hallarını və xatirələrini qəlbimizə nəqş etməli və tez-tez “Bu gün Allah üçün nə etdim?” – deyərək özümüzü vicdan hesabatına çəkməliyik. Maddi və mənəvi vəzifələrimizdə qəflət, etinasızlıq, ədalət və tənbellik göstərməkdən çəkinməliyik Rəbbimizin hüsurunda hesaba çəkilmədən özümüzə hesablaşmalıyıq.

Rəbbimiz axirətdəki hesabımızı asanlaşdırsın. İman və gözəl əxlaq iqlimində əməlisalehlərlə dolu bir dünya həyatı yaşayıb əbədi həyatın səadəti ilə ürəyimizi məsud (xoşbəxt) etsin. Hz. Ömər (r.a)-ın “Faruq” sifətindən könüllərimizə bir nəsim ehsan eyləsin?

Amin...

29. İbn Əbi Şeybə, *Müsnəf*, VII, 82.

30. İhya, c. IV, s. 728.

Xülfəyi-Rəşidindən Həyat Düsturları -3

Həzrət Osman *-rədiyallahu anh- (644-656)*

Alim, arif, nəzakətli, comərd, zərif qəlbli, yumşaq xasiyyətli, həya sahibi, könül əhli, mütəvazi və sevilən bir insan olan Hz. Osman (r.ə) Allah Rəsulunun ifadəsi ilə “səhabələrin içində xasiyyətə ən çox özünə bənzəyən səhabə” idi.

Quran oxuyarkən üsyançılar tərəfindən vəhşicə şəhid edildi. Əziz şəhidin mübarək qanı oxuduğu Mushafdakı:

“...Allah sənə (tezliklə sənin intiqamını) onlardan (almağa) kifayət edər. O (hər şeyi) eşidəndir, biləndir.” (əl-Bəqərə, 137) ayənin üstünə damcıladı.

Xülafeyi-Raşidinin Həyat Düsturu-3

HƏZRƏT OSMAN

-radiyallahu anh- (644-656)

Dörd böyük xəlifənin üçüncüsü olan Hz. Osman (r.a) Peyğəmbərimizə canı ilə, malı ilə xidmət etmək və ona kürəkən olmaq xoşbəxtliyinə nail olmuş seçkin səhabələrdən biridir. Həm Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in zamanında, həm Hz. Əbu Bəkr və Hz. Ömər dövründə, həm də öz xəlifəliyi vaxtında İslama çox böyük xidmətləri olmuşdur.

Zin-Nureyn

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in möhtərəm qızı Hz. Ruqiyyə ilə izdivac şərafinə nail olan Hz. Osman mübarək zövcəsinin vəfatından sonra dərdə-qəmə batmışdı. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ondan nə üçün bu qədər kədərli olduğunu soruşanda Hz. Osman kədərinin əsl səbəbini belə ifadə etdi:

“Ya Rəsulallah! Mənim başıma gələn heç kimin başına gəlmədi. Qızınız Ruqiyyə vəfat edincə sizinlə aramızda ona qohumluq telləri də kəsilmiş oldu!..”

Yenidən evlənməsini təklif edən yaxınlarının təkidlərinə baxmayaraq Hz. Osman sanki *“Mən Allah Rəsulundan sonra kimi “qayınata” olaraq görə bilərəm ki?! Onun qızı ilə izdivac-*

dan sonra kimi nikahlayım ki? ” -deyə düşünür və o mübarək ailə ilə əlaqəsinin kəsilməsindən dərin bir iztirab duyurdu.

Hz. Osmanın bu halını müşahidə edən Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- onun müstəsna məhəbbət və bağlılığından həddən artıq məmnun idi. Bundan sonra da kiçik qızı Ümmü Gülsümü ona nikahladı. Bir müddət sonra Ümmü Gülsüm validəmiz vəfat etdikdə Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm-: “Əgər üçüncü bir qızım olsa, şübhəsiz, “Onu da” sənə verərdim”³¹ -buyuraraq Hz. Osmana olan xüsusi məhəbbətini bildirmişdi.

Çünki alim, nəzakətli, cəmərd, zərif qəlbli, yumşaq xasiyyətli, həya sahibi, könlü əhli, mütəvazi və sevilən bir insan olan Hz. Osman (r.a) Allah Rəsulunun ifadəsi ilə “səhabələrin içində xasiyyətə ən çox özünə bənzəyəni” idi.³² Səhabələrin içində Hz. Osmandan daha gözəl söz söyləyən görülməmişdi. Ancaq o da həddən artıq az və lakonik danışdı.

Həya abidəsi

Hz. Osman həya duyğusu baxımından da örnək bir şəxsiyyət idi. Mələklər belə ondan həya edirdi.³³

Bir gün Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- Aişə validəmizlə oturarkən Hz. Əbu Bəkr icazə istəyib içəri girdi. Az sonra Hz. Ömər, onun ardından da Sad bin Malik içəri girdi. Hz. Osman da içəri girmək üçün izin istəyəndə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dərhal özünü yığışdırdı, oturuşunu düzəltdi və Hz. Aişəyə - sən geri çəkil!” buyurdu.

Hz. Osman içəri girdi, bir müddət söhbət etdikdən sonra izin istəyib getdi. Hz. Aişə Rəsulullahdan soruşdu:

31. Bax. Hz. *Osman Zinnureyn*, Ramazanoğlu Mahmud Sami. s. 12.

32. Bax. Hz. *Osman Zinnureyn*, Ramazanoğlu Mahmud Sami. s. 13.

33. Əhməd, I, 71; VI, 155.

- Atam Əbu Bəkr və digər səhabələr içəri girəndə oturuşunuzu dəyişdirmədiniz və “geri çəkil” demədiniz. Bəs Osman gələndə niyə fərqli hərəkət etdiniz?

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

*“Mələklərin belə həya etdiyi bir kimsədən mən necə həya etməyim?! Allaha and içirəm ki, mələklər Allah və Rəsulundan həya etdikləri kimi Osmandan da həya edirlər. Əgər sən yanımdaykən o içəri girmiş olsaydı çıxana qədər nə danışar, nə də başını qaldırdı.”*³⁴

Həya və ədəb abidəsi olan Hz. Osman:

“Gözü haramdan qorumaq nə gözəl şəhvət pərdəsidir” – buyurur və bu məsələdə də insanları irşada çalışırdı.

Ənəs (r.a)-ın öz rəvayətinə görə bir gün Hz. Osmanın yanına gedərkən yolda bir qadın görür. Qadının gözəlliyi ağlını başından alır. Bu düşüncə ilə Hz. Osmanın hüzuruna daxil olur. Onu görən Hz. Osman:

“- Ey Ənəs, gözlərində zina izləri olduğu halda buraya girirsən?” – deyir.

Bu söz qarşısında özünü itirən Ənəs (r.a) həm heyrət, həm də xəcalət içində:

- Allahın Rəsulundan sonra da mı vəhy gəlir? – deyər soruşur.

Həzrət Osman (r.a) isə belə cavab verir:

“Xeyr, bu, bəsirət və doğru bir fərasətdir.”³⁵

Bu əziz səhabədəki gözəl əxlaqın Haqq qatındakı qiyməti aşağıdakı hədisdə çox gözəl ifadə edilmişdir:

34. Bax. Hz. Osman Zinnureyn, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 143-144.

35. Quşeyri, *Risalə*, Beyrut, 1990, s. 238.

Bir gün Hz. Əli (r.a) Peyğəmbərimizə dəstəmaz alması üçün su gətirir.

- Ey Allahın Rəsulu! Qiyamət günü hesaba çəkiləcək ilk insan kim olacaq? deyə soruşur.

Rəsulullah buyurur:

“- Mənəm. Mən Allahın hüsurunda istədiyim qədər dura-ram. Sonra oradan bütün günahlarım bağışlanmış olaraq çıxara-ram.” Hz. Əli:

- Sonra kim? -deyə soruşanda Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“- Sonra Əbu Bəkr. (O da) Allahın hüsurunda istədiyi qədər duracaq və oradan bütün günahları bağışlanmış halda çıxacaq.” Həzrət Əli yenə də soruşur:

- Sonra kim?

“- Sonra Ömər bin Xəttab. (O da) Allahın hüsurunda duracaq və oradan bütün günahları bağışlanmış olaraq çıxacaq.”

Həzrəti Əli yenə də:

- Sonra kim? – deyə soruşanda bu dəfə Rəsulullah:

- Sonra sən, - buyurur.

Hz. Əli:

- Osman bin Affan haradadır? – deyir.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə cavab verir:

- Osman (son dərəcə yüksək bir) həya sahibidir. Rəbbimizdən onu hesab üçün durdurulmasını dilədim. Rəbbim də diləyimi qəbul etdi. (Məhəmməd ər-Rafii əl-Qəzvini, ət-Tədvini fi Əxbəri Qəzvini, 1/114)

Allah Rəsulunun qəbul edilmədiyi

yerdə mən də yoxam!..

Hz. Osman (r.a) Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i canından artıq sevir, onun bir işarəsini belə əmr kimi qəbul edir, bu yolda heç kimdən çəkinmir, hər cür fədakarlığa hazır olurdu. Belə ki, Hüdeybiyyədə Peyğəmbərimizin elçisi olaraq Məkkəyə getmişdi. Müşriklərə niyyətlərinin ümrə ziyarəti edib geri dönmək olduğunu bildirdi. Müşriklər işarə vermədilər və Həzrət Osmana əgər istəyərsə təkcə özünün Kəbəni təvaf edə biləcəyini bildirdilər. Hz. Osman isə Allah Rəsuluna olan sədaqətini bir daha nümayiş etdirərək bu möhtəşəm cavabı verdi:

“- Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- Kəbəni təvaf etmədikcə mən də etmərəm. Mən Beytullahı ancaq onun arxasında ziyarət edərdəm. Allah Rəsulunun qəbul edilmədiyi bir yerdə mən də yoxam!..” (Əhməd, IV, 324)

Hüdeybiyyədə icazə gözləyən müsəlmanlara Hz. Osmanın şəhid edildiyi şayiəsi gəlib çatanda Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- əgər lazım gəlsə müşriklərlə müharibə etmək üçün səhabələrdən biət aldı.

Sonra bir əlini o biri əlinin üstünə qoyub: “Allahım, bu biət də Osman üçündür. Şübhəsiz o, Sənin və Rəsulunun xidmətindədir”³⁶ – buyuraraq ona olan etimad və məhəbbətini dilə gətirdi. Bu vaxt müşriklər müqavilə bağlamaq üçün elçi göndərdilər. Daha sonra Həzrət Osman sağ-salamat geri döndü.

Səxavət günəşi

Belə bir sədaqət sahibi olan Hz. Osman (r.a) comrədlilikdə (səxavət) də əlçatmaz bir şəxsiyyət idi. O: “Zənginliyin səltənəti

36. Buxari, Əshabun-Nəbi, 7.

şükürdür. Şükür isə bol-bol infaq etməkdir” buyurar və bu məsələdə də hamıya nümunə olardı. Necə ki, yüzlərlə kölni azad etmiş və etdirmişdi.³⁷

Yenə də çox ağır bir səfər olan Təbük qəzvsində Hz. Osman təkbaşına 300 dəvəni tam təchizatlı bir şəkildə hazırlayıb İslam ordusuna hədiyyə etmişdi. Bunlardan əlavə min dinar da bağışlamışdı. Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- onun haqqında:

“Osmana (bu fədakar hərəkəti, infağı səbəbi ilə) bundan sonra edəcəyi heç bir şey zərər verməz”³⁸ – buyurdu və onu müjdələdi.

H. Osman (r.a) Mədinəyə təzə hicrət edəndə müsəlmanların su sıxıntısı çəkdiyini görmüşdü. Mədinədəki bütün quyuların suyu acı idi. Təkcə bir yəhudiyə aid olan Rumə quyusunun suyu şirin idi. Yəhudi bu quyunun suyunu sataraq dolanırdı.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- *Kim cənnətdə daha xeyirlisini qazanmaq üçün kim Rumə quyusunu satın almaq və öz bədyasının müsəlmanların bədyaları ilə bərabər olmasını istər?*” -buyurdu. Yəni quyunu satın alan digər müsəlmanlarla bərabər şəkildə ondan istifadə edə biləcəkdə.

H. Osman dərhal bu quyunu satın almaq istədi. Lakin yəhudi quyunu satmağa razı olmadı. Axırda bir gün yəhudi, bir gün müsəlmanlar istifadə etmək şərtiylə yarısını almağa müvəffəq oldu. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- H. Osmandan: “İnsanların ondan su içmələri üçün (quyunu) vəqf edərsənmi?” – deyər soruşanda o da bu arzuya ürekdən müsbət cavab verərək quyunu vəqf etdi.

37. Bax. H. Osman Zinnureyn, Ramazanoğlu Mahmud Sami. s. 163.

38. Tirmizi, Mənaqib, 18/3700; Əhməd, V, 63.

Beləliklə, Hz. Osmanın bu köməyi ilə mədinəli müsəlmanlar su sıxıntısından azad oldular.

Rəvayətə görə Osman (r.a) böyük bir fəzilət nümayiş edirərək satın alıb vəqf etdiyi bu quyudan su götürmək üçün hamı kimi sıraya durub növbəsini gözləyirdi. Yenə də rəvayətə görə Hz. Osmanın bu misilsiz fədakarlığı ilə əlaqədar aşağıdakı ayələr nazil oldu:

“(Qiyamət günü Allah təala mömin kimsəyə belə buyura-caqdır:) **“Ey (öz imanından, əməlindən və Allahın vədindən) xatircəm olan kəs! (Və ya: “Ey arxayın nəfs!”) Dön Rəbbinə, sən Ondan razı olaraq, O da səndən! (Əməlisaleh) bəndələrimin zümrəsinə daxil ol! (Onlarla birlikdə) cənnətimə varid ol!”** (əl-Fəcr, 27, 30)

İslam sürətlə yayılıb Mədinəyə gələnlər artdıqca Məscidi-Nəbəvi darlıq etməyə başladı. Bu səbəbdən əhalinin bir qismi məscidin ətrafında çadırlar qurmuşdu. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- *Məscidimizi bir zira (arşın) olsun genişləndirən cənnətə girər.*” buyurdu.

Həzrət Osman (r.a) dedi:

- Ya Rəsulallah! Malım-mülküm sənə fəda olsun. Məscidi genişləndirmək işini öz öhdəmə götürürəm. Bundan sonra ayə nazil oldu:

“Allahın məscidlərini yalnız Allaha və qiyamət gününə iman gətirən, namaz qılıb zəkat verən və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmayanlar təmir edə bilirlər (yalnız bu qəbildən olan şəxslərin əməlləri Allah dərgahında qəbul olunar). Məhz onlar doğru yolu tapa bilənlərdən ola bilərlər!” (ət-Təvbə, 18)³⁹

39. Bax. Hz. Osman Zinnureyn, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 145.

Hə. Əli (r.a) Hə. Fatimə ilə evlənəcəyi zaman toy ərəfəsində öz zirehli geyimini satmaq üçün bazara göndərmişdi. Zierhli geyimin satılmasından əldə edilən pullar toy məsərəflərinə xərclənəcəkdə. Hə. Osman (r.a) bazarda gəzərkən zirehi görür və tanıyır. Dərhal dəlləli çağıraraq ondan zireh sahibinin zireh üçün nə qədər pul istədiyini soruşur və 400 dirhəmə satıldığını öyrənir. 400 dirhəmi ödəyib zirehi alır.

Daha sonra əlavə olaraq 400 dirhəm də zirehin yanına qoyaraq Hə. Əlinin evinə yollayır və deyir:

- Bu zireh səndən başqasına layiq deyildir. Bu dörd yüz dirhəmi də toya xərclə və bizi üzrlü hesab elə.⁴⁰

O səxavət günəşinin uca əxlaqını əks etdirən bu hadisə də çox maraqlıdır:

Hə. Əbu Bəkrin xəlifəliyi dövründə bir müddət Mədinədə qıtlıq baş vermişdi. Bu vaxt Hə. Osmanın Şamdan yüz dəvə yükü buğda karvanı gəldi. Karvanı görənlər buğda almaq üçün onun yanına qaçdılar. Hətta bir dirhəmlük buğda üçün yeddi dirhəm təklif etdilər. Hə. Osman isə dedi:

- Xeyr, sizdən daha çox verən var, ona satacağam.

Səhabələr kədərli bir şəkildə xəlifə Hə. Əbu Bəkrin yanına getdilər və vəziyyəti ona bildirib Hə. Osmandan şikayət etdilər. Hə. Əbu Bəkr bu məsələdəki incə nüansı sezərək dedi:

- Osman haqqında bu qədər pis fikrə düşməyin. O, Rəsulullahın kürəkəni və Məva cənnətində yoldaşdır. Hər halda siz onu düz başa düşməmisiniz.

Sonra onlarla birlikdə Hə. Osmanın yanına getdi. Hə. Əbu Bəkr:

“- Ya Osman! Səhabeyi-Kiram sənə bir sözündən çox üzül-müşdür,” –deyincə Hə. Osman buyurdu:

40. Bax. Hə. Osman Zinnureyn, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 138.

- Bəli, ey Rəsulullahın xəlifəsi! Bunlar birə yeddi verir, hal-buki onlardan daha xeyirli olan birə yeddi yüz verir. Biz buğdanı birə yeddi yüz verəcək olana verdik.

Sonra da 100 dəvə yükü buğdanı Allah rizası üçün Mədinə yoxsullarına payladı. Yüz dəvəni də qurban etdi. Buna çox sevən Əbu Bəkr (r.a) Hz. Osmanın alnından öpdü və buyurdu:

- Səhabələrin sənin sözündəki incəliyi başa düşmədiklərini əvvəlcədən sezmışdim.⁴¹

Quran aşiqi

Hz. Osmanın bu yüksək əxlaqının təməlində heç şübhəsiz ki, Allahın Rəsulundan və onun gətirdiyi Qurani-Kərimdən aldığı feyz dururdu. Həqiqətən Hz. Osman tam bir Quran aşiqi idi.

“Mənə dünyadan üç şey sevdirdi: acları doyurmaq, çılpaqları geydirmək və Quran oxumaq.” deyən Hz. Osman Hz. Əbu Bəkr zamanında cəm edilən Quranın öz xəlfəliyi dövründə yaşlı səhabələrdən yaradılmış bir heyət tərəfindən surə tərtibinə görə tənzim edilib çoxaldılması xidmətini həssaslıqla ifa etdi.. Şübhəsiz ki, bu məsuliyyətli işin yerinə yetirilməsinə Hz. Osman çox həssaslıqla rəhbərlik edirdi. O, Hicrətin 30-cu ilində əsas mərkəzlərə bu Mushafları göndərdi. Beləliklə, Qurani-Kərim haqqında yarana biləcək ixtilafların qarşısını aldı.

Hz. Osman (r.a) hər səhər yuxudan oyananda Mushafi-Şərifini hörmətlə öpməyi adət etmişdi.

“Allahın kitabını açıb oxumadığım bir gün ya da bir gecənin olmasını istəmirəm.” (Kənz, I, 225) buyuran Hz. Osman həddən artıq çox oxuduğu üçün iki Mushaf köhnəlmişdi.

Əbdurrəhman bin Osman ət Teymi deyir ki:

41. Bax. Hz. *Osman Zinnureyn*, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 140.

“Bir gecə Hz. Osman bir rükətdə bütün Qurani xətm edərək namazını bitirmişdi.”⁴²

Zöhd və təvazökarlıq

O mübarək səhabələri mənəviyyat səmasının ulduzları edən müstəsna həyat düsturları belə idi. Geniş maddi imkanlara malik olmalarına baxmayaraq Allah Rəsuluna bənzəmək üçün son dərəcə mütəvazi və riyazət halında bir həyat yaşayırdılar.

Həzrət Osman (r.a) ucuz və qaba qumaşdan emal edilən, çox sadə və təmiz paltar geyərdi. Məsciddə günorta yuxusunu torpaq üstündə aldığından bədənində çınqıl izləri aydın görünərdi. İnsanlara ən qiymətli və ləzzətli yeməkləri yedirdiyi halda özü evində sirkə və zeytunyağı ilə kifayətlənərdi. Gündüzlərini oruc-la, gecələrini namazla ehya edən Hz. Osman xidmətçilərinin istirahət vaxtının olduğu düşüncəsi ilə gecələr dəstəmaz suyunu özü hazırlayar, onları narahat etməkdən çəkinərdi.

Qul haqqı məsələsində də çox həssas olan Hz. Omsanın bu həssaslığını əks etdirən bir hadisəni Əbu Fərat belə anladır:

Hz. Osman köləsinə dedi:

- Vaxtı ilə mən sənin qulağını burmuşdum. Haydı sən də qisasını al.

Kölə onun qulağından tutdu. Hz. Osman köləyə belə deyirdi:

“ - Bərk çək, oğlum. Qisas bu dünyadadır, axirətdə qisas yoxdur!”⁴³

42. Bax. *Hz. Osman Zinnureyn*, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 144.

43. Bax. *Hz. Osman Zinnureyn*, Ramazanoğlu Mahmud Sami, s. 141.

Məzlum şəhid

Bu cür mütəvazi və haqsevər birisi olan Hz. Osmanın xəlifəliyi fəthlər baxımından da çox bərəkətli keçmişdi. Kipr, Trablis, Təbəristan əraziləri fəth edilmiş, dəniz ticarətinə start verilmiş, Rodos və Malta adalarına, İstanbula səfərlər təşkil edilmişdi. Bu və buna bənzər işlər nəticəsində xalq varlanmış, dövlət xəzinəsi dolmuşdu.

Zənginliyin artması ilə bərabər bəzi insanların ürəklərində dünya ehtirası peyda olmuşdu. Abdullah bin Səbə kimi yəhudi əsilli münafıqların alovlandırıdığı fitnə İslam aləmini bürümüş, Hz. Osman müxtəlif diyarlardan toplanıb gələn əsirlər tərəfindən Mədinədəki evində mühasirəyə alınmışdı.

Hətta öz pulu ilə satın alıb müsəlmanların istifadəsinə verdiyi içməli sudan da məhrum edilmişdi. Möminlərin xəlifəsi düşdü-yü ağır vəziyyəti və təbəəsi olan asilərin qarşısında çarəsizliyini belə dilə gətirir və özündən sonra meydana çıxacaq fitnələrə kəramətlə belə işarə edirdi:

“Mən yaşadığı müddətdə atasının sözünü eşitməyən, öləndən sonra ona ağlayan uşaqların atası kimiyəm!”

Həz. Osman üsyançılara zor tətbiq edərək təhlükənin dəf edilməsini təklif edən səhabələrə izin vermirdi. İstəməirdi ki ona görə qan tökülsün. Onlara deyirdi:

“Mənim üçün qan töküləndən sonra ölməkdənsə qan tökülmədən əvvəl (məzlum olaraq) ölməyə üstünlük verirəm.”

O, səfeh asilərə bir neçə dəfə nəsihət etməyə səy göstərsə də onu dinləmədilər. Orucly olduğu bir gün evində Quran oxuyarkən üsyançılar tərəfindən məzlumcasına şəhid edildi. O vaxt yaşı səksəni keçmiş əziz şəhidin mübarək qanı oxuduğu Mushafdakı:

“...Allah sənə (tezliklə sənin intiqamını) onlardan (almağa) kifayət edir. O, (hər şeyi) eşidəndir, biləndir.” (əl-Bəqərə, 137) ayəsinə damladı.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdur:

“Allaha and içirəm ki, əlbəttə, Osman ümmətimdən hamısı cəhənnəmlik olan yetmiş min insana şəhadət edəcək və onları cənnətə aparacaq.” (Deyləmi, Firdövs, 4/360)

Qədri uca bir səhabə olan Hz. Osman (r.a)-ın elm, mərifət və hikmət nuru ilə dolu könül iqlimindən pay almaq ümidilə onun aşağıdakı qiymətli və hikmətli sözlərinə könül verək:

H. Osman dan hikmətli sölər

“Ən ağıllı insan nəfsini hesaba çəkən, onu yaxşı idarə edən, ölümdən sonrası üçün əməl işləyən və qəbir qaranlığı üçün Allahın nurundan istifadə edəndir.”

“Bəndə gözləri gördüyü halda Allahdan onu kor olaraq diriltməsindən qorxsun! Hikmətdən anlayana mənalı bir söz kifayətdir. Mənən kar olanlar haqqı duymazlar...”

“Beş şey müttəqilərin əlamətidir:

- 1. Dini fəaliyyət göstərənlərlə bərabər olmaq.*
- 2. Nəfsini islah edib dilinə hakim olmaq.*

3. (Allah sevgisini unutduran) dünyalıqlardan nəfsinə xoş gələn bir şeyə rastlaşdığında onun zərər-ziyasını ayırd edə bilmək, dindən özünə az bir şey belə nəsib olduqda onu da qənimət bilmək.

4. *Haram qarışa bilər qorxusu ilə mədəsini halallardan (da olsa) doldurmamaq (və riyazət içində yaşaya bilmək).*

5. *Bütün insanların qurtulduğunu, yalnız özünün məhv olduğunu düşünmək.*”

“*Həqiqi mömin altı cür qorxu içindədir:*

1. *İmanını itirmək qorxusu.*

Çünki ayədə buyurulur:

“*Ey Rəbbimiz! Bizi doğru yola yönəltdikdən sonra ürəklərimizə şəkk-şübhə (azgınlıq, əyrilik) salma! Bizə Öz tərəfindən bir mərhəmət bəxş et, çünki Sən, həqiqətən, (bəndələrinə mərhəmət, nemət) bəxş edənsən!*” (Ali-İmran, 8)

“*Ey iman gətirənlər! Allahdan layiqincə qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda (müsəlman kimi) ölün!*” (Ali-İmran, 102)

2. *Qiyamət günü özünü rüsvay edəcək şeylərin mələklər tərəfindən yazılmasının qorxusu.*

Ayədə buyurulur:

“*Məhz o gün (yer) öz hekayətini söyləyəcəkdir. Çünki (bunu) ona sənin Rəbbin vəhy etmişdir (buyurmuşdur)!*” (əz-Zilzal, 4-5)

3. *Əməlinin şeytan (əleyhillənə) tərəfindən boşa çıxarılmasının qorxusu.*

Ayədə buyurulur:

“(İblis) dedi: “*Ey Rəbbim! Məni azdıрмаğına (rəhmətindən kənar etməyinə) əvəz olaraq and içirəm ki, mən də (bunun müqabilində) onlara (pis əməllərini, günahlarını) yer üzündə yaxşı göstərüb onların hamısını yoldan çıxaracağam! Yalnız Sənin sadıq bəndələrindən başqa!*” (əl-Hicr, 39-40)

4. Ölüm mələyi Əzrayıl tərəfindən qəflət içində olarkən qəfil-dən yaxalanma qorxusu.

Ayadə buyurulur:

“Və sənə yəqin (ölüm) gələnədək Rəbbinə ibadət et!” (əl-Hicr, 99)

Hədisdə deyilir:

“İnsan yaşadığı hal üzrə ölər və öldüyü hal üzrə həşr olunar.” (Müslim, Cənnət, 83, Münavi, V, 663)

Necə ki, Hz. Osman (r.a) Quran ilə yaşadı, Quranı infaq etdi və Quran oxuyarkən şəhid edilərək rəhməti Rəhməna qovuşdu.

5. Dünya ilə məğrur olub, axirətdən qafil qalmaq qorxusu.

Ayadə buyurulur:

“...Dünya həyatı isə aldadıcı həzdən (əyləncədən) başqa bir şey deyildir.” (Ali-İmran, 185)

6. Çoluq-çocuğu ilə çox məşğul olub Allah təalanın zikri ilə kifayət qədər məşğul olmamaq qorxusu.

Ayadə buyurulur:

“Bilin ki, mal-dövlətiniz və övladınız sizin üçün (Allah qarşısında) ancaq bir imtahandır. Ən böyük mükafat isə məhz Allah yanındadır!” (əl-Ənfal, 28)

“Şübhəsiz ki, dünya fani, axirət isə baqidir. Fani olan sizi lovğalandırıb azdırməsın, baqi olandan uzaqlaşdırməsın. Siz baqini fani olandan üstün tutun. Dünyanın sonu vardır. Dönüş Allahdır. Allahdan qorxun.” (İbn Əbu-d Dünya, Mövsua, I, 77)

“Əcəl gəlib çatmadan edə biləcəyiniz yaxşılığı dərhal edin.”

Allah təala bu hikmət dolu nəsihətlərin tələb və şərtləri ilə əməl edə bilməyi və o seçkin səhabənin şafətinə nail olmağı bizə nəsib etsin. Onun sevgisini ürəklərimizə nəqş edərək axirətdə dostluq və qonşuluğuna məzhər etsin.

Amin...

Xülsəyi-Rəsiddən Həyat Düsturları - 4

Həzrət Əli *-radiyallahu ənh- (656-661)*

O böyük Əhli-Beyt imamının doğumu Kəbənin içində, vəfatı Kufə məscidində sabah namazını qıldırarkən şəhidəsinə baş verdi. O, hikmət və fəzilət abidəsi idi. Onun saysız hikmətli nəsihətlərindən biri belədir:

“Dörd şey davam etdiyi müddətdə din və dünya səadət və salamatlıqla qalacaqdır.

- 1. Zənginlər onlara verilən malla xəsislik etmədikcə.*
- 2. Alimlər öyrəndikləri və bildikləri şeylə əməl etdikcə.*
- 3. Cahillər bilmədikləri şeylə kibirlənmədikcə.*
- 4. Yoxsullar da axirətlərini dünyaları üçün satmadıqları müddətcə.”*

Xülfəyi-Rəşidindən Həyat Düsturları-4

HƏZRƏT ƏLİ

-radiyallahu anh- (656-661)

Həz. Əli (r.a) heç kimə nəşib olmayan bir şərəflə Kəbəyi-Müəzzəmə içində dünyaya gəldi.⁴⁴ Ailələri böyük olduğu üçün Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- onu himayəsinə götürdü. Beş yaşından etibarən Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in tərbiyəsi altında yetişdi. Bu səbəbdən cahiliyyə dövrünün pis adətlərinə heç yoluxmadı. Uşaqlardan ilk iman edən o oldu.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə risalət vəzfəsi verildikdən sonra hər il həcc üçün Məkkə ətrafındakı yarmarkalarda toplaşan qəbilələrə İslamı təbliğ etməyə gedir, Həz. Əlini və ya Həz. Əbu Bəkri də özü ilə aparırdı. Həz. Əlini aparmadıqları zaman o da boş qalan Kəbəyə gedir və oradakı bütəldən bin neçəsini qırıb geri qayıdırdı.

Həz. Əli (r.a)-ın Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in hicrəti əsanasında da bir çox mühüm xidmətləri oldu. Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in müşriklər tərəfindən mühasirəyə alınan evində sui-qəsdçiləri çaşdırmaq üçün Peyğəmbərin yaşıl xırqəsinə bürünüb onun yatağında qorxusuz-hürküsz uzandı.

44. Hakim, *Müstədrək*, III, 549.

Həz. Əli (r.a) məkkəlilərin saxlamaq üçün Peyğəmbərə verdikləri əmanətləri sahiblərinə qaytardıqdan sonra həsrətlə Mədinə istiqamətində yola çıxdı. Gecə yol gedir, gündüz dincələrkən məşəqqətli bir yolçuluğun sonunda şişmiş ayaqlarından qan damadama Mədinədə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə qovuşdu.

Hicrətin ikinci ilində Allahın əmri ilə Fatimə validəmizlə izdivac şərafinə nail oldu. Beləliklə, Peyğəmbərimizin möhtərəm kürəkəni və “Əhli-Beyt” olmaq xoşbəxtliyinə nail oldu. Turuqı Aliyyədən on bir mübarək zətin Kəinatın Fəxri Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə nisbəti onun vasitəsi ilə hasil oldu.

Möhtərəm zövcəsi Fatimə validəmizlə zahidənə yaşayış tərzləri, fədakarlıqları bir dastana döndü. Bu baxımdan Əhli-Beyt İslam təsəvvüfündə seçilmiş isimlər halına gəldi.

Comərdlik sultanı

Həz. Əli (r.a) nəbəvi tərbiyə nəticəsində heç bir zaman dünyaya meyil etmədi. Bu səbəbdən həyatı İslam qardaşlığının və qayğıkeşliyinin misli görülməmiş təzahürləri ilə dolu bir səhnəyə çevrildi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdur:

“Allah bir bəndəsinə xeyir arzuladıqda onu insanların ehtiyaclarını qarşılamaq yolunda xidmət etdirər.” (Süyuti, II, 4/3924)

Həz. Əli (r.a) da bu nəbəvi mühdəyə nail ola bilmək həyəcanı içində belə buyurmuşdur:

“İki nemət vardır ki, mənə onlardan hasının daha çox sevinirdiyini bilmirəm. Birincisi; bir adamın ehtiyaclarının ödənməsi üçün mənim yanıma gəlməsi və bütün səmimiyyəti ilə məndən yardım istəməsidir.

O biri isə həmin şəxsin arzusunu Allahın mənim vasitəmlə

yerinə yetirməsi, yaxud asanlaşdırmasıdır. Bir müsəlmanın ehtiyacını qarşılamağı dünya dolusu qızıl və gümüşə sahib olmaqdan daha üstün tuturam.” (Əli əl-Müttəqi, Kənzül-Ummal, VI, 598/17049)

Hz. Əlinin həyatında baş vermiş bir neçə hadisə ilə tanış olaq.

“Bir gün Həzrət Əli möhtərəm zövcəsi Fatimətüz-Zəhradan soruşdu:

“Çox acmışam, evdə yeməyə bir şey varmı?

Hz. Fatimə evdə yeməyə bir şey olmadığını, yalnız 6 axçaları olduğunu söylədi. Hz. Əli bu 6 axçanı götürüb ərzaq almaq üçün bazara yollandı. Yolda bir nəfərin başqa bir müsəlmanın yaxasından yapışaraq: “Ya haqqımı ver, ya da məhkəməyə gedək” – dediyini eşitdi. Borclu adam bir az möhlət istəsə də alacağı olan atam razı olmurdu. Adamların çekişməsinin şahidi olan Hz. Əli soruşdu:

- Munaqişəniz nə qədər pul üstündədir?

- Altı axça üstündə – cavabını alınca özünün də ehtiyacı olduğu halda o 6 axçanı verib borclu müsəlmanı sıxıntıdan qurtardı. Sonra da Hz. Fatiməyə nə deyəcəyini fikirləşməyə başladı. Nəhayət, “Necə olsa Fatimə qadınların Seyyidəsi, Rəsulullahın qızıdır, məni anlayan” – deyərək evə qayıtdı. Hz. Əli (r.a) etdiyi ikramı Fatimə validəmizə anlatdı . O da:

- Çox yaxşı etmişən, əl-həmdülillah, bir müsəlmanı həbsdən qurtarmısan. Allah təala bizə kifayətdir” – buyurdu. Amma bir az da kədərləndi. Hz. Əli onun üzüntüsünü hiss edib iki oğlunun da acından ağladığını görüncə ürəyində bir qırıqlıq duyaraq bayıra çıxdı. “Heç olmasa Rəsulullahın yanına gedim. Onun mübarək üzünü seyr edərək dərd-qəmimi unudum” –deyə düşündü. Bu düşüncə ilə gedərkən əlində bəslənmiş bir dəvə olan adamla rastlaşdı. O şəxs Hz. Əlidən soruşdu:

- Bu dəvəni satıram, alarsanmı? Hz. Əli pulunun olmadığını söyləsə də həmin adam dəvəni nisyə olaraq yüz axçaya ona satdı. Hz. Əli əlində dəvə ilə bir az getmişdi ki, başqa bir adamla rastlaşdı və bu adam Həzrət Əlidən soruşdu ki, dəvəni 300 axçaya satarmı?

Hz. Əli bu təklifi qəbul etdi və dəvəni satdı. Üç yüz axçanı da nəğd alan kimi bazardan bəzi ərzaq məhsulları alıb evinə qartdı. Baş verənləri Həzrət Fatiməyə danışdı. Yeməklərini yeyib Allaha həmd-sənalar etdilər. Sonra Hz. Əli evdən çıxıb Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in yanına getdi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

- Ya Əli! Dəvəni kindən alıb, kimə satdığını bilirsənmi? – deyərək soruşdu.

Həzrət Əli:

- Allah və Rəsulu bilər – dedi.

“- *Sənə dəvəni satan Cəbrayıl (ə.s) satın alan da İsrəfil (ə.s) idi. Dəvə də cənnət dəvələrindən idi. O müsəlmanı sıxıntıdan qurtardığın üçün Haqq-təala dünyada bir əlli verdi. Axirətdə verəcəyinin hesabını özündən başqa heç kim bilməz*” -buyurdu.⁴⁵

İbn Abbas -radiyallahu anhumə- dən eşitdiyi hadisəni Ata (rəhiməhullah) belə rəvayət edir:

“Həzrət Əli (r.a) bir gecə bir qədər arpa qarşılığında bir xurmalıqı sulamışdı. Səhər olanda zəhmət haqqı olaraq arpanı alıb evinə gəlmişdi. Gətirdiyi arpanın üçdə birini üyüdüb “hazıra” deyilən bir yemək bişirdilər. Yemək bişəndə bir yoxsul gəlib yemək istədi. Onlar da bişmiş yeməyin hamısını yoxsula vedilər. Sonra arpanın ikinci üçdə birini üyüdüb yemək bişirdilər. Yemək bişən-

də bu dəfə bir yetim gəlib onlardan yemək istədi. Bu yeməyi də o yetimə verdilər və arpadan qalan son üçdə birini də üyüdüb təzədən yemək bişirdilər. Yemək hazır olanda müşriklərdən bir əsir gəldi, son yeməklərini də əsirə verdilər və o gün ac yatdılar.

Başqa bir rəvayətə görə üç gün dalbadal iftarlıqlarını yoxsula, yetimə və əsirə verərək özləri su ilə iftar etdilər. Məhz bundan sonra aşağıdakı ayələr nazil oldu:

“Onlar öz iştahaları çəkdiyi (özləri yemək istədikləri) halda (və ya: Allah rızasını qazanmaq uğrunda) yeməyi yoxsula, yetimə və əsirə yedirirlər. (Və sonra da yedirdikləri kimsələrə belə deyirlər:) “Biz sizi ancaq Allah rızasından ötrü yediririk. Biz sizdən (bu ehsan müqabilində) nə bir mükafat, nə də bir təşəkkür istəyirik. Həqiqətən, biz Rəbbimizdən, çox sərt (müdhiş), cətin gündən (üzlərin dəhşətdən eybəcər kökə düşəcəyi, çöhrələrin tutulub qaralacağı qiyamət günündən) qorxuruq!” Allah da onları o günün şərinə qoruyacaq, onlara gözəllik və sevinc bəxş edəcəkdir (üzlərinə təravət verəcək, qəlblərini sevindirəcəkdir).” (əl-İnsan, 8-11) (Vəqidi, Əsbabu Nuzul, s. 470; Zəməxsəri, əl-Kəşşaf, VI, 191-192; Razi, XXX, 244)

Rəsuli Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- məhz bu gözəl əxlaqına görə Hz. Əlini “Sultanul-Əsfiya” yəni “Comərdlərin Sultanı” adlandırmışdır.

Həzrət Əli Səhbeyi-Kiram içində fədakarlıq və isarı, dərin elm və irfanı, doğru qərarları qədər cəsarət və igidliyi ilə də özünü göstərmişdi.

Allahın Qalib Aslanı

Hz. Əli (r.a) bütün qəzvələrdə iştirak etdi və böyük qəhrəmanlıqlar göstərdi. Yalnız Təbük qəzvəsində iştirak edə bilmədi. Çünki Peyğəmbərimiz onu müsəlamanların və Əhli-Beytin mü-

hafizəsi üçün Mədinədə saxlamışdı. Hətta cəsarət və şücaəti hamıya məlum olan o igid səhabə:

- Ya Rəsulallah! Məni qadınların və uşaqların yanında saxladın? – deyincə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Ya Əli! Musaya görə Harun kim isə, sən də mənə osan. Ancaq məndən sonra peyğəmbər yoxdur” -buyuraraq onu tərifləmiş və təsəlli etmişdi.⁴⁶

Ərəb adətlərinə görə savaşlarda ordunun ən adlı-sanlı cəngavərləri ər meydanına çıxır, özü ilə döyüşmək üçün ən igid və əsil-nəcəbətli cəngavərləri çağırırdı. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də çox vaxt ər meydanına Hz. Əlini çıxardardı. Hz. Əli qarşısına çıxan bütün cəngavərlərə Allahın lütfü ilə qalib gəlirdi. Bu səbəbdən Hz. Əliyə Allahın yardımını ilə nail olduğu bu vəsfini ifadə etmək üçün “Əsədullahil-Qalib” (Allahın qalib aslanı) adı verilmişdi.

Heç şübhəsiz ki, onun bu qəhrəmanlığının kökündə Allah Rəsulunun nəbəvi tərbiyəsi altında vaqıf olduğu yüksək mənəvi dəyərlər vardı. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurur:

“Əsl, həqiqi igid güləşdə rəqibinə qalib gələn yox, hirsələndiyi zaman nəfsinə hakim olmağı bacaran kimsədir.” (Müslim, Birr, 107)

Məhz əsl cəngavərlik və pəhləvanlığın nəfsə qarşı cihaddakı qalibiyyətə bağlı olduğu düşüncəsi ilə yaşayan Hz. Əli (r.a) bu hədisin də canlı nümunəsi oldu.

Belə ki, bir döyüşdə Həzrət Əli yerə yıxdığı düşməninini öldürmək istəyəndə ölümün pəncəsində çapalayan həmin adam acizlik içində iyrənc bir hərəkət edərək onun üzünə tükürdü.

Allahın qalib aslanı Hz. Əli o an nəfsinin qələbəsidən qor-

xaraq birdən-birə ayağa durdu və əlindəki qılıncı endirərək düşməninə öldürməkdən vaz keçdi.

Öldürüləcəyi anda Hz. Əli tərəfindən sağ buraxılan kafir bu müəmma qarşısında məəttəl qaldı. O, savaşı, döyüşü unutdu, Hz. Əlidən nə üçün onu öldürmədiyini soruşdu. O haqq aşığı belə cavab verdi:

“- Bizim cihadımız iki növdür. Biri sənin kimi kafirlə cihad etməkdir ki, Allah rızası üçün olur. O biri isə nəfsimizlə cihaddır ki, nəfsani arzularından imtina etməklə olur. Səninlə savaşmağım Allah rızası üçündür. Ancaq sən mənim üzümə tüpürəndə səni öldürsəydim nəfsimi razı salmaq üçün öldürmüş olardım və beləliklə nəfsim məni məğlub etmiş olardı. Bu səbəbdən səni azad etdim. Nəfsimi saxlayıb qəzayi-əkbər (böyük qəza, cihad) etmiş oldum. Çünki bir möminin nəfsinin istək və arzularına əsir olması sənin kimi bir kafirin zərərindən daha böyükdür.”⁴⁷

O könül cəngavərinin bu arifanə cavabı qarşısında kafirin gözündən qəflət pərdələri qalxdı, qəlbi iman nuru ilə işıqlandı. Sonra Hz. Əli ilə birlikdə bir çox döyüşlərdə iştirak etdi. Allah yolunda qəzəb ilə nəfsindən gələn qəzəbi bir-birinə qarışdırmadan əvvəlcə nəfsinə, sonra da düşməyə qarşı qəhrəmanlıqla savaşıdı.

Hz. Əli (r.a) döyüş meydanlarında misilsiz qəhrəmanlıqlar nümayiş etdirdiyi kimi ibadət həyatında da müstəsna bir hüsur və itaət iqlimində yaşayırdı. Bir müharibədə ayağına ox batmışdı. Ağrının şiddətindən oxu çıxara bilmədilər. Hz. Əli (r.a) namaz qılanda oxu çıxarmalarını söylədi. Dedi ki kimi də etdilər. Heç bir çətinlik çəkmədən asanlıqla oxu çıxartdılar. Hz. Əli salam verib namazı bitirdikdən sonra: “nə etdiniz?” – deyər soruşanda oradakılar oxu çıxardıqlarını dedilər.

Çünki Hz. Əli (r.a) namazdakı mütiliyi və mənəvi həzzi ilə əslində özünü unutmuş, dünyadan təcrid olunmuşdu...

47. Bax. Rəmmazanoglu Mahmud Sami, *Hz. Əliyəül Murtəza*, s. 117.

Kəbədən Kufə məscidinə...

Hz. Əli (r.a) Peyğəmbərimizin axirətə köçməsindən sonra iş başına gələn xəlifələrə gücü çatdığı qədər kömək etdi. Onların müşavirələrində iştirak etdi, fərasət və bəsirət dolu fikirləri ilə düzgün qərarlar vermələrinə yardım etdi.

Hz. Osman (r.a)-ın Məkkədə asilər tərəfindən şəhid edilməsindən sonra səhabələrin təkidi ilə xəlifəliyi qəbul etdi. Hz. Əli (r.a)-ın ilk icra etdiyi işlərdən biri hökumət mərkəzini Mədinəyi-Münəvvərədən Kufəyə köçürmək oldu. Çünki Allah Rəsulunun əziz xatirələri ilə dolu o mübarək bölgənin siyasi mücadilələrə səhnə olması bütün möminlərin ürəyini incidir, yaralayır. Bu səbəbdən Mədinəni layiq olduğu asudə bir şəraitdə elm və irfan ocağı olaraq mühafizə etmək üçün bu qərarı verdi. Necə ki, getdiyi Kufədə ömrünün qalan hissəsi fitnə, fəsad və qarşıqlqlarla mübarizə içində keçdi.

Bir dəfə bir nəfər Hz. Əliyə dedi:

- Ey möminlərin əmiri, izin verin sizə gözətçilik edim!

O isə buyurdu:

- İnsanın gözətçisi əcəlidir.

Şəhid olmasına bir neçə gün qalmış, vəfat edəcəyini hiss edərək yemək-içməkdən kəsildi. Nə üçün yemədiyini soruşanlara belə deyirdi:

“İlahi, əmrin (ölümün) mənə ac ikən yaxalamasını arzu edirəm.”

Çox keçmədən Kufə Məscidində sübh namazını qıldırarkən İbn Mülcəm tərəfindən şəhid edildi. O zaman 63 yaşında idi.

Hz. Əli (r.a) ağır yaralı ikən Cündəb bin Abdullah ona dedi:

- Ey möminlərin əmiri! Allah bizə sənəin yoxluğunu göstərməsin, amma əgər sənəin başına bir iş gələrsə biz oğlun Həsənə bəit edərək.

Həz. Əli (r.a) isə vaxtı ilə Həz. Ömər in göstərdiyi fərasətlə:

- Bu barədə sizə nə əmr edirəm, nə də qadağan edirəm, siz işinizi daha yaxşı bilirsiniz -deyərək söhbəti bağladı. Sonra Həz. Həsən və Həz. Hüseyinə bu vəsiyyəti etdi:

“- Sizə təqvanı vəsiyyət edirəm. Dünyaya rəğbət göstərməyin. İtirdiyiniz üçün ağlamayın. Həmişə doğru danışın. Allahın kitabı ilə əməl edin. Zalımın düşməni, məzlumun yardımçısı olun. Dinin hökmləri məsələsində qınayanın qınamasına fikir verməyin.”⁴⁸

Həz. Əli (r.a) bundan sonra kəlmeyi-şəhadət gətirdi... Son nəfəsi ilə həyat kitabını bitirdi. Həyata Kəbəyi-Müəzzəmədə açdığı gözlərini yenə bir məsciddə yummaq şərəfi ilə uca məqamına qovuşdu.

Həz. Əliyə qarşı apardığı mücadilələrdən böyük peşmanlıq keçirən Müaviyənin ömrünün son anlarında dediyi bu sözlər onun bu iztirabını çox aydın bir şəkildə ifadə edir:

“Eh, kaş Qüreyşdən Zü Tuva Vadisində (özü üçün yaşayan adı) bir kimsə olaydım və bu işlərə heç girməyəydim.” (İbn Əsir, əl-Bidayə, VIII, 135)

Böyük Haqq dostu Cüneyd Bağdadi həzrətləri belə deyir:

“Əgər Həz. Əli müharibələrdən bir az vaxt tapsa idi bizə Quran elmindən nələri öyrədərdi. Çünki o ariflərin rəisidir. O, heç kimin demədiyi və heç kəsin o sözlərə oxşarını deyə bilməyəcəklərini söyləmişdir.”⁴⁹

Həz. Əli (r.a)-ın elm, irfan və hikmət xəzinəsindən hər biri həyat düsturu qiymətindəki bir neçə ifadəsinə nəzər salaq.

48. Bax. Ramazanoğlu Mahmud Sami, *Həz. Əliyyul Murtəza*, s. 74.

49. Bax. Ramazanoğlu Mahmud Sami, *Həz. Əliyyul Murtəza*, s. 113.

H. Əlidən hikmətli sözlər

“Düşündürücü və hikmətli sözlərlə ruhlarınızı dincəldin. Çünki bədənlərin yorulduğu və zəiflədiyi kimi ruhlar da yorulur.”

“Müticəsinə qılınmayan namazda, dilin bəlalərindən və boş şeylərdən çəkinmədən tutulan orucda, Quranı təfəkkürsüz oxumaqda, qəlbə nəqş olmayan elmdə, infaq edilməyən maldə, ağır günlərdə göstərilməyən qardaşlıqda, şükür edilməyən nemətdə, ürəkdən edilməyən ixtlassız duada xeyir yoxdur.”

“İnsanlar bilmədikləri şeyin düşmənidir.”

“Cənnət cəmədlərin, cəhənnəm cahillərin yeridir.”

“Alimlərə “Nə üçün öyrətmədiniz?” sualı verilməyincə cahillərdən “Nəçin öyrənmədiniz?” soruşulmayacaq.”

“Cənnəti arzulayan xeyirlərə tələsər. Atəşdən qorxan şəh-vətlərdən çəkinər. Öləcəyinə inanan adamın nəfsani və şəhvani ləzzətləri olmaz. Dünyanı tanıyana müsibətlər zahir olar.”

“Namus gözəlliyin sədəqəsidir.”

“Dində ədəb və müriyyəvət sağlam aqlın meyvəsidir.”

“Aqlı bütöv olan az danışar.”

“Sözlərinin əməllərindən sayıldığını bilən az danışır və ancaq özünü maraqlandıran şeyləri söyləyər.”

“Soruşulana qədər susmaq, susduruluncaya qədər danışmaqdan xeyirlidir.”

“Alçaqca deyilən sözə cavab verim demə. Çünki o sözün sahibində onun kimi daha nə qədər nalayiq sözlər vardır. Sənin cavabına onlarla cavab verər.”

“Cahil ilə zarafat etmə. Dili zəhərli olduğundan qəlbini yaralayar.”

“İnsanlarla başa düşəcəkləri şəkildə danışın.”

“Əyrinin kölgəsi də əyri olar.”

“Allahın bəndələrinə qarşı hüsnü-zənn sahibi ol. Belə olsan bir çox yorgunluqdan xilas olarsan.”

“Yanında Allahın, Rəsulullahın və övliyanın sünnəsi olmayan şəxsin əlində heç bir şey yoxdur. Allahın sünnəsi sirri gizləmək, Rəsulun sünnəsi insanlar arasında gözəl əxlaq və idarə yolunu tapmaq, övliyanın sünnəsi də insanlardan gələn əziyyətlərə dözməkdir.”

“Bir adamla dost olmaq istəsən (əvvəlcə) onunla aranda müəyyən bir məsafə saxla, bu durumda olarkən səninlə normal davranarsa dostluğu davam etdir, yoxsa ondan uzaqlaş.”

“Qəlbi düşmənliklərlə dolu olan adam, faydalı işlər görə bilməz. Çünki qəlb bir-birinə zidd iki məşğuliyyəti bir yerdə saxlaya biləcək qədər geniş deyil.”

“Möminin təbəssümü üzündə, kədəri isə qəlbindədir.”

“Nemətə tam qovuşmaq İslam üzrə ölməkdir.”

“Öyünmək Adəm oğlunun harasına yaraşır ki? Əvvəli nütfə, sonu isə cifədir (leş). Öz ruzisini yarada bilmədiyi kimi, özünü həlak olmaqdan da qurtara bilməz.”

“Həyat iki gündən ibarətdir. Bir gün lehinə (yəni sənə təbəssüm halında), bir gündə əleyhinə (yəni qəm, qüssə içində)-dir. Gün lehinə olanda lovğalanma, əleyhinə olanda da ah-fəğan eləmə!”

“Bu gün əməl işləmək günüdür hesab yoxdur, sabah isə hesab olacaq, əməl işləmək imkanı isə olmayacaq.”

“Nəfəslər əcələ doğru atılan addımlardır.”

“Dörd şey davam etdiyi müddətdə din və dünya abad və salamət qalacaqdır.

- 1. Zənginlər onlara verilən malla xəsislik etmədikcə.*
- 2. Alimlər öyrəndikləri və bildikləri şeylərə əməl etdikcə.*
- 3. Cahillər bilmədikləri şeylə lovğalanmadıqca.*
- 4. Yoxsullar da axirətlərini dünyaları üçün satmadıqları müddətdə.*

“Zənginlərin Allah yanındakı mükafatı tələb edərək təvazö göstərmələri nə qədər də gözəldir. Bundan daha gözəli isə yoxsulların Allaha təvəkkül edərək zənginlərə qarşı gözütox davranmalarıdır.”

“Məhrumiyyət minnət altında qalmaqdan daha xeyirlidir.”

“Həya kasıblığın, şükür isə zənginliyin bəzəyidir.”

“Xəsislik bütün pis əxlaqı özündə cəm edər.” (Bu həqiqətin zidd ifadəsi: mərhəmət cəmərdliyi, cəmərdlik təvazönü, təvazö də xidməti meydana gətirər.)

“Yoxsul düşəndə sədəqə verərək Allah ilə ticarət et. Əlinə nemətkeçəndə çox şükür et. Az şükür etməklə Allahın nemətlərinin əlindən çıxmasından çəkin.”

“Dünyanın nemətlərindən İslam neməti sənə kifayətdir. Məşguliyyətlərindən itaət məşguliyyəti sənə bəsdir. İbrətlərdən ölüm ibrəti sənə bəsdir.”

“Elm ən xeyirli mirasdır. Ədəb ən xeyirli sənətdir. Təqva ən xeyirli azuqədir. İbadət ən xeyirli sərmayədir. Saleh əməl ən xeyirli rəhbərdir. Gözəl əxlaq ən xeyirli yaxın dostdur. Hilm (səbir, təm-

kin) ən xeyirli köməkçidir. Qənaət ən xeyirli zənginlikdir. Ölümü düşünmək ən xeyirli oyandırıcıdır.”

“Saleh əməl kimi ticarət, savab kimi qazanc, Allahın tövfiqi kimi fayda, təvazö kimi nəciblik, elm kimi şərəf, şübhəlilərdən uzaq durmaq kimi vəra, gözəl əxlaq kimi Allaha yaxınlıq, fəziləti icra kimi ibadət, tədbir kimi ağıl, birlik və bərabərlik kimi insanı özünü bəyənməkdən uzaq tutan başqa bir xislət (xasiyyət, davranış) yoxdur.

“Əməllərin ən çətin olanı dörd xislətdir:

- 1. Qəzəbli vaxtda əfv etmək.*
- 2. Möhtac olarkən də səxavətli davranmaq.*
- 3. Qapalı və tənha yerlərdə nəfsin şərindən qorunmaq.*
- 4. Qorxduğu və ya bir mənfəət umduğu kimsəyə də doğru söyləmək.*

“Kiçik müsibətləri böyük görəni Allah böyük müsibətlərə düçar edər.”

“Mal nəfsani arzuların xammalıdır. (Nəfsani və dünyəvi arzular sıxıntının açarıdır.) Həsəd də boş yorğunluğun miniyidir.”

“Dünyəvi arzu və ümidlər bəsirətli kimsələri belə kor edər.”

“İnsanın qiyməti istək və arzularının qiyməti qədərdir.”

“Kim nəfsin bitməz-tükənməz arzularının düşkünü olarsa, əməlləri də pis olar.”

“Qismət ona gəlməyəndə gedər.”

“Canlarınız üçün cənnətdən başqa bir qarşılıq və dəyər yoxdur. Elə isə canlarınızı ancaq cənnət qarşılığında satın.”

“Allah dostları o insanlardır ki, adamlar dünyanın zahiri görünüşünə baxdıqları zaman onlar dünyanın iç üzünü görürlər.”

“Bir bəndə Allahın qatındakına öz əlindəkindən artıq güvənəməzsə imanı kamil olmaz.”

Rəbbimiz bu hikmətli sözləri layiqi ilə dərk edib lazımı qaydada əməl edə bilməyi nəsib etsin. Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in ən yaxın dostları olan dörd böyük xəlifənin məhəbbətini ürəklərimizdən əskik etməsin. Axirətdə bizi onlarla birlikdə həşr eyləsin!

Şübhəsiz ki, o mübarək səhabələrlə axirətdəki bərabərlik bu dünyada başlayır. Onlarla bu gün dost ola biliriksə və bu dostluğun haqqına riayət ediriksə inşallah, sabah qiyamətdə onların yaxınlığına nail olarıq.

Rəbbimiz Xüləfayi-Raşidinin əxlaqı ilə əxlaqlanmağı hər birimizə nəsib etsin!..

Amin...

Cəmiyyət və Məmurlar

Məmurlar və idarə edilən xalq sanki əksləri bir-birinə düşən güzgü kimidir. Buna görə ən kiçik bir ailə və cəmiyyətdən başlayaraq böyük millətlərə qədər bütün cəmiyyətlər məmurlarının maddi-mənəvi səviyyəsinə görə formalaşırlar. Eyni zamanda məmurlar da cəmiyyətin maddi-mənəvi ləyaqətinə görə dəyişib formalaşırlar. Sanki həssas bir tərəzinin gözləri kimi bir-birlərini nizamlayıb tarazlayırlar.

CƏMİYYƏT və MƏMURLAR

Allah təala xəlf etdiyi varlıqların xüsusiyyətlərinə görə onlara möhtəşəm bir həyat və birgə yaşayış tərzini lütf etmişdir. Rəbbimiz maddi və mənəvi gözəlliklər və istedadlarla ən mükəmməl şəkildə yaradılan insanın da kainatdakı ilahi əzəmət təəcəlliləri və qüdrət axınının ahənginə rəm olmuş yüksək bir qəlb səviyyəsi ilə yaşamasını arzu etməkdədir. Ayədə buyrulur:

“Göyü O ucaltmışdı, tərəzini (ədalət tərəzisini) O qoydu! Ona görə ki, çəkiddə hədi aşmayasınız (insafı əldən verməyəsınız).”

(Ər-Rəhman, 7-8)

Rəbbimiz eyni zamanda digər məxluqlardan fərqli olaraq insanı bir-birinə möhtəc bir formada yaşamağa məcbur etmişdir. Bu səbəbdən də insanlar tarix boyunca fərdi olaraq deyil, kiçik bir qəbilədən böyük bir dövlətə qədər həmişə toplum halında yaşamağa meyilli olmuşlar.

Bu təməyülün ahəngli bir nizam içində olması üçün isə toplumları idarə edən məmurların mövcudluğu və onlarla cəmiyyət arasında müvazinətin təmin edilməsi əsas şərtidir.

Hikmət nəzəri ilə baxılanda məmurlar və idarə edilən xalq əslində əksləri bir-birinə düşən güzgü kimidir. Buna görə ən kiçik bir ailə və cəmiyyətdən başlayaraq böyük millətlərə qədər bütün toplumlar məmurlarının maddi-mənəvi səviyyəsinə görə formalaşır. Eyni zamanda məmurlar da cəmiyyətin maddi-mənəvi ləyaqətinə uyğun olaraq formalaşır.

Yuxarıdakıların qabiliyyət və ədaləti cəmiyyətin salamatlığına, bunun əksinə bacarıqsız və qabiliyyətsiz olması da cəmiyyətin səfalətə düşməsinə səbəb olur.

Digər tərəfdən cəmiyyət də öz vəziyyətini düzəltdiyi təqdirdə saleh məmurlara sahib olduğu kimi, gözəl hal və üstünlüklərini tərk edib əxlaqi rəzalətə düşər olanda da buna uyğun mənfəətpərəst məmurlar onlara rəhbərlik edir. Çünki məmurlar da xalqın məhsuludur, yəni cəmiyyət içindən çıxırlar.

Bu baxımdan ictimai sakitlik, əmin-amanlıq və səadət üçün həm məmurların, həm də cəmiyyətin qüsuru ilk növbədə özlərində axtarmaları və özlərini islah etməyə səy göstərmələri şərtidir. Yəni təsəvvüfdəki **“məzəmməti nəfsinə, musamahani** (bir şeyə göz yummaq, fikir verməmək) **başqasına yönəltmək”** əxlaqi təkcə qəlbi həyatın deyil ictimai həyatın da əmin-amanlığı üçün lazımdır. Ayələrdə belə buyrulur:

“...Hər hansı bir tayfa öz tövrünü (nəfsində olanları) **dəyişmədikcə** (pozmadıqca), **Allah da onun tövrünü** (onda olanları, onun əhvalını) **dəyişməz...**” (ər-Rəd, 11)

“(Kafirlərə verilən) bu əzab ona görədir ki, bir tayfa özünə bəxş edilən neməti (naşükürlük üzündən küfrə) **dəyişməyincə, Allah da ona əta etdiyi neməti dəyişən** (pisliyə çevirən) **deyildir...**” (əl-Ənfal, 53)

Ayələrdə buyurulduğu kimi bir topluma olan ilahi lütf, ehsan və rəhmət təcəlliləri onların gözəl tövrlərini davam etdirmələrinə bağlıdır. Nə zaman ki, Rəbbimizin razı olduğu gözəlliklər tərk edilir, o vaxt Allahın rəhmət və neməti də o toplum, qövmlər üzərindən qalxar, anarxiya baş verər. Hədisdə deyildiyi kimi “torpağın altı üstündən daha xeyirli” olar.

Bu baxımdan vəzifəli məmurların ədalətli, saleh kimsələr olmasını istəyən və firavanlıq, əmin-amanlıq içində yaşamağı arzulayan cəmiyyətlər əvvəlcə öz yaşayış və davranışlarının ilahi

rizaya uyğun olub-olmadığına diqqət etməlidirlər. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bir hədisində toplumu xəbərdar etmək məqsədilə belə buyurmuşdur:

“Siz necə olsanız, elə də idarə olunarsınız.” (Süyuti, Camius-Sağir, II, 82)

Bu həqiqəti ifadə edən aşağıdakı hadisə də çox mənalıdır:

Həzrət Əli (r.a) İbn Mülcam tərəfindən ağır yaralananda camaat ətrafına toplanmış və ona demişdi:

- Ey möminlərin əmiri! Bizə bir rəhbər təyin et. Hz. Əli (r.a) isə onlara bu cavabı verdi:

- Mən sizi Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in bizi qoyub getdiyi kimi qoyub gedirəm. Vaxtilə biz də sizin kimi:

- “Ya Rəsulallah! Bizi idarə edəcək bir rəhbər təyin edin” deyəndə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdu:

“Allah təala sizdə bir xeyir görərsə sizə xeyirlilərinizi rəhbər edər.

O zamanlar Allah təala bizdə bir xeyir gördü ki, bizə Əbu Bəkr rəhbər oldu.” (Hakim, III, 156/4698)

Yenə də Hz. Əli (r.a)-ın xəlifəliyi dövründə bir çox ixtilaf və fitnələr meydana gəlmişdi. Bir gün ona: “Səndən əvvəlki xəlifələr zamanında belə ixtilaflar olmadığı halda sənin zamanında niyə baş verir” – tərzində sual verildəndə elm və hikmət şəhərinin qapısı olan o böyük şəxsiyyət: “Onlar mənim kimi insanlara, mən isə sizin kimilərə rəhbərlik etdim” – buyuraraq məmurun davranışlarının idarə etdiyi insanların mənəvi ləyaqəti və qismətinə görə meydana gəldiyini ifadə etmişdir. Bu həqiqətə məmurlar baxışı ilə baxıldığında da vəziyyət eynidir. Hz. Ömər (r.a) bu barədə belə buyurmuşdur: *“İnsanlar məmurlarının getdiyi yol, üslub və ya tövr üzərindədirlər.”*

“Məmurları doğru istiqamət üzrə olduqca insanlar da doğru yolda olurlar.” (İbn Cevzi, Mənaqib, s. 223)

Həqiqətən də xalq ona rəhbərlik edən şəxsləri təqlid edər və onlara uyar. Bu tarixi misal toplumların məmurların durumlarına görə vəziyyət aldıklarını necə gözəl izah edir:

“Əməvi xəlifələrindən Vəlid bin Əbdülməlik gözəl binaları xoşlayırdı. İnsanlar da ona uyaraq bina marağına düşdülər.

Məclislərdə tez-tez inşaatdan bəhs edilirdi. Süleyman bin Əbdülməlik yemək-içməyə çox həris bir hökmdar idi. Onun zamanındakı insanlar da yemək-içmək laqquqları ilə vaxtlarını boş yerə sərf edirdilər.

Ömər bin Əbdüləziz isə abid və zahid biri idi. Onun zamanında xalq ibadət və itaət yolunu tutdu. Öz aralarında bir-birlərinə tövsiyə məqsədi ilə: “Bu gecə Qurandan nəyi təkrarladın, neçə ayəni əzbərlədin, bu ay neçə gün oruc tutdun, neçə kimsəsizsin, xəstənin, yetimin könlünü sevindirdin” kimi ruhaniyyət aşılayan sözlər deyirdilər. (Bax. s.159)

Həqiqətən yuxarıdakıların halı və yaşantıları gec-tez toplum sirayət edəcək. Buna görə vəzifədaşların görəcəyi xeyirli və gözəl işlər toplum daxilində də ümumi bir xeyir və gözəllik ab-havasının meydana gəlməsinə, vəzifədaşların bunun əksinə edəcəkləri səhvlər və bacarıqsızlıqlar da bütün cəmiyyətdə fitnənin çoxalmasına səbəb olmaqdadır.

Atalarımız da “Balıq başdan iylənər” demişlər. Bu baxımdan ailə başçılarından vəqf və dərnək rəhbərlərinə, liderlərdən böyük toplumlara rəhbərlik edənlərə qədər bütün məmurlar son dərəcə həssas və ehtiyatlı davranmaq məcburiyyəti qarşısındadırlar. Onlar məsuliyyətlərinin böyüklüyünün hesabını bilməlidirlər. Şeyx Ədəbali həzrətlərinin Osman Qaziyə: “Unutma ki, yüksəkdə yer

tutanlar aşağıdakılar qədər əminlikdə deyillər” – tövsiyəsi də bu həssas vəziyyəti ifadə etməkdədir.

Hz. Ömər (r.a) insanlara bir şeyi əmr etdiyi və ya qadağan etdiyi vaxt əvvəlcə öz ailəsindən başlayardı. Ailə üzvlərini ətrafına toplayaraq onlara belə deyirdi:

- Filan, filan işi qadağan etdim. İnsanlar sizə yırtıcı quşun ətə baxdığı kim baxırlar. Əgər siz qadağanı pozsanız onlar da pozacaqlar. Siz qorxub geri çəkilsəniz onlar da belə edərlər. Allaha and içirəm ki, hər hansı biriniz bu qadağaya əməl etməsə mənə yaxın olduğunuz üçün ona daha artıq cəza verəcəyəm. İndi istəyən qaydanı pozsun, istəyən də pozmasın.” (İbni Cevzi, Mənaqib, s. 266)

Toplumların yüksəltdiyi zamanlara nəzər salındıqda məmurların öz vəzifələrini necə böyük bir həssaslıq və ağılla icra etdiklərinin şahidi olur.

Osmanlı dövlətinin möhtəşəm sultanı Qanuni Sultan Süleymanın Qazı Bali bəyə göndərdiyi təlimatnamədəki bu ifadələr həmin həssaslığın bariz nümunəsidir:

“-Təbəəyə (xalqına) göz-qulaq ol. Bəylər və vəkillər saleh insanlar olarsa toplumun halı da yaxşılaşar. Təbəə yuxarıdakıların halını əks etdirir.

Bəzi kimsələr var ki, gündüzlər saim (oruclu), gecələr də qaimdirlər (namaz qılır, ibadət edirlər). Lakin bunların bir hissəsi dünya malına həddən artıq məhəbbət göstərir və beləliklə mallarının bütperəsti olurlar. Cəmiyyəti mal sevgisindən başqa azdıran yol yoxdur. Sən də fani şeylərə meyil etməkdən çəkin. Əlindəki nemətləri Allahın bəndələrinə səxavətlə xərclə, kərəm əlini aç, həsəd etməkdən çəkin...”

Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in hal və davranışları dövlət məmurları üçün çox gözəl bir nümunədir. O, sə-

habələrin bütün sıxıntıları ilə şəxsən maraqlanır, ən çətin anlarda belə onların önündə gedirdi. Hz. Əli (r.a) kimi cəngavər səhabələr ən çətin və ağır anlarda “Biz Allah Rəsulunun arxasına sığınırıdıq” – demişlər.

Bu baxımdan insanlara liderlik edənlər həmişə nəfslərinə qalib gələrək ən öndə olmalı, kənarda dayanıb komanda verməklə xidmətlərinin məqbul sayılmayacağını bilməlidirlər.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- səfərlərdə arxada qalan zəiflərə kömək etmək üçün onların yanına gedərdi. Çünki mərhəmətli bir çoban axsaq bir qoyunu əsla atmaz, əksinə onu qucağında daşıyar və sürüsündən ayırmaz.

Digər tərəfdən cəmiyyətə rəhbərlik edənlər vəzifədə olduqları üçün lovğalanmamalı, Allahın mülkündə bir məmur kimi xidmət etdiklərini, əslində bir xidmətçi olduqlarını və bir gün mütləq ilahi məhkəmədə sorğuya çəkiləcəklərini unutmamalıdır.

Necə ki, İmam Malik zamanın xəlifəsinə yazdığı bir məktubunda bu nəsihətləri edir:

“Hz. Ömər (r.a) on dəfə həcc etdi. Mənim bildiyimə görə bir həccində ancaq on iki dinar xərcləndi. Çadırdə deyil, ağac kölgəsində gecələdi.

Süd qumqumasını boynunda gəzdirirdi. Dükən-bazarı dolaşır, oradakı yardıma möhtac insanların vəziyyətini soruşur, onların ehtiyaclarını təmin edirdi. Bildiyimiz kimi yaralandığı zaman səhabələr yanına gəldilər onu tərifləyib gözəl xüsusiyyətlərini saydılar. Ömər (r.a) isə onlara belə dedi:

“Bu cür fani iltifatlara qapılar bağlanmışdır. Əgər dünya dolusu qızılın olsa məhşər gününün qorxularından xilas olmaq üçün onların hamısını fəda edərdim.”

İmam Malik həzrətləri nəsihətlərinə belə davam edir:

“Hz. Ömər (r.a)-ın hər işi düz və ədalətli idi. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- onu cənnətlə müjdələmişdi. Buna baxmayaraq o yenə də böyük bir qorxu içində müsəlmanların boy-nuna götürdüyü işlərini daha yaxşı idarə etməyə səy göstərirdi. Əgər o belə düşünürdüsə gör başqalarının halı necə olar...”

Əndəlüs fətəhi Tariq bin Ziyadın iman həssaslığı və təvazökarlığı bu məsələyə necə də gözəl bir nümunədir:

Tariq bin Ziyadın beş min nəfərlik ordusu doxsan min nəfərlik İspan ordusunu məğlub etmişdi.

Tariq ayağını kralın xəzinələrinin üstünə qoyaraq öz-özünə belə dedi:

“Ey Tariq, dünən bounduruqdakı kölə idin. Gün gəldi, Allah səni azadlığa qovuşdurdu. Sonra da bir sərkərdə oldun. Bu gün Əndəlüsü fəth etdin və kralın sarayındasan. Bunu yaxşı bil və heç bir zaman unutma ki, sabah da Allahın hüsurunda olacaqsan!”

Toplumları idarə edənlər özlərinin, xalqın ehtiyaclarını aradan qaldırmaq üçün təyin edilmiş bir xidmətçi olduqlarını başa düşməlidirlər. Mərhum atam Musa Əfəndi (q.s) da cəmiyyətə rəhbərlik edən kəslərin özlərini xalqın xidmətçisi olaraq görmələrinin lazım olduğunu və tutduqları mövqeyə görə lovğalıq və dikbaşlıq etməyib həmişə insanlara şəfqət, mərhəmət və əsasən təvazö və şükür duyğuları ilə xidmət etməyin vacibliyini belə ifadə edirdi:

“Xidmət əhli bu idrak içində olmalıdır ki, xidmət etmək firsəti Rəbbimizin bir lütfüdür. Lakin bu lütf hər kəsə qismət olmaz. Çox kimsələr var ki, hər sahədə xidmət etmək qabiliyyətləri olduğu halda zaman və məkanı müsait olmadığı üçün xidmət etmək onlara qismət olmayıb. Xidmət edənlər xidməti bir nemət bilib daha təvazökar olmalı və hətta bu nemətə vəsilə olduqları üçün xidmət edilənlərə həmişə təşəkkür etməlidirlər.”

Məhz məmurların belə bir mənəvi həssasiyyət sahibi olduqları zamanlarda toplumlar da maddi-mənəvi baxımdan abad olmuş və dirçəlmişdir. Lakin belə zamanların məmurlarının ən mühüm fəzilətlərindən biri də xalqın alim və ariflərinin xəbərdarlıq və tövsiyələri qarşısında kəməli-ədəblə boyun əymələri, yanlarında ləyaqətli bir məşvərət heyətini təsis etmələridir.

Bu səbəbdən məmurlar yaltaqların ətraflarını doldurmasına şərait yaratmamalı, xalqın dərd-sərini onlara doğru bir şəkildə çatdırıb əlac yollarını göstərə bilən elm və irfan əhli olan şəxslərlə məsləhətləşməlidirlər. Çünki hər sahənin öz mütəxəssisi ilə məşvərət etmək mühüm bir sünneyi-səniyyədir. Həzrət Peyğəmbər -səlləllahu əleyhi və səlləm- ilahi dəstəyə nail olduğu halda bizə nümunə olmaq üçün hər işində məşvərət edirdi.

Digər tərəfdən xalq da toplumun əmin-amanlığı üçün dövləti idarə edənlərə adılanə davrandıqları müddətdə hörmət və itaət etməlidirlər. Bununla bərabər rəhbərləri həmişə izləməli, istiqamətlərini qorumaları üçün lazimi xəbərdarlıqları nəzakətlə yerinə yetirməlidirlər.

Hz. Ömər (r.a) xəlifəliyə keçəndə: “Ey insanlar! Mən haqdan, ədalətdən ayrılısam nə edərsiniz?” – deyə soruşmuş, əhalidən bir nəfər də: “Ya Ömər, əgər sən əyilib və doğruluqdan uzaqlaşsan səni qılıncımla düzəldərəm” – cavabını verincə Hz. Ömər (r.a):

“Əlhəmdülillah! Əyilərsəm məni qılıncımla düzəldəcək dostlarım var” – deyərək məmnunluğunu bildirmişdi.

Yenə Hz. Ömər belə demişdir:

“Ən çox sevdiyim adam mənə ayıb və qüsurlarımı xəbər verəndir.” (Süyuti, Tarixul-Xülfə, s. 130)

Buna görə də dövlət məmurları xalqın xəbərdarlıq və tənqidlərini qəbul etməli, xəta və qüsurlarının dilə gətirilməsindən

narahat olmaq əvəzinə məmnun olub özlərini islah etməyə çalışmalıdırlar.

Toplum da məmurlarını Allah rızası üçün səmimiyyətlə xəbərdar edə bilməli, lazım gələrsə bu məsələdə mənfəətlərini arxa plana ata biləcək bir fədakarlıq göstərə bilməlidirlər. Çünki toplumun xoşbəxtlik və səadəti məsələsindəki məsuliyyət təkcə məmurlarda deyil, onlarla birlikdə millətin hər bir fərdindədir.

Dünyəvi mənfəət uğruna yuxarıdakıların səhvlərinə göz yumub onları xəbərdar etməmək və hətta onların zülm və haqsızlıqlarının hərəkətdə gəlməsini dəstəkləmək böyük bir axirət peşmançılığıdır. Bu dünyada pis liderlərin arxasınca gedənlər axirətdə də onların arxasınca cəhənnəmə gedəcəklər. Bu baxımdan hər kəs kimin ardınca getdiyinə çox diqqət etməlidir.

Ayələrdə buyurulur:

“Bu gün (qiyamət günü) bütün insanları öz imamları (ardınca getdikləri rəhbərləri, yaxud peyğəmbərləri və ya əməl dəftərləri) ilə birlikdə (hüzurumuza) çağıracağıq. Əməl dəftərləri sağ əllərinə verilənlər onu oxuyar (şad olurlar). Onlara tük (xurma çəyirdəyinin yarığında) qədər haqsızlıq edilməz.” (əl-İsra, 71)

“(Firon) qiyamət günü camaatının qabağında gedib onları atəşə (cəhənnəmə) aparacaq; Onların düşəcəkləri yer necə də pisdir!” (Hud, 98)

Bu baxımdan toplumları istiqamətləndirən məmurların da haqqa və xeyrə yönləndirilməsi möminlərin ən mühüm vəzifələrindən biridir. İmam Əbu Yusuf Xəlifə Harun ər-Rəşidə yazdığı “Kitabül-Xərac” adlı əsərində bu tövsiyəyə yer verir:

“Allahın sənə lütf etdiyi hökmranlıq sahəsində bir an da olsa haqqı müdafiə etməkdən uzaqlaşma. Çünki qiyamət günü Allahın nəzərində ən məsud (xoşbəxt) çoban (məmur) sürüsünün

(xalqının) ondan razı qaldığı kimsədir. Sən düzlükdən ayrılma, əks halda xalq da yolunu azar. Nəfsinlə əmr etməkdən və qəzəblə hökm verməkdən çəkin. Biri üxrəvi, digəri dünyəvi olmaqla iki məsələ ilə qarşılaşanda sən axirət işini dünya işindən üstün tut. Çünki, axirət baqi, dünya isə fanidir.”⁵⁰

Nəticədə insanların hərəkət və davranışları vəzifədə olanların hərəkət və davranışlarına bağlıdır. Təbii ki, bunun əksi olaraq rəhbərlərin hərəkət və davranışları da insanların davranış və münasibətləri ilə əlaqədardır. Bütün bu sözlər eyni mənanı daşımaqla bərabər birində dövlət məmurlarının, o birində isə idarə olunanların davranış və münasibətlərini düzəltmələri üçün xəbərdarlıq edilir. Buna görə də həm məmur, həm də idarə olunan əhali maddi-mənəvi səviyyəsini yaxşılığa doğru dəyişdirmək istəyirsə əvvəlcə özünü islah etməyə çalışmalıdır.

Bir təmirçinin peşə məharəti təmir etdiyi əşyada təzahür edir. Təmirçinin düzəldə bilmədiyi əşya onun bacarıqsızlığından xəbər verir. Bunun kimi irəli çəkilən məmurlar da ətraflarında olanların qüsurlarının onlarla əlaqəli tərəfinə diqqət yetirməlidirlər.

Necə ki, Osmanlı Sultanlarından Kosova şəhidi I Murad Xudavəndigarın hadisələr qarşısında əvvəlcə qüsuru özündə axtarmaq əxlaqını nümayiş etdirən bu halı necə gözəl bir misaldır:

I Murad xan ordusu ilə Kosova ovalığına girəndə ətrafı toz-dumana qatan bir çovğunla qarşılaşmışdı. Göz-gözü görmürdü. Dünyəvi səltənətlə mənəvi sultanlığı könlündə birləşdirmiş Murad xan iki rükət namaz qılandan sonra göz yaşları içində Rəbbinə belə dua etdi:

“Ya Rəbb! Əgər bu fırtına aciz Murad bəndənin günahları üzündəndirsə ona görə bu məsum əsgərlərimi cəzalandırma! Ya İlahi! Bu qədər müsəlman əsgərinin həlakına məni səbəb etmə!..”

Murad xanın bu duasından sonra çovğun sakitləşdi. Döyüşdə düşmən böyük bir məğlubiyyətə uğradı. Murad xan da döyüşdən sonra hərbi meydanını gəzərkən özünü yaralı kimi göstərən bir serb əsgəri tərəfindən aldığı xəncər yarısından şəhadət şərbətini içdi.

Əgər biz də daxili hesabatımızı edib münasibətlərimizi, tövrümüzü islah etməyə səy göstərsək ümid etmək olar ki, mənəvi səviyyəmizin dəyişməsi ilə cəmiyyətin həyatında buna paralel bir uğur əldə edərək.

Lakin insanlıq tarixində bu ümumi görüşlə üst-üstə düşməyən kimi görünən hadisələr də var.

Məsələn, qövmələrin kütləvi şəkildə sapıqlığa düşdükləri dövrlərdə Allah təala toplumları islah etmək üçün peyğəmbərlər göndərərək o vəziyyəti xeyrə dəyişdirər. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in insanların bütə sitayiş etdikləri, qız uşaqlarını diri-diri torpağa basdıracaq qədər vicdanlarını itirdikləri bir dövrdə yarı vəhşi bir toplumu zülm və cəhəlat bataqlığından fəzilət səmasının zirvəsinə qaldırması bunun bariz bir nümunəsidir. Bu ilahi lütfü toplumun mənəvi səviyyəsinə bağlı bir nailiyyət ilə izah etmək mümkün deyilsə də bunun da dayandığı başqa bir ilahi qanun mövcuddur. O da Allahın “Lətif” sifətinin təcəllisidir.

Bununla bərabər artıq bizim belə bir təcəlli gözləməyimiz mümkün deyil. Çünki bu qapı Axırzaman Peyğəmbərinin göndərilməsi ilə artıq əbədiyyən bağlanmışdır. Elə isə bizim öhdəmizə düşən əsas vəzifə mənəvi səviyyəmizi yüksəltmək məqsədi ilə özümüzü islah etmək olmalıdır.

Halımızı islah edib düzəltmək və mənəvi vəziyyətimizi yüksəltmək üçün fürsət və imkanlar sonsuzdur. Lakin müasir həyatımızda bu sahədə aparılacaq işlərin başında rəhbər insanlar

yetişdirə bilən müəssisələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsi durur. Çünki bir mütəfəkkirin dediyi kimi: **“Hakim millətlərlə məhkum millətlər arasındakı ən mühüm fərq bir ovuc yaxşı yetişmiş insandır.”**

Məhz toplumun maddi-mənəvi susuzluğunun yatırılması, terrorun aradan qaldırılması və haqqın, ədalətin bərqərar olması bir ovuc insana bağlıdır.

Hər ideal onu təmsil edənlərin xarakter və şəxsiyyətinə bağlı olaraq yüksəlir və formalaşır. Kütlələri öz arxasınca aparanlar yüksək xarakter və şəxsiyyət sahibi olan insanlardır. Toplumların yüksəlişində onların önündəki görkəmli şəxsiyyətlərin çox mühüm yeri vardır. Bu baxımdan bir ovuc insan yetişdirməyə çalışmaq ən mühüm vəzifəmiz olmalıdır.

Mərhum Nəcib Fazilin **“Tumurcuq dərdində olmayan ağac yalnız bir odundur”** ifadəsi hamımıza bu nöqtədəki məsuliyyətimizdən xəbər verir.

Yenə də bu məsələdəki səyimizin vacibliyini ifadə etmək məqsədi ilə bir Haqq dostu da **“Möhtac olduğun insanı özün dünyaya gətirəcəksən.”** -buyurmuşdur.

Yəni dini inancları sağlam, tarix şüuruna sahib, milləti üçün fədakarcasına xidmət edə bilən vətənpərvər bir nəsil yetişdirməyə məcburuq. Əks halda Allah təalanın ehсан etdiyi nemətləri geri alması sünnetullahdır, yəni ilahi bir qanundur. Tarix səhifələri bu ilahi qanunun təzahürləri ilə doludur.

Buna görə Allahını və Peyğəmbərini sevən, milləti uğrunda nəfsinə qalib gələ bilən, topluma rəhbərlik edə bilən keyfiyyətli insanların yetişməsinə istəyiriksə, əvvəlcə Allah və Peyğəmbər məhəbbətini öz ruhlarımızın dərinliklərinə nəqş etməli, Quran və Sünne əhatəsində fəzilət dolu bir mömin şəxsiyyəti nümayiş

etdirməliyik. Cəmiyyət bizə baxaraq həqiqi bir müsəlman şəxsiyyətinin necə olduğunu görməlidir.

Rəbbimiz ən aşağı mərtəbədən ən üst mərtəbəyə qədər dövlət vəzifələrində çalışan bütün möminlərə məsuliyyət şüuru ehsan etsin! Fərd və toplum olaraq halımızı lütfü ilə islah etsin.

Maddi-mənəvi səviyyəimizin yüksəlməsinə səbəb olacaq səmimi çalışmalarla vətənimizin, millətimizin və bütün ümməti-Məhəmmədin gələcək qədərində xeyirli xidmətlərə namizəd imanlı nəsillər yetişdirə bilməyi bizə nəsib eyləsin!..

Amin...

Haqq və Adalat-1

*Unutmayaq ki, bəndələrinə haqq və ədaləti əmr edən Allah təala həmişə məzlumların yanında-
dır. Dünya aləmində haqq, hüquq və ədaləti tapda-
layaraq canlarını qurtardıqlarını zənn edənlər bir
gün “Hakimlərin Hakimi” Allah təalanın hüzurun-
da boyunlarını büküb hesabat verəcəklər.*

HAQQ və ƏDALƏT-1

Bütün insani gözəllik və mükəmməlliyi ehtiva edən, özündə cəmləşdirən və insanların ruhunu fəzilətdə zirvələşdirən İslam əxlaqı haqq və ədalətdə də müstəsna bir kökə və sarsılmaz bir təmələ sahibdir. Çünki insanlığın rahatlığı ancaq haqq və ədaləti yaymaqla təmin edilir.

O halda haqq və ədalət nədir?

Ən geniş yayılmış tərfi ilə desək ədalət hər kəsə və hər şeyə layiq olduğu şəkildə rəftar etmək, doğru hökm vermək, nizamlı və ölçülü davranmaqdır.

Buna görə də bir nəfərə haqqı olduğundan artıq vermək başqalarının haqqını tapdamaq sayıldığı kimi, əskik vermək də haqqı qəsb etmək, yəni ədalətə xələl gətirmək, onu pozmaqdır. Haqiqi möminlər beləbir günahdan son dərəcə çəkinirlər. Yəni mömin hər haqq sahibinə haqqını vicdanla vermək məcburiyyətindədir.

Çünki İslam həyatın hər mərhələsində və hər bir işdə adil olmağı əmr etməkdədir. Belə ki, Allahın razı olduğu şəkildə yaşamaq yalnız haqq və ədalət nizamına riayət etməklə gerçəkləşir. Yəni ədalət məfhumu ilahi əmr və yasaqların mərkəzindədir.

Bu da möminin əvvəlcə Yaradana, sonra bütün məxluqata, daha sonra da öz nəfsinə qarşı ədalətli davranmasını zəruri edir.

Bu halda hər mömin ölçü və çəkiddə, insanlar arasında hökm verərkən, danışarkən, yazarkən, şahidlik edərkən adil davranmaq

məcburiyyətindədir. Eyni zamanda ilahi həqiqətlərə və ibadətlərə də lazımı əhəmiyyəti göstərmək və onların haqqına riayət etmək məcburiyyəti də var. Çünki bu, Allah təala üçün bir haqq, bəndə üçün bir borc və vəzifədir.

Əgər bir mömin bu şüur ilə haqq və ədalət ölçüləri içində yaşasa **“əhsəni-təqvim”** yəni **“ən gözəl yaradılış səviyyəsi”**nə çatır. Çünki haqq və ədalət Allahın sifətlərindəndir. **“Əl-Adil”** adı Allah təalanın haqq və ədalətin mütləq sahibi olduğunu ifadə edir...

Allah təalanın bu uca, ali adı hər zaman təcəlli halındadır. Xüsusilə ilahi məhkəmənin qurulacağı axirətdə bütün ehtışamı ilə təcəlli edəcək.

Ayədə buyrulur:

“Biz qiyamət günü üçün ədalət tərəzisi qurarıq. Heç kəsə əsla haqsızlıq edilməz. Bir xardal dənəsi ağırlığında olsa belə onu (hər hansı bir əməli tərəziyə) gətirərik. Haqq-hesab çəkməyə Biz kifayətik.” (əl-Ənbiya, 47)

Unutmayaq ki, bəndələrinə haqq və ədaləti əmr edən Allah təala həmişə məzlumların yanındadır. Dünya aləmində haqq, hüquq və ədaləti tapdalayaraq canlarını qurtardıqlarını zənn edənlər bir gün **“Hakimlərin Hakimi”** Allah təalanın hüsurunda boyunlarını büküb hesabat verəcəklər.

Deyə bilərik ki, haqq və ədalət məsələsində varlıqların içərisində ən böyük hesabı insan oğlu verəcək. Çünki insan yaradılmışların ən şərəflişi olaraq bütün varlıqların özünə tabe edilməsi səbəbi ilə onların haqq və hüquqlarının məsuliyyətini də öhdəsinə götürmüşdür. Buna görə də insan yalnız özünə aid haqları deyil, bütün varlıqların haqlarını da qorumaqla məsuldur. Bitkilərin də, heyvanların da, əşyanın da haqlarını müdafiə məsuliyyəti insana aiddir.

Bu baxımdan Haqq dostları digər varlıqların haqlarına riayət etməkdə son dərəcə həssaslıq göstərərək bizə nümunə olmuşlar. Bu misal çox diqqət çəkicidir:

Haqq dostlarından Bəyazidi Bistami həzrətləri bir yerə səyahət edərkən bir ağacın altında dayanıb yemək yedikdən sonra yoluna davam edir. Bir müddət gedəndən sonra torbasının üstündə bir qarışqa qürür və: “Allahın bu məxluqunu vətəninə ayırdım” – deyərək geri qayıdır və qarışqanı təkrar o ağacın altına qoyur.

Firdovsi “*Şahnamə*” əsərində belə söyləyir:

“Bir yem dənəsi çəkən qarışqanı belə incitmə. Çünki onun da canı vardır. Can isə şirin və xoşdur.”

Qiyamət günü insan oğlu ilə bərabər digər varlıqlar da diriləcək və dünyada tapdanan haqlarını alacaqlar. Buna görə də bir heyvana əzab vermək, onu həddindən artıq yormaq, hətta lazımsız bir yerə yaş bir budağı qoparmaq belə dinə görə yasaqlanmışdır. Hətta zərurət səbəbi ilə zərərli bir məxluqu öldürərkən belə zülm etmək caiz görülməmişdir. Məsələn, bir ilanı öldürərkən ona əziyyət vermədən bir zərbə ilə öldürmək əmr edilmişdir.

Xülasə, hər mömin haqq və hüququn dərini mənasını gözəl bir şəkildə dərk etmək və həyatı boyu ədalət tərzisindən düzgün istifadə etmək məcburiyyətindədir. Mömin üçün haqq və ədaləti bərqərar etmək ən böyük fəzilətdir. Kamillik yoluna çıxan xas bəndələr üçün bir üstün fəzilət də var ki, o da:

Ədalətdə əfv fəziləti...

İman və əxlaqda yüksək zirvəyə ucalan kamil möminlər öz-lərinə qarşı edilən haqsızlığa ədalət yerinə əfv və mərhəmətlə cavab verməyi üstün tuturlar. Çünki axirətdəki ilahi mizanda Allah

təalanın onlara ədalətlə deyil, əfv, mərhəmət lütf və ehsan ilə rəftar etməsini ümid edirlər. Bu gözəl əxlaq Allah təala tərəfindən belə təqdir edilməkdədir:

“(Ey möminlər! İntiqam almaq məqsədilə birinə) cəza verəcək olsanız, sizə nə cəza verilibsə, eynilə həmin cəzanı verin. (Artıq cəza isə zülm etməkdir ki, bu da günahdır). Əgər (onlardan intiqam almayıb) səbr etsəniz, bu, səbr edənlər üçün daha xeyirlidir.” (ən-Nəhl, 126)

Bütün məsələ axirətdə Haqq təalanın lütf və kərəmi ilə qarşılaşmağa bağlı deyilmi?

Buna görə saleh və arif bəndələr bu gün özlərinə qarşı edilən haqsızlara, çəkdikləri əzab və cəfalara eynilə qarşılıq verməzlər və cəza verməyə də çalışmazlar. Allah üçün səbrə sarılıb qəzəb hisslərini udarlar. Daima əfv və bağışlamaq yolunu tutarlar. Beləcə Allahın bəndələrinə əfv edə-edə ilahi əfvə layiq olmağa çalışarlar.

Məhz bu təlimatla Əbu Bəkr (r.a) qızı Aişə validəmizə iftira atan şəxsi əfv etmiş və ona sədəqə verməyə davam etmişdir.⁵¹ Bu yüksək əxlaqi təsdiq edən bu ayə nə qədər mənalıdır:

“Aranızda olan fəzilət və sərvət sahibləri qohum-əqrəbaya, miskinlərə və Allah yolunda hicrət edənlərə (heç bir şey) verməyəcəklərinə and içməsinlər. (Onları) əfv edib, (cəzalandırmaqdan) vaz keçsinlər! Məgər siz (bu yaxşılıq müqabilində) Allahın sizi (günahlarınızı) bağışlamağını istəmirsiniz?...” (ən-Nur, 22)

Bu səbəbdən arif bəndələr:

“Yaxşılıqla pislik eyni ola bilməz! (Ey mömin kimsə!) Sən (pisliyi) yaxşılıqla dəf et! (Qəzəbə səbirlə, cəhalətə elmlə, xə-

51. Hadisənin təfərrüatı üçün bax. s. 62.

sisliyə comərdliklə, cəzaya bağışlanmaqla cavab ver!) **Belə olduqda aranızda düşmənçilik olan şəxsi, sanki yaxın bir dost görərsən!”** (Fussilət, 34) ayəsinin şərtlərinə uyğun hərəkət edirlər.

Bu əxlaqın Qurani-Kərimdəki ən gözəl misallarından biri də qardaşlarının zülmünə məruz qalan Hz. Yusuf (ə.s)-dır. O böyük peyğəmbər ondan yardım istəməyə gələn qardaşlarına özünü tanıtmadan bir çox lütfələr etdi. Onlar bu səxavətdən sonra onun Yusuf olduğunu başa düşüncə şahid olduqları bu yüksək fəzilət qarşısında haqqa təslim oldular və:

“Allaha and olsun ki, Allah səni bizdən üstün etmişdir. Biz isə (sənin barəndə), sözsüz ki, günah etmişik!” - dedilər. (Yusuf, 91). Hz. Yusuf isə böyük bir əfv nümunəsi göstərərək:

“Bu gün sizə (etdiklərinizə görə) heç bir məzəmmət yoxdur. Allah sizi bağışlasın! Çünki O, rəhm edənlərin ən rəhm-lisidir! (Mən Allahdan sizin bağışlanmanızı diləyərəm. O da sizi bağışlayar!)” (Yusuf, 92) buyurmaqla öz fəzilətini daha da artırdı.

Sonra da:

“...Şeytan mənimlə qardaşlarımın arasını vurdu...” (Yusuf, 100) ifadəsi ilə günahı qardaşlarında deyil, şeytanda gördü və daha sonra: “Mən bir kölə olaraq satıldım. Sizin sayənizdə Misirdə də peyğəmbər övladı olduğum bilindi” – deyərək qardaşlarına iltifat göstərdi, fəzilət üstünə fəzilət göstərdi.

Beləcə, vaxtilə qardaşlarının ona etdikləri zülm və haqsızlıqların üstün, bir əfv pərdəsi çəkdi və onları bağışladı. Nəticədə nümayiş etdirdiyi bu üstün fəzilət və əxlaq sayəsində onları özünə məftun etdi.

Bu yüksək əxlaqa istinad edərək deyə bilərik ki, müqəssirlər haqqında ədaləti mərhəmətə döndərərək onları əfv etmək təmiz başqa bir islah və irşad metodudur. Təbii ki, bu zaman müqəssirin peşmanlıq və xələlət çəkməsi əsas şərtidir...

Unutmayaq ki, günahkar şəxsin bir daha o günahı işləməyəcəyinə səmimi peşmanlıq duyması halında onu əfv etmək cəzalandırmaqdan daha xeyirlidir. Fəqət müqəssir belə bir peşmanlıq hissi keçirmirsə onu əfv etmək bir fəzilət olmaqdan çıxar zəiflik və acizliyə dönər. Yəni mərhəmət və əfv tövsiyəsi müqəssirin xarakterinə görə nəticə verir.

Məsələn, günahında təkid edən, özünü günahkar saymayan fasiq və zalım bir adamı əfv etmək onu zülm və haqsızlığa cəsarətləndirmək, hətta sövq etməkdən başqa bir işə yaramaz. Belə olduğu üçün bir şəxsə qarşı işlənən qüsurları əfv etməkdə bir islah ehtimalı görünmürsə müqəssirin cəzalandırılmasını tələb etmək, haqsızlığa uğrayanın ən təbii haqqıdır.

Digər tərəfdən fərdi və şəxsi məsələlərdə günahkarın islahı üçün onu əfv etmək fəzilət və təqvaya daha uyğun olmaqla bərabər, başqalarını və ya ümumi maraqlandıran məsələlərdə ədalətin tam olaraq yerini tutması tələb olunur. Əks təqdirdə cəzasız qalan günah və cinayətlər müqəssirlərin daha da azğınlaşmasına səbəb olar. Bundan isə bütün cəmiyyət zərər çəkər, hamıya zülm edilmiş olar.

Həyat rəhbərimiz Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- özünə qarşı edilən qüsurları əfv edərdi. Lakin başqalarına qarşı işlənən haqsızlıqlara dözməz, haqq sahibləri haqlarını alana qədər rahatlıq tapmazdı. Mütləq ədaləti təmin edərdi. Haqq və ədalət sahibi olmağın bir meyarı da budur:

Məhz bu cür adil olan şəxslər eyni şəkildə ədalətli davranışlara nail olurlar. Belə ki, insanlarla münasibətlərdə əvvəlcə özümüzü adil olmalıyıq ki, başqalarından da ədalət gözləməyə haqqımız olsun. Çünki bəşəri həyatın rahatlıq və səadəti haqq və ədalət tərəzisinin nizamda saxlanılmasındadır.

Qıssası, bütün bu həqiqətlər ətrafında ədalət məfhumu toplum-

lardakı nizam, düzgün gedışat və rahatlıq üçün vazkeçilməz və həyati bir ehtiyacdır.

Ancaq bu məfhum insan oğlunun Rəbbinə qarşı sahib olacağı şüur və hisslərində çox fərqli bir əhatə dairəsi göstərir.

İlahi ədalət anlayışı günümüzdə bir çox insanın xətaya düşdüyü mühüm bir məsələdir. Çünki dünyada heç kəs eyni imkanlara malik deyil. Bəzi insanlar zəngin, bəzisi yoxsul, bəzisi ana-dangəlmə şikəst, bəzisi sağlam, bəzisi uzun ömürlü, bəzisi də az ömürlüdür. Bunu təqdir edən də Allah təala olduğuna görə kənardan naşı bir ağıl və nadan bir qəlblə baxıldığında bu vəziyyət ilahi ədalətə zidd kimi görünməkdədir. Ancaq zahirən surəti-haqdan görünən bu iddialara iman və hikmət pəncərəsindən baxıldığında məsələnin əslı tamamilə göz önünə gəlir. Çünki:

Ədalət layıqlıqla mövcuddur!..

Heç bir insan haqq etmiş olduğuna görə yaradılmayıb. İnsanın yoxdan var olması şükrünü edə bilmədiyimiz böyük bir ilahi lütfdür. Yoxluqdan varlıq aləminə çıxmaq, varlıqlar içində də ilan-qurbağa, daş-torpaq və ya ot-yarpaq deyil varlıqların ən şərəfli "insan" olaraq yaradılmaq necə də əzəmətli bir ilahi lütf-dür.

Bu və buna bənzər nə qədər təcəllilər tamamilə ilahi bir lütf olaraq bəxş edilməyibmi? Əcəba, biz bu nemətə nail olmaq üçün hansı əvəzli ödədik?

Vəziyyətbelə olduğuhaldayaşadıqları bırsıraməhrumiyyətlər və sıxıntılar səbəbindən Allah təaladan -haşa- hesab soruşmuş kimi ədalət istəyənlər yox olmaq istəmiş olurlar. Çünki bəndənin var olmaq üçün bir haqqı və sərmayəsi yoxdur ki, Allahdan ədalət istəməyə haqqı olsun. Çünki ədalət ancaq səviyyə ilə yəni haqq etməklə, çalışıb qazanmaqla və əvəz ödəməklə mövcuddur.

Düşünməliyik ki:

Bir insan olaraq yaradılmaq üçün hansı əvəzi ödədik? Hansı çalışma və hansı qazanc ilə insan olduq?

Hamının cavabı məlumdur?

- Heç nə ilə.

O halda bunu dərk etməliyik:

Həyatı dünya və uqba (axirət) olaraq iki mərhələyə ayıran Allah təala bunların birincisində “Lətif” ikincisində isə “Adil” sifətini daha bariz təcəlli etdirməkdədir. Yəni aləmi və insanı var edən Allahın “Adil” sifəti deyil “Lətif” sifətidir. Məxluqatın yaradılışdan gələn nə sərmayəsi varsa hamısı Allahın bir lütfüdür.

Belə olan təqdirdə Allah təala nemətlərini eyni miqdarda verməyə -haşa- bərcəli deyil. Əslində yaradılanlar içərisində iki varlıq tamamilə eyni yaradılmış olsaydı onlardan biri əbəz, yəni hikmətsiz olardı. Əbəzlə məşğul olmaq isə kainatı son dərəcə həssas bir nizam içində yaradıb tənzim edən Allah təalanın “Mütəal” yəni ağılasıqmaz mükəmməllik sifəti üçün bir nöqsan olardı. Allah isə bütün nöqsanlardan münəzzəhdir.

Buna görə də heç kim “Mənim nə qəbahətim var ki, boyum qısadır? Niyə bir alimin yox, bir cahilin övladı olaraq doğuldum?” və ya “Niyə zəngin deyil, yoxsul bir atanın uşağı olaraq dünyaya gəldim?” deyə bilməz. Çünki bütün bunlar tamamilə ilahi lütfün fərqli təcəllələrindən ibarətdir.

Əsri-səadətdə yaşanan bir hadisə məhz bu həqiqəti nümayiş etdirməkdədir:

Zəngin olmaq üçün Peyğəmbərimizdən dua istəyən Saləbəyə Allah Rəsulu buyurdu:

- Saləbə! Şükür edə biləcəyin az bir var, şükürü ifa edə bil-

məyəcəyin çox vardan daha xeyirlidir. Sonra da onun razı salmaq, könlünü almaq məqsədi ilə soruşdu:

- Ey Sələbə! Mənim halım sənə gözəl bir misal deyilmi?

Sələbə isə bu nəbəvi işarələrə qarşı kor oldu. Təkidlə zəngin olmaq istədi. Allah Rəsulu da onun zəngin olmsı üçün dua etdi. Tamahı ucbatından Peyğəmbərimizin xəbərdarlıqlarını dərk etməyən Sələbə nəticədə zəngin olsa da Qarunun düşdüyü nankorluq çuxuruna yuvarlanmaqdan xilas ola bilmədi. Ömrünün sonuna yaxın da Peyğəmbərimizin nəshətlərinə qulaq asmadığı, əməl etmədiyi üçün böyük bir qüssə, kədər içində yaşadı. Ölüm döşəyində olanda da “Ah, kaş ki, Peyğəmbərimizin nəsihətlərinə qulaq assaydım” – deyərək əbədi həyatını zindan edən ehtirasının peşmançılığı ilə məhv oldu.⁵²

Buna görə də:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkasür, 8) ayəsini heç bir zaman yaddan çıxarmamaq lazımdır.

Allahın verdiyinə razı olmaq bəndə üçün həm bir məsuliyyət, həm də yetkinliyin göstəyidir.

Bu baxımdan lütf edilən nemətlərdə bərabərliyin olmaması ədalətsizlik deyil. Allah təala bir qulunu sağlam, digərini xəstə, şikəst yarada bilər. Birini çox ağıllı, o birini az ağıllı yarada bilər. Yaratdıqlarından birini ilan edib süründürər, o birini quş edib uçurdar. Buna görə məxluqatdan hər hansı birinin etiraza əsla haqqı yoxdur.

Əsasən heyvanatda ancaq həyatını davam etdirə biləcək dərəcədə bir ağıl, idrak və hissiyyat olduğu üçün hamısı da halından razıdır. Qarınlarını doydurub fitrətlərindəki təbii arzularını

52. Bax. Təbəri, *Camiul-Bəyan*, XIV, 370-372.

təmin etməkdən başqa bir dərdləri yoxdur. Bu səbəbdən nə üçün insan olaraq yaradılmadım, deyə düşünmələrlərdən və ya bunun iztirabını duymalarından söz açmaq olmaz.

Bir heyvanın və ya bitkinin “Niyə mən insan olaraq yaradılmadım?” demək haqqı olmadığı kimi, şikəstlik, xəstəlik, yoxsulluq, məhrumiyyət və bunun kimi bir sıra sıxıntılar içində olanların da Allahı -haşa- ədalətsizlikdə ittiham etmələri ilk növbədə ağla, məntiqə və vicdana zidd bir keyfiyyətdir.

O ki, qaldı bir bəndə haqqında ilahi lütf və ikramların azlığına, yoxsa çoxluğunun xeyirli olduğuna, bu ancaq axirətdəki mizanda bəlli olacaq. Çünki az nemətdən doğan borc az, çox nemətdən meydana gələn borc isə çoxdur.

Qədər in hikmət və sirlərini layiqi ilə dərk etməkdə aciz qalan insanın Allahın təqdirinə təslim olmasından başqa bir yolu yoxdur.

Buna səhabələrdən biri olan Əbu Talha ilə zövcəsinin riza halı necə də gözəl bir misaldır. Hadisə qısaca olaraq belədir:

Əbu Talhanın ağır xəstə olan bir uşağı vəfat etdi. Əbu Talha o vaxt evdə deyildi. Xanımı Ümmü Süleym uşağını qüsl edib kəfənlədi.

Əbu Talha gələndə oğlunun vəziyyətini soruşdu. Ümmü Süleym dedi:

- Uşağın ağrıları keçdi, rahatladığını zənn edirəm.

Səhər olanda Əbu Talha evdən çıxmaq istəyəndə zəkalı və təqva sahibi bir xanım olan Ümmü Süleym dedi:

- Ey Əbu Talha! Bu qonşunun etdiyi hərəkətə bax, istifadə etmək üçün aldığı əmanəti geri istəyəndə vermək istəmədi.

Əbu Talha:

- Elə də iş olar? Düz etməyib” – dedi. Bundan sonra Ümmü Süleym Əbu Talhaya belə dedi:

- Ey Əbu Talha, oğlun sənin yanında Allahın bir əmanəti idi, onu geri aldı.

Əbu Talha əvvəlcə bir az çaşdı, özünü itirdi, bir müddət susdu və:

“- Biz Allaha məxsusuq və (vaxtı gələndə) Onun yanına qayıdacağıq”⁵³ – dedi. (Bax. Buxari, Cənaiz, 42, Əqiqə, 1; Müslim, Ədəb, 23; FədaİLüs-Səhabə, 107)

Bir imtahan aləmi olan bu dünyada Allahın nemətlərinə qarşı sahib olacağımız əmanət şüuru budur...

Budur, Allah nemət verəndə də, verdiyini geri alanda da göstərilməsi lazım olan riza və təslimiyyət halı...

Çünki Allah təalaya yaxın bir bəndə ola bilməyin ən mühüm şərtlərinin başında eyni ilə İbrahim (ə.s)-ın halı kimi dəyişən imtahan şərtlərinə baxmayaraq həmişə: **“Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum”⁵⁴** – deyə bilmək əsas şərtidir.

Ya Rəbbi! Bu cür uca, mənalı və həqiqətli bir riza və təslimiyyət içində yaşamağı bizə nəsib et! Bizi haqq və ədalətdən ayırma! Haqq və ədalətlə birlikdə hər birimizi əfv və mərhəmətinlə də taclandıraraq məhşər günündə əfvilə rəftar et!

Amin...

53. Bax. əl-Bəqərə, 156.

54. Bax. əl-Bəqərə, 131.

Həqq və Adalat-2

Bir imtahan meydanı olan bu dünyaya qayəsiz gəlmədiyimiz kimi burada başlı-başına da buraxılmayacağıq. Dünya nəfsani arzuların mənfəət sahəsi deyildir. İnsan nəfsani arzularına ram olarsa fərqi nə varmadan zalım olar. Bununla da öz həyatını məhv edir.

HAQQ və ƏDALƏT-2

İçində yaşadığımız bu müəzzəm kainat təsadüfən meydana gəlməmişdir. Nəfsani arzuların mənfəət sahəsi olaraq da yaradılmamışdır. Ancaq yüksək bir qayə və məqsəd üçün yaradılmış və bu çərçivədə insan oğlu üçün bir imtahan meydanına çevrilmişdir. Bir sözlə dünya da, insan da səbəbsiz, qayəsiz, hikmətsiz və boş yerə yaradılmamışdır.

Çünki uca Rəbbimizin bir adı da “Əl-Haqq”-dır və O, hər cür əbəslikdən əbəssizlikdən, hikmətsizlikdən və faydasızlıqdan münəzzəhdir. Onun hər işi ancaq haqdır.

Ayədə buyurulur:

“Göyləri və yeri haqq olaraq yaradan Odur...” (əl-Ənam, 73)

Budur möhtəşəm bir sənət xariqəsi olan cahan, insan və digər varlıqlar!.. Hamısı da saysız hikmətlər, ibrətlər, fəvqəladə həssas ölçülər və nizam içində yaradılmışdır. Sağlam ağıl sahibi olan hər insan bu ilahi qüdrət və əzəmət təcəllilərini dərin-dərin düşünmək məcburiyyətindədir.

Allah təala Qurani-Kərimdə bu həqiqətə diqqət çəkərək biz bəndələrini belə xəbərdar edir:

“Göyü O ucaltdı, tərəzini (ədalət tərəzisini) O qoydu! Ona görə ki, çəkiddə hədi aşmayasınız (insafi əldən verməyəsınız).”

(ər-Rəhman, 7-8)

“Biz göyləri, yeri və onların arasında olanları oyun-oyuncaq (əyləncə) yaratmadıq! Biz onları yalnız haqq olaraq yaratdıq, lakin onların (Məkkə müşriklərinin) əksəriyyəti (bunu) bilməz!” (əd-Duxan, 38-39)

“Məgər insan elə güman edir ki, o, başlı-başına (cəzasız) buraxılacaq?!” (Qiyamə, 36)

“Sizi sadəcə boş yerə yaratdığımızı və sizin həqiqətən hüzzurumuza geri qaytarılmayacağınızı düşünürsünüz?” (əl-Muminun, 15)

Ayələrdə açıq-aşkar ifadə edildiyi kimi bir imtahan meydanı olan bu dünyaya qayəsiz gəlmədiyimiz kimi burada başlı-başına da buraxılmamışıq. Rəbbimiz xeyrə də, şərə də yönəldə biləcəyimiz iradəmizi bəzi qadağa və məhdudiyyətlərlə sərhədə almış və bu sərhədi keçməməyimizi əmr etmişdir. Buna biganə qalıb dünya həyatında ilahi məhdudiyyətlərə lazımı qədər diqqət etməyən insan nəfsinin fitnəsinə tabe olaraq asanlıqla zalıma çevrilə bilər. Beləliklə də öz əbədi həyatını ziyan etmiş olar.

İlahi hüdudlara riayət etmək əslində insanın öz nəfsini ilahi əzabdan qorunması deməkdir. Əks halda öz əzabına özü səbəb olduğu üçün şəxsən öz nəfsinə zülm etmiş olar.

Unutmayaq ki:

Ədalətin ziddi zülmüdür...

Allah təala ayədə insan oğlunun bu vəsfinə diqqət çəkir:

“...Həqiqətən o çox zalım, çox cahildir.” (əl-Əhzab, 72)

Cəhalət insanı zülmə və haqsızlığa sürükləyən əsas səbəblərdən biridir. Ayədə bəhs edilən cəhalətin ziddi isə elmdir.

Həqiqi elm insanı mərifətullaha, yəni Allah təalanı qəlbən tanımağa sövq edən elmdir. Deməli, cəhalət insanı zülmə düçar etdiyi kimi, elm də insanı xeyrə, haqqa və ədalətə istiqamətləndirir.

Haqq və həqiqətlərin mərkəzi və qaynağı Allah təaladır. Kainatın yaradıcısı və sahibi bizə haqq və həqiqət adına nəyi bildiribse haqq və həqiqət odur. Ayədə buyurulur:

“...De: «Allahın hidayəti (islam dini) doğru yoldur. Bizə aləmlərin Rəbbinə təslim olmaq əmr edilmişdir.» (əl-Ənam, 71)

O halda Allah və Rəsulunun əbədi səadət rəhbəri olan əmr və yasaqlarına biganə qalmaq o ali həqiqətlərə haqsızlıq edərək insanın öz nəfsinə zülm etməsidir. Zümlərin ən faciəli olanı da ilahi həqiqətlərə kor olmaqdır. Hər zülmün özünə görə bir cəzası var. Lakin ilahi həqiqətlərə qarşı işlənən haqsızlığın cəzası “əbədi bir əzab” olaraq təqdir edilmişdir. Bu da onu göstərir ki, insanın özünü əbədi cəhənnəmlik edəcək imansızlığı zülm və haqsızlığın ən böyüyüdür.

Zülm zahirdə hər nə qədər başqalarına zərər verirmiş kimi görünse də nəticədə fırlanıb o zülmü edəni, (günah işlədəni) acı bir əzaba sürükləyəcəkdir. Yəni zalımın ən böyük zərəri yenə də özünədir. Buna görədir ki, Qurani-Kərimdə tez-tez “nəfslərinə (özlərinə) zülm edənlər” ifadəsi zikr edilir.

Mövlana (quddisə sirruh) ədalət və zülmü bu təşbəhlərlə izah edir:

“Ədalət nədir? Meyvə ağaclarını sulamaqdır. Zülm nədir? Tikanları sulamaqdır.”

“Ədaləti bilməyən insan qurd balasını əmizdirən keçiyə bənzəyər.”

Yəni bəsləyib böyütdüyü zülm öz həlakını hazırlayar, gün gələr onu parça-parça edərək aradan götürər.

Tarix şahiddir ki, fani mənfəətlər üçün haqqı pozanlar ancaq öz quyularını qazmış olurlar. Axırda o girdabda boğulub gedirlər.

O halda nəfsə nə qədər ağır gəlsə də həmişə ədalətli olmaq və haqqı düstur etmək lazımdır.

Xülasə, zülm haqsız yerə əzab çəkdirməkdir.

Varlıqlar üçün ən şərəfli bir mövqedə yaradılan insan oğlunun fani həzlər, nəfsani arzular və gəl-di-gedər sevdalar səbəbi ilə özündəki yüksək qiymət və heysiyyəti məhv edərək günah və üsyan bataqlığına sürüklənməsinin əbədi əzab cəriməsi kimə veriləcəkdir?

Elə isə insanın başqalarına qarşı adil olması, əvvəla, öz nəfsinə qarşı adil və mərhəmətli olmasının əsas şərtidir. Bunu gerçəkləşdirə bilmək xüsusunda ən böyük örnəyimiz Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dir.

Ədalətdə ən gözəl örnək

Rəbbimiz Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i bütün insanlığa örnək şəxsiyyət olaraq lütf etmişdir. Bütün əmr və nəhyələrini Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in həyatıyla nümunələndirərək ümət üçün yol işarələri qoymuşdur.

Uca dinimiz İslam ən gözəl şəkildə yaşanacaq bir həyat didir. Yəni İslamın ali prinsipləri həyata tətbiq edilməyən və sırf nəzəriyyədən ibarət bəşəri dünya görüşləri kimi deyil. Çünki Allah təala İslamın hökmlərini fəli örnəklərlə insanlığa təqdim etmişdir.

Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ümmətinə bir şeyi əmr edincə əvvəlcə onu özü və yaxınları tətbiq etmiş, bir şeyi qadağan edəndə də əvvəlcə özünü və yaxınlarını ondan çəkəndirmişdir. Ədalət qarşısında özünün belə, əsla bir imtiyazı

olmadığı kimi toplumdakı zənginlərin və ya irəlidə gedənlərin də digər insanlardan fərqli münasibət görməsinə qətiyyənlə icazə verməmişdi.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in örnək həyatı hər məsələdə olduğu kimi haqq və ədalət mövzusunda da heyran edəcək dərəcədə yüksək fəzilət nümunələri ilə doludur. Onlardan bir neçəsi:

Qızım Fatimə də olsa...

Bir dəfə Əsri-Səadətdə Bəni-Məhzum qəbiləsindən adlı-sanlı ailəyə mənsub olan bir qadın oğurluq etmişdi. Qadının yaxınları onu əfv etmək üçün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in yanına vasitəçi olaraq kimi göndərəcəkləri düşünməyə başladılar. Axırda Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in çox sevdiyi səhabələrdən biri olan Üsamə bin Zeydi göndərmək qərarına gəldilər.

Üsamə Peyğəmbərin yanına gedərək qadının əfv edilməsini xahiş etdi. Bu xahişi eşidən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in mübarək üzünün rəngi dəyişdi. Çox sevdiyi Üsaməyə hirsli baxaraq:

“- Allahın qoyduğu cəzalardan birinin tətbiq edilməməsi üçün vasitəçilik edirsən?” –deyə soruşdu.

Üsamə (r.a) Peyğəmbərin nə qədər üzöldüyünü görüncə son dərəcə peşman oldu və dərhal üzr istəyərək dedi:

- Ey Allahın Rəsulu! Mənim bağışlanmam üçün dua et! (Buxari, Məğazi, 53; Nəsai, Kitabus-Sarik, 6, VIII, 72-74)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ayağa durdu və xalqa belə müraciət etdi:

“Sizdən əvvəlki millətlər bu səbəbdən həlak olub getdilər. Aralarında əsil-nəcabətli, vəzifə sahibi biri oğurluq edəndə onu sərbəst buraxır, zəif və kimsəsiz bir nəfər oğurluq edəndə isə onu dərhal cəzalandırırdılar.

Allaha and olsun ki, Məhəmmədin qızı Fatimə oğurluq etsə idi, ələbəttə onun da əlini kəsərdim.” (Buxari, Ənbiya, 54; Müslim, Hüdud, 8-9)

Ayədə buyrulur:

“Ey iman gətirənlər! (Şahidliyiniz) sizin özünüzdən, atananızın, yaxın qohumlarınızın əleyhinə olsa belə, ədalətdən möhkəm yapışan Allah şahidi olun! (Əleyhinə şahidlik edəcəyiniz şəxs) istər dövlətli, istər kasıb olsun, hər halda Allah onların hər ikisinə (sizdən) daha yaxındır. Nəfsinizin istəyinə uyub haqdan üz çevirməyin!...” (ən-Nisa, 135)

Məhz nümunəvi həyatı əslində canlı bir Quran mahiyyətində olan Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- ədalət qarşısında öz ailəsinin belə heç bir imtiyazının olmadığını çox açıq bir dillə bəyan edərək toplumdakı güclü insanlara imtiyaz verilməsinə qətiyyətlə qarşı çıxmışdır.

Haqqı qaldırmaq

Peyğəmbərin hələ risalətlə vəzifələndirilməsindən əvvəl iştirak etdiyi “Xilful-Fudul” adlı cəmiyyət də ticari və ictimai həyatda ədaləti hakim etmək qayəsinə xidmət edirdi. Bu cəmiyyət haqqı qəsb edilən və haqqını qoruya bilməyən zəif və gəlmə adamlara kömək edir, zəifin əlindən alınan haqqını güclüdən alıb sahibinə qaytarırdı.

Haqq və ədalət həssaslığının təzahürləri Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in bütün həyatında görünməkdə idi. Belə

ki, bu vəziyyət onun hədislərində də öz əksini tapmışdır:

“...İçindəki zəiflərin incidilmədən haqlarını ala bilmədikləri bir cəmiyyət xoşbəxt olmaz...” (İbn Macə, Sədaqət, 20)

“Qiyamət günündə insanların Allah təalaya ən sevimli olanı və Ona ən yaxın yerdə dayananı ədalətli məmurdur. Qiyamət günündə insanların Allah təalaya ən xoş gəlməyən və Ondan ən uzaq bir məsafədə dayananı da zalım məmurdur.” (Tirmizi, Əhkam, 4/1329; Nəsai, Zəkat, 77)

Yenə Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- dünyaya vida edərkən son hədislərində belə buyurmuşdur:

“Namaza, xüsusilə namaza diqqət edin. Əlinizin altında olanlar haqqında da Allahdan qorxun.” (Əbu Davud, Ədəb, 123-124/5156; İbn Macə, Vəsayə, 1)

Ədaləti dəyişmək cəhənnəmdən bir paydır

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurur:

“Mən sadəcə bir insanam. Siz mənim yanıma (aramızdakı ixtilaflar səbəbi ilə) mühakimə etmək üçün gəlersiniz. Bəlkə də biriniz dəlili gətirməklə o birindən daha bacarıqlı olar və məramını daha yaxşı çatdırar. Mən də dinlədiklərinə görə adamın lehinə hökm verərəm. Kimin lehinə qardaşının haqqını alıb hökm vermişəmsə, demək ona cəhənnəmdən bir pay ayırmışam.” (Buxari, Şəhadət, 27; Müslim, Əqdiyyə, 4)

Həqiqətən bəzi insanlar gözəl nitqləri və yüksək zəkaları sayəsində etdikləri zülmü dünya miqyasında belə ört-basdır edə bilirlər. Haqsız olduqları halda özlərini haqlı göstərə bilirlər. Ancaq onlar heç bir zaman müvəffəq olduqlarını zənn etməməlidirlər. Bu dünyada bəşəri ədaləti yanıldıb özlərini xilas etdiklərini düşünsələr də axirətdəki ilahi məhkəmədə hər şey orta-

ya töküləcək və haqlının haqqı haqsızdan alınacaq. Axirətdə düşüləcək bu rəzil hal isə dünya miqyasındakı rəzillik və zillətdən daha ağır olacaq.

Buna görə hakim qarşısında başqa birindən haqq tələb edən insanın həqiqətən haqlı olub-olmadığını vicdanla yaxşı-yaxşı götür-qoy etməsi vacibdir.

Ədalət məsələsi həyatın yalnız müəyyən sahələrində deyil, hər anında zəruridir. Ticarətdən tərbiyyəyə, cəmiyyətdən ailəyə qədər... Ailə içində də:

Övladlar arasında ədalət

Cinsi fərqlərinə görə övladlar arasında ayrı-seçkilik etmək Allahın təqdirinə hörmətsizlikdir, riza və təslimiyyət acizliyidir.

Yalnız qız olması səbəbi ilə qız uşaqlarının bir çox haqlarından məhrum edilərək zülmə məruz qalmaları hamıya məlum bir həqiqətdir.

Allah təala yeganə üstünlük dərəcəsinin “təqva” olduğunu bəyan edərkən “cinsiyyət” kimi bir məsələni üstünlük kimi qəbul etmək ilahi həqiqətlərə haqsızlıqdır, zülmüdür.

Səhabələrdən biri Peyğəmbərimizin yanında oturarkən kiçik oğlu yanına gəldi. Dərhal onu qucaqlayıb öpdü və dizinin üstündə oturtdu. Bir az sonra kiçik qızı da gəldi. Həmin adam onu dizində deyil, yanında oturtdu. Bunu görən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“Uşaqlar arasında ədalətli olmalı deyildinmi?”

Beləliklə, qız və oğlan uşaqları arasında sırf cinsiyyəti üzündən ayrı-seçkilik aparmamaq və birini digərindən üstün tutmamamızın vacibliyini bildirdi.⁵⁵

55. Tahavi Şərhi, *Məamir-Asar*, Beyrut, 1987, IV, 89; Beyhəqi, Şuab, VII, 468; Heysemi, VIII, 156.

Numan bin Bəşir (r.anhuma) belə rəvayət edir:

“Atam mənə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in yanına apardı və dedi:

- Mən sahib olduğum bir kəlni bu oğluma verdim.

Bunu eşidən Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- soruşdu:

- Buna verdiyini digər uşaqlarına da verdinmi?

- Xeyr, - deyə atam cavab verdi.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Onda verdiyin hədiyyəni geri al!” –buyurdu. (Buxari, Hibə, 12, Şəhadət, 9; Müslim, Hibat, 9-18)

Haqqı həssaslıqla bərqərar etmək

Keybər zəfərindən sonra Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- Abdullah bin Rəvahanı vergi toplamaq üçün oraya göndərirdi.

Abdullah (r.a) da alınması lazım olan xurmanın miqdarını çox böyük bir həssaslıqla müəyyən edib vergini yığırdı. Keybər ərazisindəki yəhudilər Abdullahın vergi yığımında göstərdiyi həssaslıqdan çox narahat oldular. Hətta bir dəfə arvadlarının bəzək əşyalarından bir az cəvahirat topladılar və onu Abdullah bin Rəvahaya verərək: “Bunlar sənə olsun, amma vergi bölgüsünü bizim xeyrimizə həll et.” –dedilər.

Abdullah isə onlara belə cavab verdi:

“Vallahi bir çox mənfi xüsusiyyətlərə görə sizə bəslədiyim nifrət sizinlə adil davranmağıma mane olmaz. Sizin mənə təklif etdiyiniz şey rüşvətdir. Rüşvət isə haramdır, biz onu yemərik.”

Yəhudilər Abdullah (r.a)-a təsir edəməyəcəklərini başa düşdülər və onu təqdir edib dedilər:

“- Məhz bu ədalət və düzgünlük nəticəsində göylə yer nizam içindədir.” (Muvatta, Məsakat, 2)

Ayədə belə buyurulur:

“Ey iman gətirənlər! Allah qarşısında (borcunuzu yerinə yetirməkdə) sabitqədəm və ədalətli şahidlər olun. Hər hansı bir camaata qarşı olan kininiz sizi ədalətsizliyə sövq etməsin. Ədalətli olun. Bu, təqvaya daha yaxındır. Allahdan qorxun. Allah etdiklərinizdən xəbərdardır!” (əl-Maidə, 8)

Öz düşmənlərinə qarşı belə diqqətli olub ədaləti əmr edən dinimiz nə böyükdür. Müsəlman kafirə belə edilən zülmə görə hesaba çəkiləcəyini düşünərək həmişə haqqa riayət edər, ədalətlə hərəkət edər. Çünki hədisdə belə buyurulur:

“Məzlumun bədduasından son dərəcə çəkinin. Çünki onun bədduası ilə Allah arasında bir pərdə yoxdur.” (Buxari, Zəkat, 41, 63, Məğazi, 60, Təvhid, 1; Müslim, İman, 29-31)

İslam tarixində qeyri-müsəlmalara belə böyük bir həssaslıqla göstərilən haqq və ədalət fəzilətinin tipik misallarından bir başqası da belədir:

Müsəlmanlar üstlərinə Bizans ordusunun gəldiyi xəbərini alınca himayə və hakimiyyətləri altında olan Xümus əhalisindən aldıkları vergiləri geri qaytardılar və: Biz bu anda düşmənin böyük bir hücumuna məruz qaldığımız üçün sizi mühafizə etmək imkanından məhrumıq. (Bu vergiləri sizi mühafizə etmək üçün almışdıq) Artıq azadsınız, istədiyiniz kimi hərəkət edin” – dedilər.

Xümus əhalisi:

“- Vallahi sizin idarəniz və ədalətiniz bizim üçün əvvəl yaşadığımız zülm və haqsızlıqdan çox yaxşıdır. Sizin valinizlə bərabər şəhəri Bizans ordusundan müdafiə edəcəyik” – dedilər.

Sülh bağlanan digər şəhərlərin də xristian və yəhudi əhalisi eyni şəkildə hərəkət etdi. Nəticədə İslam ordusu qalib gələndən sonra da şəhərlərini təkrar müsəlmanların idarəsinə təslim edərək əmin-amanlıq içində yaşayıb vergilərini ödəməyə davam etdilər.⁵⁶

İslam ordusu bu ədaləti yalnız Xümsdə deyil əvvəlcə fəth edib sonra geri çəkilmək məcburiyyəti qarşısında qaldığı bütün bölgələrdə tətbiq etmişdir. Plevnə təslim olduğu zaman Qazi Osman Paşa xristianları mühafizə etmək qarşılığında aldığı cizyələri geri qaytarmışdı.

Haqq və ədalət mövzusunda bu və buna bənzər həssaslıqlar səbəbindən tarix boyu bir çox insafli qeyri-müsəlman mütəfəkkir İslam ədalətinin ucalığını etiraf məcburiyyəti qarşısında qalmışdır.

1789-cu ildə Fransa inqilabçılarına **“insan haqları bəyan-naməsi”** hazırlamaları tapşırılmışdı. Bu məqsədlə dünyadakı bütün hüquq sistemlərini araşdıran heyətin üzvlərindən olan Lafayet İslam hüququnun üstünlüyünü görəncə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i nəzərdə tutaraq:

“Ey Şanlı Ərəb! Sən ədalətin tam özünü tapmısan.” –demişdən özünü saxlaya bilməmişdi.

Ədalət dövlətləri saxlayan əsas dirəkdir. **“Küfr ilə payidar olur, zülm ilə olunmaz”** sözü bu həqiqəti ifadə edən məşhur misaldır. Bütün idarənin ədalət ilə mövcud olduğunu ifadə etmək üçün isə **“Ədalət mülkün (idarənin) təməlidir.”** deyilmişdir.

Həqiqətən millətlər və dövlətlər güc və hakimiyyəti əldə saxlaya bilən idarəçilərlə ayaqda durur. Ancaq bir güc və iqtidarın məqbul olması haqq və ədalət ölçülərinə riayət nisbətində də-

56. Bələzuri, *Futuhul-Buldan*, Beyrut, 1987, s. 187.

yişir. Haqq və ədalətdən məhrum bir güc yalnız zülm və zorakılıq doğurur. Hz. Əbu Bəkr (r.a) belə buyurmuşdur:

“Qüvvətə söykənməyən ədalət acizdir. Ədalətə dayanmayan qüvvət isə zalımdır.”

Yəni haqq və ədalət ölçüləri ilə formalaşmamış güc və qüvvət ancaq bir zülm vasitəsi olar. Eyni zamanda ədalət ancaq onu hamıya aid edəcək, paylaşacaq ağıllı və adil əllərdə bütün ehtişamı ilə təzahür edir. Zəif və naşı kimsələrin əlində isə zillət və acizliyə dönə bilər.

Yusif Xas Hacib “Kutadqu bilik” adlı əsərində necə gözəl deyib:

“Zülm bir alovdur, yaxınlaşanı yandırır, ədalət isə sudur, axarsa nemət yetişər.”

Yəni bir toplumda zülm və haqsızlıq yanğını davam edərkən ədalət suyu imdada çatmırsa o su saflığını, axıcılığını və öz qiymətini itirmiş olur. Məzlumların fəryadlarını eşitməyən bir ədalət sistemi də axmayıb bir yerdə qalan və iylənən suya bən-zəyər.

Hz. Əbu Bəkr (r.a) xəlifə seçiləndə minbərə çıxaraq böyük bir təvazökarlıqla xalqa belə xitab etmişdi:

“Ey insanlar! Ən xeyirli olmadığım halda sizə xəlifə seçildim. Əgər vəzifəmi haqqı ilə icra etsəm, mənə yardım edin. Yanlış hərəkət etsəm mənə doğru yolu göstərin...” (İbn Sad, III, 182-183; Suyuti, Tarixul-Xüləfa, s. 69, 71-72; Həmidullah, İslam Peyğəmbəri, II, 1181)

Deməli, adil kimsələrin yanında olmaq xəta etdiklərində də çəkinmədən onları xəbərdar etmək möminlərin ən mühüm vəzifələrindəndir.

Zülm və haqsızlığa qarşı dirənmək

Hədisi-şərifdə belə deyilir:

“Cihadın ən fəzilətlisi zalım sultanın qarşısında haqqı və ədaləti söyləməkdir.” (Əbu Davud, Mələhim, 17; Tirmizi, Fitən, 13)

Haqqın susduğu etdiyi yerdə batil xortlayar. Haqqı müdafiə mövqeyində olduğu halda səs çıxarmamaq dilsiz şeytana dönməkdir. Zülmə susmaq onu bütləşdirməkdir. Necə ki, zalım Firona “Mən sizin uca Rəbbinizəm” dedirtdirən ətrafındakı Haman və ona bənzər insan surətli şeytanlardı. Onlar da Fironun zülmünə dözdükləri üçün eyni aqibətlə əbədi ziyana düşər oldular. Çünki dünyəvi mənfəətlər üçün zülmə yaltaqlanmaq əbədi bir zillət və zərərə səbəb olur.

Haqqa könül verənlər isə haqqın qüvvəsindən feyz alırlar. Haqqa arxalanmağın izzəti ilə daima doğrunun yanında, zalımın qarşısında olurlar.

Buna görə də zülmü ilə məşhur olan Həccacı-Zalimin qabağında Həsən Bəsri həzrətləri susmadı, nəyin bahasına olursa olsun haqq və ədaləti təbliğ etdi və yaydı. Xəlifə Cəfər Mənsurun haqsız əməllərinə alət olmaq istəməyən İmam Azam həzrətləri zindanda qırmanclanmaq bahasına Bağdad qazılığından imtina etdi...

Çünki haqq söz, imanın səsi, haqqı söyləmək və bərqərar etmək kamil möminlərin şüarıdır. Haqqı söyləyən və haqqa xidmət edən insanlar olduqca haqsızlığa gedən yollar bağlanacaq.

Buna görə nəfsinə uyaraq zalıma çevrilən və ya zalıma dəstək olanlar bunu yaxşı bilməlidirlər ki, batilin və zülmün keçici bir qələbəsi vardır. Amma əbədi bir zəfəri yoxdur. Çünki zülmün sonu puçdur, məhv olacaqdır. Haqqı tanımamaq, haqq və ədalət qaydalarını tapdalamaq Allaha üsyan və müxalifət mənasına gəl-

diyi üçün zalımların gec və ya tez ilahi qüdrətin ağır əzabı ilə qarşılaşmaları şübhəsizdir və çox kədərlidir.

Zülm və haqsızlıq tarixi ilahi intiqamın dəhşətli təzahürləri ilə doldudur. Ayədə buyrulur:

“...Biz yalnız əhalisi zalım olan məmləkətləri yox etdik!”

(əl-Qəsəs, 59)

Xülasə, kobud güc qarşısında ram olanların nəzərində zülmün başlanğıcı hər nə qədər parlaq görünsə də, tarix səhifələri təkrar-təkrar göstərib ki, onun sonu zülmətdir. Digər tərəfdən ədalət də hər nə qədər ağır, zor görünsə də sonu nurludur, hüzlüdür.

Bu səbəbdən hər zaman, hər yerdə və hər kəsə qarşı adil olan bir müsəlman Allahın və bəndələrinin sevgisini qazanar, iki cəhətdə də əziz və bəxtiyar olar.

Nəfslərinə uyaraq ədalətdən ayrılanların isə bir şey əldə etmələri mümkün deyil, bəzi aldadıcı və keçici mənfəətlər əldə etsələr də axırda zərər, peşmanlıq və ziyandan başqa bir şey qazanmazlar.

Rəbbimiz qəlblərimizi fani mənfəətlər uğrunda əyilmədən mühafizə etsin! Hamımızı haqq və ədalətlə yaşayıb vicdan rahatlığı ilə ilahi divandakı xoşbəxt və bəxtiyar bəndələrindən eyləsin!

Amin...

Məsuliyyət

İman qardaşlığından doğan məsuliyyət hissi çox mühümdür. Möminlər bir-birlərini fərqli bədənələrdə olsalar da tək ürəklə yaşayan bir vücudun üzvləri kimi görməyə məcburdurlar. Bir üzvün ağrısını bütün bədən hiss etməsi kimi din qardaşının cəfasını hiss etmək bütün möminlər üçün bir vicdan imtahanıdır.

MƏSULİYYƏT

İnsan yaradılanların ən şərəfli və cahanın ən seçkin ziyətidir. Allah təala insan oğluna başqa məxluqatına vermədiyi saysız nemət və qabiliyyətlər lütf etmişdir. Bu müstəsna ehsan və ikramlarının əvəzinə onu məsuliyyət sahibi bir varlıq etmişdir.

Allah təala biz bəndələrini imtahan etmək üçün nəfslərimizə “fücür” və “təqva” əsaslarını qoymuş və bizə seçim etmək üçün bir iradə sərbəstliyi vermişdir. Beləcə, -nəticəsinə razı olmaq şərti ilə- iradəmizi xeyrə də şərə də yönəltməkdə bir sərbəstlik lütf etmişdir.

Dünya imtahanının bir gərəyi olaraq da hər bir bəndəsinə müxtəlif həyat şərtləri təqdir etmişdir.

Yəni, insan oğlu ictimai həyatını nizam-intizam və düzgün yaşayış tərzində davam etmə hikmətinə görə maddi və mənəvi baxımdan çox fərqli səviyyələrdə yaradılmışdır.

Bütün insanlara eyni istedad, eyni qabiliyyət, eyni maddi və mənəvi xüsusiyyətlər verilsə idi, cəmiyyətdə bir nizam-intizam qurulmaz, bir sözlə xoşbəxt bir həyat nizamından danışmağa dəyməzdi. Bunun üçün də insanlar toplum həyatında bir-birini yuyan iki əl kimi bir-birlərinə möhtac edilmiş və bir tamın hissələri kimi bir-birini tamamlayan fərqliliklər içində həyat sürməklə vəzifələndirilmişlər. Deməli, bir imtahan meydanı olan bu dünyada insanların çox müxtəlif imkanlara sahib olması hikmətsiz deyil.

Bu vəziyyət möminlər arasında imani və vicdani bəzi haqq və məsuliyyətləri meydana gətirməkdədir. Allah təala insalar arasındakı zəif, gücsüz və məhrum bəndələrinə səbir edib bu imtahanın əcrinə (mükafatına) nail olmalarını, güclü, zəkali, varlı və qabiliyyətli bəndələrinə də lovğalanmamalarını, şükür etmələrini əmr etmişdir.

Şükür isə yalnız dil ilə edilməz. Əsl şükür neməti ondan məhrum olanlara da ikram etmək yolu ilə gerçəkləşər. Allah rizası üçün həmişə zəiflərin yanında olmaq, onlara əldə edə bilmədiklərini verməyə çalışmaq və onların xeyir-dualarını ala bilmək şükürün ən gözəl ifadəsidir.

Həqiqətən zaman-zaman özümüzdən soruşmalıyıq ki, “Mən sağlam və qüvvətliyəm, bəs filankəs niyə şikəst və ya xəstədir? Mən dövlətliyəm. Amma filankəs niyə yoxsul və möhtacdır?” Cavab olaraq da özümüzə deməliyik ki: “Allah təala onu mənə əmanət etdi və məni ondan məsul tutdu. O halda əlimdəki imkanları bu imkanlardan məhrum olanlarla bölüşmək üçün səy etməyə məcburam!..”

Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-: “Mömin qardaşının dərdi ilə yaşamayan bizdən deyil” – buyurmuşdur. (Hakim, IV, 352; Heydəmi, I, 87)

İman qardaşlığından doğan məsuliyyət hissi çox mühümdür. Möminlər bir-birlərini fərqli bədənlərdə olsalar da tək ürəklə yaşayan bir vücudun üzvləri kimi görməyə məcburdurlar. Bir üzvün ağrısını bütün bədən hiss etdiyi kimi din qardaşlarının iztirablarını duymaq da bütün möminlər üçün bir vicdan imtahanıdır.

Aşağıdakı misal incə bir mömin qəlbindən xəbər verir:

Osmanlı sultanlarından I Əbdülhəmid Xan Özi qalası düşmən tərəfindən işğal olunub əhalisi qılıncdan keçiriləndə: “Eyvah! Əgər övladlarım və məsum əhalim öldürüldü” –deyərək faciənin

təsirindən iflic olmuş və bu ağrıya dözə bilməyib vəfat etmişdi. Bu vəziyyət böyük bir məsuliyyət hissəsinin təzahürüdür. Nəhəng bir imperiyanın sultanına, həyatına son qoyacaq dərəcədə yanıqlı bir ah çəkdirən və qəlbini kədər, qüssə ilə əridən iman həssaslığı necə də möhtəşəmdir.

Məhz bu iman həssaslığı ortadan qalxdığı zaman din qardaşının hüququna riayət edilmir və beləliklə də məsuliyyət şüuru yox olur.

Möminlər bu şüur içində yaşayaraq bir-birlərinə əl tutub arxa olmağı, ilahi rizaya nail olmaq üçün əsas vəzifə bilməlidirlər.

Yenə də möminlər yaxşılıq və dualarda bir-birlərinə möhtacdırlar. Zəif və cəfa çəkmiş möminlər güclü və dövlətli möminlərin yaxşıqlarına möhtac, imkan sahibi möminlər də zəif və yoxsulların xeyir-dualarına möhtacdırlar.

Mövlana həzrətləri bu həqiqəti çox gözəl ifadə edir:

“Gözəllərin üzü güzgüdə gözəl görünür, lütf və ehsanın gözəlliyi də yoxsul və kimsəsizlərlə ortaya çıxar.”

Digər tərəfdən həyatı müxtəlif sıxıntılar içində keçən insanlar da başlarına gələn əzab və məşəqqətləri bir cəza olaraq qəbul etməməlidirlər. Bunların ilahi imtahan gərəyi olduğunu bilməlidir. Bütün hal və vəziyyətdə səbirlə şükür edərək bunun mukafatını arzulamalıdırlar.

Buna görə də şükür edən dövlətli ilə səbir edən yoxsullar ilahi rizaya nail olmaq baxımından bərabərdirlər. Aralarındakı yeganə fərq birinin var-dövlətlə, o birisinin isə kasıblıqla imtahan edilməsidir.

Allah təala buna bir misal olaraq Hz. Süleyman ilə Hz. Əyyubun vəziyyətini bəyan edir.

Hədsiz dövlət sahibi olan Süleyman (ə.s) heç bir zaman qür-

urlanmamış, dünya nemətləri qəlbini əsla işğal etməmiş, nemətin əsl sahibi olan Allaha həmişə şükür halında olmuşdur. Bu gözəl davranışı səbəbindən də Allah təalanın **“nə gözəl bəndə”**⁵⁷ iltifatına nail olmuşdur.

Digər tərəfdən kasıblıq və xətəliklərlə imtahan etdirlən Əyyub (ə.s) da bu imtahanın ona Allah təalanın təqdir etdiyini düşünərək həmişə düşdüüy vəziyyətdən razılıq etmiş, heç vaxt şikayətlənməmişdir. Əyyub (ə.s) da bu riza və təslimiyyəti ilə Rəbbimizin eyni ilə Süleyman (ə.s)-a buyurduğı kimi **“nə gözəl bəndə”**⁵⁸ xitabını qazanmışdır.

Beləliklə bəndənin necə imtahan edildiyi yox, imtahana nə şəkildə cavab verməsinin mühüm olduğu aydınlaşır.

Bu səbədən həqiqi bir mömin iradəsini hər şeydən əvvəl Allahdan razı olmağa yönəltməlidir. Bu hissi inkişaf etdirmək üçün də mənəvi məsələlərdə özündən daha fəzilətli olanlara baxıb onlardan nümunə götürməli, buna uyğun olaraq maddi məsələlərdə özündən aşağıdakılara baxıb şükrünü artırmalıdır. Allah təala tərəfindən təqdir edilmiş məhrumiyyətlərdən şikayət etməməli, dünya və axirəti bir bütün olaraq düşünüb bunun əbədi aləmdəki məsuliyyətini azaldacağı düşüncəsi ilə təsəlli tapmalıdır.

Çünki Allah təala çox nemət lütf etdiyi bəndələrini çox, az nemət lütf etdiyi bəndələrini isə az hesaba çəkəcək. Yəni, bu dünyada nail olunan nemətlərə görə axirətdə hesab veriləcək. İlahi ədalət bu şəkildə özünü göstərəcək.

Bu baxımdan demək olar ki, Afrikada dünyaya gəlmiş ibtidai qəbilələrə mənsub bir insanın və ya qafil bir toplum içində yaşayan bir kəsin dini həqiqətləri qəbul etmə məsələsində məsuliyyəti onunla müqayisə edilməyəcək dərəcədə fərqli, başqa bir dindar və mədəni ölkədəki insanla eyni ola bilməz. Deməli, bəndəyə lütf

57. Sad surəsi, 30.

58. Sad surəsi, 44.

edilən bütün nemətlər onun məsuliyyət həddlərini təyin edən və mükəlləfiyyət miqdarını müəyyənləşdirən ünsürlərdir.

Ayədə buyrulur:

“Allah hər kəsi yalnız qüvvəsi yetdiyi qədər yükləyər...”

(əl-Bəqərə, 286)

Deməli, Allah təala verdiyi güc və imkana uyğun olaraq bəndəni məsul tutur. Ayəyə əks ifadə ilə desək, bir bəndə gücü çatdığını ifadə etməsə bundan da məsul olar. Yəni gücümüz çatdığı halda etmədiyimiz yaxşılıqlar və yaxud haqqı və xeyri tövsiyə edib zülm və şərddən çəkəndirmək kimi xidmətlərə görə axirətdə hesaba çəkiləcəyimizə də diqqət etmək lazımdır.

Bu incə nöqtədə biz möminlər üçün çox mühüm bir məsələ ortaya çıxır. Belə ki, zəkat kimi maddi bir mükəlləfiyyətin nisabını, yəni nə qədər verdiyimizdə məsuliyyətdən xilas olacağımızı müəyyənləşdirmək asandır. Lakin Allahın bəndələrinə lütf etdiyi maddi-mənəvi bütün nemətlər də o bəndədə bir məsuliyyət dərəcəsi meydan gətirir ki, bunun miqdarını təyin etmək çox çətinidir.

Məsələn: Allah yolunda səy etmək, çalışmaq Allah təalanın bütün insanlara yüklədiyi bir bərdur. Lakin zəkatın əksinə olaraq bunun nə miqdarı, nə də dərəcəsi məlumdur.

Hər hansı bir insan az nemətə nail olduğundan onun məsuliyyəti, fərz edək ki, bir “stəkan” həcmi qədərdir. Halbuki başqa bir insanın məsuliyyət nisabı, fərz edək ki, “qazan” kimi geniş bir həcmə uyğundur. Yəni üzərimizə ilahi təqdirə gələn qismətlərə görə bizi fərqli nisablarla mükəlləf etmişdir.

Əlində qazanı olan onun dibində bir stəkanlıq su apararsa, deməli qazanı boş aparır. Necə ki, yüz milyon stəkan borcu olan bir adam on milyon ödəməklə bu bərdən xilas ola bilmədiyi

kimi digər nemətlərin meydana doğurduğu məsuliyyətlər də eyni ilə elədir.

Bu baxımdan üzərimizdəki nemətlərdən doğan məsuliyyətin nisabını tam olaraq bilməyimiz mümkün olmadığından qıldığımız namazlara, etdiyimiz xeyir-həsənata əsla güvənməməliyik. Çünki məsuliyyət qabımızın həcmi bəlkə daha böyükdür və etdiyimiz saleh əməllər o qabın içində itib-batır.

Əsri-səadətdə yaşamış bir çox hadisəni buna misal çəkmək olar. Bir bədəvi (köçəri ərəb) gəlib ancaq fərzləri icra edəcəyini söyləmiş, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də onun haqqında:

“Əgər sözünə sadıq qalarsa xilas oldu” – buyurmuşdur.⁵⁹

Bunun əksinə Allah Rəsulu fəzilət sahibi seçkin səhabələrdən olan Muaz (r.a)-a hər dəfə: “Bu da kifayət deyil” – deyərək dalbaldal bir çox tövsiyələr etmiş on axırda da:

“- Sənə bütün bunların səviyyəsinin bağlı olduğu şeyi (can damarını) bildirimmi?” – buyurdu.

Muaz (r.a):

- Bəli, buyur, Ya Rəsulallah! – deyincə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dilini tutmuş və:

“- Dilini qoru!” -buyurmuşdur.

Muaz (r.a):

- Biz danışdıqlarımızdan da hesaba çəkiləcəyikmi? – deyərək soruşanda Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Allah yaxşılığını versin, ey Muaz! İnsanları üzü üstə cəhənnəmə sürükləyən ancaq dillərinin törətdikləridir” – buyurmuşdur.⁶⁰

59. Hadisənin təfsilatı üçün bax. Buxari, İman, 37, Savm, 1, Şəhadət, 16; Müslim, İman, 8, 9.

60. Hadisənin təfsilatı üçün bax. Tirmizi, İman, 8; İbn Macə, Fitnə, 12.

Xülasə, məsuliyyət həcmi baxımından əlimizdə bir stəkan, yoxsa böyük bir qazan olduğunu qəti olaraq bilmirik. Əslində nəfismiz də bunu bilməyimizi istəmir. Çünki bəlkə qazanımız olduğu halda: “Mənim stəkanım var, bu qədər su mənə bəsdir, yəni bu qədər xeyir-həsənət və saleh əməl mənə xilas edər” –deyərək özümüzə təsəlli veriri, aldadırıq. Nə qədər qazan sahibi özünü stəkan sahibləri ilə müqayisə edib “mən qabımı doldurdum” zənninə düşmüşdür. Bir çoxları da Aralıq dənizi ilə Mərmərə dənizini müqayisə etmək kimi bir qəflət içində öz vəziyyətini toplumun vəziyyətinə bənzədənərək vicdanına təsəlli verməkdədir.

Halbuki Allahın topluma verdiyi nemətlərlə ayrı-ayrı şəxslərə verdiyi nemətlər bambaşqadır. Buna görə heç bir zaman Allah yolunda etdiyimiz xidmətləri kafi görməməli, edə biləcəyimiz xidmətlərin sonuna çatdığımızı da düşünməməliyik. Nail olduğumuz nemətlərin doğurduğu lazımı məsuliyyəti yerinə yetirmək üçün son nəfəsimizə qədər var gücümüzlə səy göstərməliyik.

Eyni zamanda müxtəlif məhrumiyyətlər üzündən özümüzü Allah yolunda çalışmaqdan azad edilmiş, hesab etməkdən də çəkinməliyik. Bu məsələdə fədakar səhabələrin halı bizə çox gözəl nümunədir.

Səhabələrdən Abdullah bin Ümmü Məktum (r.a) kor olduğu üçün səfərdən azad edilməsinə baxmayaraq: “Mən də bayraq tutaram” – deyərək Qadisiyyə səfərinə gedənlərə qoşulmuşdu. Təbuk səfəri əsnasında da kasıb bir səhabə minik heyvanı tapa bilmədiyindən səfərdən azad edildiyi halda döyüşdə qalib gəlib qazı olarsa alacağı qəniməti bağışlamaq şərti ilə bir süvarinin miniyinə ortaqlanmış, səfərdən geri qalmamışdı. Çünki o mübarək səhabələr çox yaxşı bilirdilər ki, bir xeyri işləyə bilmək üçün çəkilən əziyyətlər və edilən fədakarlıqlar onun mükafatının qat-qat artmasına vəsilə olur.

Allahın rızasını aramaq üçün edilən bütün səmimi xidmətlər qəlbi kamilliyin bir təzahürüdür. Rəbbimizə yaxınlıq vəsiləsidir.

O halda xəstəlik, şikəstlik, yoxsulluq və buna bənzər digər məhrumiyyətlər içində belə olsa: “Necə olsa mən üzrlüyəm” – deyərək bir kənara çəkilmək yerinə bu yoldakı fani maneələri dəf edərək Allahın dininə xidmət üçün əlimizdən gələn hər xeyri icra etməyə çalışmalıyıq.

Ayədə buyurulur:

“Ey iman gətirənlər! Əgər siz Allaha (Allahın dininə və Peyğəmbərinə) yardım göstərsəniz, O da sizə yardım göstərər və sizi sabitqədəm (cihadda möhkəm, qüvvətli) edər.” (Məhəmməd, 7)

Özünü təhlükəyə atmayın!..

Əməvilər dövründə Allah Rəsulunun fəth müjdəsinə nail olmaq istəyən İslam ordusu İstanbulun önünə qədər gəlmişdi. Əbu Əyyub əl-Ənsari həzrətləri də ordunun içində idi.

Rumlar arxalarını şəhər qalalarına söykəyərək vuruşdular. Ənsardan bir nəfər atını Bizans ordusunun ortasına sürdü. Bunu görən bir İslam əsgəri **“öz əllərinizlə özünüzü təhlükəyə atmayın”** ayəsinə əsaslanaraq həyrətlər içində:

“- La ilahə illallah! Ona baxın göz görə-görə özünü təhlükəyə atır” – dedi. Bunu eşidən Əbu Əyyub əl-Ənsari həzrətləri belə dedi:

- Ey möminlər! Bu ayə biz ənsarlar haqqında nazil oldu. Allah təala Peyğəmbərinə yardım edib dinini tamamladıqda biz “artıq mallarımızın başında durub onların islahı və artımı ilə məşğul olaq” – demişdik. Bu səbəbdən: **“(Malınızı) Allah yolunda xərcləyin. Öz əlinizlə özünüzü təhlükəyə atmayın, yaxşılıq edin! Allah yaxşılıq (ehsan) edənləri sevir.”** (əl-Bəqərə, 195) ayəsi nazil oldu. Ayədə buyurulan “öz əlinizlə özünüzü təhlükəyə

atmayın”dan məqsəd bağ və bağça kimi dünyalığlara aludə olub Haqq yolunda çalışmağı tərk edib, etinasızlıq göstərməməkdir.”

Məhz bu ilahi xəbərdarlığa bütün səmimiyyəti ilə tabe olan Əbu Əyyub əl-Ənsari məsuliyyətinin haqqını vermək qorxusu, endişəsi içində heç vaxt əməllərini yetərli görməmiş, Allah yolunda xidmət etməkdən geri çəkilməmişdir. İman həyəcanı ilə səksəndən artıq yaşı olmasına baxmayaraq qatıldığı bu səfər əsnasında vəfat edərək şəhidlik mərtəbəsinə nail olmuşdu. (Bax. Əbu Davud, Cihad, 22/2512; Tirmizi, Təfsir, 2/2972)

İslam tarixində iki il yarımlıq xəlifəliyi ilə ən böyük imzalardan birini atan Ömər bin Əbdüləziz də həmişə bir vicdan hesabı içində idi. Xanımının ona təsəlli vermək məqsədi ilə söylədiyi sözlərə cavab olaraq:

“- Ey Fatimə, sabah hesab günündə Rəbbim məni məsul olduğum insanlara görə sorğuya çəkərsə, Rəsullah -səllallahu əleyhi və səlləm- məni məzəmmət edib danlayarsa mən necə cavab verərəm?” – deyir və suya düşmüş yaralı bir quşun çırpınması kimi haldan-hala düşürdü.

Ayədə buyrulur:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan layiqincə qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda (müsəlman kimi) ölün!” (Ali-İmran, 102)

“Və sənə yəqin (ölüm) gələndək Rəbbinə ibadət et!” (əl-Hicr, 99)

“(Ya Peyğəmbər!) Elə ki (risaləti təbliğ etməkdən və ya dünya işlərindən) azad oldun, qalx (dua et)! (Axirət üçün çalış-vuruş!) Və ancaq Rəbbinə yalvar! (Üzünü Allaha çevirib yalnız Onun köməyinə bel bağla, Ona tərəf yönəl !)” (əl-İnsirah, 7-8)

Ayələrin dəlil və şərtinə görə ömrümüzün sonuna qədər da-

ima artan bir xidmət eşqi içində olmağa çalışmalıyıq. Bu məsələdə də Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i özümüzlə örnək bilməliyik. O, keçmiş və gələcək bütün günahları bağışlandığı halda gecələr səhərə qədər göz yaşları içində namaz qılır, istiğfar edirdi.

Məscid tikilərkən mübarək çiyində daş daşıyırdı. Şəhərdən kənara çıxanda yemək bişirilməsi üçün odun toplayırdı.

Bədir döyüşünə gedərkən də üç səhabə ilə bərabər növbə ilə dəvəyə mindi. Səhabələr öz haqlarını (dəvəyə minmək növbələrini) təkidlə ona vermək istədilər. Fəqət o, bunu qəbul etmədi və:

“Siz piyada getməyə məndən daha dözümlü deyilsiniz. Eyni zamanda mənim savab qazanmağa sizdən az ehtiyacım yoxdur.” -buyurdu. (İbn Sad, II, 21; Əhməd, I, 422)

Xülasə, Allah təalanın biz bəndələrinə lütf etdiyi qabiliyyət və imkanlarının qiymət və dərəcəsini təyin etmək mümkün olmadığından son nəfəsimizə qədər gücümüzün yetdiyi qədər özümüzü Haqq yolunda xidmətə həsr etmək məcburiyyətindəyik.

Digər tərəfdən iman nemətinin doğurduğu şükür borcumuzun ən gözəl ifadə edilmə şəkli imandan məhrumlara və ya günahkar insanlara yumşaq bir dillə və İslamın gülər üzü ilə təbliğ və irşad etməkdir. Fəqət buna da diqqət etmək lazımdır ki, günahkar insanlar yaralı bir quş kimidirlər. Onlara hirsələnmək, qəzəblənmək yox, mərhəmət fayda verir. Yəni günaha olan nifrəti günahkara yönəltmək lazım deyil. Belə incə və dərin bir duyğu isə ən çox təsəvvüfə lazımcı həzm etmiş, əfvedici mühitdə əldə edilə bilər.

Günümüzdə bir çox insan dini cəhətdən iradə zəifliyi xəstəliyinə tutulduğu üçün toplum içində xəstəxana dəhlizlərində dolaşan bir həkim kimi olmalıyıq. Bir həkimin xəstəyə müalicə məqsədi ilə dərman verməsi onun insani və vicdani məsuliyyəti

olduğu kimi, biz də mənəvi xəstəliklərə düşər olmuş insanlar qarşısında irşad məsuliyyəti daşımaq məcburiyyətindəyik.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Din nəsihətdir” -buyurmuşdur. (Buxari, İman, 42) və nəsihətin təkrar edilməsinin zəruriliyinə işarə etmək məqsədi ilə bu sözünü üç dəfə təkrarlamışdır.

Əməlinə arxayın olub güvənmə!..

Bəndənin heç bir əməli ona lütf edilmiş nemətlərin şükür borcunu tam olaraq ödəməyə kifayət etməz. Bunun üçündür ki, saleh və arif bəndələr, hətta peyğəmbərlər belə yalnız əməllərinə görə deyil, onlara əlavə olaraq Allahın əfv və mərhəməti ilə hesabla cəzalandırılmağı arzu edirlər.

Necə ki, bir gün Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- səhabələrini həddən artıq bolluq və israfdan uzaq müvazinətli bir qulluq həyatı yaşamağa dəvət edərək:

“Orta yolu tutun, (Kitab və sünnənin istiqaməti üzrə) dosdoğru olun. Bilin ki, heç biriniz əməli sayəsində qurtuluşa çatmaz...” – buyurmuşdur.

Səhabələr Rəsulullahdan heyratla soruşdular:

- Siz də mi qurtula bilməzsiniz, ya Rəsulallah?

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- Bəli, mən də qurtula bilmərəm. Ancaq Allah rəhmət və kərəmi ilə məni bağışlayarsa, o başqa” – cavabını verdi. (Müslim, Münafiqun, 76,78)

Başqa bir hədisdə də belə buyurulur:

“Bir adam doğulduğu gündən qocalıb öləncə günə qədər Al-

lah rızası üçün və itaət niyyəti ilə alnını yerdən qaldırmayıb ibadət etsə o adam yenə də qiyamət günü əməllərinin az olduğunu görər.” (Əhməd, c.IV, s. 185)

Yəni, hətta bu qədər abid mömin belə, əməllərinin xilasına, qurtuluşuna kifayət etməyəcəyini anlayar.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də gecələr ayaqları şişənə qədər namaz qıldığı halda yenə də:

“Allahım! Səni layıq olduğun şəkildə mədhü-sənadan acizəm. Sən özünü necə mədhü-sənə etmişənsə eləsən.” (Buxari, Salət, 222)–deyə dua edərək insan oğlunun bu məsələdəki mütləq acizliyini bəyan etmişdir.

Beləliklə bizim öhdəmizə düşən, əməllərimizlə özümüzə təsəlli verməyib Allahdan əfv və kərəm diləməkdir.

Xülasə, insanların fani ləzzətlər və nəfsani arzular məngənə-sində və ruhi böhranların girdabında boğulduğu günümüzdə üzərimizdəki ilahi məsuliyyətlərin daha da ağırlaşdığı şübhəsidir.

Rəbbimiz üzərimizə düşən məsuliyyətlərin gərəyi ölçüsündə çalışa bilməyimizi nəsib eyləsin. Qüsurlarımızı bağışlayıb hər birimizi cənnəti və camalı ilə şərəfləndirsin.

Amin...

İmanət Süuru

*Allah və Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-
möminlərin bir-birlərinə qarşı böyük məsuliyyətlə-
rinin olduğunu, bir divarın kərpicləri kimi bir-birinə
bağlı olmalarının zəruriliyini bir bədənin üzvləri
kimi birinin yaşadığı dram və izzəti hamısının hiss
etməsinin vacibliyini, qonşusu ac olarkən tox yatma-
ğın İslam əxlaqına zidd olduğunu, xülasə, möminlə-
rin də bir-birinə əmanət olduğunu bildirmişdir.*

ƏMANƏT ŞÜURU

Allaha iman gətirənlərin ümumi bir adı olan “mömin” kəlməsi eyni zamanda Allahın gözəl adlarından biridir və Onun əminlik mənbəyi olmasını, bəndələrinə inam verməsini, onları əmin etməsini ifadə edir. Peyğəmbərlərini “əmanət” sifəti ilə vəsfləndirən, yəni onları güvənilən edən də Odur. Bu səbəbdən də mömin kimsə də iman edən, əmniyyət (asayiş, rahatlıq) təlqin edən güvənilən kimsə deməkdir.

Əmanətə riayət duyğusu möminlərin imanını canlandıran bir ünsürdür. Bu həqiqəti bildirən aşağıdakı mənalı hədis eyni zamanda necə də dəhşətli bir peyğəmbər xəbərdarlığıdır:

“Heç şübhəsiz, Əziz və Cəlil olan Allah bir bəndəni həlak etməyi arzuladığı zaman ondan həyanı çəkib alar. Həyası alınınca o bəndə qəzəbə uğrayan biri olar. Qəzəbə uğradığı vaxt ondan əmanət (güvənə) qaldırılar. Əmanət qaldırılınca o ancaq xain olur. Xain olduğu zaman ondan rəhmət qaldırılar. Rəhmət qaldırılınca da ancaq lənətə uğrayan, məlun olar. Lənətə uğradığı və məlun olduğu zaman da onun İslam ilə olan əlaqəsi qoparılar.”
(İbn Macə, Fitnə, 27)

Hədisdən də məlum olduğu kimi əmanət duyğusu imanın əsas şərtlərindən biridir. Bu səbəbdən onu lazımı şəkildə mühafizə etməyimiz üçün Rəbbimiz bir sıra ilahi xəbərdarlıqlar etmişdir. Bunların bəzisində belə buyrulur:

“...Əgər bir-birinizə etibar edirsinizsə, etibar olunmuş şəxs əmanəti geri qaytarsın və Rəbbi olan Allahdan qorxsun!...” (əl-Bəqərə, 283)

“...Əmanətə xəyanət edən şəxs, qiyamət günü xəyanət etdiyi şeylə (boynuna yüklənmiş halda) gələr...” (Ali-İmran, 161)

“Ey iman gətirənlər! Bilə-bilə Allaha, Peyğəmbərə (Onun Peyğəmbərinə) və aranızdakı əmanətlərə xəyanət etməyin! (Allahın əmrlərinə, Peyğəmbərin şəriətinə, dini vəzifələrinizə və borclarınıza sadıq olun!)” (əl-Ənfal, 27)

“Allah sizə əmanətləri öz sahiblərinə qaytarmanızı və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyinizi əmr edir...” (ən-Nisa, 58)

“Əmanət” peyğəmbərlərin beş mümtaz vəsfindən biridir. Həzrət Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- cahiliyyəyə ərəblərinin belə etimadını o dərəcədə qazanmışdı ki, onu “əl-Əmin” və “əs-Sadiq” adlandırırdılar. Hətta Allah Rəsulunun ən qəddar düşməni olan Əbu Cəhl belə bir gün ona:

“- Ya Məhəmməd, mən sənə yalançısan demirəm. Amma bu dəvətini qəbul etmirəm...” – deyərək Peyğəmbərimizin doğruluğunu daxilən təsdiqlədiyini, lakin dəvətini qəbul etməkdə nəfsinə məğlub olduğunu etiraf etmişdi.

Bu vəziyyət ayədə belə bəyan edilir:

“... (Rəsulum!) Həqiqətdə isə onlar səni yalançı hesab etmirlər (ürəklərində sənə həqiqi peyğəmbər olduğunu yaxşı bilirlər). Ancaq o zalımlar (müşriklər) Allahın ayələrini inadla inkar edirlər.” (əl-Ənam, 33)

Əmanətə və əhdə riayət məsələsində kiminsə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə çatma bilməsi ağılasığmaz bir şeydir. Abdullah bin Həməzə (r.ə)-in nəql etdiyi hadisə onun bu halına gözəl bir misaldır:

“Peyğəmbərliyindən əvvəl Allah Rəsulu ilə bir alış-veriş etmişdim. Bir az borclu qaldım. Əgər gözləyərsə dərhal gətirəcəyimi vəd edərək oradan ayrıldım. Ancaq verdiyim sözü unutmuşdum. Üç gün sonra yadıma düşdükdə danışdığımız yerə gəldim. Onun həmin yerdə məni gözlədiyini gördüm. Allah Rəsulu bu hərəkətimə görə məni məzəmmət etməyib ancaq bunu dedi:

“- Ey gənc! Mənə zəhmət verdin, üç gündür burda səni gözləyirəm.” (Əbu Davud, Ədəb, 82/4956)

Hamı Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- i dürüstlüyü, ədaləti və əminliyi təlqin edən sağlam xasiyyəti ilə tanıyırdı. Belə ki, Məkkənin əsil-nəcabətli və şərəfli xanımı Xədicə validəmiz onun bu xüsusiyyətinə heyran qalaraq onunla evlənmək təklifini etmişdir.

İslam düşməni yəhudilər belə öz aralarında ixtilaf düşdüyü zaman ədalət və dürüstlüyünə inandıqları üçün ona müraciət edirdilər. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- də onların ixtilaflarını həll edirdi.

Bizans kralı Herakla İslama dəvət məktubu veriləndə o vaxtlar Rəsulullahın qatı bir düşməni olan Əbu Süfyan da Şamda idi. Herakl Əbu Süfyanı Peyğəmbərimiz haqqında bir çox suallar verdi. Ələlxüsus da onun əvvəllər yalançılıqla ittiham edilib-edilmədiyi, sözünün üstündə durub-durmadiğı kimi halının olub-olmadığı ilə maraqlandı. O zamanlar bir İslam düşməni olmasına baxmayaraq Əbu Süfyan onun heç bir vaxt yalan danışmadığını və verdiyi sözü sadıq qaldığını söyləmək məcburiyyətində qalmışdı.

Məhz bu da göstərir ki, Rəsulullahın peyğəmbərliyini təsdiq etməyənlər belə onun dürüstlüyünü, doğruluğunu qəbul edirdilər. O, hicrət edərkən yanında bəzi müşriklərin əmanətləri vardı. Rəsulullah bu əmanətləri sahiblərinə çatdırmaq üçün Hz. Əlini vəkil təyin etmişdi.

Xülasə, müsəlman və ya qeyri-müsəlman, hər kəs nna etimad bəsləyirdi. Allah Rəsulunun doğruluq şüuru o qədər incə, həssas idi ki, bir qadının uşağını çağırarkən: “Gəl gör sənə nə verəcəyəm?” -deməsini eşitmiş və qadından uşağa nə verəcəyini soruşmuşdu. Qadın da bir neçə xurma verəcəyini söyləmişdi. Bu zaman Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdu:

“Əgər ona bir şey verməsəydin, sənə bir yalan günahı yazılardı.” (Əbu Davud, Ədəb, 80/4991; Əhməd, III, 447)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bu həssaslığı təkcə insanlara deyil, eyni zamanda heyvanlara da şamil etmişdi. Bir səhabənin atı yanına çağırmaq üçün əlində sanki atın yeyə biləcəyi bir şey varmış kimi göstərməsi Rəsulullahı çox narahat etmiş və səhabəni çağırub xəbərdarlıq etmişdi. (Buxari, İman, 24)

Yenə bir dəfə səfərdən qayıdırdı. Bir-iki səhabə bir quşun yuvasından balalarını götürüb oynadırdı. Qəflətən ana quş gəldi. Balalarını yuvada görməyəndə təlaşla ora-bura çırpınmağa başladı. Allah Rəsulu bundan xəbərdar olan kimi quş balalarının dərhal yerinə qoyulmasını və quşa əziyyət verilməməsini əmr etdi. (Əbu Davud, Cihad, 112)

İbn Abbas (r.a) belə nəql edir:

Bir nəfər kəsmək üçün bir qoyunu yerə yıxaraq heyvanın gözünün qabağında bıçağını itiləyirdi. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- bu şəxsə:

“Onu bir neçə dəfə öldürmək istəyirsənmi? Bıçağını onu yerə yıxmadan qabaq itiləsəydin olmazdı?” (Hakim, IV, 257)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- məxluqata Xaliqin şəfqət nəzəri ilə baxdığı üçün yaş bir budağın belə kəsilməsini qadağan etmiş və pişiyini ac saxlayan abid bir qadının cəhənnəmə getdiyini, susuzluqdan ölən bir itə su verən günahkar bir qadının -sa ilahi rəhmət təcəllisinə nail olduğunu bildirmişdir. Çünki o,

bütün məxluqatı Allahın bir əmanəti bilir və möminlərin də yer üzündə əmin-amanlıq və asayişin təmsilçiləri olmalarını arzu edirdi.

Bu baxımdan hər mömin “əl-Əmin” və “əs-Sadiq” sifətlərinə sahib bir peyğəmbərin ümməti olduğu şüuru ilə sözündə və əməlində sadiq, əlindən-dilindən insanların və hətta digər məxluqatın belə əmin-amanlıqda olduğu bir kimsə olmalıdır. Ətrafdakılara sağlam bir İslam xarakteri nümayiş etdirməlidir. Çünki insanlar sağlam xarakterli, vüqarlı, örnek şəxsiyyətlərə heyran olur və onların izi ilə gedirlər.

Əmanət düğusunun möminlərin bir şəxsiyyət kimliyi halına gəlməsini arzulayan Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bir hədisində buyurmuşdur:

“Sənə əmanət verənin əmanətini vaxtında qaytar. Sənə xəyanət edənlə belə, xəyanət etmə.” (Əbu Davud, Büyü, 79/3534)

Yenə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- əmanətlərin zay edilməsini dünya həyatını qiyamət səhnələrinə çevirəcək də-rəcədə böyük bir fəsad kimi görmüşdür. Bir gün səhabələrlə danışarkən bir nəfərin: “Qiyamət nə zaman qopacaq” – sualına:

“- Əmanət zay (xarab) edildiyi zaman qiyaməti gözlə” - cavabını vermişdi.

- Bəs əmanət nə zaman zay ediləcək! – deyər soruşulanda isə:

“- İşlər səlahiyyətli olmayan insanlara verildiyi zaman qiyaməti gözlə.” - buyurmuşdu. (Buxari, Elm, 2).

İnsan oğluna bəxş edilən bütün nemətlər bir əmanətdir. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- vida xütbəsində belə buyurmuşdur:

“Sizə elə bir əmanət qoyub gedirəm ki, ondan möhkəm tut-

duğunuz müddətdə yolunuzu azmazsınız. O əmanət Allahın kitabı və sünnədir.” (Hakim, I, 171, 218)

Bu baxımdan Qurani-Kərim və Sünneyi-Səniyyə Allah Rəsulunun bizə təslim etdiyi ən böyük müqəddəs əmanətidir.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- möminlərin bir-birlərinə qarşı böyük məsuliyyətlərinin olduğunu bir divarın kərpicləri kimi bir-birinə bağlı olmağın zəruriliyini, bir bədənin üzvləri kimi birinin yaşadığı dram və izzəti hamının hiss etməsinin vacibliyini, qonşusu ac olarkən tox yatmağın İslam əxlaqına zidd olduğunu, xülasə, möminlərin bir-birlərinə əmanət olduğunu bildirmişdir.

Mübarək əcdadımızın o zamanların şərtlərinə uyğun olaraq bütün imkanlarını səfərbər edərək dünyanın o biri ucundakı Açıqda olan möminlərin imdadına çatması İslam əxlaqının əmanət şüurundan başqa nə ola bilər ki? Yenə onların Yaradandan ötrü yaradılanlara şəfqət məqsədi ilə 26 mindən artıq vəqf quraraq insandan heyvanata və həttə nəbatata qədər yetişib bildikləri bütün məxluqatı ilahi bir əmanət olaraq görmələrinin nəticəsi idi.

Kosova şəhidi Murad Xanın əmanəti olan Balkanlardakı din qardaşlarımız, Fəth Sultan Mehmedin İstanbuldan on il sonra fəth etdiyi etdiyi Bosniyadakı övladı-Fatih (Fəthin övladları), Fələstinli, Orta Asiyalı, Qafqazlı, xülasə İslam coğrafiyasındakı bütün qardaşlarımız əcdadımızın bizə əmanətidir. Çünki Çanaq-qala hərbində türklərlə bərabər adı çəkilən diyarlardan gələnlər çiyin-çiyinə verib savaşıaraq eyni qayə uğrunda can vermişlər.

Digər tərəfdən nemətləri ilə bəsləndiyimiz əziz vətənimiz də çox müqəddəs bir əmanətdir. Dinin yaşana bilməsi, qeyrətin, namusun, mülkiyyətin mühafizəsi, bayrağın dalğalana bilməsi ancaq vətəni qorumaqla mümkündür.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in Mədinəyə hicrət

etməsinin bir çox hikməti vardır. Bunların biri də dinini yaşaya bilmək üçün bir vətənin olmasıdır.

Şanlı Türk tarixinə nəzər salsaq 1071-ci ildə Malazgirdə başlayan ilayi-kəlimətullah əmanətini qitələrə daşımaq həyəcanının yaşadığımız torpaqları əsrlər boyunca şəhid qanları ilə sulayaraq əziz bir vətən halına gətirildiyini görürük.

Bu əmanəti mühafizə şüurunun bir təcəllisi olaraq Alparslan Malazgirdə ağa, yəni kəfənə bürünmüş və əsgərlərinə: “Bu gün mən də sizdən biriyəm” – deyərək özü də şəhidliyi hədəf etmiş və ordusuna nümunə olmuşdur.

Fatehin əskərlərinin Rum alovlarına və üstlərinə qaynar yağ tökülməsinə baxmayaraq qala bürcələrinə dırmanarkən “bu gün şəhid olmaq növbəsi bizə çatdı” – demələri, onların din, iman və vətən əmanətini yaşatmaq və gələcək nəsillərə daşımaq həyəcanının necə də gözəl ifadəsidir.

Qanuni Sultan Süleymanın Aralıq dənizini bir Türk gölünə çevirən müzəffər donanmasını seyr edərkən: “İndi öyünmək və qürurlanmaq yox, bu neməti bizə lütf edən Allaha şükür etmək zamanıdır” – deməsi, səfərə gedən Osmanlı ordularının bağ və bağçalardan keçərkən yedikləri meyvənin pulunu ağacların bu daqlarından asmaları vətən əmanətinin hansı mənəvi duğularla bu günə qədər gətirə bilmələrinin bir başqa ifadəsidir.

Plevnə qazisi Osman Paşanın mühasirəyə düşdükdən sonra qeyri-müsəlman təbəəni müdafiə edə bilməyəcəyini bildiyi üçün onlardan aldığı cizyələri, yəni vergiləri geri qaytarması əmanət və ədalət şüurunun başqa bir təzahürüdür.

Çanaqqala və İstiqlal hərbi də eyni ruh vəcdi içində din, iman, namus, vətən və bayraq əmanətini mühfizə etmək əzminin təzahürləri ilə doludur. Çanaqqalada minbaşı Lütfi bəyin: “Yetiş,

ya Məhəmməd! Kitabın əldən gedir” – deyə fəryad etməsi böyük bir əmanət şüurunu necə də gözəl əks etdirir.

Əcdadların vətən müdafiəsi əsnasındakı ruhi hallarını və ürəklərdəki iman vəcdini əks etdirən bu ibrət dolu hadisə də çox möhtəşəmdir.

Çanaqqala hərbinin davam etdiyi günlərdə bir Ramazan bayramı ərəfəsi idi. Cəbhə komandanı Vəhib Paşa 9-cu alayın gənc imamını çağıraraq istəməyə-istəməyə məhzun bir şəkildə belə dedi:

“Hafiz, sabah Ramazan bayramıdır. Əsgərlər cəm halında bayram namazı qılmaq istəyirlər. Ancaq belə bir şey çox təhlükəlidir. Çünki hamı bir yerə toplaşacağı təqdirdə düşmənin əlinə onları məhv etmək fürsəti vermiş olarıq. Mən nə qədər çalışdım-sa onları fikirlərindən döndərə bilmədim. Vəziyyəti uyğun bir dildə onlara başa sal.

İmam, Paşanın yanından təzəcə çıxmışdı ki, nur üzlü bir adamla rastlaşdı. Həmin adam imama belə dedi:

“- Oğlum, əsgərlərə bir söz söyləmə. Sabah olar, xeyir olar, Allah nə diləyərsə elə olar.”

Ertəsi gün hər kəsi hərətləndirən ilahi bir təcəlli yaşandı. Göydən enən nəhəng buludlar könlü Allaha qulluq eşqi ilə dop-dolu mömin əsgərləri bürüdü. Onları durbinlə izləyən düşmən qüvvələri artıq bəmbəyaz buludlardan başqa bir şey görmürdü. O səhər bambaşqa bir mənəvi həyəcan içində qılınan bayram namazında alınan gur təkbirlər dalğa-dalğa səmaya yüksəlirdi. Nur üzlü yaşlı şəxs Fatihə surəsindən ayələri tilavət edərkən əsgərlərin ürəkdən gələn kəlmeyi-şəhadət səsləri bir iman nərəsi halında düşmən səngərlərində belə eşidilirdi. Bu əsnada ingilis ordusunda böyük bir qarışıqlıq baş verdi.

Müxtəlif ingilis müstəmləkələrindən aldadılaraq döyüşə gəti-

rilmiş müsəlman əsgərlər eşitdikləri təkbir səslərindən özləri kimi müsəlmanlarla vuruşduqlarını anlayıb üsyan etmişdilər. Özünü itirən ingilislər onların bir hissəsini güllələyərək öldürdülər, bir hissəsini də tələsik arxa cəbhəyə göndərməyə məcbur oldular.

Məhz vətən əmanəti imanlı sinələrin çiyinlərində belə ilahi zəfər təcəlliləri ilə günümüzdə qədər gəlib çatdı. Könülləri Allah və Rəsulunun məhəbbəti ilə yoğrulmuş, özlərini Haqqa qurban olmağa nəzir demiş mehmedcik o dəhşətli müharibə həngaməsində də Qurandan, vird və zikrdən ayrılmır, Rəbbinə qovuşacaqlarının şəhadətlə taclanan bir vüsala dönməsi ümidi ilə cəbhədən-cəbhəyə atılırdılar. Çünki onlar Quran istiqamətindən ayrılmayıb dində mətanət göstərən və tövhidi bayraq edən millətlərin abad olduğunu, bunun əksinə, Qurana arxa çevirərək qəflətə düşənlərin aqibətinin də bərbad olduğunu çox yaxşı bilirdilər. Bu məsələ hədisdə çox gözəl bəyan edilmişdir:

“Şübhəsiz ki, Allah təala bu kitab (Qurani-Kərim) səbəbi ilə (yəni ona bağlılıq sayəsində) bəzi millətləri ucaldır, (bu istiqamətdən uzaq olan) digər millətləri də alçaldır.” (Müslim, Müsafirin, 269)

Vaxtilə 400 çadırlıq bir əsirət (tayfa, kiçik cəmiyyət) ikən **Qurani-Kərimə** hörmətlə təməli atılan Osmanlının qitələrə yayılan bir dünya dövləti halına gəlməsinin və bu coğrafiyaya **“çil-çil qübbələr səpən ordular”** meydana gətirə bilməsinin hikmətinə bu ilahi təcəllidə axtarmaq lazımdır.

Eyni zamanda Yavuz Sultan Səlim xan dövründə müqəddəs əmanətlərin İstanbula gətirilib Topqapı sarayında xüsusi otaqlarda yerləşdirilməsi, bu əmanətlərin başında əsrlərcə davam edəcək bir şəkildə Qurani-Kərim tilavəti ənənəsinin başlatılması və orada ilk Quran oxuyanın da Yavuz Xanın olması bu hörmətin misilsiz nümunələrindəndir. Bunun üçün də Osmanlı müstəsna bir ilahi lütfə nail olaraq altı yüz ildən artıq şanla, şərəflə hökmranlıq etmişdi.

Unutmamalıyıq ki, millətin maddi və zəhəri sahədəki ehtişamının da təməlinə yatan sirr mənəviyyat aləmindəki hikmətlərə riayət etməkdir. Osmanlının heç bir İslam dövlətinə nəsib olmayan altı yüz ildən artıq ehtişamı əsl mənəviyyata verdiyi əhəmiyyətə qaynaqlanmışdır.

Bu baxımdan bizim vəzifəmiz də imanlı, mənəvi dəyərlərə bağlı, vətənpərvər bir nəsil yetişdirməkdir. Çünki imanı, namusu canı və malı mühafizə vətəni qorumaqla mümkündür. Bizdən əvvəl bu torpaqlarda yaşayan əcdadımız canları və qanları bahasına onu bizə ərməğan etdikləri kimi biz də bu mübarək vətəni Quran sədələri, azanları və azadlıq bayrağı ilə bizdən sonrakı nəsillərə daha mürəffəh (yüksək rifahlı) bir şəkildə çatdırmağa məcburuq. Çünki Allah təala buyurur:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkasür, 8)

Ən böyük nemət də dinimizi, imanımızı azad bir vətəndə yaşaya bilməkdir. Bu əmanət şüuruna diqqət edilmədiyi təqdirdə yaşanacaq aqibətə bu gün zülm və əsarət altında inləyən Fəlistin və Məscidi-Əqsanın iztirablı halı ağrı-acılı bir misaldır. Mərhum Mehmet Akif Ersoy bu böyük həqiqəti əsrlərə və nəsillərə belə xatırladır:

“Sahibsiz olan məmləkətin batması haqdır,

Sən sahib olarsan bu vətən batmayacaqdır!”

Digər tərəfdən millətlər tarix səhnəsində həyatlarını özlərinə məxsus adət-ənənə, mentalitetlə davam etdirə bilirlər. Bu baxımdan mentalitet də mühüm bir əmanətdir. Bu əmanətin sacayağını da din, dil və tarix şüuru əmələ gətirir.

Din, yaradılışın qayəsi, beşiklə kəfən arasındakı həyatı tən-

zim edən, beləcə bədəni axirət səadətinə hazırlayan ilahi qanunlar məcmuəsidir.

Dil, onun ortaya qoyduğu həqiqətlərin ifadə vasitəsi, tarix də bu iki ünsür çərçivəsində yaşanan hadisələrin səbəb və nəticələrinin təhlili ilə millətlərin gələcəyini aydınladan məşəldir. Bu səbəbdən də bu üç ünsürü bir-birindən ayrı düşünmək olmaz.

Atalarımızın müqəddəs əmanəti olan din, dil və tarix mirasına, yəni milli şüur mədəniyyətinə, mentalitetə layiqi ilə sahib ola bilmək təkcə dağılmış, xarab olmuş maddi əsərlərin təmirindən ibarət deyil. Əsl məqsəd o ruh, həyəcan və mədəniyyətin canlandırılması və gələcək nəsillərə çatdırılması olmalıdır. Millətimizi Osmanlı mədəniyyətinin təməlini əmələ gətirən mədəniyyətindən uzaqlaşdırmaq üçün bir qrup nadanların müdaxiləsi ilə xarab edilmiş dilimiz əslində ciddi bir təfəkkürə imkan verməyəcək surətdə qısırlaşdırılmışdır.

1890-cı ildə nəşr edilən Redhause Türkcə-İngiliscə lüğətdə 92 min türkcə kəlmə yer aldığı halda, 1945-ci ildə Türk Dil Qurumunun nəşr etdirdiyi Türkcə sözlükdə bu rəqəm 15 minə qədər azaldılmışdır.⁶¹ Günümüzdə isə bu rəqəmdən nə qədər qaldığını təxmin etmək heç də çətin deyil. Bu hal dildəki erroziyanın bəzi təhrifçilər tərəfindən necə dəhşətli bir surətdə aparıldığından xəbər verir. Halbuki dilimizi xilas etmədikcə başımıza gələn min cür bəladan qurtulmağımız (209 səhifənin sonu dipnot yox təxmini) mümkün deyil. Çünki insanlar kəlmələrlə düşünürlər. Məfhumları və kəlmələri azaldılmış və qarət edilmiş bir dil ilə dərin İslami təfəkkürün üfüqlərinə çatmaq mümkün olmaz. Bunu etmədikcə də hərəkətlərin əsasını təşkil edən təfəkkür lazımi səviyyədə ola bilməz. Sağlam fikirlər törətməyən qısır bir təfəkkürlə də milli və mənəvi mentalitetimizə qəsd edən fikirlərə qarşı kifayət dərəcədə müqavimət göstərə bilmərik. Bunun üçün milli

61. Türk dilinə dair araşdırmalarla tanınan Dr. Mehmet Doğanın konfransından.

şüurumuza və mentalitetimizə zidd olan və həm mənə, həm də tələffüzü korlayaraq meydana gətirmək istədikləri uydurma bir dilə əsla etibar etmək olmaz.

Digər tərəfdən tariximizi də gerçək mahiyyəti ilə öyrənib öyrətməyimiz şərtdir. Yoxsa bir qrup qəsdli və sözdə yerli tarixçilərlə İslam və Türk düşməni olan bəzi əcnəbilərin yazdığı tarixlərlə cahanşümul bir mədəniyyəti doğru izah etmək mümkün olmaz. Buna görə də əcdadımızın bizim üçün qoyub-getdiyi tarix mirasının millətimizin şüur və idrakına doğru çatdırılması dini və milli bir vəzifədir.

Tarix şahiddir ki, millətlər və fərdlər həyatlarını keçirdikləri təcrübələrin işığında tənzimləyirlər. Tarix əslində millətlərin yaddaşı, hafizəsidir. Buna görə də millətlər tarixi hadisələrin xəbərdarlıq və irşadına həmişə möhtacdır. Bir millət həqiqi tarixini və maddi-mənəvi rəhbərlərini tanıyıb bunları yerli-yerində təqdir etdiyi müddətdə qabaqcıl və böyük millətdir. Yetişən yeni nəsillər öz tarixlərini əcnəbilərdən daha yaxşı bilər və keçmişdən lazımı ibrətləri alarlarsa gələcəkdən qorxmaq lazım deyil. Keçmişə istinad etməyənlərin isə gələcəyi heç bir vaxt əmin-amanlıq altında olmamışdır. Obrazlı desək, köklərimiz keçmişə, budaqlarımız gələcəyə uzanmalıdır.

Tarixi sadəcə quru hadisələr yığını hesab etmək də böyük bir xətdir. Gerçək tarix millətlərin müxtəlif hadisələrlə dolu keçmişində haqq ilə batilin, doğru ilə yalanın əsl zəminini göstərən hikmətli bir elmdir. Millətlərin gələcəyini mükəmməl bir surətdə nizamlamaq üçün bu zəmini düz görmək və ondan lazımı dərs və ibrətləri çıxarmaq şərtdir. Mehmet Akif Ersoy bu barədə belə deyir:

Tarixi təkrərr deyə tərif ediyolar,

Heç ibrət alınsaydı, təkrərrümü edərdi!..

Keçmişimiz bizə aslanın qəfəsə qoyulmayacağıının təlqinidir. Bu millət də milli və mənəvi vəsflərini qoruduğu müddətdə əsərə təbə düşər olmaz.

Əcdadımız iman zəminində ucalmış bir toplum idi. Onlar maddi və mənəvi duyğularını canları bahasına mühafizə etdilər və əsla zillətə düşmədilər.

Biz əcdadımızın milli və mənəvi dəyərləri ilə bütünləşə bildiyimiz zaman onların bizim üçün qoyduqları müqəddəs əmanətləri şərəflə daşıya bilərik. Əks halda milli və mənəvi dəyərlərimiz talan edilərkən səssizcə seyr etmək əmanətin əldən çıxması ilə nəticələnə biləcək dəhşətverici bir qəflətdir. Uğrunda nə qədər canlar verərək əldə edilən əmanətləri mühafizə üçün bu gün layiqincə səy göstərməliyik ki, sabah o ağır əvəzləri təkrar ödəmək məcburiyyətində qalmayaq. Tarixi bir həqiqətdir ki, qorunmayan əmanətlər əldən çıxmış və ona layiq olana qədər də əldə edilə bilməmişdir.

Rəbbimiz müqəddəs əmanətləri mühafizə məsələsində bizə və nəsillərimizə uğurlar versin. Bu məsələlərdə bizi qafil bir miras yeyən ədası ilə qəflət bataqlığına düşməkdən qorusun. Sahib olduğumuz əmanətlərə görə meydana çıxan vəziyyətləri haqqı ilə ifa edərək rahat bir qəlb ilə hüzuruna gedə bilməyi hər birimizə nəsib eylesin!..

Amin...

Təfəkkür

Həyat və kainatı təəccüblə seyr edəndə cavabları ruhumuzun dərinliklərində gizlənmiş bir çox sual ilə qarşılaşıırıq:

Bu dünyaya haradan gəldik? Bu cahan nədir? Kimin mülkündə yaşayırıq? Necə yaşamalıyıq? Hecə düşünməliyik? Yolumuz haradır? Fani həyatın həqiqəti nədir? Ölüm həqiqətinin sirri necə olur? Ona necə hazırlanmaq lazımdır?...

Təfəkkürlə inkişaf edən ruh dərk edər ki:

“İbadətdə bədən qibləsi Kəbə, hər nəfəsdə ruhun qibləsi isə Allah təaladır.”

TƏFƏKKÜR

Təfəkkür təkcə insana deyil, bütün məxluqata verilmiş həyatı bir qabiliyyətdir. Bu qabiliyyətdən hər varlıq öz dünyası içində və öz yardılışına uyğun bir şəkildə istifadə edir. Ağırliq mərkəzi də daha çox bədən və nəfsaniyyət planına aiddir. Yeyib-içmək, daha yaxşı, daha rahat yaşaya bilmək və nəslı davam etdirmək kimi məsələlər ön plandadır. Buna görə bir yırtıcı məxluqun düşüncəsi ancaq ovunu parçalayıb mədəsini doydurmağa yönəlir. Bundan əlavə onun həyat, kainat və gələcəyə dair hər hansı bir düşüncə və qayğısı yoxdur. Əslində ona verilən düşünmək qabiliyyəti də ancaq buna kifayət edir.

Fəqət insana gəlinəcə... Onun vəziyyəti fərqlidir...

Nəfsani və ruhani təfəkkür

İnsan varlıqların ən şərəflisi və kainatın göz bəbəyi olaraq yaradıldığı üçün onun məsuliyyət və vəzifələri böyükdür. Buna görə də ona geniş bir təfəkkür qabiliyyəti əhsan edilmişdir.

Çünki insan yeyib-içmək, yaşamaq və nəslini davam etdirə bilmək baxımından digər məxluqata bənzər özəlliklərə dair nəfsani təfəkkür ilə deyil, ancaq özünü inkişaf etdirəcəkdir və bu vəsilə ilə cənnət və cəmalullaha nail edəcəkdir ruhani təfəkkür ilə insanlıq heysiyyət və şərəfinə yiyələnib.

Fəqət insan ruhani yönünü kamilləşdirə bilməzsə çox təəssüf ki, təfəkkür istedadını nəfsani arzuların burulğanında məhv edər.

Belə qafilanə bir həyat uşaqlıqda oyun, gənclikdə şəhəvət, ərənglikdə (orta yaş 40-50) qəflət, qocalıqda əldən çıxanların həsrət və peşmanlığından ibarətdir. İnsan yemək-içmək və var-dövlət toplamaq kimi nəfsani həvəs və ehtirasların girdabında Allahın verdiyi təfəkkür nemətini ziyan edir.

Ruhi dərinliklərə çatmış bir mütəfəkkir bu həqiqəti qısaca olaraq belə izah edir:

“Bu cahan aqillər üçün seyri-bədayi (ilahi sənəti ibrətli tamaşa və təfəkkür) axmaqlar üçün isə yemək ilə şəhəvətdir.”

Deməli, insanı insan edən xüsusi onu şüur iqlimində göyərdəcək ruhani bir təfəkkür dərinliyidir. Allah təala da bəndələrindən həm imanın, həm də ibadətlərin yüksək bir şüur və idrak içində təzahürünü istəyir. Bu isə ancaq ilahi əzəmət və qüdrət axışlarını təfəkkür ilə mümkündür.

Ruh inkişafı

Təfəkkürdə kamilləşmək və beləliklə ruhu inkişaf etdirmək bəndənin ən mühüm məsuliyyətlərindən biridir. Çünki ibadətlərdə mütiliyə, qəlbin təsirlənməsinə, rıqqətə gəlməsinə, davranışlarda nəzakətə bə əxlaqda kamala çatmaq ancaq ruhu inkişaf etdirən bir təfəkkür ilə mümkündür.

Həqiqətən ilahi qüdrətin əsərlərinə ibrət gözü ilə baxacaq olmaq saysız-hesabsız hikmət tabloları görə bilərik. Məsələn, tonlarla ağırlığı olan bir fili on yaşında bir uşaq çəkib apara bilir... Kürəyi yerə dəyməyən bir pəhləvanı adi gözle görülməyən kiçik bir mikrob ölüm döşəyinə yıxır. Onda kim güclü, kim zəifdir? Güc və ya acizliyin, var və yoxun meyarı nədir?

Həyat və kainatı təəccüblə seyr edəndə cavabları ruhumuzun dərinliklərində gizlənmiş bir çox sual ilə qarşılaşırıq:

Bu dünyaya haradan gəldik? Bu cahan nədir? Kimin mülkündə yaşayırıq? Necə yaşamalıyıq? Necə düşünməliyik? Yolumuz haradır? Fani həyatın həqiqəti nədir? Ölüm həqiqətinin sirri necə çözlür? Ona necə hazırlaşırıq?..

Məhz bu cür təfəkkür Quran və Sünnənin rəhbərliyi ilə ilahi qüdrət və əzəmət təəlliləri qarşısında bəndəni heçlik və acizliyini dərk etməyə sövq edir. Yoxdan var olan insana mənəm-mənəmlik iddiasının nə böyük səhv olduğunu xatırladır. Həqiqətən insan həmişə Rəbbinə möhtacdır.

Bütün canlılar yaşamaq və həyatda qalmaq üçün necə böyük bir qüdrətə möhtacsa, insan da eyni qüdrətə möhtacdır. Lakin bunun fərqlində olmamaq bir qəflətdən xəbər verir.

Təfəkkürlə ülvî bir ruh səviyyəsinə çatan möminin isə qulluq həyatında və ibadətlərində yüksək bir feyz və ruhaniyyət yaranır.

Təfəkkürlə inkişaf edən ruh dərk edir ki:

“İbadətdə bəndənin qiblesi Kəbə, hər nəfəsdə ruhun qiblesi isə Allah təaladır.”

Buna görədir ki, Hz. Əli (r.a):

“Elmsiz ibadətdə və təfəkkürsüz Quran tilavətində fayda və feyz azalır” – buyurmuşdur. Çünki Allahdan qafil bir qəlblə edilən ibadətlər get-gedə qiymətini itirir, hətta bəzən bir yorğunluqdan ibarət olur.

Bu səbəblə Haqq dostları da namazı son namazmış kimi qılmağı, orucu nemətlərin qədrini və möhtacların izzətini təfəkkür edərək tutmağı, yəni bütün ibadətləri mütləq təfəkkür tərəfinə də riayətlə icra etməyi nəsihət etmişlər.

Əbud-Dərda (r.a) belə buyurur:

“Bir saat təfəkkür qırx gecə nafilə ibadətdən üstündür.” (Dey-ləmi, II, 70-71 №: 2397, 2400)

Belə bir təfəkkür də duyum qabiliyyətini dərinləşdirərək ibadətləri asanlaşdırır, mütilik halını və şükrü artırır.

Dində etiqadın tam olması vacib olduğu kimi ibadət də zəruridir. Lakin ibadətləri məqbul edən onun qəlbə nüfuz edən bir təfəkkürlə ifa edilməsidir. Bunun sayəsində bəndə Rəbbinə yaxınlaşır. Səhabələrin və onları ixlasla təqib edən saleh möminlərin ən mühüm xisləti də bu qəlbi səviyyəyə sahib olmaları idi.

Abdullah bin Məsud (r.a) ibadət əhli dostlarına belə deyirdi: “Siz, səhabələrdən daha çox namaz qılır və cihad edirsiniz. Amma onlar dünyaya qarşı sizdən daha zahid, axirətə qarşı sizdən daha rəğbətli idilər.”

Rəbbimiz biz bəndələrindən ilahi qüdrət və əzəmətini, kainatdakı böyük nizamın sirr və hikmətlərini, bəndələrinə olan saysız ikramlarını təfəkkür etməmizi, bu təfəkkür nəticəsində də dünyanın faniliyini, əsl həyatın axirət həyatı olduğunu dərk edərək təvazö və heçlik duyğuları içində, təqva üzrə gözəl bir bəndə olmağımızı arzu etməkdədir.

Allah Rəsulunun təfəkkür həyatı

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in örnək yaşayışı Rəbbimizin öz bəndələrində görmək istədiyi, mənəvi təkamül üçün təfəkkürün nə qədər lazımlı olduğunu açıq şəkildə ortaya qoymaqladır. Çünki o, gecələri ayaqları şişənə qədər göz yaşları içində qulluq və ibadətə davam etmiş, gözləri yatsa da, qəlbi həmişə oyaq qalmış, Allahın zikrindən, təfəkkür və mürəqabəsindən bir an belə uzaqlaşmamışdır.

Aişə (r.a) validəmiz Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- in qəlbi rıqqətinə və təfəkkür üfûqünə aid belə nəql etmişdir:

“Bir gecə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- mənə dedi:

“- Ey Aişə, izin verirsən gecəni Rəbbimə ibadət edərək keçir-
rim?”

Mən də dedim:

- Vallahi, səninlə bərabər olmağı çox sevirəm, ancaq Səni sevindiren şeyi daha çox sevirəm.

Sonra qalxdı, gözəl dəstəmaz aldı və namaza durdu. Ağlayır-
dı... O qədər ağladı ki, mübarək saqqalı, paltarı, hətta səcdə etdiyi
yer suya döndü.

O, bu vəziyyətdə ikən Bilal (r.a) azan oxumağa gəldi və Al-
lah Rəsulunu pərişan bir halda gördü. Allah Rəsulunun ağladığı-
nı görüncə onu bu qədər kədərli, qəmli edən hadisənin nə olduğu
ilə maraqlanaraq soruşdu:

- Ya Rəsulallah! Allah təala sizin keçmiş və gələcək bütün
günahlarınızı bağışladığı halda niyə ağlayırsınız?

Rəsulullah belə cavab verdi:

*“- Allaha çox şükür edən bir bəndə olmayımmı? Vallahi
mənə bu gecə elə ayələr endirildi ki, onu oxuyub üzərində təfək-
kür etməyə nə yazıqlar olsun”* və bu ayələri oxudu:

**“Həqiqətən, göylərin və yerin yaradılmasında, gecə ilə
gündüzün bir-birini əvəz etməsində (bir-birinin ardınca gəlib-
getməsində) ağır sahibləri üçün (Allahın varlığını, qüdrətini,
kamalını və əzəmətini sübut edən açıq) dəlillər vardır. O kəslər
ki, ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahı xa-
tırlar, göylərin və yerin yaradılması haqqında düşünər (və
deyərlər): “Ey Rəbbimiz! Sən bunları boş yerə yaratmamısan!**

Sən pak və müqəddəssən! Bizi cəhənnəm odunun əzabından (Özün) qoru!” (Ali-İmran, 190-191) (İbn Hibban II, 386; Alusi, Ruhul-Məani, IV, 157)

Məhz bu ayələr nazil olduğu gecə Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- güllərin üstündəki şəh damcılarını utandıran göz yaşları ilə səhərə qədər ağlamışdı. Möminlərin ilahi qüdrət və əzəmət təcəllilərini təfəkkür ilə tökəcəkləri göz yaşları da Allahın lütfü ilə fani gecələrin zینəti, qəbir qaranlıqlarının nuru, cənnət bağçalarının şəbnəmləri olacaq.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- təfəkkür xüsusundakı ilahi fərmana hələ risalət vəzifəsinə başlamadan əvvəl Hira mağarasındakı inziva və təfəkkür həyatı ilə tabe olmuşdu. Onun Hiradakı ibadəti, təfəkkür etmək, atası İbrahim (ə.s) kimi göylərin və yerin mələkutundan ibrət almaq və Kəbəni seyr etmək şəklində idi.⁶² O vaxtlar olduğu kimi Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- sonrakı həyatında da həmişə hüznü və təfəkkür halında idi. Danışması zikr, sükutu təfəkkür idi.

Özü də hədislərində belə buyurur: *“Rəbbim mənə sükutunun təfəkkür olmasını əmr etdi. (Mən də sizə tövsiyə edirəm).”*⁶³

“Allahın yaratdıqları üzərində təfəkkür edin.” (Deyləmi, II, 56; Heysəmi, I, 81)

“Təfəkkür kimi ibadət yoxdur.” (Əli əl-Müttəqi, XVI, 121)

Əhməd ər-Rifai (q.s) belə buyurur:

“Təfəkkür, Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in ilk ibadətidir. Belə ki, bütün fərzlərdən əvvəl onun ibadəti Allahın məxluqatını və nemətlərini təfəkkürdən ibarət idi. Elə isə siz də təfəkkürə möhkəm bağlanın və onunla ibrət alın.”

62. Ayni Ümdətül-Kari, *Şərhi Səhihül-Buxari*, Beyrut, İdərətut-Tibbatil-Muniriyyə, ts. I, 61; XXIV, 128.

63. Hədisin tamamı üçün bax. İbrahim Canan, *Hədis Ensiklopediyası*, XVI, 252, hədis № 5838.

Xülasə, ümməti olmaqla şərəf duyduğumuz Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- ə layiq ola bilmək üçün həyat və kainatda sərgilənən dərin hikmətlərə könül verərək təfəkkür iqlimində yaşamağımız tələb olunur.

Kor bir səhabənin həssas təfəkkürü

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in mənəvi tərbiyəsi altında yetişən səhabələrin həyat və hadisələrə baxışlarında nümayiş etdirdikləri təfəkkür incəliyi də çox möhtəşəmdir. Onlardan bir nümunə:

Qadisiiyə səfərinə çıxılacağı zaman kor səhabə Abdullah bin Ümmü Məktum (r.a) da böyük bir iman həyəcanı içində orduya qoşulub səfərdə iştirak etmək istəmişdi. Lakin kor olduğu üçün səfərdən azad olduğu söyləndikdə o mübarək səhabə çox kədərləndi. Yüksək bir iman və qulluq şüuru ilə öz vəziyyətini təfəkkür edincə də, ona döyüşdən azad olduğunu söyləyənlərə bu möhtəşəm cavabı verdi:

“Mənim bu halımla da sizə böyük bir faydam toxuna bilər. Çünki mən kor olduğum üçün düşmənin qılınclarını görmərəm. Bu səbəbdən də cəsarətimi itirmədən ən qabaqda bayrağı apraram. Mənim qorxmadan düşmənin üstünə getdiyimi görənlər İslam əsgərlərinin də cəsarəti, qəhrəmanlıq və həyəcanı artar.”

Kor səhabə İbn Ümmü Məktumun bu halı gözü görənlər üçün gücü yerində olanlar üçün necə də müdhiş əməli bir nəsihətdir...

Həyat və kainatı təfəkkür ilə oxumaq

Kainatda heç bir şey əbəs, boş yerə yaradılmamışdır. Yaradılışın hikmət və qayələrini hər bir zərrə hal dili deyilən, özünəxas bir dil ilə bəyan etməkdə, könülləri imana və Allah məhəbbətinə

çəkməkdədir. Həqiqi təfəkkür bu bəyanları layiqi ilə oxuya bilməkdir.

Kainatdakı varlıqları, həyat və hadisələri yalnız gözlə seyr etmək yetkin bir idrak üçün kafi deyil. Seyr etməyi zehnin və qəlbin müştərək fəaliyyəti olan təfəkkür ilə təkmilləşdirərək ibrət nəzəri ilə tamaşa şəklində gerçəkləşdirmək lazım gəlir. Ancaq bu yolla kainatdakı ilahi qüdrət təcəlliləri ruha bambaşqa bir dirilik, qüvvət və kamal qazandırır. Əslində heç bir şey insanın təfəkkür sövqünü kainatın yaradıcısının varlığından agah olmaq və ona məhbəbət bəsləmək qədər rahatlıqda bilməz. Çünki ayədə buyurulduğu kimi:

“...Bilin ki, qəlblər (mö'minlərin ürəkləri) yalnız Allahı zikr etməklə aram tapar!” (ər-Rəd, 28)

Rəbbimiz bu aləmdə hər şeyi və hər bir hadisəni müəyyən səbəblər ətrafında meydana gətirməkdədir. Elmlər də bu səbəbləri araşdırmaqla məşğuldur. Lakin Müsəbbibul-Əsbab, yəni səbəblərin səbəbi isə Allah təaladır. Bu vəziyyətdə insan idrakını, səbəbləri yaradan Allah təalaya çatdırmayan, aparmayan hər cür elm və düşüncə naqisdir, dalanlarda ilişib qalmaqdır.

Boş yorğunluq və dalanlardan xilas olmaq üçün əvvəlcə Rəbbimizin “Oxu” əmrini arifanə bir təfəkkürlə qavramaq lazımdır. Sonra da bu əmri həyatın bütün mərhələlərindəki hadisələrə tətbiq etməliyik. Çünki bu keyfiyyət insanı səbəblərin səbəbinə çatdıraraq “hikmət mənbəyinə nail edər. İdrak və şüurda yetkinlik başlar. Ağıl və qəlb Allah təalanın hər hadisədə nəyi arzu etdiyini qavraya bilən hala gələr.

Deməli, bu aləmdə iman pəncərəsindən tamaşa edərək olub-keçən hər şeyi ruhi təfəkkürlə inkişaf etdirmək zəruridir. Nəticədə hadisələrin əsasındakı ilahi murada aid hikmət parıltıları Allahın izni ilə damla-damla ürəyə yol tapacaqdır.

Hikmətlə dərinləşmək yolu: Təsəvvüf

Bir çox şəxsiyyətlər yetişdirmiş təsəvvüfün əslı də həqiqətdə bu cür feyz və ruhaniyyətə yiyələnməkdən ibarətdir. Bu baxımdan təsəvvüf hikmətlə dərinləşərək Haqqa doğru istiqamətlənmək yoludur.

O heç də dünyadan əl çəkmək, Yunusun buyurduğu kimi yalnız tac ilə xırqəyə bürünmək və ancaq məlum vird və zikrlərlə kifayətlənmək deyil.

Yəni, təsəvvüf hər şeydən əvvəl məsuliyyətimizi təfəkkür etməkdir, özümüzü hesaba çəkməkdir. İdrakda yol qət etməkdir, ağıl və düşüncədə məsafə almaqdır. Xülasə, hər cür nəfsani düşüncələrdən xilas olmaq və ancaq ruhani təfəkkürlə dərinləşmək və bu təfəkkürlə də mərhələ-mərhələ yüksələrək nəhayət əbədi meraca qovuşmaqdır.

İmam Qəzali (q.s) belə buyurmuşdur:

“Ariflərdən olmaq istəyirsənsə, sükutun təfəkkür, baxışın ibrət və arzun itaət olsun. Çünki bu üç xislət ariflərin əlamətidir.”

Təsəvvüfdəki ruhi kamilliyin yaranmasında da təfəkkürün çox mühüm bir yeri var. Çünki məsələ quru-quru əməl işləmək deyil, onu incə bir könül, yəni qəlbi-səlim ölçüləri daxilində Haqqa ərz edə bilməkdir. Bu da əlbəttə ki, şüurlu bir təfəkkür sahibi olmaqla mümkündür.

Təfəkküri-Mövt

Qəlbin dərinliyi və ruhaniyyətin inkişafı ancaq nəfsaniyyətdən vaz keçməklə mümkündür. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və sələm- də bunu bildirmək məqsədi ilə:

“Bütün zövqləri kökündən yox edən ölümü çox xatırlayın!”
buyurmuşdur. (Tirmizi, Qiyamət, 26)

Həqiqətən fani dünya həyatı əbədi axirət həyatı yanında qısaca bir an kimidir. Anı sonsuzdan üstün bilmək, yəni bir anlıq zövqlərə görə əbədi səadəti zay etmək ağla sığarmı?

Ayaq basdığımız torpaq bu günə qədər yaşamış milyardlarla insanın cəsədləri ilə doludur. Üst-üstə düşən kölgə kimi...

Onlar da iki qapılı bir karvansara olan bu dünyaya bir qapıdan girdilər. Sonra nəfsani və ya ruhani davranış və hisslərlə dolu dar bir dəhliz olan dünya həyatını yaşadılar. Sonra məzar qapısından keçib əbədi aləmə köçdülər. Sabah biz də eyni vəziyyətdə olacağıq. Bir gün gələcək ki, o günün sabahı olmayacaq! O gün hamımız üçün məchul bir gündür!

Təfəkküri-mövət o məchul gün gəlməmişdən əvvəl ölümü çox xatırlamaqdır. Nəfsani istəklərdən uzaqlaşaraq Rəbbimizin hüsuruna hazırlaşmağın daimi bir şüur halına gətirilməsidir.

Məqsəd ölümün qorxuducu mənzərələrindən özümüzü qoruyub ölümü gözəlləşdirə bilməkdir.

Rəbbimizin bəyanı çox açıq və qətidir:

“Hər bir kəs (hər bir canlı) ölümü dadacaqdır. Sonra da (qiyamət günü) hüsurumuza qaytarılacaqsınız!” (əl-Ənkəbut, 57)

Xülasə, həyat və kainat ilahi ibrət məktəbidir... Bizim öhdəmizə düşən isə bu məktəbin ixtlaslı və çalışqan bir tələbəsi ola bilməkdir. Fani bir qonaq evi, mehmanxana olan dünyada daimi sakin ədası ilə oturmaq qəflətinə düşməməkdir...

İnsan təfəkküri-mövət nəticəsində nəfs əngəlini aşaraq axirət azuqəsini yaxşı tadarük edə bilərsə ölüm müəzzəm (əzəmətli) və mükəmməl olan Allah təalaya qovuşmağın məcburi bir şərti sayılır. Beləliklə, bir çox insanların canında ürpərdici üşütməyə sə-

bəb olan ölüm duyğusu vüslət (qovuşma) həyəcanına dönür. Belə ölümlər təsəvvüf yolunun böyüklərindən Mövlana Cəlaləddin Ruminin təbiri ilə əslində bir “Şəbi Arus” yəni toy gecəsidir...

Qısaı, təfəkkür ən çox möhtac olduğumuz xislətlərdən biridir. Ruhumuzun inkişafı, imanımızın qüvvətlənməsi, ibadətlərimizin müticəsinə, xüsu ilə ədası, müamələtımızın doğru istiqamətlənməsi və könül üfûqümüzün ancaq dünya ölçüsündə yığılıb qalmaması təfəkkür xislətini layiqi ilə yaşamağımıza bağlıdır.

Rəbbimiz şüur və idrakımıza kamillik ehsan eyləsin. Allah Rəsulunun səhabeyi-kiramın və övliyaullahın təfəkkür iqlimindən könlümüdə hissələr nəşib etsin. Dünyəvi və nəfsani düşüncələrin qısqacında çapalayan könuülləri ülvı duyğu və düşüncələrin sükunətinə və dınclyinə nail etsin. Həyat və hadisələrə iman işığı və ibrət nəzəri ilə tamaşa edərək “Oxu” ilahi əmrini arıfanə bir təfəkkürlə həyatımıza tətbiq edə bil-məyimizi nəşib və müyəsşər etsin!

Amin...

Həz. Mövləninin Könül Dünyasından
Hikmət Zərlətiləri

Haqq dostları fani vücudları torpaq altına girdikdən sonra da yox olmazlar. Çünki kamil möminlərin könülləri torpaq altında çürüyüb yox olmaz. Bu səbəbdəndir ki, onların könül məhsulu olan əsərləri də əbədiləşər. Dünyadakı xidmətlərini bərzəx aləmində də davam etdirən neçə-neçə Haqq dostu bu gün də aramızda yaşayır, bizləri irşad edir.

Biz öldükdən sonra da onlar irşadları ilə könüllərdə yaşamağa davam edəcəklər.

HZ. MÖVLANANIN KÖNÜL DÜNYASINDAN HİKMƏT PARILTILARI

(Mövlana ili münasibətilə)

Haqq dostları imanı eşqlə yaşayan Peyğəmbər varisləridir. Onlar Quran və Sünnədən feyz alaraq könüllərini gözəl əxlaq və davranış mükəmməlliyyəsinə çatdıran baxtiyarlardır. Hz. Peyğəmbər və onun seçilmiş səhabələrini görməyənlər üçün tabe olacaqları örnək şəxsiyyətlərdir.

Haqq dostları fani vücudları torpaq altında girdikdən sonra da yox olmazlar. Çünki kamil möminlərin könülləri torpaq altında çürüyüb yox olmaz. Bu səbəbdəndir ki, onların könül məhsulu olan əsərləri də əbədiləşər. Dünyadakı xidmətlərini bərzəx aləmində də davam etdirən neçə-neçə Haqq dostu bu gün də aramızda yaşayır, bizi irşad edir. Biz öldükdən sonra da onlar irşadları ilə könüllərdə yaşamağa davam edəcəklər. Onların irşad ömürləri Haqqa yaxınlıqları nisbətində dövrləri və diyarları aşar. Eyni zamanda onların iklas ilə dedikləri hikmətli sözləri və qələmə aldıkları könül əsərləri əslində gələcəyə ünvanlanmış, oxucusu məchul məktublara bənzəyir. Bu məktublar onlardan əsrlər sonra kəşf edilən yerlərə qədər gedib çatmaqdadır.

Bu gün Amerika qitəsində insan ruhuna aid ən çox müraciət olunan əsərlər arasında Hz. Mövlananın “Məsnəvi”sinin də olduğu məlumdur. Eyni zamanda Mövlana həzrətlərinin anadan olma-

sının 800 illiyi münasibəti ilə 2007-ci ilin YUNESKO tərəfindən Mövlana ili elan edilməsi bunu bir daha sübut edir.

Deməli, o böyük Haqq dostunun əsrlər öncə insanlığa ixlas ilə yazdığı irşad məktubu bu gün bütün dünyanı dolaşır və həyəcan oyandırır. Əsrimizdəki materialist düşüncələrin hökmranlığı altında əzilən insanların ruh dünyasını rahatlığa qovuşdurur və hidayətlərinə vəsilə olur.

Allah təala vəli bəndələrinə müxtəlif təcəllilər nəsib etmişdir. Bu səbəbdən mənəvi aləmdə nail olduqları Haqqa məhəbbət, Haqqa təzim və Haqqı könlüldə tanıya bilmək təcəllilərinə görə fərqli hallarla insanlıq üçün irşad məşəli olmuşlar.

Bəzi Haqq dostları ilahi əzəmət qarşısında heyrət çöllərinə düşmüş, səssiz, sözsüz bir şəkildə sükutun inzivasına çəkilərək bir ömür yaşamışlar. Fani ömürlərini ruhani bir sükutun şeiriyəti içində keçirmişlər. Belələri haqqında İbn Abbas (r. anhumə) belə buyurur:

“Allah təalanın elə bəlağət sahibi olan bəndələri vardır ki, onları Haqqa məhəbbət və təzim sükuta bürünmüşdür.”

Əhlullahın bəzisi, az danışmağa üstünlük verir. Bahaəddin Nəqşibəndi həzrətləri kimi onlar da arifanə bir idraka sahib olanları ümumiyyətlə hal dili ilə irşad etməklə vəzifəlidirlər. Nəqşibəndi həzrətləri mənəvi tərbiyədə hal dilinin qısaca izahını belə verir:

Aləm buğda, mən saman,

Aləm yaxşı, mən yaman. (Hamı dürüst, mən qüsurlu)

Şübhəsiz ki, Nəqşibəndi həzrətlərinin ən gözəl əsəri söhbətlərində hal ötürməsi vasitəsi ilə yetişdirdiyi mənəvi şəxsiyyətlərdir. O şəxsiyyətlər əsrlər boyunca onun qəlbinin sətirlərinə yazılmış hikmətləri oxumuş bunları könlüldən-könlüllərə söhbət yolu ilə daşımış, hələ də daşımaqdadır.

Nəqşibəndi həzrətlərinin sözdən artıq sükuta qiymət verməsinin, sükutu seçməsinin kökündə ruhaniyyətdən istifadə etdiyi Hz. Əbu Bəkr (r.a)-ın halı və bu təlimatı olmuşdur:

“Nə söylədiyini, nə zaman söylədiyini və kimə söylədiyini yaxşı düşün.”

Bunun əksinə başqa bir təcəlli olaraq Allah təala Yunus Əmrə kimi bəzi vəli bəndələrini də ilahi eşqin bülbulü etmişdir.

Kimisini də Həzrət Mövlana kimi könlündən və dilindən hikmətlər fişqıran bir mənə mənbəyi qılmışdır.

Xülasə, Mövlana həzrətləri hal lisanından başqa bir də sözlü bəyana məmur edilmişdir. Bu səbəbdən də o, qələmi, kəlamı, kö-nül əsərləri və feyzli söhbətləri ilə həqiqəti axtaran, Haqqa təşnə könülləri əsrlərdən bəri ehya etməyə davam etməkdədir.

Rəbbimizin kəlam sifətinin təcəllilərinə nail olan Mövlana həzrətləri bu yönü ilə sanki Haqq dostlarının danışan dili kimidir. Yəni Allah təalanın lütf etdiyi elm, irfan, sirr və hikmətləri ona verilən müstəsna bir bəyan və izah səlahiyyəti ilə kəlmələrə köçürmüşdür. Lakin bu ifadələr də ancaq ona verilən müəyyən ölçü daxilindədir. Bu baxımdan Mövlana həzrətlərinin agah olduğu ilahi sirr və hikmətlərin sirf kəlama əks etdirildiyini zənn etmək lazım deyil. Kim bilir, o böyük Haqq aşiqinin dəryaya bənzər könül aləminin dərinliklərində nəzərlərdən gizli qalmış nə qədər qiymətli mənə inciləri mövcuddur.

Bütün Haqq dostları kimi Mövlana həzrətlərinin də feyz qaynağı şübhəsiz Quran və Sünnədir. Bir rübaisində bu həqiqəti bütün dünyaya belə elan edir:

“Mən ölənə qədər Quranın köləsiyəm. Mən Hz. Məhəmməd Muxtar -səllallahu əleyhi və səlləm- in yolunun torpağıyam. Əgər bir kəs mənim sözümdən bundan başqa (bu yoldan kənar)

ən kiçik bir şey belə nəql edəcək olsa ondan da, onun sözündən də inciyərəm, diksinərəm.”

Bu bəyanı ilə Hz. Mövlana özünü açıq-aydın “Quranın qulu, köləsi, Hz. Peyğəmbərin nurlu yolunun torpağı olaraq təqdim edir. Buna görə də o, Quran və Sünnədən aldığı feyz və ilham ilə könülləri siratı-Müstəqimə yönəldən hikmətlər mənbəyi bir alim və sirlər tərcümanı kimi bir arif olmuşdur.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bir hədisində Hz. Loğman (ə.s)-ın oğluna bu tövsiyələri etdiyini bildirdi:

“Oğlum, alim insanlarla bir yerdə ol və onlardan ayrılmağa çalış. Hikmət əhlinin sözlərini dinlə. Çünki Allah təala bol yağmurunu ilə torpağa həyat verdiyi kimi, hikmət nuru ilə də qəlblərə həyat bəxş edir.” (Heysəmi, I, 125)

Ariflər sultanı Hz. Mövlanadan İslam əxlaqına aid Quran və Sünnə ölçülərinin şərhli adlandırma biləcəyimiz ifadələr bunlardır:

Səbir və dözümdə ədəb

Ayədə buyurulur:

“Rəhmanın (əsl) bəndələri o kəslərdir ki, onlar yer üzündə təmkinlə (təvazökarlıqla) gəzər, cahillər onlara söz atdıqları (xoşlarına gəlməyən bir söz dedikləri) zaman (onları incitməmək üçün) salam deyirlər.” (əl-Furqan, 63)

Bu ayənin feyzi ilə Mövlana (q.s) belə buyurur:

“Cahil adamın yanında kitab kimi səssiz ol.”

“Qarğalar oxumağa başlayanda bülbüllər susar.”

“Bil ki, ədəb ancaq hər ədəbsizin ədəbsizliyinə səbir və dözümlə göstərə bilməkdir.”

[Çilələlər (çətinliklərə) sinə gərmək qəlbləri kamala çatdırır. Çünki dözümlü göstərmək çilələr dünyasında ən böyük imtahan ədəbidir. Belə ki, bu keyfiyyət bir iman ölçüsüdür. Necə ki, Hz. Mövlana buyurur:

“Ağlım qəlbimdən soruşdu, din nədir? Qəlbim də ağlımın qulağına pıçıldadı: “Din ədəbdən ibarətdir.”

Ədəbin qaynağı da Hz. Peyğəmbərdir. Səhabələr onun bakirə bir qızdan da həyalı olduğunu söyləmişlər.]

“Gülün gözəl ətirli olması onun tikanlara dözməsindəndir. Çünki gülün dostu tikandır.”

[Haqq təşnə könüllər üçün kainat min bir səssiz və sözsüz misallarla bəzənmişdir. Tikana dözən qızılgül çiçəklərin şahı olmuşdur. Çünki səadət cəfaya qatlanmaq, dözmək nəticəsində yaranır. Nəfsin pis arzularına və həyatın ağır imtahanlarına təhəmmül iki cahən səadətinin qapısıdır.

Dərd-kədər, müsibət və çarəsizliklər bəndəni Rəbbinə yönəldir. Həmişə: “Aman, ya Rəbbi” dedirtdirir.

Bu vəziyyətin əksinə hər dərdinə çarə olan, və ya dərd və kədərdən azad olan insanların nəfsi qabarıq olur. Həyatda çarəsizliyi dadmayan insanın nəfsi əslində “azğın bir ayğıra” dönür.”

İnsanlar aşdıqları, dəf etdikləri əngəllərə, maneələrə uyğun ruhi müqavimət əldə edirlər. Sıxıntı və iztirablar mənəvi tərbiyədə ən mühüm inkişaf vasitəsidir. Bu səbəblə Allah təala ən çox peyğəmbərlərini çilə (əzab) dairəsindən keçirmişdir. İnsan oğlu da verilən nemətlərin qarşılığında imtahan olunacaqdır. Allah təala bu dünyada bəndəsinə nəyi ikram edibse ondan imtahan edəcək və axirətdə də hesaba çəkəcəkdir.]

Yenə Hz. Mövlana rahatlıq axtaran insana həyatın nizamını yaxşı qavramağa çağıraraq belə söyləyir:

“Korlar bazarında güzgü satma, karlar bazarında qəzəl oxuma.”

[Bir mömini fərqləndirən cəhət onun bəsirəti və fərasətli olmasıdır. Qarşısındakını simasından və halından tanıyaraq onun səviyyəsinə uyğun müraciət etməsidir. Necə ki, Hz. Əli (r.a) da:

“İnsanlarla anlayacaqları şəkildə (yəni ağıl və idark səviyyələrinə görə) danışın” – buyurmuşdur. (Buxari, Elm, 49)

Bu o deməkdir ki, insalara öz aqlımızın dərk etdiyi qədər deyil, onların aqlının kəsə biləcəyi (qavrayacağı) dərəcədə söz söyləyin. İnsanların idrak səviyyəsini anlamaq üçün də Mövlana həzrətlərinin bu fikri kifayətdir:

“Bir insanın necə güldüyündən tərbiyəsini, nəyə güldüyündən isə ağıl və zəkasının səviyyəsini anla!”]

Allaha yaxınlaşmağa vəsilə axtarın

Ayələrdə buyurulur:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözündə, işində) doğru olanlarla olun! (Peyğəmbər və onun sədaqətəşabələri ilə birlikdə olun!)” (ə-Tövbə, 119)

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun, Ona (Onun rəhmətində və lütfünə qovuşmaq üçün) vəsilə (yol) axtarın. (Allah) yolunda cihad edin ki, nicat tapasınız!” (əl-Maidə, 35)

Könül feyzini Qurani-Kərimdən alan Hz. Mövlana (q.s) buyurur:

“İnsana məşğul olduğu və aradığı şeyə baxılaraq qiymət verilir.”

“Bələdçin hərəkət etmədikcə hərəkət etmə. Başsız hərəkət edən quyruq olar.”

“Haqq dostu bir adama bəndə olmaq padşahların başlarına tac olmaqdan yaxşıdır.”

[Cahangir Sultan Yavuz Səlim Xan böyük fütuhatından İstanbula dönərkən insanların alışı və iltifatları qarşısında nəfsinin onu sükunətə sürükləyəcəyindən qorxmış, nəfs tərbiyəsinin zərurətini ifadə etmək məqsədi ilə bu beyti söyləmişdir:

“Padişahi aləm olmaq bir quru qavğa imiş,

Bir vəliyə bəndə olmaq cümlədən əla imiş...”]

Hz. Mövlana buyurur:

“Könlün itirdiyi hikmət qumaşı könül əhlinin yanında tapılar.”

“Möhkəm daş olsan, mərmər kəsilsən belə, bir könül sahibinə yetişdinmi, inci olarsan.”

“Quş ancaq öz cinsindən olan quşlarla uçar.”

“Allah ilə oturub-durmaq istəyən insan vəlilər hüzurunda otursun. Vəlilərin hüzurundan ayrılmaq həlak olmaq deməkdir.”

“(Saleh) insanlarla dost ol(ki, sadiqlər karvanı çoxalsın). Çünki bu karvan nə qədər qələbəlik olarsa, yol kəsənlərin beli o qədər qırılar.”

[İnsan kəlməsi bir rəvayətə görə “üns” kəlməsi ilə, yəni ünsiyyətlə əlaqəlidir. Bu da onun dostluq və ülfət qurmaq meylini ifadə edir. Elə isə Rəbbimizin əmrinə uyaraq bu təmayüldən saleh və sadıq insanlar üçün istifadə etmək zəruridir. Çünki insan şeytan və nəfs olmaqla iki alovun ortasında və hökmü altındadır.

İmam Şafi (rəhmətullahi əleyh) necə də gözəl söyləyib:

“Özünü haqq ilə məşğul etməsən batil səni işğal edər.”

Bu səbəbdən insanın Haqqa qulluq şərəfini mühafizə edə

bilməsi üçün qəlbən feyz ala biləcəyi saleh möminlərlə bərabər olması lazımdır. İnsan həmişə rəhbərə möhtacdır. Bu zərurətə görədir ki, Allah təala ilk insanı eyni zamanda ilk peyğəmbər olaraq göndərmişdir.

Şeyx Sədi Şirazi ülfət və dostluq edilən kimsələrin mənəvi hallarının insana sirayət etdiyini bu misalla çox gözəl izah edir:

“Əshabi-Kəhfın köpəyi sadıqlərlə bərabər olduğu üçün böyük bir şərəf qazandı. Adı Qurani-Kərimə və tarixə düşdü. Nuh və Lut peyğəmbərlərin xanımları isə fasiqlərlə bərabər olduqları üçün küfrə düşər oldular.”

Göründüyü kimi qafillərlə və fasiqlərlə bərabərlik vaxt keçdikcə onların düşüncə tərzinə yaxınlaşmağa səbəb olur. Bu “zəhiri qohumluq” bir müddət sonra “qəlb qohumluğuna” dönür ki, bu da bəndəni mənən məhvə və ziyana sürükləyər.”]

Nəfs təzkiyəsi

Ayələrdə buyurulur:

“(Günahlardan) təmizlənən kimsə isə nicat tapacaqdır. O kimsə ki, Rəbbinin adını zikr edib namaz qılar!” (əl-Əla, 14-15)

“And olsun nəfsə və onu yaradana (ona biçim verənə); Sonra da ona günahlarını və pis əməllərdən çəkinməsinə (xeyir və şəri) öyrədənə ki, Nəfsini (günahlardan) təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır! Onu (günaha) batıran isə, əlbəttə, ziyana uğrayacaqdır.” (əş-Şəms, 7-10)

Bu ayələrin feyzi ilə Hz. Mövlana (q.s) buyurur:

“Ey Haqq yolçusu! Həqiqəti öyrənmək istəyirsənsə: Musa da, Firon da ölmədi! Bu gün sənin içində yaşayırlar, sənin varlığında gizlənmişlər. Sənin qəlbində döyüşlərini davam etdirirlər. Bu sə-

bəddən də bir-birinə düşmən olan bu iki nəfəri özündə axtar.”

“İnsan bir meşəyə bənzəyir. Meşədə minlərlə donuz, canavar, təmiz və pis təbiətli heyvan olduğu kimi insanda da hər cür (ruhi) gözəllik və (nəfsani) çirkinlik mövcuddur.”

“Bədəninə həddən artıq bəsləmə! Çünki o, axırda torpağa veriləcək bir qurbandır. Sən könlünü bəsləməyə fikir ver! Yüksəklərə gedəcək və şərəflənəcək olan odur.”

“Ruha mənəvi qidalar ver. Yetkin düşüncə, incə anlayış və ruhi qidalar təqdim et ki, gedəcəyi yerə güclü-qüvvətli getsin.”

“Sən alçaq və nəfsani xasiyyət və vərdişlərindən qurtarıb öldüyün, yəni Haqqa təslim olduğun vaxt sirlər dənizi səni başının üstündə daşıyar.”

“Heç bir güzgü təkrar dəmir olmadı. Heç bir çörək xırmanda buğdaya çevrilmədi. Heç bir üzüm qora olmadı. Heç bir yetişmiş meyvə yenidən yetişmədi. Yetiş, yetkinləş ki, zay olmaqdan xilas olasan.”

“Gündüz kimi işıq saçmaq istəyirsənsə gecəyə bənzəyən nəfsini yandırmalısən.”

[Allah təala ömür nemətini bir dəfəyə məxsus olaraq lütf etmişdir, təkrarı yoxdur. Buna görə ömür sərmayəmizdən düzgün istifadə edib Haqqa yaxınlığa səbəb olacaq mənəvi yetkinliyə çatmağımız zəruridir. Çünki dünya həyatında yalnız mənəvi kamala çatmış insanların itkisi az olur. Ruhi yetkinlikdən məhrum bir şəkildə nəfsinin arzularına ram olmaq qəfləti insanı hər iki dünyada bədbəxt edir. Çünki mənəvi tərbiyə və təzkiyə ilə təlim görməmiş, ram edilməmiş nəfs azğın bir ata bənzəyir. Azğın bir at sahibini lazımı mənzilə çatdırmaq əvəzinə uçurumlardan aşıraraq onun məhvinə səbəb olar. Fəqət bir minik atı yaxşı tərbiyə edilib, yaxşı yöhərlənib çilovlanarsa sahibini ən təhlükəli yollardan belə sağ-salamat çıxarar.]

Qəlbin Xərçəngi: Ehtiras

Ayələrdə buyurulur:

“...Qızıl-gümüş yığıb onu Allah yolunda xərcləməyənləri şiddətli bir əzabla müjdələ! O gün (qiyamət günü) yığdıqları qızıl-gümüş cəhənnəm atəşində qızdırılıb alınlarına, böyürlərinə və kürəklərinə dağ basılacaq (və onlara): “Bu sizin özünüz üçün yığıb saxladığınız mallardır. Yığdığınız mal-dövlətin (əzabını, acısını) dadın!” - (deyiləcəkdir!)” (ət-Təvbə 34-35)

Bu ayələrdən ilham alan Hz. Mövlana (q.s) belə buyurur:

“Nə qədər zəngin olursan ol, ancaq yeyə biləcəyin qədər yeyərsən. Dənizə kuzəni salsan dolana qədər su götürər, qalanı qalar.”

“Bir çox balıq var ki, suyun içində hər şeydən əmin olduqları halda tamah üzündən tora düşmüşdür.”

“Dünya nədir? Dünya Haqdan qafil olmaqdır.”

“(İmtahan məkanı olan) dünya (pis arzuların) maqnitidir, bütün samanları özünə çəkir, ancaq buğda dənəsi (yəni iç dünyası sirr və hikmətlərlə dolu arif bir mömin) onun cazibəsindən xilas olar.”

“Nəfsin toru dünya malıdır, dünya malı kimləri isə sərxoş edir, aldadır. Dünyaya könül verənlərin qəlb gözü bu səbəbdən kordur. Çünki onlar palçıqdakı acı və duzlu suyu içirlər (Ruhani aləmin səadətini dadmadıqları üçün səfalətlərini səadət zənn edirlər.)”

“Açgözlük və dünya nemətlərini əldə etmək tamahı insanı haqqı olmadığı şeylərə əl uzatmağa məcbur edir.”

[Dünya ehtirası ən böyük qəflət səbəblərindən biridir. Ehtiras qəlbi haqq ilə batil, halal ilə haram, doğru ilə yalan kimi məsələlərdə sanki kor edir. Mövlana həzrətləri dünya ehtiraslarının

qəlb gözünü necə kor etdiyini konkret bir misalla belə ifadə edir:

“Köpək belə ona atılan sümüyü və ya çərəyi iyləmədən yemir.”

Yəni gözünü tamah örtmüş bir insanın dünya nemətləri qarşısındakı davranışında bir itdəki qədər diqqət, həssaslıq və çəkinmə yoxdur. Dünya tamahı bu dərəcədə faciəvi fəlakətdir.]

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də bizi xəbərdar etmək məqsədi ilə insanın dünya malı qarşısındakı zəifliyini və acizliyini belə ifadə edir:

“Adəm oğlunun iki dərə dolusu malı olsa, üçüncüsünü istəyər. Adəmoğlunun içini (qarnını) torpaqdan başqa heç bir şey doldurmaz.” (Buxari, Rıqəq, 10; Müslim, Zəkət, 116)

Burada bir misal vermək yerinə düşərdi. Dünya ehtiraslarına təslim olanlara dünya da verilsə, təbiri caizsə, “Görəsən ayda və marsda bir şey əldə edə bilərəmmi?”- qayğısı yaşayırlar. Təəssüf ki, bu gün materialist dünyaya məğlub olmuş çürük ruhların ehtirasları bu qədər toplumların həlak olmasına baxmayaraq bitib-tükənmək bilmir. Bugünkü dünyanın kədərli mənzərəsi bax budur.

Səhabələrdən Əbu Zər (r.a)-a aid edilən bu hikmətli sözlər də onun dünya nemətlərinə baxış tərzinin necə də gözəl xülasəsidir:

“Bir malın üç ortağı var. Birincisi mal sahibi, yəni sən, ikincisi qədərdir. O, xeyrimi, yoxsa fəlakət və ölüm kimi şərmə gətirəcəyini səndən soruşmaz. Üçüncüsü mirasçıdır. O da, bir an əvvəl başını yerə qoymağını (yəni ölməyini) gözləyər, ölən kimi malına sahib olar, sən isə hesabını verərsən. Əgər gücün çatırsa sən bu üç ortağın ən acizi olma.

Allah təala: **“Sevdiyiniz şeylərdən infaq etmədikcə birrə (xeyrin kamalına) çatmazsınız...”** buyurur. (Ali-İmran, 92) Bax,

mənim ən çox sevdiyim malım bu dövəmdir (axirətdə qarşıma çıxması üçün) onu özümdən əvvəl göndərirəm (sədəqə olaraq verirəm)” (Əbu Müslim, Hilyə, I, 163)

Xülasə, dünya nemətləri ilahi bir əmanətdir. Nə vaxta qədər bəndənin ixtiyarında qalacağı bilinməz. Hər an əlimizdən çıxması mümkündür. Qədər isə sürprizlərlə dolu bir məchuldur. Onun nə gətirəcəyi məlum deyil. Ən qaçınılmaz həqiqət olan ölüm də qədər təqvimində məchul bir zamandır. O zaman əbədi səadət və salamatlıq üçün əldəki nemətlərdən Allah yolunda istifadə etmək və hər an ölümə hazır olmaq lazımdır.

Qəlbin şəfası iki dünya səadəti: İnfaq

Ayədə buyurulur:

“Birinizin ölümü çatıb: “Ey Rəbbim! Mənə bir az möhlət versəydin, sədəqə verib salehlərdən olardım! - deməmişdən əvvəl sizə verdiyim ruzidən (Allah yolunda) xərcləyin.” (əl-Münafiqun, 10)

Bu ayədən ilham alan Hz. Mövlana (q.s) belə buyurur:

“Kasıblıq və zərurət içində boğulan könüllər, dumanla dolu bir evə bənzəyər. Sən onların dərini dinləyərək və o dərdə dərman olaraq o dumanlı evə bir pəncərə aç ki, onun dumanı çəkilsin və sənə də qəlbin zərifləşib ruhun incəlsin!..”

“Səndə nə var, sən nə əldə etdin? Dənizin dibindən necə bir inci çıxardın? Ölüm günündə bu ortaya çıxacaq və dəqiqləşəcək.”

“Dostların ziyarətinə əliboş getmək dəyirmanı buğdasız getməkdir.”

“Veriləni əcəl almadan əvvəl, verilməsi lazım olanları vermək lazımdır.”

Bu xüsusda rəhmətlik Nəcib Fazilin bu beyti necə də maraqlıdır:

Xəsis sərraf, özünə başqa bir kisə tikdir!

Məzarda keçər axça nə isə onu birikdir.

Xülasə, bütün bu hikmətli nəsihətlər könüllərimizin dirilişi üçün bir abi-həyat dərəcəsidir. Bu hikmət xəzinələrinin qiymətini layiqi ilə təqdir edə bilənlər onları həyatlarına tətbiq edərək özlərinə əbədi səadət sərmayəsi edə bilən kamil möminlərdir.

Rəbbimiz hikmətə təşnə bir könül iqlimində yaşaya bilməyi, həqiqət və sirlərə aşina ola bilməyi “Oxu” təlimatına uyğun olaraq Quran, kainat və insanı layiqi ilə oxuya bilməyi hər birimizə nəsis və müyəssər eyləsin!

Amin...

Ruhani Bir Həyat Tərbiyəsi:
Ramazani-Şərif

Müsəlmanlıq təkcə Ramazana məxsus və müəyyən günlərə aid mərasim deyil, ömürlük bir təqva həyatıdır.

Ramazan bir təqva məktəbi, bayram isə onun ruhani şəhadətnaməsidir. Bayram möminlərin təqva imtahanından uğurla ilahi hüzurə çıxdıqları o məsud vüsəl günündən bir təcəllini hələ bu dünyada ikən yaşadan mübarək bir gündür. Həqiqi bayram Haqqın bizdən razı qalmasıdır. Bunun üçündür ki, xüsusən o sevinc günlərində yetim, kimsəsiz, yoxsul və möhtacları sevindirək ki, ilahi rəhmət və mərhəmət təcəllilərindən pay ala bilək.

Ruhani Bir Həyat Tərbiyəsi: RAMAZANİ-ŞƏRİF

Rəbbimiz bəndələrinin əbədi səadəti üçün həyat təqvimində ilahi rəhmət, əfv və məğfirətin tüğyan etdiyi bir sıra mənəvi qazanc mövsümləri təyin etmişdir. Bu mövsümlərin ən bərəkətlişi heç şübhəsiz ki, Ramazani-Şərifdir. Çünki:

-Hidayət rəhbərimiz Qurani-Kərim bu mübarək ayda endirilmişdir.

-Müstəsna bir ruhi yetkinlik vəsiləsi olan oruc ibadəti bu aya məxsus bir fərzdır.

-Min aydan xeyirli olan Qədr gecəsi Ramazan gecələri içində lütf edilmişdir.

Bu ayın gecələri iftar, təravih və sahurlarla bərəkətləndirilmişdir.

-Müxtəlif ehtiyac və məhrumiyyətlər içində qıvrılan iztirablı könüllər ən çox bu ayın gəlişi ilə ümid və sevincə qərql olurlar. Çünki zəkat, sədəqə, infaq kimi ibadətlər təbəssümü unutmuş nəçə-neçə üzləri xüsusən bu ayda sevincə qovuşdurur.

-Bu ayda ülviliklərin və cənnətin qapıları açılır.

-Günahlardan qorunmaq, pisləklərdən əl çəkməklə cəhənnəm qapıları bağlanır.

-Şərlər və şeytanlar da kamil möminlərin təqva zəncirləri ilə zəncirlənir.

Beləliklə, möminlərə əbədi səadət qapıları açan Ramazan bütün ümmətə iqbal qapılarını aralayar.

Quran və Ramazan

Allah təala buyurur:

“İnsanlara doğru yolu göstərən, bu yolu açıq dəlilləri ilə aydınlaşdıran və (haqqı batıldən) ayıran (Quran) Ramazan ayında nazil edilmişdir. Aya (Ramazan ayına) yetişən şəxslər (bu ayı) oruc tutmalıdırlar...” (əl-Bəqərə, 185)

Ayədə Quranın Ramazanda endirildiyi və onun haqq ilə batili, xeyir ilə şəri, yaxşı ilə pisi bir-birindən ayırd edəcək hikmət və həqiqət nurları ilə dolu bir kitab olduğu bildirildikdən sonra bu mübarək aya qovuşanların Quran tərbiyəsi altında oruc tutmaqla mükəlləf olduqları bəyan edilir.

Bu baxımdan Quran ilə Ramazan arasındakı dərin yaxınlıq və incə əlaqənin çox yaxşı dərk edilməsi lazımdır.

Abdullah bin Abbas (r.anhüma) belə anladır:

“Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- insanların ən səxavətli idi. Onun ən səxavətli olduğu zamanlar da Ramazanda Cəbrayıl (ə.s)-ın onunla görüşdüyü vaxtlar olurdu. Cəbrayıl (ə.s) vəhy gətirmək vəzifəsindən başqa Ramazan ayının hər gecəsində Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ilə görüşür, bir yerdə Quran oxuyurdular. Buna görə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Cəbrayıl ilə görüşəndə heç bir maneə tanımadan əsən rəhmət küləklərindən daha səxavətli davranırdı.” (Buxari, Bədul-Vəhy, 5-6, Savm, 7; Müslim, Fəzail, 48, 50)

Bu həqiqətin bizə təlqin etdiyi mənəvi təlimatı yaxşı dərk etmək lazımdır. Buna görə də Ramazani-Şərifin feyz və bərəkətindən layiqi ilə istifadə etmək üçün xüsusən bu ayda Qurani-Kərim ilə daha çox məşğul olmalıyıq.

Əsasən möminin hər 24 saatında mütləq yer alması labüd olan Quran tilavətini bu mübarək günlərdə daha da artırmağa səy göstərməliyik, onun mənəi iqliminə girərək tələbinə görə əməl etməyə, davranış və tövrlərimizi bu ilahi təlimatlar qarşısında yoxlayaraq əskiklərimizi düzəltməyə çalışmalıyıq.

Çünki fərdin və toplumun rahatlığı Quranın ruhani həyatına girməklə meydana çıxır.

Quran möminin daxili və xarici aləmini aydınladan ilahi bir nurdur. İnsanı ibadətlər, hikmətlər və qissələrlə irşad edərək Haqqə vasil edən əbədi bir səadət bələdçisidir.

Həyat və gələcəyin məchulları içində sıxılmış, qarışıq fəlsəfələrin stress və böhranları ilə sarsılmış **“əbədiyyət yolçusu”**nu rahatlıq və dincliyə sövq edəcək ən təminedicisi irşad səsi Qurani-Kərimdir.

Fani dünyanın eniş-yoxuşlu yollarında gedənlərə təsəlli verən, iki məzar daşı arasında tıxanıb qalan idraklara əbədi xoşbəxtlik rahatlığını ikram edən, yenə Quranın geniş əhatə dairəsindən başqası deyil.

Həyat nemətində ramazan fürsəti

Rəbbimiz Qurani-Kərimdə zamana and içir. Həyat bulağımızın şiddətlə axdığını, fani ömürlərimizin böyük bir sürətlə tükəndiyini xatırladır. Dünya həyatının qısa bir zaman kəsiyi olduğunu, əsl həyatın isə axirət həyatı olduğunu açıq-aşkar bəyan edir. Beləliklə bizi qəflətə düşməmək üçün xəbərdar edir. O halda mömin:

-Allahın (c.c) lütf etdiyi zaman nemətinin qədrini təfəkkür edib onu ən qiymətli qayələr üçün və ən bərəkətli şəkildə dəyər-
ləndirmək əzmində olmalıdır.

-Həyatı saleh əməllərlə keçirməyin lüzumunu dərk etməlidir.

-Həyat möhlətinin vaxtı bitmədən dua və tövbəyə tələsmə-
lidir.

Düşünmək lazımdır ki, müəyyən günlərdən ibarət olan dün-
ya həyatı yenə də müəyyən günlərdən ibarət olan Ramazana nə
qədər də bənzəyir. Buna görə də mənəvi baxımdan müstəsna bir
lütf və qazanc mövsümü olan Ramazani-Şərifini də böyük bir diq-
qət və həssaslıqla ehya etmək lazımdır.

Hə. Aişə (r.anha) anladır:

“Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Ramazan ayında
ibadət məsələsinə digər aylarda olduğundan daha çox fikir verər-
di. Ramazanın son on günündə isə özünü daha çox ibadətə həsr
edərdi. Bu günlərdə gecələri ehya edər, ailəsini oyandırar və iza-
rını bağlayardı. (Yəni ibadət üçün hazırlıqlarını tamamlayar və
böyük bir əzmlə Haqqa yönələrdi.)” (Buxari, Fədilul-Leylətil Qədir, 5;
Müslim, Etikaf, 8)

Ramazani-Şərifini layiqi ilə ehya edənlər saysız nemətlərə nail
olurlar. Onu duymayanlar isə dəhşətli bir məhrumiyyətə düşər
olurlar.

Çünki hədisdə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə
buyurur:

“Cəbrayıl (ə.s) mənə göründü və “Ramazana yetişdiyi hal-
da günahları əfv edilməyən kimsə rəhmətdən uzaq olsun!..”
dedi. Mən də “Amin” dedim...” (Hakim, IV, 170/7256; Tirmizi, Dəavat,
100/3545)

Oruca sarıl...

Ramazani-Şərifin layiqi ilə ehyası yolunda ən çox diqqət ediləcək məsələ şübhəsiz ki, oruc ibadətidir. Oruc bizə dünyanın fani nemətləri əlindən alınacaq bir axirət yolçusu olduğumuzu xatırladır.

Quranın ruhaniyyəti altında bəzi fani nemətlərdən məhrumiyyətlə reallaşan bu nəfs tərbiyəsi əbədi cənnət nemətlərinin bir müjdəçisi mahiyyətindədir.

Əbu Umamə (r.a) bir gün:

“- Ya Rəsulallah, mənə elə bir əməl tövsiyə et ki, Allah təala məni onunla mükafatlandırsın” –deyincə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- cavabında buyurdu:

“- *Sənə oruca sarılmağı tövsiyə edirəm. Çünki o, misli olmayan bir ibadətdir.*” (Nəsai, Siyam, 43)

Sahurların yüksək fəzilət və qiymətinə də belə işarə etdi:

“Bir udum su ilə də olsa sahur yeməyi yeyin.” (Əbdürrəzzaq, Məsənnəf, IV, 227/7539)

“*Sahur yeməyi yeyin, çünki sahurda bərəkət vardır.*” (Buxari, Savm, 20)

Ramazan orucu halalların da bir riyazət içində istifadəsinin təlimidir. Bu vəziyyət bizə haram və şübhəlilərdən nə qədər böyük bir həssaslıqla çəkinməyimizin zəruriliyini təlqin edir.

Abdullah bin Ömər (r.a) belə buyurur:

“Namaz qılmaqdan zəifləyib yay kimi olsanız, oruc tutmaqdan da əriyib bir dəri, bir sümük qalsanız da, haram və şübhəlilərdən qaçmadıqca Allah o ibadətləri qəbul etməz.”

Orucun haram və şübhəlilərdən çəkəndirmə məsələsindəki bu tərbiyəvi tərəfinə dair Hz. Mövlana necə də gözəl buyurur:

“Oruc deyir ki: “-Allahım! Bu adam halal loğmanı belə Sənin əmrinə uyaraq yemədi, susuzluqdan su içmədi. Necə olar ki, bu adam harama əl uzadar?”

Məhz oruc içimizdəki nəfs canavarını tutub bağlayan və beləliklə insanın daxilində gizli olan mərhəmət və şəfqət duyğularının inkişafına şərait hazırlayan ruhi bir nizam-intizamdır.

Həqiqətən oruc nemətlərin qədrini bildirən, həmd və şükrə sövq edən, yoxsulların vəziyyətini anlamağı öyrədən, möhtacların “acıyın bizə” fəryadlarına qarşı könüllərdə mərhəmət hissini oyandıran, şəfqət və mərhəməti bütün arzu və həvəslərin üstünə yüksəldən və kimsəsiz biçarələrə yardım hissini canlandıran ülvî bir qulluq şüurudur. Yenə oruc könüllərdəki ehtiras və tamah fırtınalarını sakitləşdirən və səbir məziyyətini təlim edən necə də gözəl bir tərbiyə məktəbidir.

Nəfsləri təbiyə edən bu məktəbin ən mühüm tərəfi də şübhəsiz ki, insana yaşatdığı bir sıra imtahanlardır.

İnsan bu imtahanlara düzgün cavab verə bildiyi ölçüdə və qarşısına çıxan əngəlləri səbirlə aşdıqca bildiyi qədər orucun həqiqətinə yaxınlaşmış olur.

Oruclu olarkən səbirlə aşılması vacib olan bu imtahanlardan biri hədisdə belə göstərilir:

“Heç biriniz oruclu olduğunuz gün pis söz danışmasın və heç kimlə mübahisə etməsin. Əgər biri onu söylərsə “mən orucluyam” desin.” (Buxari, Savm, 9)

Əslində insanlarla çəkişib münaqişəyə girmək heç vaxt bəyənilən, təqdir edilən davranış sayılmayıb. Qaldı ki, oruclu bir insanın belə bir çirkəbə bulaşması, tutulan orucun ruhaniyyətini zədələyər, onun feyzini korlayar. Bu məsələdə hər zaman fikir verəcəyimiz lazımi davranışı uca Rəbbimiz belə bəyan edir:

“Rəhmanın (əsl) bəndələri o kəslərdir ki, onlar yer üzündə təmkinlə (təvazökarlıqla) gəzər, cahillər onlara söz atdıqları (xoşlarına gəlməyən bir söz dedikləri) zaman (onları incitməmək üçün) salam deyirlər.” (əl-Furqan, 63)

Buna görə də oruc ibadəti ruhi bir dərinliklə, boş işlərdən əl çəkərək nəzakət, zəriflik və həssaslıqla ifa edilməlidir. Ancaq mədəni ac saxlamaqla kamil bir oruc tutmaq olmaz. Məqbul bir oruc bədəndəki bütün üzvlərin haram və şübhəliyələrdən qorunmasında nəfsin cilovlanmasını tələb edir.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in köləlikdən azad etdiyi Übeyd belə rəvayət edir:

“İki qadın oruc tuturdu. Günortaya yaxın bir nəfər gələrək dedi:

-Ya Rəsulallah! Orada iki qadın var, oruc tuturlar. Az qala susuzluqdan öləcəklər. (icazə verin oruclarını pozsunlar.)”

Allah Rəsulu üzünü yana çevirdi, cavab vermədi. Gələn adam sözünü təkrar etdi:

-Ya Nəbiyyallah! Vallahi öləcəklər.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- *Çağır onları*” -buyurdu.

Qadınlar gəldilər. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bir qab istədi. Qadınlardan birinə verərək:

“- *İçindəkiləri çıxar!*” -dedi.

Qadın qabın yarısını dolduracaq şəkildə qan və ət qusdu. O birinə də eyni şəkildə əmr edincə o da qabı doldurana qədər qan və ət qusdu. Bundan sonra Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“- Bunlar Allahın halal qıldığı şeylərdən özlərini saxladılar, onlara qarşı orucly oldular, haram qıldığı şeylərlə də orucclarını açdılar. Oturub insanların ətlərini yeməyə (qeybət etməyə) başladılar.” (Əhməd, V, 431; Heysəmi, III, 171)

Yəni, orucly olarkən ağza bir şey girməməsinə diqqət edilməsi vacib olduğu kimi ağızdan çıxan hər bir sözə də diqqət edilməlidir.

Dilimiz ürəklərə sancılan bir tikan yox, rəhmət lisanı olmalıdır. Həqiqi və feyzli bir Ramazan həyatı yaşaya bilmək üçün Quran hikmətləri ilə yoğrulmuş həssas bir qəlbə və İslamın gülər üzünü əks etdirən təbəssümlü bir çöhrəyə sahib olmaq lazımdır.

İxlas ilə qulluq

Ramazani-Şərif eyni zamanda gözəl bir qulluq tərbiyəsidir. Allaha səmimi bir könüllə bəndə olmayanlar nəticədə bəndəyə qul olmaq kimi pis bir aqibətə düşər olurlar. Bu hal isə insanlığın mənlik və şərəfinə xələl gətirir.

Məhəmməd İqbal Allahdan uzaqlaşb qullara qul olmağın acı aqibətini belə ifadə edir:

“Mən bir köpəyin belə başqa bir köpəyin qabağında əyildiyini görmədim.”

Ramazani layiqi ilə idrak və ehyə edə bilmək tövhidin həqiqətində dərinləşərək yalnız “Haqqa qulluq” şüurunı yaşamağa bağlıdır. Bunun üçün də mənəvi bir lütf mövsümü olan Ramazani-Şərifdə xüsusən ruhaniyyətimizin səviyyəsini yüksəltməyə çalışmalıyıq.

Bu məsələdə yeganə keçərli vasitə isə **“ixlas”**dır. İbadətlərin kamalını artıran qəlb təmizliyi, niyyət saflığı və səmimiyyətdir. Haqq rızasından əlavə başqa qayələrin də qarışdığı, ortaqladıldı-

yi ibadətlərdən bir xeyir ummaq olmaz. Hədisdə belə deyilir:

“Nə qədər oruc tutanlar var ki, orucundan ona acılıqdan başqa bir şey qalmaz. Gecələr nə qədər namaz (təravih və təhəccüd) qılanlar var ki, namazlarından onlara qalan yalnız yuxusuzluqdur.” (İbn Macə, Siyam, 21)

Çünki Allah rızasını qazandırmayan və axirətə səadət sərməyəsi olmayan əməllər əbədi gələcəyin təhlükəyə atılmasıdır. Axirət səfərinə azuqəsiz çıxmaq isə ən böyük zərərdir. İxlas və mütiliklə ifa edilməyən ibadətlər axirətdə bəndənin əlinin boş qalmasına səbəb olur.

Böyük bir qazanc mövsümü olan Ramazanda edilən ibadətlər də bu aya məxsus bir alışqanlıq və vərdiş kimi deyil, Allah təalaya səmimi bir qulluq şüuru ilə ifa edilməlidir.

Əks halda ibadətlərin ruhaniyyəti yox olar, tutulan oruclar bir pəhriz, sürətlə qılınan təravihlər isə bir həzm vasitəsi olmaqdan başqa bir şey olmaz.

Halbuki bu feyzli gün və gecələrdə ibadətləri daha böyük bir həssaslıqla icra etmək lazımdır. Namazları Rəbbimizlə müstəsna bir görüş vəsfi ilə qılmaq lazımdır. Çünki həqiqi mənada qılınan bir namaz insanın nöqsan, acizlik və heçliyini etiraf ilə bərabər maddi-mənəvi bütün ehtiyaclarını Allah təalaya ərz etməsidir.

Namazın tam və məqbul olması üçün kişiler tərəfindən camaatla qılınması da Allah Rəsulunun mühüm tövsiyəsidir. Çünki camaatla qılınan namazda möminlərin duyğu dərinliyi artır. Fatihə surəsində hər dəfə təkrarladığımız **“Biz yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız Səndən kömək diləyirik”** niyazi da möminlərə camaat şüurunu təlqin edir.

İbadətlərin özəyi olan dua da bəndənin mənliyindən sıyrılaraq Rəbbinə sığınmasıdır. Allah ilə bəndə arasındakı ən mühüm

mənəvi bağıdır. Bu bağı qoparanlar Haqq qatındakı dəyərlərini də zay etmiş olurlar. Necə ki, ayədə buyurulur:

“(Ya Rəsulum!) de: “Əgər (qulluq və) duanız olmasa, Rəbbimin yanında nə qədir-qiymətiniz olar?!” (əl-Furqan, 77)

Digər tərəfdən də sahurlar möminlərə eyni zamanda səhər vaxtının feyzindən istifadə yönündə mənəvi bir tərbiyə zamanıdır. Səhər vaxtları Allah təalanın bəndələrinə xüsusi dəvət anlarıdır. Rəbbindən gələn bu dəvəti bəndənin nemət bilməsi və təşəkkürlərlə qarşılamaşı lazımdır. Ayədə: **“...sübh vaxtı (Allahdan) bağışlanmaq diləyənlər.”** (Ali-İmran, 17) təriflənir.

Haqq dostlarının qənimət bildikləri səhər vaxtları dua və yalvarışların ən çox qəbul edildiyi zamanlardandır. Məhəmməd İqbal deyir ki:

“Dünyanı örtən səma qübbəsindən kənara çıxan bir yol gördüm ki, oradan səhər vaxtı “Ah!...” çəkən insanların niyazi, fikirdən də sürətli bir şəkildə Allaha doğru uçar, vüsala doğru yol alar.”

Səhər vaxtlarında ibadət və təzərrö (yalvararaq diləmək) ilə məşğul olmaq qəlbin önündə bambaşqa sirr və hikmət üfqləri açar. Bu məsələdə Hz. Mövlana belə buyurur:

“Gecələri oyan və Haqqa doğru get! Çünki gecə sənin üçün sirlər yurduna rəhbərlik edir. Hamı yatarkən ilahi eşq sirləri, mənə zövqləri qəlbinə bərəkətli bir yağış kimi yağır. Çünki gecələr könül pəncərələri açılır, uzaqlardan pay gəlir. Lakin bu hallar yad olanların gözündən gizlənin.”

Yenə bu mübarək ayda bol-bol zikrullah ilə məşğul olaraq alıb-verdiyimiz nəfəslərimizi də mənən təmizləmək lazımdır.

Əvvəli rəhmət, ortası məğfirət, sonu da cəhənnəmdən qurtuluş vəsiləsi olan Ramazani-Şərifdən layiqi ilə istifadə etmək üçün ibadətlərimizi iklas və səmimiyyətlə yerinə yetirmək və gü-

cümüz çatdığı qədər bunları çoxaltmaq lazımdır. Çünki bu qazanc mövsümündəki əməllər axirət səfərimizin bəlkə də ən qiymətli azuqəsi olacaq. Necə ki, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Mömin öldüyü zaman namazı başının üstündə, zəkati sağında, orucu solunda görür.” (Bax. Heysəmi, III, 51) buyuraraq ibadətlərimizin qəbirdə bizə yoldaş olacağını xəbər vermişdir.

Ömər bin Əbdüləziz (r.a) da belə buyurur:

“(Qəbir və axirət) səfərinizin necə olmasını arzu edirsinizsə tədarükünüzü ona görə görün!”

Qədr Gecəsi

Qədr gecəsi Allah təalanın ümmətlər içində yalnız ümməti-Məhəmmədə müstəsna bir ikramı olaraq lütf etdiyi ən zəngin mənəvi xəzinələrdən biridir. Onun ehtişam və əzəməti, qiymət və əhəmiyyəti müstəqil bir surə və bir çox hədislə müjdələnmişdir.

Rəbbimiz bu gecənin şanını belə bəyan edir:

“Həqiqətən, Biz onu (Quranı) Qədr gecəsi (ləvhi-məhfuzdan dünya səmasına) nazil etdik! (Ya Peyğəmbər!) Sən nə bilirsen (haradan bilirsen) ki, Qədr gecəsi nədir?! Qədr gecəsi (savab cəhətdən) min aydan daha xeyirlidir! O gecə mələklər və ruh (Cəbrayıl) Rəbbinin izni ilə (həmin gündən gələn ilin Qədr gecəsində) dünyada baş verəcək hər bir işdən dolayı (Allah dərğahından əmrlər alaraq) yerə enirlər. O gecə dan yeri sökülənə kimi (büşbütün) salamatlıqdır! (əmin-amanlıqdır)” (əl-Qədr, 1-5)

Qədr gecəsi Quran endirilməklə nurlanmış, başda Cəbrayıl (ə.s) olmaqla saysız-hesabsız mələklərin axın-axın yer üzünə nüzu ilə fəzlənmiş bir gecədir. Mömin qəlblərə görünməz ruhanilər tərəfindən salamlar verilən, Rəbbinə dua və tövbə ilə yönəlmələrə, üz tutanlara salamatlıq və məğfirət saçılan, feyz və

bərəkət dolu, min aydan daha xeyirli, ilahi lütf gecəsidir.

Qədr gecəsinin bu müstəsna fəziləti səbəbiylə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- o gecəni Ramazan gecələri içində şəxsən aramış və axtarılması üçün də ümmətinə əmr etmişdir.

Səksən üç ildən daha xeyirli olan Qədr gecəsinin vaxtının qəti olaraq bildirilməməsinin də ayrı bir hikməti vardır. Hədisin bəyanına görə Qədr gecəsi Ramazanın son on gününün tək gecələrində, xüsusən də iyirmi yeddinci gecəsində axtarılmalıdır. Ancaq bu hökm o gecənin qəti olaraq bu günlərin içində olduğu mənasına da gəlməməkdədir.

İmam Azam və Mühyiddin Arabi həzrətləri Qədr gecəsinin il ərzində dövrən etdiyini və mütləq surətdə Ramazana məxsus olmadığını bəyan etmişlər.

Bu məsələdə İmam Şarani həzrətlərinin bu ifadələri çox mühümdür:

“Qənaətimə görə Qədr gecəsi hər il dövr edir (zamanı dəyişir). Çünki mən onu Şabanda, Rəbi ayında və Ramazanda (müxtəlif zamanlarda) gördüm. Amma ən çox gördüyüm Ramazan ayının son günləridir.”⁶⁴

Bu hikmətə görə ki, Haqq dostları ilin hər vaxtını mənəvi cəhətdən oyanıq keçirməyin əhəmiyyətinə işarə etmişlər. Qədr gecəsi il ərzində gizli olduğundan İbn Məsud (r.a) buyurmuşdur:

“Kim bütün ili ehya edərsə Qədr gecəsinə qovuşar.”

Bu həqiqəti bəyan etmək məqsədi ilə də:

“Hər gördüyünü Xızır, hər gecəni Qədir bil” zərb-məsəli saləh möminlər üçün bir həyat düsturu halına gəlmişdir.

Bayram

Bayram gün və gecələri də incə ruhların qavraya biləcəyi, dərin və həssas könüllərin sezə biləcəyi nurani təcəllilərlə doldudur.

Hədisdə buyurulur:

“Ramazan və Qurban bayramı gecələrini, savabını Allah-dan umaraq ibadətə ehya edənlərin qəlbi, bütün qəlblərin öldüyü gün ölməyəcək.” (İbn Macə, Siyam, 68)

Ramazan bir təqva məktəbi, bayram isə onun ruhani şəhadətnaməsidir. Bayram möminlərin təqva imtahanlarından müvəffəqiyyətlə ilahi hüzurə çıxdıqları xoşbəxt vüsəl günündən bir təcəllini hələ bu dünyada ikən yaşadan mübarək bir gündür.

Həqiqi bayram Allahın bizdən razı olmasıdır. Bunun üçün də xüsusilə o sevinc günlərində yetim, kimsəsiz, yoxsul və möhtac-ları sevindirək ki, ilahi rəhmət və mərhəmət təcəllilərindən pay ala bilək. Çünki:

“Siz yer üzündəkilərə mərhəmət edin ki, göy üzündəkilər də sizə mərhəmət etsin!” -buyurulmuşdur. (Əbu Davud, Ədəb, 58)

Unutmayaq ki, bayramlar heç də tətil və əyləncə kimi fərdi sevinc günləri deyil. İnsan təkbaşına, fərdi olaraq bayram edə bilməz. Yəni təkbaşına bir bayram namazı, təkbaşına bir bayramlaşma təsəvvür etmək mümkün olmadığı kimi, yalnız bir nəfərin, ya da bir ailənin xoşbəxliyinə həsr edilmiş bir bayram da düşünmək olmaz. Əksinə, bayramlar qohum-əqrəbə ilə görüşmək, dünyadan köçənlərimizi xeyirlərlə yad edib ruhlarını şad etmək, iman qardaşlığını cəmiyyəti içərisində yaşatmaq kimi nə qədər boynumuza düşən bir çox vəzifələrimizin reallaşmasına vəsilə olan, bütün toplumu qucaqlayan ibadət günləridir.

Xülasə, Ramazan ruhani bir həyat tərbiyəsidir. Müsəlmanlıq təkcə Ramazana məxsus və müəyyən günlərə aid bir mərasim deyil, ömürlük təqva həyatıdır.

İmam Şarani həzrətləri deyir ki:

“Ramazanın başqa aylarda olmayan bir hörməti var. Ramazanın qəməri aylar içində yer alması Ramazandakı şərəf və bərəkətin ilin bütün aylarına yayılması üçün Allah təalanın bizə olan bir lütfüdür.”⁶⁵

Bu səbəbdən də Rəbbimiz ilin bütün vaxtlarını Ramazan ayı ilə şərəfləndirdiyi kimi, bizim də bütün ömrümüzü Ramazanın feyz və bərəkətini umaraq və o aydakı zəriflik, nəzakət, həssaslıq içində idrak və ehya etməklə keçirməyimiz lazımdır.

Buna görə də Ramazan tərbiyəsi altında keçirdiyimiz mənəvi xatirələri heç bir zaman unutmamalıyıq. Çünki ömürlər nə qədər uzun görünsə də, əbədi axirət həyatının yanında bir aylıq Ramazan mövsümündən də qısadır.

Rəbbimiz etdiyimiz və edəcəyimiz ibadət və saleh əməlləri qəbul etsin. Qovuşduğumuz Ramazan aylarını ixlaslı niyyətlərlə və təqva ölçüləri ilə sonrakı ilin Ramazanına bağlaya bilməyi və beləcə həyatımızı daimi bir Ramazan ruhaniyyəti içində yaşaya bilməyi qismət etsin. Ramazani-Şərifini vətənimiz, millətimiz və bütün İslam dünyası üçün əmin-amanlıq və səadət vəsiləsi eyləsin.

Amin...

İman, Etiqad və İbadətdə

İsraf - 1

İsraf insan oğlunun həddini aşdığı hər məsələyə şamil edilə bilən geniş mənəni ifadə edir. Buna görə bəndənin hansı məsələdə olursa olsun Allahın qoyduğu ilahi sərhədlərin kənarına çıxması da israfdır. Yəni, neməti boş yerə xərcləyərək ziyana düşməkdir.

İman Etiqad və İbadətdə İSRAF-1

Rəbbimizin bəndələrinə lütf etdiyi bütün nemətlər Onun rəhmət, mərhəmət və məhəbbətinin açıq-aşkar bir nişanəsidir. Bu ilahi ikramlar, bəndələrə havayı yəni heç bir şey ödəmədən və ya çalışıb əldə edilmədən Allah tərəfindən verilmişdir. Allah təala ayədə buyurur:

“Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısını öz tərəfindən sizin ixtiyarınıza qoyan da Odur. Həqiqətən, bunda düşünən bir qövm üçün ibrətlər vardır!” (əl-Casiyə, 13)

Lakin bu vəziyyət nemətlərin qeydsiz-şərtsiz, hər hansı bir qaydaya tabe tutulmadan, istəniləyi kimi necə gəldi istifadə ediləcəyi mənasını da vermir. Necə ki, başqa bir ayədə də:

“Məgər insan elə güman edir ki, o, başlı-başına (cəzasız) buraxılacaq?!” (əl-Qiyamə, 36) – buyurulur.

Elə isə Allahın lütf etdiyi nemətləri sərf edərkən ilahi əmr və qadağaları göz önünə gətirmək məcburiyyətindəyik. Halalın hesabının, haramın da əzabının olduğunu unutmamalıyıq. Haramlardan qaçdığımız qədər halal nemətlərdən istifadə edəndə də “israf” sərhədini keçərək başqa bir harama düşməkdən də çəkinməliyik. Çünki nemətlərdən istifadə edərkən həddi aşaraq ilahi ölçülərə hörmətsizlik etmək israf sayılır ki, bu da Allah təalanın lütf və ehsanına qarşı böyük bir nankorluqdur.

“İsraf” ifadəsi ümumiyyətlə mal və dövlət kimi maddi imkan və istifadəmizdə olan hər cür əşya haqqında işlənsə də bu, onun ağılımıza gələn ilk məhdud mənasıdır. Halbuki israf insan oğlunun həddini aşdığı hər məsələyə şamil edilə bilən geniş mənanı ifadə edir. Buna görə bəndənin hansı məsələdə olursa-olsun Allahın qoyduğu ilahi sərhədlərin kənarına çıxması da israfdır.

Yəni neməti boş yerə xərcləyərək ziyanə düşməkdir. Necə ki, İyas (rəhmətullahi əleyh) demişdir:

“Allahın əmrlərinin xaricinə çıxan hər şey israfdır.”

İnsan sahib olduğu qürur, mənlilik səbəbindən öz xətəlarına haqq qazandıрмаğa meyllidir. Ən ağır cinayət törətmiş qafillər belə bir sıra səbəb və bəhanələr gətirərək özlərinin günahsız olduqlarını sübut etməyə çalışırlar. Onlar bu cür olarsa, israfçılar və xəsislər də öz hallarından məmnun olmaq bədbəxtliyinə düşməzlərmi? Üstəlik içində düşdükləri israf çılgınlığını və xəsislik səfəlatini xoşbəxtlik zənn etmək qəflətindən də xilas ola bilməzlər. Bu səbəbdən ilk baxışda boş bir çərçivə kimi görünən **“israf”** məfhumunu ilahi bəyanlara uyğun bir şəkildə düzgün olaraq doldurmaq lazımdır.

Dinimizdə maddi əmanətlərdə israf qadağan edildiyi kimi mənəvi qiymətə malik etiqad, ibadət, elm, əxlaq, zaman və ağıl kimi məsələlərdəki xərcləmələr və həddi aşan davranışlar da qadağan edilmiş, hətta bunlar daha təhlükəli bir itki olaraq görülmüşdür. Çünki bu davranışlar öləri dünyəvi zövqlər uğrunda əbədi bir səadəti qafilcəsinə israf etmək və itirməkdir.

Rəbbimiz gündəlik həyatımızda yemək-içmək, geyinmək kimi ehtiyaclarımızdan tutmuş mənəvi həyatımıza aid bütün məsələlərə qədər israf və xəsisliyi qadağan edərək orta səviyyədə olmağı əmr etmişdir. Bu səbəbdən hər mömin bu iki zidd nöqtə arasında müavizəni saxlayaraq yaşamaq məcburiyyətindədir.

Çünki insan bütün maddi və mənəvi nemətlərin istifadəsində ilahi ölçüyə riayət etməyəndə israf və ya xəsislik xəstəliyindən birinə düşər olmaqdan xilas ola bilməz.

Dünya və axirətdə aqibətimizi fəlakətə sürükləyəcək ən mühim israflardan bir qismini və onlardan xilas yollarını bu şəkildə sadalaya bilərik:

a. İman və Etiqadda İsfaf:

Bu, israfların ən qorxulusudur. Əqli və qəlbi heysiyyəti mühafizə edə bilməyib idrakı batillərə, əfsanələrə, xürafata və pis fikir cərəyanlarına qapdırmaq surəti ilə insanın yaradılışında mövcud olan “İslam fitrəti”nin saflığını kirlədərək əbədi səadəti zay etməkdir.

İmanı zəiflətmək ən çox fasiqlərlə ülfətdən doğan mənəvi bir fəlakətdir. Rəbbimiz biz bəndələrini bu hala düşməkdən qorumaq məqsədi ilə belə xəbərdar edir:

“(Ya Rəsulum!) Ayələrimizi istehza edənləri gördüyün zaman onlar söhbəti dəyişənə qədər onlardan üz çevir. Əgər Şeytan (bu qadağan əmrini) sənə unutdursa, xatırlayandan sonra o zalım tayfa ilə bərabər oturma.” (əl-Ənam, 68)

Çünki fasiqlərlə olan əlaqə və fikri yaxınlıq müəyyən müddətdən sonra qəlbi yaxınlığa, o da imanı zəiflədərək əbədi həyatın məhvinə səbəb olur. Bu iman israfının əsas səbəbləri ayələrdə belə ifadə edilir:

“Cənnətliklər günahkarlardan soruşacaq: “Sizi Səqərə (Cəhənnəmə) salan nədir?” Onlar deyəcəklər: “Biz namaz qılanlardan deyildik; Yoxsulu da yedirtməzdik; Batilə dalanlarla birlikdə biz də dalarlıq; Haqq-hesab gününü yalan saydıq.” (əl-Müddəssir, 40-46)

Bu aqibətlə üzləşməmək üçün Rəbbimiz bizə:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözündə, işində) doğru olanlarla olun!” (ət-Tövbə, 119) ayəsi ilə doğru yolu göstərir.

Başqa bir ayədə isə Allahın ayələrinə yəni ömr və yasaqlarına qafilanə və boş nəzərlərlə baxmayıb duyğu dərinliyinə sahib olmağın zərurəti belə ifadə edilir:

“O kəslər ki, Rəbbinin ayələri zikr olunduğu vaxt özünü onlara qarşı kor kimi aparmaz (əksinə, onlara cani-dildən qulaq asar);” (əl-Furqan, 73)

Bu baxımdan qəlbi idrak bacarıq və qabiliyyətləri əsl yaradılış məqsədi xaricində işlədərək Allahın ayələrini heç görməyən insanlar da duyğusuzluqlarına görə bir hissiyyat israfına düşmüşlər. Ayədə isə israfın acı aqibəti belə bəyan edilir:

“...Şübhəsiz ki, Allah (Ona şərikin qoşmaqla, böhtan atmaqla) həddi aşanı, yalançıyı doğru yola müvəffəq etməz.” (əl-Mumin, 28)

Bir də etiqadda sapmalar, yəni ölçünü itirmək var ki, bunların ən mühümlərindən biri də saleh kimsələrin qəbirlərini ziyarət edərkən ehtiyacları birbaşa onlardan istəməkdir. Əslində isə onların dünya həyatındakı saleh əməllərini təfəkkür edib Allah təalanın yanındakı yüksək mövqelərini düşünərək onların hörmətinə Allah təaladan istəmək lazımdır.

Eyni zamanda saleh kimsələrin “şəfaət”inə qeydsiz-şərtsiz güvənərək “bu zat mənə şəfaət edər” demək də batil bir əqidədir. Çünki ayədə buyurulduğu kimi ancaq **“O gün Rəhmanın şəfaət etməsi üçün izin verdiyi...”** (Taha, 109) kəslər şəfaət edə biləcəklər.

Saleh kimsələrin hər şeyi bildiyini, qəlblərdən keçəni oxuduğunu söyləmək də xətdir. Onlar ancaq Allah təalanın bildirdi-

yi qədər bilərlər. Heç peyğəmbərlər də hər şeyi bilməzlər.

Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bəzi suallara:

“Sual verilən bu məsələdə soruşandan heç də məlumatlı deyil”- buyurdu. Necə ki, ifk hadisəsində vəhy bir ay sonra gəlmiş bu arada Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- məsələnin həqiqətinə aid heç bir şey söyləməmişdi. Etinasızlıq və qəflət səbəbiylə Təbuk səfərinə gedənlərə qoşulmayan 3 nəfər haqqındakı vəhy də əlli gün sonra gəlmişdi.

Osman bin Məzun (r.a) Mədinədə Ümmül-Ala adlı bir qadının evində vəfat etmişdi. Bu qadın:

-Ey Osman, şəhadət edirəm ki, bu anda Allah təala sənə ikram ikram etməkdədir” -dedi.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- müdaxilə edərək buyurdu:

-Allahın ona ikram etdiyini haradan bilirsən?

Qadın dedi:

-Vallahi bilmirəm.

Allah Rəsulu belə buyurdu:

-Baxın, Osman vəfat etmişdir. Mən şəxsən onun üçün Allahdan xeyir ümid etməkdəyəm. Fəqət mən peyğəmbər olduğum halda mənə və sizə nə ediləcəyini (yəni başımıza nələrin gələcəyini) bilmirəm.

Ümmül-Ala deyir ki:

“Vallahi, bu hadisədən sonra heç kim haqqında bir şey söyləmədim (yalnız Rəbbimdən xeyir ümid etdim).” (Buxari, Təbir, 27)

Ayədə belə buyurulur:

“De: “Mən peyğəmbərlərin birincisi deyiləm. (Rəbbimin)

mənimlə və sizinlə nə edəcəyini bilmirəm (başqa peyğəmbərlər kimi şəhid olacağımı, ölkəmdən qovulacağımı, yaxud küfrə davam etdiyiniz təqdirdə sizə nə cəza veriləcəyini, hansı fəlakətlərə uğrayacağınızı deyə bilmərəm, çünki qeybi ancaq Allah bilir). **Mən yalnız mənə vəhy olunana tabe oluram. Mən ancaq** (sizi Allahın əzabı ilə) **açıq-aşkar qorxudan bir peyğəmbərəm!”** (əl-Əhqaf, 9)

Bir nəfər Yaqub (ə.s)-dan soruşur:

-Ey qəlbi nulanmış, ağıllı peyğəmbər! Yusifin köynəyinin qoxusunu Misirdən gələrkən duydun, amma nə səbəbdən yanında quyuya atılarkən onu görmədin?

Yaqub (ə.s) belə cavab verir:

-Bizim bu məsələdə nail olduğumuz ilahi nəsib çaxan şimşəklər kimidir. Buna görə də bəzən bizə çox uzaqlar ayan olur, bəzən də ən yaxındakılar bizdən gizli qalır...

İnsanların bir-birlərinə dediyi gələşigözəl sözlər və qafilanə iltifatlar da qadağan edilən israflar cərgəsindədir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Birinizin qardaşını mədh etməsi (tərifləmək) lazım gələrsə və həmin adamda o vəsflər varsa “Filankəsi belə zənn edirəm, Allah ona qarşı kifayət edər. Allaha qarşı heç kim günah işləməkdən təzkiyə etmirəm, zənn edirəm ki, belə, belədir” kimi gözəl sözlər söyləsin” – buyurmuşdur. (Buxari, Şəhadət, 16)

İmanın kamalı vəhy ilə qarışmış kamil ağıla, aqlın kamalı da içindəki iman nuruna, yəni qəlbin yetkinləşməsinə bağlıdır. İlahi nurdan məhrum və əfsanələrlə, xürafatlarla dolu etiqad və fikirlər yağsız çıraqlar və ya cərəyansız lampalar kimidir. Vəhyin nəzarətindən məhrum belə bir ağıl da nizamsız və qeyri-sabit cərəyan alan lampa kimi günlərin birində məhv olub getməyə məhkumdur.

b. İbadətdə İsfraf:

Hər məsələdə orta səviyyəni əsas götürərək ibadət və müamələtin feyzli bir vərdiş halına gətirilməsi dinimizin təməl əmr-lərindəndir. Çünki necə adət edilərsə əksəriyyətlə elə davam edi-ləcəyi şübhəsizdir.

İbadətlərin icrası əsnasında yaşanan israflara aid ilk ağla gə-lən şey **dəstəmaz və qüsl**də vəsvəşəyə düşərək lazım olduğun-dan artıq su işlətməkdir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-dəstəmaz alan Sad (r.a)-ı gördü və:

-Bu nə israfdır, ya Sad? – deyər soruşdu.

Sad (r.a):

-Dəstəmazda da israf olurmu? – deyincə Rəsulullah bu cava-bı verdi:

-Bəli, axan çayın kənarında da olsun.” (İbn Macə, Təharət, 48)

İmkan olduğu halda **namazı** camaatla qılmamaq, namazı məcburi bir şey kimi ruhaniyyətindən uzaq bir şəkildə ifa etmək də ibadət həyatına aid israflar sırasındadır. Namazı mütilik və qəlbi rahatlıqdan məhrum olaraq qılan kəslər üçün Allah təala belə buyurur:

“Vay halına o namaz qılanların ki, Onlar öz namazla-rından qafildirlər (səhlənkarlıqları üzündən namazlarını vaxtlı-vaxtında qılmazlar).” (əl-Maun, 4-5)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- də qəlbi qüsurlar sə-bəbi ilə fəziləti itirilən, yəni içi boşaldılaraq israf edilən namaz haqqında belə buyurur:

“Bir bəndə namaz qılar, fəqət namazının yarısı, üçdə biri, dördə biri, beşdə biri, altıda biri, yeddə biri, səkkizdə biri, doqquzda biri, hətta ancaq onda biri özü üçün yazılar.” (Əbu Da-vud, Sələt, 123, 124)

Demək ki, Allah təala bizim üçün ağıl və qəlbin ruhaniyyəti içində bir ibadət arzu edir. **“Səcdə et və yaxınlaş!”** (əl-Ələq, 19) əmri ilə alnımız səcdəyə gedərkən qəlbimizin də Allahın hüzurunda yalvarış və dua halında olmasını istəyir. Çünki insanı həqiqi möminliyin kamalına çatdıran beyin və qəlb fəaliyyətinin müştərək fəaliyyətidir.

Ayədə namazlarını layiqi ilə qılanlar haqqında belə deyilir:

“Həqiqətən, möminlər nicat tapmışlar! (Cənnətə nail olmaqla mətləblərinə çatıb əbədi səadətə qovuşmuşlar!) **O kəslər ki, namazlarında** (hər şeyi unudaraq ruhən və cismən yalnız Allaha) **müti olub** (Ona) **boyun əyərlər!** (Allahın qarşısında kiçilərlər!)” (əl-Muminun, 1-2)

İslamın beş əsasından biri olan **orucu** yalan, qeybət kimi əxlaqi mərzələrlə zədələyib əcrini aşağı səviyyəyə endirmək də böyük bir israfdır. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurur:

“Kim yalan danışmağı və yalan-palanla iş görməyi tərk etməsə, Allah o kimsənin yeməyi, içməyi tərk etməsinə (orucuna) qiymət verməz.” (Buxari, Savm, 8, Ədəb, 51)

Oruc Rəbbimizin ehsan etdiyi nemətlərin qədrini bizə dərk etdirməlidir. Yəni oruc yarım günlük bir aclığın qarşısında nə qədər aciz olduğumuzu göstərərək maddi vəziyyəti ağır olan qardaşlarımızın halından xəbərdar olmağı, ürəyimizin onlara acımasını sədəqələrimizi bir ibadət həyəcanı ilə sanki Allaha veririk kimi təvazö və təşəkkür ədası ilə verə bilməyi təmin etməlidir. Çünki ayədə belə buyurulur:

“...Allah qullarından tövbə qəbul edər, sədəqə (zəkat) alar...” (ət-Təvbə, 104)

Orucun fərz olaraq tutulduğu **Ramazanı-Şərif** də əvvəldən-

axıra qədər feyz, ruhaniyyət, rəhmət, məğfirət və lütfərlə dolu bir ibadət ayıdır.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bu mübarək ayı israf edilmədən feyzli və bərəkətli bir şəkildə dəyərləndirməyi əmr etmişdir.

Bununla bərabər mömin olan kəs oyanıq bir qəlblə ifa edilən təhəccüd, istiğfar, zikir, təfəkkür və Quran tilavəti ilə, gündüzləri könlü Haqqa verərək edilən ibadət, infaq və saleh əməllərlə, xeyirxahlıq saati olan iftar vaxtlarını istiğfar, dua və bir möminə iftar etdirə bilməyin sevinci ilə axşamları da tədili-ərkan ilə (düzgün bir şəkildə) qılınan təravih namazları ilə ehya etməlidir. Bu mübarək ayı haqqı ilə qiymətləndirmədiyimiz təqdirdə, yanımızdan axıb-gedən rəhmət və məğfirət dəryasından istifadə etməmiş və onu həzin bir israf girdabına atmış olarıq.

Digər tərəfdən malın halallığına, insanların haqq və hüquqlarına diqqət etməmək, başdansovdu davranaraq ruhaniyyət və feyzi dağıdacaq hərəkətlərə yol vermək də **həcc ibadətinin** israfı deməkdir.

Necəki hədisdə haram pulla həccə gedən kimsə “Ləbbeyk” dedikdə ona: “Sənə nə ləbbeyk, nə də sadəyk. Çünki sənin qazancın haram, yediyin haram, miniyin haramdır. Heç bir savab almadan günahkar olaraq dön! Xoşlanmayacağın şeylə qarşılaşacağın üçün üzül!” şəklində cavab veriləcəyi buyrulur. (Heysəmi, III, 209-210)

Zəkat və sədəqələrdəki israf isə başa qaxmaq şəklində möhtac insanın boynuna minnət qoymaq, rıya və ucub (boş yerə lovğalanmaq) kimi qəlbi xəstəliklərə mübtəla olmaqdır. Allah təala belə buyurur:

“Xoş bir söz və günahları bağışlamaq əziyyətlə (minnətlə) verilən sədəqədən daha yaxşıdır... Ey iman gətirənlər! Sədəqə-

lərinizi malını riyakarlıqla (özünü xalqa göstərmək üçün) sərf edən, Allaha və axirət gününə inanmayan şəxs kimi, minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın...” (əl-Bəqərə, 263-264)

Bir mömin zəkatı ehtiyacı olana verə bilmək üçün həssaslıq göstərməlidir. Çünki Allah təala belə bəndələrini öyərək: **“O kəslər ki, zəkat verərlər”** (əl-Muminun, 4) buyurur.

Zəkat və sədəqələrimizi əhlinə (ehtiyacı olanlara vermək, düzgün ünvana çatdırmaq) verə bilmək çox mühüm bir keyfiyyətdir. Bunun üçün bir araşdırma aparmaq və “möhtacları” üzrlərindən tanımağı qabiliyyət halına gətirmək Rəbbimizin ən mühüm əmr-lərindəndir.⁶⁶ Əslində malı möhtaclarla verə bilmək onu hansı yollarla qazandığımıza bağlıdır. Başqa bir şəkildə desək; zəkat, sədəqə və infaqlarımızın sərf olunduğu yerlər qazancımızın həlləliq dərəcəsini göstərən güzgü kimidir.

Qurani-Kərimi layiqincə oxuyub anlamağa səy göstərməmək, əmr və qadağalarına biganə qalmaq da bu cür böyük və qiymətli xəzinəni israf etmək mənasına gəlir. Allah təala Qurani-Kərim xüsusunda israfə düşənlərlə onun feyzindən gözəl bir şəkildə istifadə edənləri belə bəyan edir:

“Sonra Kitabı bəndələrimizdən seçdiklərimizə (Məhəmməd ümmətinə) miras verdik. Onlardan kimisi özünə zülm edər (pis əməlləri yaxşı əmələrdən çox olar), kimisi mötədil (pis əməlləri ilə yaxşı əməlləri bərabər) olar, kimisi də Allahın izni ilə yaxşı işlərdə (başqalarını ötüb) irəli keçər (yaxşı əməlləri pis əməllərindən çox olar). Bu (Kitaba varis olmaq) böyük lütf-dür!” (Fətir, 32)

İnsanların ən seçkinləri Məhəmməd ümməti olduğu kimi, onların ən fəzilətliləri də Quran oxuyan, əzbərləyən, içindəkiləri öyrənən və əhkamı ilə əməl edən möminlərdir. İnsanların bəzisi

⁶⁶ Bax. Bəqərə, 273.

nəfsinə zülm edər, Quranı öyrəndiyi halda lazımı şəkildə oxuyub əməl etməyərək ən böyük neməti ziyan etmiş olar.

Bəzisi orta yoldadır, gah əməl edər, gah etinasızlıq göstərir. Bəzisi də Allahın izniylə xeyirlərdə irəli gedər.

Qurani-Kərim yerin-göyün dili, ruhlar üçün bərəkət və ruhanıyyət xəzinəsidir. İnsana ithaf edilən bir bəyan möcüzəsidir.

Quran ilə görüşən mömin qəlblər kainatın Xaliqinin müstəsna bir təcəlli məkanı olar. Quran ilə yaşayan bir insan bu müəzzəm və möhtəşəm kainatın bir yelpik kimi bürünüb içinə yerləşən miniatür bir aləm olmağın hüsur və səadətini yaşayar... Könül insanı üçün Qurani-Kərim təfəkkür dünyasının dərinliklərinə açılan ehtışamlı bir qapıdır.

Quran oxuyarkən bədənin təmizliyi qədər qəlbi təmizlik də zəruridir. Çünki qəlbi xəstəliklər sözün həqiqi mənasında insanın Quranla birlikdə olmasına mane olur. Quranın rəhməti, səfəsi və hidayəti ilə üzləşməyənlər böyük bir zərəərə düşər olarlar. Quran ilahi arzu, istəyi ifadə etdiyi üçün onu Allaha yaxın olan təqva sahibi saleh insanlar daha yaxşı dərk edə bilirlər. Quranın nemətlərindən istifadə edə bilmək və beləliklə dünya və axirətdə səadətə qovuşa bilmək üçün təqva sahibi olmaq zəruridir.

Diqqət edilməsi lazım olan bir məsələ də var ki, o da ilahi rizaya uyğun kiçik bir xidmətin nə qədər nəfilə ibadətdən üstün ola biləcəyi həqiqətdir. Əsri-səadətdə yaşanan aşağıdakı hadisə bu məsələni çox gözəl izah edir:

Həddən artıq qızmar bir gündə səfərdə olan Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- münasib bir yerdə dincəlmək üçün göstəriş verdi. Səhabələrin bir hissəsi nəfilə oruc tuturdu. Oruc-lu olanlar yorğun olduqları üçün yatdılar. Oruc-lu olmayanlar isə dəstəmaz almaq üçün su daşdılar və kölgələnmək üçün çadır qurdular. Ancaq iftar vaxtı çatanda Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“-*Bu gün oruc tutmayanlar (daha çox) əcrə nail oldu.*” (Müslim, Siyam, 100-101)

Eyni şəkildə bir kimsənin ikinci və ya üçüncü dərəcəli işlərlə məşğul olaraq **ruzisini qazanmağa etinasızlıq etməsi** və ətrafındakılara möhtac olması da bir növ israfdır. Çünki hədisdə buyrulur:

“Allah təala bəndəsini halal dalınca qaçmasından yorulmuş vəziyyətdə görməyi sevir.” (Süyuti, əl-Camius-Sağir, I, 65)

Digər tərəfdən izdiham içində edilən dualarda özünü göstərmək üçün qafiyələr qoşaraq camaatın həyəcanını, şövgünü itirəcək dərəcədə duanı uzatmaq və bağırır çıxırmaq da ibadətın özəyini israf etmək deməkdir. Çünki Allah-Rəsulu:

“*Duada bağırmayın, çünki siz bir kara kitab etmirsiniz.*” (Buxari, Cihad, 131; Müslim, Zikr, 44) –buyuraraq cılın və gurultulu duaları qadağan etmişdir. Bu cür israflar ibadətlərin ruhaniyyətini zədələyir və feyzinə xələl gətirir.

Başqa bir hədisdə:

“*Bu ümmətdən bir zümrə gələcək ki, təmizlik və duada həddi aşacaq*” – buyurulmaqdadır. (Əbu Davud, Təhərat 45)

Xülasə, Allah təala ibadətlərimizin feyz və ruhaniyyətindən uzaq bir şəkildə şüursuzcasına zay edilməsini istəməmişdir. Əksinə, qəlblərimizin “**ehsan**” duyğusunun ruhaniyyət və feyzi içində Ona yaxınlaşmasını, yəni ilahi vüslətə nail olmağımızı arzu etməkdədir.

Rəbbimiz iman, etiqad və ibadət məsələlərində etinasızlıqdan və ya həddi aşaraq israfı uğramaqdan bizi mühafizə etsin. Hər birimizə kamil imanın sevinc və həyəcanı, ibadətlərin rahatlıq və ləzzəti içində yaşamağı nəsib və müyəssər eyləsin!

Amin...

Zamanda İsraf - 2

Həyat Allah təalanın hər canlıya bir dəfə istifadə etmək üçün bəxş etdiyi və müəyyən bir zaman çərçivəsində hüddudlandırıdığı son dərəcə qiymətli bir nemətdir. Zamanı onun dəyərinə layiq əməllərə sərf etmək lazımdır. Çünki zaman nə borc alınır, nə də borc verilir... Hər şeyi satın almaq mümkündür, lakin keçən zamanı əsla...

Zamanda İSRAF-2

İnsanın istər havayı, istərsə də çalışıb qazanaraq nail olduğu bütün nemətlər Allah təalanın bir lütfüdür. Çünki nemətləri yoxdan var edən də, onları əldə etmək üçün bəndənin möhtac olduğu istedad və qüvvəti ehsan edən də Haqq təaladır. Bu baxımdan insan oğlu sahib olduğu nemətlərin əslində sırf Allahın bir lütfü olduğunu yadından çıxarmamalıdır. Bunların günün birində hesabı veriləcək əmanətlər hökmündə olduğunun idrakı içində yaşamalıdır. Çünki ayədə:

“Yoxsa sizi əbəs yerə yaratdığımızı və (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün) hüsurumuza qaytarılmayacağınızı güman edirdiniz?” (əl-Muminun, 115)

Beləliklə sahib olduğumuz maddi və mənəvi nemətlərdən istifadə edərkən tamamilə sərbəst buraxılmadığımızı və bunları ilahi rizaya uyğun bir şəkildə istifadə etmək məcburiyyətində olduğumuzu düşünməliyik.

Rəbbimiz başqa bir ayədə:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkasür, 8) buyuraraq böyük hesabı xatırlatmaqda və məsuliyyətimizi vurğulamaqdadır. Yəni Allah təala lütf etdiyi nemətləri əldə etmək yollarında olduğu kimi onlardan istifadədə əməl

edilməsi vacib olan bir sıra ölçü və qaydalar müəyyən etmişdir. Bunları da “halallar və haramlar” olmaq üzrə iki yerə ayırmışdır. Məhz israf da Allahın məhəbbətini itirməyə, üstəlik ilahi qəzəbi qazanmağa səbəb olan haramlardan biridir. Ayədə belə buyurulur:

“...israf etməyin. (Allah) israf edənləri sevməz!” (əl-Ənam, 141)

Zamanda İsfaf:

İnsanın qəflət və unutkanlığı səbəbindən ən çox etdiyi xətalardan biri də zaman israfıdır. Həyat Allah təalanın hər canlıya bir dəfə istifadə etmək üçün bəxş etdiyi və müəyyən zaman çərçivəsində hədudlandırıdığı son dərəcə qiymətli bir nemətdir. Zamanı onun dəyərinə layiq əməllərə sərf etmək lazımdır. Çünki həyatda hər an görülməsi lazım olan birdən artıq iş vardır. Lakin bunların o an üçün ən əhəmiyyətli olanını əvvəlcə görmək və o birilərini də əhəmiyyət dərəcəsinə görə növbə ilə yerinə yetirmək, vaxtdan düzgün istifadə etmək üçün diqqət yetirilməsi lazım olan mühüm bir şərtidir.

Məsələn: bir ananın uşağına süd əmizdirməsi mərhəmət və şəfqətindən doğan bir davranışdır. Ancaq evdə yanğın baş versə ananın uşağına süd verməyə davam etməsi böyük bir axmaqlıq və günahdır. O, bu əsnada bir vedrə su ilə də olsa yanğını söndürməyə çalışmalıdır. Çünki bu iş həmin anda o biri ilə müqayisədə daha həyatı bir əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Əgər bu məsələdə səhlənkarlıq etsə bir müddətdən sonra özü də, övladı da o yanğının içində həlak ola bilər.

Eynilə bunun kimi gündəlik həyatımızda da zamanın tələbinə görə başqa işlərdən daha çox Allahın dinini yaya bilmək zaman məsələsindəki məsuliyyətimizin şərtlərindəndir.

Vaxtı ən gözəl şəkildə qiymətləndirməyi bacaran səhabələr

üçün həyatın ən zövqlü və mənalı anları insanlara tövhid inancını başa saldıqları zamanlar idi. Bir səhabə edam edildiyi zmana ona üç dəqiqə vaxt verən bədbəxtə təşəkkür etmiş və: “Deməli, sənə haqqı təbliğ edə bilmək üçün üç dəqiqəlik vaxtım var. Ümid edirəm ki, hidayətə gələrsən” - demişdir.

Gündəlik həyatda da bir qrup insanlar imansızlıq erroziyasında məhv olarkən onlara şirin bir dillə yaxınlığa İslamın gözəlliklərini, zərifliyini və incəliyini çatdırmaq hər bir mömin üçün böyük bir iman və vicdan borcudur.

Son dərəcə qiymətli bir sərmayə olan zamanı boş və bihudə şeylərlə israf etmək axirət həyatını təhlükəyə atmaqdır. Buna görə də qəflət pərdələrini açma bilənlər üçün zaman heç bir şeylə müqayisə edilməyəcək dərəcədə qiymətli bir nemətdir. Allah təala Əsr surəsində **“And olsun əsrə (zamana) ki, insan (ömrünü bihudə işlərə sərf etməklə, dünyanı axirətdən üstün tutmaqla) ziyan içindədir. Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa! (Belələri Cənnətə nail olub əbədi səadətə qovuşanlardır!)”** (əl-Əsr, 1-3) buyurmaqdadır.

Zamana andla başlayan bu surədə iman, saleh əməl, haqqı və səbri tövsiyə ilə ehyə edilməyən zamanların israf edildiyi və bir zərər vəsiləsi olduğu bildirilir. Zamanı layiqincə qiymətləndirənlərin istisna təşkil etdiyinə bildirilməsi də əksər insanların bu məsələdə aldandıqlarına işarə edilən acı bir həqiqətdir.

Allah təala bəndələrinin zamandan istifadə məsələsində zi-yandan xilas olaraq ilahi ikramlara nail ola bilmələri üçün bu tövsiyəni verir:

“(Ya Peyğəmbər!) Bir işi görüb qurtardıqda dərhal başqa işə giriş, onunla məşğul ol. Daima Rəbbinə yönəl, Ona yaxınlaş.” (əl-İnşirah, 7-8)

Yəni, ibadət və xeyirli işlərin biri bitəndə dərhal o birinə başlamaq, hər hansı bir zamanın ibadətsiz və xeyirdən uzaq keçməsinə imkan verməmək lazımdır. Çünki həyat bizə axirət sənədini qazanmaq üçün verilmiş bir nemətdir. Ölüm isə bir borc sənədinin ifa vaxtını göstərən ödəmə tarixi kimidir.

Bir tacir borcunu ödəmək məqsədi ilə hazırlıq üçün alacaqlıya bir sənəd verir. Sənəddə göstərilən vədə, o müddət ərzində ödənəcək məbləği hazırlamaq üçündür.

Dünya həyatı da bizə axirəti qazanmaq və ilahi rizaya nail olmaq üçün verilən bir möhlətdən ibarətdir. Tacir ödəyəcəyi məbləğin vədəsinə səhlənkər yanaşıb ciddi qəbul etməzsə, ona verilmiş müddət ərzində borcu hazırlayıb ödəmə günü böyük bir sıxıntıya düşdüyü kimi insan oğlu da Allahın ona verdiyi ömür möhlətindən yaxşı istifadə etmədiyi təqdirdə zərərə düşməkdən xilas ola bilməz. Çünki hər bir insan doğulduğu gündən vaxtı məchul olan ölüm hökmünə məhkumdur. Bu hökmün reallaşması isə insanın Əzrayıl (ə.s) ilə qarşılaşacağı andır. Hələ üstəlik sənəddə ödəmə tarixi məlum olduğu halda insan ömrünün mütləq olan sonu məchul saxlanılmışdır. Bu da hesab verməyə hər an hazır olmağı zəruri qılan dəhşətli bir gerçəkdir.

Təsəvvüfi tərbiyənin ən mühim əsaslarından biri olan “vüqufi zamani” də zaman nemətindən çox həssas bir şəkildə istifadənin zəruri olduğunu ifadə etməkdədir. Buna görə nəfsini təzkiyə, qəlbini təsfiyə etmək istəyən bir mömin əcəlin məchul olması səbəbindən hər an özünün hesab vermək məcburiyyətində olduğu düşüncəsi içində olub vaxtını saleh əməllərlə qiymətləndirməlidir. Lüzumsuz işləri tərk edərək mənasız danışıklardan uzaq durmalı, yəni Hz. Mövlananın ifadəsi ilə dilini “sözün məsxərəsi” olmaqdan qorunmalıdır. Çünki Allah təala Quran ifadəsi ilə desək, “nicat tapan” möminlərin bir vəsfini də belə bəyan etməkdədir:

“O kəslər ki, lağlağıdan (lüzumsuz şeylərdən, qadağan

olunmuş əməllərdən) **üz döndərərler.**” (əl-Muminun, 3)

“O kəslər ki, yalan yerə şahidlik etməz, faydasız bir şeylə rastlaşdıqları (lağlağı bir söhbət eşitdikləri) zaman onlardan üz çevirib vüqarla keçər (özünü ləyaqətlə aparıb onlara əhəmiyyət verməz).” (əl-Furqan, 72)

Saleh bir mömin hər an öz daxili aləmindən xəbərdar olub istiğfar, həmd, şükür və riza halının hansı səviyyədə olduğunu fikirləşməlidir. Hər bir üzvündə mövcud olan saysız nemətləri və onların şükrünü hesablayaraq qəflətlə tükətdiyi zamanlar üçün tövbəkar olmalıdır. Qəflətdən çəkinərək lazımsız gələcək vəhmindən xilas olmalı və yaşadığı halın ehyası ilə məşğul olmalıdır. Başqa bir ifadə ilə **“İbnul vaxt”** (vaxtın oğlu), yəni ömrünün, xüsusən də hazırda yaşadığı vaxtın qiymətini bilən və onunla ən gözəl bir şəkildə axirəti üçün hazırlıq görən kamil bir mömin olmalıdır. Çünki zamanın hədəf getməsi ən böyük peşmanlığa səbəb olacaq. Necə ki, Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Cənnət xalqı başqa bir şeyə deyil, ancaq dünyada Allahı zikr etmədən keçirdikləri anların həsrətini çəkəcək, peşmanlıq hissi duyacaqlar.” (Heysəmi, X, 73-74) buyuraraq vaxtların əbədi həyat sərmayəsi olan xeyirli əməllərlə qiymətləndirilməsinin labüdlüyünü xatırlatmışdır. Çünki nemətlər əldən gedəndə peşmanlıq fayda verməz. Deməli, əlimizdə imkan var ikən həyatımızı saleh əməllərlə dəyərləndirməyə məcburuq. Hər üzvün şükrünü haqqı ilə ödəməyə çalışmalıyıq. Məsələn dil nemətini qəlblərimizə şəfa olan zikrullah ilə ehyə etməyə səy göstərməliyik.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- Hafsa validəmizə bu tövsiyəni etmişdir:

“Ya Hafsa! Çox danışmaqdan çəkin. Allahın zikri xaricindəki danışqlar qəlbi öldürür. Fəqət Allahı çox zikr et! Çünki bu, qəlbi dirildir.” (Əli əl-Müttəqi, I, 439/1896)

Allah təala iki məsələyə çox diqqət etməyimiz üçün bizi belə xəbərdar edir:

“Birinizin ölümü çatıb: “Ey Rəbbim! Mənə bir az möhlət versəydin, sədəqə verib salehlərdən olardım! - deməmişdən əvvəl sizə verdiyim ruzidən (Allah yolunda) xərcləyin.” (əl-Münafiqun, 10)

Ömrünü xarab edənlərin fəryadların və üzrxahlığının geri dönməsini canlandıran bu ayə də çox ibrətlidir:

“Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh əməllər edə. O əməlləri yox ki (dünyada) edirik!” (Onlara belə deyəcəyik:) “Məgər orada sizə öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edə biləcəyi (düşünəcək kimsənin düşünəcəyi) qədər ömür vermədikmi?! Hələ sizə (siz kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan peyğəmbər də gəlmişdi. Dadın (cəhənnəm əzabını)! Zalımların imdadına çatan olmaz!” (Fətir, 37)

Həyatdakı bütün nemətlərdə olduğu kimi zaman nemətindəki israfın da başlıca səbəbi ölümü lazımı qaydada dərk edə bilməmək və ya bu müdhiş həqiqəti özümüzdən uzaq görmək qəflətidir. Halbuki hədisdə buyrulur:

“Bütün zövqləri kökündən yox edən ölümü çoxca xatırlayın.” (Tirmizi, Qiyamət, 26). Bu nəbəvi xəbərdarlığa baxmayaraq davam edən laqeydliyin, biganəliyin günün birində ağır bir əza-ba dönəcəyi şübhəsizdir.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bir gün buyurmuşdu:

“Ölüb, sonra da peşmançılıq çəkməyəcək heç bir kəs yoxdur.

-Səhabələr soruşdular:

-Onun peşmanlığı nədir ya Rəsulallah?

-Yaxşılıq edən bir insan isə daha çox yaxşılıq etmədiyinə, pislik edən bir insan isə pisləkdən vaz keçmədiyinə görə peşman olacaq.” (Tirmizi, Zöhd, 59)

İnsan özünə və kainat mənzuməsində nümayiş etdirilən ilahi qüdrət axışlarına könül gözü ilə nəzər salanda dünya həyatını necə yaşaması barədə düşünməyə məcbur olduğunu hiss edir. İnsanı həyatda daha çox maraqlandırmalı olan ən böyük həqiqət “ölüm” hadisəsidir. O möhtəşəm vida anı insan üçün necə də böyük bir ibrət tablosudur. Ölümü bilən fani, keçici ləzzətlərə, axirət yolçusu olduğunu bilən də dünya mehmanxanasındakı oyuncaqlara aldanmaz onlarla oylənib vaxt itirməz.

Ayələrdə buyurulur:

“Biz göyləri, yeri və onların arasında olanları oyun-oyuncaq (öyləncə) yaratmadıq! Biz onları yalnız haqq olaraq yaratdıq, lakin onların (Məkkə müşriklərinin) əksəriyyəti (bunu) bilməz!” (əd-Duxan, 38-39)

Bütün fani nemətlər bir insanın əlində cəmlənsə və o əmin-amanlıq və xoşbəxtlik içində min il yaşasa, nə faydası var?.. Axırda gedəcəyi, görəcəyi yer ayaqlarımızın altında tapdanan qara torpağın altı deyilmi? Hər fani varlığın tərəvəti və güc-qüvvəsinin zaman dəyirmanında dayanmadan üyüdüldüyündən insan ibrət almazmı? Axirətdən xəbərsiz yaşanan bir dünyada nəfsani həyatı bəsləyən iltifatları qalıcı, dünya oyuncaqlarını da həqiqi zənn etmək əbədi gələcək adına qorxunc bir aldanmadır!.. İmam Şafi həzrətlərinin ifadəsi ilə:

“Karvanların yola düşmə əsnasında ev inşa etmələri ağıllı işdirmi?”

Axirət düşüncəsindən məhrum bir vəziyyətdə sırf dünya rahatlığı əldə etmək üçün son gününə qədər fani ləzzətlər ardınca düşüb yorulanların halı necə də kədərli bir ömür israfı və acına-

caqlı bir tükənmədir! Heç ölməyəcəkmis kimi vaxtlarını məhv edənlər bir gün korladıqları zaman üçün böyük bir peşmanlıq keçirəcək və o itən günlərin həsrətini çəkəcəklər.

Özlərini nəfsani arzulara təslim edənlər bu yolda ömürlərini davam etdirmək üçün qəbir və ondan sonrasını düşünməkdən dayanmadan qaçarlar.

Bu baxımdan ağışuna düşücekləri ölüm onlar üçün bir vahiməyə dönür və dəhşətli bir kabusə çevrilir. Çünki hər insan xəyal etdiyi və könül verdiyi dünyada yaşamaq istər. Ağıllı bir insan heç kəşənəni tərk edib xarabaya getmək istəyərmə? Halbuki bu dünyanı abad edim deyərək axirətini xarabalığa çevirən nə qədər insan var.

Həz. Mövlana dünya əsarətindən xilas olub əbədi səadətə çatmağın yolunu belə göstərir:

“Mala-mülkə həddən artıq bağlanma ki, vaxt çatanda rahatca əl çəkə biləsən. Həm asanlıqla verib gədersən, həm də savab qazanarsan. Səni bərk-bərk tutana bağlan ki, əvvəl də Odur, Axır da Odur.”

“İnsanların çoxu bədənlərinin ölümündən qorxurlar. Əsl qorxulacaq məsələ isə qəlblərin ölümüdür.”

Hər canlı üçün təqdir edilən bir son nəfəs var ki, ondan qaçmaq və ya dünya həyatının müəyyən bir müddətə qədər uzadılması qeyri-mümkündür. Zaman əmr olunduğu şəkildə axıb getməkdə davam edir. Dünya həyatında hər şeyi satın almaq və ya geri qaytarmaq az-çox mümkündür. Lakin keçən zamanı əsla... Kiçik bir qızıl parçasının belə zibilliyə atılmasına heç kim biganə qalmadığı halda çox qərribə və kədərlidir ki, milyonlarla qızıl və rərək satın alına bilməyən zamanın boş işlərlə hədərlə olmasına əksər insan laqeyd qalmaqla davam edir.

Fəriduddin Əttar (q.s) nəsihətlərində belə buyurur:

“Əldən çıxdıqdan sonra dörd şeyi geri qaytarmaq olmaz. Qəflətən ağzından çıxan bir söz, yaydan atılan bir ox, baş vermiş qəza və boş yerə xərclənən ömür.”

Bir Haqq dostu zamanın qiymətini yaxşı dərk edərək qəflətə düşməmişimiz və günlərimizi lazımınca qiymətləndirə bilməyimiz üçün bu tövsiyələri verir:

“Müəyyən zamanlarda xəstəxanlara gedərək xəstələri ziyarət et! O iztirablı insanlar kimi xəstəliklərə mübtəla olmadığını və sənə verilən sağlamlığını düşünərək şükür et. Ara-sıra həbsxanalara gedərək oradakı məhkumların min bir iztirablarla dolu zindan həyatlarını düşün. Cinayətlərin bir anlıq qəflət və ya dəlilik, əsəbilik nəticəsində işləndiyini digər tərəfdən məzlumların da həbsə düşərək o cəfaya qatlandıkları, o adamların yerində özünün də ola biləcəyini düşün. Allah təala səni bu vəziyyətə düşməkdən mühafizə etdiyi üçün Ona şükür et. Oradakılar üçün də dua et. Sonra qəbiristanlığa get, oradakı məzar daşlarından hal dili ilə yüksələn səssiz fəryad və fəğanları dinlə, ömür nemətini itirdikdən sonra peşman olmağın bir fayda verməyəcəyini düşünərək vaxtının qiymətini bil! Məzarda yatanlar üçün bir Fatihə oxu və bundan sonrakı günlərini həmd, şükür və zikr ilə qiymətləndirməyə çalış!”

Deməli, bir mömin Allah təalanı heç bir zaman və məkanda unutmadan yaşamağa səy göstərməlidir. Necə ki, Allah təala bu yurur:

“Allahı unutduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutturduğu (xeyirlərini) başa düşməyən) kimsələrə bənzəməyin! Onlar (Allahın itaətindən çıxmış) fasiqlərdir!” (əl-Həşr, 19)

Əbu Əbdürrəhman əs-Süləmi zamanı hədəf etməyin və dünyadan savayı qayğıları olmayan kimsələrlə çox oturub-durmağın nəfsin ən böyük ayıblarından olduğunu bildirəndən sonra bunun müalicəsini belə izah edir:

“Zamanı həyatdakı ən qiymətli şey bilmək və çox qiymətli olan zamanı yenə özü kimi dəyərli fəaliyyətlərlə, yəni Allahı zikr etmək, həmişə bir ibadət halında olmaq və nəfsə ixlası yerləşdirməyə çalışmaqla keçirmək lazımdır. Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdur:

“İnsanın özünü maraqlandırmayan şeyləri tərk etməsi müsəlmanlığının gözəl olmasındandır.” (Tirmizi, Zöhd, 11)

Zamanın qiymətini təqdir edib onu oyanıq bir qəlblə qiymətləndirməyin məcburiliyini bildirən hədislərdə belə buyrulur:

“Beş şey gəlmədən əvvəl beş şeyi qənimət bil! Qocalıqdan əvvəl gəncliyini, xəstəlikdən əvvəl sağlamlığı, yoxsulluğundan əvvəl zənginliyini, məşğul zamanlarından əvvəl boş vaxtlarını və ölümündən əvvəl həyatını.” (Hakim, Müstədrək, IV, 341; Buxari, Riqaq, 3; Tirmizi, Zöhd, 25)

“Qiyamət günündə dörd şeyin sorğusu olmadan bəndənin ayaqları yerindən qımıldamaz:

1. Ömründən: onu nə ilə tükətdin?
2. Gəncliyindən: onu harada çürütdü?
3. Malından: onu hardan qazandı və hara sərf etdi?
4. Elmindən: onunla nə etdi”? (Tirmizi, Qiyamət, 1)

“İki nemət var ki, insanların çoxu bu nemətlərdən istifadədə aldanmışlar: “Səhhət və boş vaxt.” (Buxari, Riqaq, 1)

Allah təala lütf etdiyi bütün maddi-mənəvi nemətlərə görə axirətdə biz bəndələrini hesaba çəkəcəyini bir çox ayə ilə bəyan etmişdir. İslam alimləri ilahi hesaba aid olan ən mühüm nemətlərin nələr olduğu barəsində fərqli fikirlərdə olmuşlar:

İbn Məsud (r.a) bunların “əmin-amanlıq, səhhət və boş vaxt” olduğunu söyləmiş, Müaviyyə bin Kurvə rəhmətullahi əleyh də

“Qiyamət günü ən şiddətli hesab boş vaxtın hesabıdır” – buyurmuşdur. (Buxari, X, 504)

İmam Qəzali həzrətlərinin vaxt israfına qarşı bu xəbərdarlığı çox ibrətlidir:

“Oğul! Fərz et ki, bu gün öldün. Həyatında keçirdiyin qəflət anlarına nə qədər üzüləcəksən. Ah, “kaş ki,” deyəcəksən. Lakin heyhat!”

Cüneyd Bağdadi həzrətləri də belə buyurur:

“Dünyanın bir günü axirətin min ilindən xeyirlidir. Çünki qazanc və itirmək keyfiyyətləri bu dünyaya aiddir. Axirətdə qazanmaq və itirmək yoxdur.”

Boş yerə xərclənən zaman qaytarılması mümkün olmayan acınacaqlı bir itkidir. Çünki keçmişə aid bütün qapılar bağlanıb. Ancaq israf edilən zamanların peşmanlığı ilə; dua, tövbə və istiğfara yönələrək hər an Haqqa sığınmaq, yalvarmaq surətilə o itirdiklərimizin heç olmasa mənən əvəzini çıxmaq üçün çalışmalıyıq.

Həyat bulağı çox sürətlə axıb getməkdədir. İlahi iradə ilə təyin edilmiş, məhdud və fani ömrümüzün günləri bir stəkana doldurulan damlalar kimidir. Hər keçən gün həyatımızın bitmə nöqtəsinə doğru irəlilədiyimizi, dünyadan daha bir gün uzaqlaşmış qəbrə bir az daha yaxınlaşdığımızı unutmamalıyıq. Əcəl vaxtı bizə məchul olduğuna görə hər an Əzrayıl (ə.s) ilə qarşılaşa biləcəyimizi yaddan çıxarmayıb son nəfəs üçün hazırlıqlı olmalıyıq. Çünki şair Nəcib Fazilün ecəzkar ifadəsi ilə:

O dəmdə ki pərdələr qalxar, pərdələr enər,

Əzrayıl “xoşgəldin” deyər bilməkdə hünər!..

Düşünəcək olsaq, gələcək müjdələr qədər, təhlüklərlə də doludur. Ömür təqvimimizdən neçə səhifənin qaldığı məchuldur.

Allah təala bizə ayədə buyurduğu kimi yəqin (ölüm) gələnə qədər qulluq halında olmağımızı⁶⁷ və müsəlman olaraq can verə bilməyimizi⁶⁸ ehsan eyləsin. İsrafdən uzaq bir ömür sürərək xarici və daxili aləmimizdə mötədil və müvazinətli ola bilməyimizi, lütf etdiyi “zaman” netmətini xeyir və savablarla zinətləndirib bəzəməyi hamımıza nəsib etsin!

Amin...

67. Bax. əl-Hicr, 99

68. Ali-İmran, 102

Elmdə
İsrəf - 3

Topluları həqiqi elm və irfan ilə yoğuracaq olan ruh çoxcildli qalın kitabların üstünə qapanmış xudbinlərin ruhu deyil. Quran hikmətləri ilə könlünü dərinləşdirən, insanlığa mərhəmət və rahatlıq günəşi olan xidmət əhli saleh möminlərin ruhudur.

Bilmək, yaradılışın müəmmasını çözmək, hikmətə aşina olmaq, ilahi əzəmət təəlliləri və qüdrət axışlarından qəlbən nəsib ala bilməkdir.

Elmdə İSRAF-3

Həyatın ruhaniyyət, zəriflik, nəzakət və məna qazanıb gözəlləşməsi israf və buna bənzər mənfiliklərdən uzaq durmağı zəruri qılır. Çünki israf; fərddə, ailədə, və toplumda fəlakətin xəbərçisi, carçısıdır.

İnsana bəxş edilən bütün nemətlər bir əmanətdir. Bu əmanətlər həqiqi yerini tapmayıb nəfsani aruların hakimiyyətində israf edilsə Allah (c.c) bərəkətini alar.

İsraftəkə mal və mülkü yox etmək kimi başa düşülməməlidir. Çünki o, həyatın bütün mərhələləri ilə əlaqədardır. Bilməliyik ki, ömrü boş keçirmək bir israfdır, faydasız elmlə məşğul olmaq və elmi öz mənfəətlərinə alət etmək və yanlış yerdə istifadə də böyük bir israfdır.

Elmdə İsraf

Elm insanda yaradılışdan gələn araşdırma, yəni öyrənmək meylini təmin edən ülvî bir fəaliyyətdir. İnsanlıq heysiyyətinin zirvəsini təşkil edən elm mömini Allah təalanı yaxından tanımağa və ibadətlərlə Onun böyüklüyünü idrakın kamalına çatdırır.

Elmlərin ən fəzilətli "mərifətullah"dır. Yəni Allah təalanı qəlbən tanıya bilməkdir. Bir imtahan məktəbi olan fəni dünyada

bəndəni bu nəticəyə çatdırmayan, hikmətə qovuşdurmayan və onu qəlbən Haqqa vasil etməyən bütün elmi fəaliyyətlər insanın təbiətində olan öyrənmə meylinin israfını təşkil edir.

Qurani-Kərimdə elm təbiri insanı Allah qarşısında təqva və Allah qorxusu duyğularına sövq edən bir vəsflə zikr edilməkdədir. Ayədə buyrulur:

“Məgər axirətdən qorxan, Rəbbinə (Allahın mərhəmətinə) ümid bəsləyən, gah səcdəyə qapanıb, gah da ayaq üstə durub gecə saatlarını ibadət içində keçirən (müti bəndə kafirlə bildirmir)?! De: “Heç bilənlərlə bilməyənlər (alimlə cahil) eyni ola bilərlər?! (Allahın ayələrindən, dəlillərindən) yalnız ağıl səhibləri ibrət alar!” (əz-Zumər, 9)

Bu ayə əvvəldən axıra qədər təhlil edilərsə görürük ki, bizə Allah qatında elm və cəhalətin hansı mənaya gəldiyini çox açıq bir surətdə bəyan edir. Buna görə həqiqi mənada sirr, hikmət və həqiqəti “bilənlər” zümərəsinə daxil ola bilmək üçün diqqət ediləcək əsas məsələlər bunlardır:

1. Gecələri səcdə və qiyam halında olaraq Allah təala ilə qəlbə bərabərliyi təmin edə bilmək.
2. Hər an, hər hal və davranışımızda axirətdəki hesabın təlaşını içində ola bilmək.
3. Rəbbimizin mərhəmətinə ümid edərək həmişə Ona sığınmaq və dua etmək.
4. Təqva üzrə, yəni Rəbbə yaxınlaşdıran bir həyat tərzini yaşamaq, iç dünyamızı Allahdan uzaqlaşdıran mənfi vəsflərdən qorumaq və özümüzə cəməli sifətlərin təcəllisinə səy etmək.
5. Ehsan əhli olmaq, cəmərd, gözəl əxlaq sahibi və hər an ilahi müşahidənin, yəni ilahi kameraların altında olduğunun şüuru içində ola bilmək.

6. Qəlbin ehtiraslarından qorunmaq üçün lazım olan hər cür səyi göstərmək.

7. Dinin yaşanması və təbliği ilə bağlı qarşıya çıxan sıxıntı və çətinliklərə səbir etmək.

“Bilməyənlər”in sifətləri isə bunlardır:

1. Küfr və nankorluq.

2. Yalnız çətinliyə, dara düşdüyü zaman Allaha yalvarmaq, rahatlığa çıxdığı zaman qulluq və yalvarışı tərk etmək.

3. Nəfsani arzulara ram olaraq insanları Allahın yolundan azdırmaq üçün Ona ortaqlar qoşmaq. Bu haqda ayədə buyrulur:

“(Ya Rəsulum!) Nəfsini özünə tanrı edəni gördünmü?..”

(əl-Furqan, 43)

Bütün elmlər Allahın varlıqlara və hadisələrə qoyduğu qanun və qaydaların öyrənilməsindən və kəşfindən ibarətdir. Elmlərin tərəqqisi də bu kəşflərin artırılması ilə mümkündür. Lakin qeyd edək ki, Allah təalanın kainatdakı varlıq və hadisələrə qoyduğu qayda və qanunları öyrənmək, bəndəni yaradılış hikmətinə çatdıran həqiqi mənadakı “bilmək” deyil. “Bilmək” sırf seyr etmək də deyildir.

Məqbul olan bilmək dünyaya gəliş və gedişin səbəbini qavramaqdır. Varlıqların hal dilindən anlamaqdır, hikmətə aşina olaraq bir sirri açma bilməkdir.

Bilmək ilahi ehtişam və qüdrət axışlarından xəbərdar olub ilahi feyz və təcəllilərdən qəlbən pay ala bilməkdir.

Bilmək ehtiyaca cavab verəni tapmaqdır. Ehtiyac isə ayədə buyrulduğu kimi “müsəlman olaraq can verə bilmək”dir.⁶⁹

Bilmək ölmədən əvvəl nəfsin əsarətindən azad olub həqiqət

69. Bax. Ali-İmran, 102.

sabahına oyanmaqdır. **Bilmək** ilahi hesaba çəkilməzdən əvvəl özünü hesaba çəkə bilməkdir.

Elmi həqiqətlərdə kamilləşərək mərifətullah dəryasına dalan Mövlana həzrətləri zahiri elmlərin zirvəsində olduğu, lakin hələ Haqqa yaxınlığın ləzzətini layiqi ilə dadmadığı dövrü “**Xam-dım**”, qəlbində hikmət təcəllilərinə nail olub ilahi həzzə qovuşduğu dövrü “**Bişdim**”, kainatdakı əsrar təcəllilərinin bir kitab kimi açılıb aşkar olduğu yetkinlik dövrünü “**Yandım**” sözləri ilə ifadə etmişdir.

Həqiqətən elmdə kamilləşən bir insanın rıqqət və həssaslığı artar. Həqiqi elm insanı heyrət vadilərinin səyyahına çevirər. İnsan kainatdakı hikmət və həqiqətlərdən xəbərdar olduqca ilahi qüdrət və əzəmət qarşısındakı acizliyini anlayar, həddini bilər və heçliyini dərk edir. Yəni nəfsini tanıyar. Nəfsini tanıyan da Rəbbini tanıyar.

Bilən məxluqatın və mülkün həqiqi sahibini tanıyar. Yardandan ötrü, yaradılanlara sonsuz bir şəfqət və mərhəmət qucağı açar.

Bilən əfv edir; bilən səbir edir, bilən sevir.

Bilən Rəbbinin rızasını və yaxınlığını axtarar. Onun üçün fədakarlıq bir ləzzət halına gəlir.

Bilən inciməz, incitməz. Onun dili rəhmət saçır.

Bilən dünya ilə axirət, yəni bəndənin rızası ilə Haqqın rızası arasında seçim etmək məcburiyyətində qalsa Haqqın rızasına rəam olar.

Bilən ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da⁷⁰ yəni hər an “Bir” olan Rəbbi ilə bərabər olmağa çalışır.

Bilən ilahi əzəmət və kainatdakı ilahi qüdrət axışları qaşısında həmişə təfəkkür halındadır. Nəzakət, zəriflik və həssaslıq onda təbii hala çevrilmişdir.

70. Bax. Ali-İmran, 191.

Bilən könül insanıdır.

Bilən hər yerdə və hər vəziyyətdə rahatlıq və xoşbəxtlik tapar.

Bilən özünü ictimai gedişatdan məsul hiss edir.

Bilən vətənin, millətin bayrağın əmanət olduğunu idrakı içindədir. Çünki imanın, həyanın, namusun, malın, canın mühafizəsi vətən və millətin qorunması ilə olur.

Bilən “nəfsin əsarəti”ndən qurtarmaq üçün ruhani bir həyat yaşamağa səy göstərir.

Bilən fani dünyanın aldadıcı oyuncaqları ilə məşğul olmaqdan xilas olmuşdur. Özünə aid olan fani mülkiyyəti də qəlbindən kənarda daşıyır.

Bilən şöhrət və şəhvetin “heytə lək” (yaxın gəl) surətindəki cəzbedici dəvətinə qarşı “məzallah” (Allaha sığınırım)⁷¹ deyərək biləcək qədər qəlbi səviyyəyə sahibdir.

Bilən ilahi elmin əzəməti qarşısında heçliyini dərk edir. Bilən bilmədiyini biləndir.

Bilən axmaqlığı dəf edərək nəyi bilməyin vacibliyinin fərqində olandır.

Bilən imanın ləzzətinə, rahatlığına nail olduğu üçün imanın meyvəsi olan mərhəmət, xidmət və təvazö ona ləzzət verir, xoş gəlir.

Bilən “Seyri-bədayi” halında olar, yəni kainatdakı ilahi sənət xariqələrinin cazibəsinə heyranlıq duyar.

Bilən cahanın dilini anlar. Çünki bilənlə hər şey danışar.

Bilən ağıl və qəlb duyğularının ahəngi içindədir.

Bilən imanın eşq və vəcdinin ahəngi içindədir.

71. Bax. Yusuf, 23.

Bilən irfanla nəsilbənər.

Bilən səbəbdən Müsəbbibə (səbəbkara), əsərdən Müəssirə, sənətdən gerçək Sənətkara qovuşar.

Rəbbini tanıyıb bilən hər şeyi bilir. Onu bilməyən heç bir şey bilməz. Çünki axmaqlaşmış, qəlbi kor olmuşdur.

Rəbbini tanıyanların zirvəsi Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Mənim bildiyimi siz bilsəydiniz, az gülər, çox ağlayardınız... Çöllərə düşüb Allaha yüksək səslə (həyəcanlı və kövrəlmiş halda) yalvarardınız.” (İbn Macə, Zöhd, 19)

Hz. Ömər (r.a) vəfat edəndə Abdullah bin Məsud (r.a) belə dedi:

- Elmin onda doqquzu getdi.

Bunu eşidən səhabələr etiraz etdilər:

- Hələ içimizdə alimlər var.

İbn Məsud (r.a) isə belə cavab verdi:

- Mən mərifət elmindən bəhs edirəm.”

Ayədə buyurulur:

“...Allahdan Öz bəndələri içərisində ancaq alimlər qorxar...” (Fətir, 28)

Bu ilahi bəyandan da başa düşüldüyü kimi qəlbə Allaha qarşı xof və təqva hissləri oyandırmayan bir elm Allah qatında qəbul edilən, ayə və hədislərdə fəzilətindən bəhs edilən “elm” deyil. Vəziyyət belə olduğu halda, üstəlik elm öyrənərkən bir sıra bəhanələr gətirərək Allahın əmr və yasaqlarına fikir verməyərək bəzi mənəvi nöqsanlara qapı açmaq və bunları üzrlü və məşru (şəriətlə icazə verilən) hesab etmək dəhşətli aldanışdır.

Şübhəsiz ki, lazımı yerində və düzgün istifadə olunduğu təqdirdə dünyəvi elmlər zəruridir. Çünki dünyəvi elmlər də əldə etdiyi tərəqqi ilə bəşər idrakına ilahi əzəmətdən yeni-yeni dəlillər təqdim edirlər. Beləliklə ilahi sənətin ehtışamı və xariqə təcəlliləri daha dərin bir şəkildə qavranır. Bu cəhətdən zamanımızdakı kosmik tədqiqatlardan genetikanın əldə etdiyi nailiyyətlərə və texnoloji kəşflərə qədər bütün elmi təaliyyətlər də ilahi qüdrət nişanələrini açıq-aşkar şəkildə insanlara nümayiş etdirir.

Ayədə buyurulur:

“Onun (Quranın) haqq olduğu onlara (müşriklərə) bəlli olsun deyə, Biz öz qüdrət nişanələrimizi onlara həm xarici aləmdə (üfüqlərdə, kainatda, göylərin və yerin ətrafında), həm də onların öz daxilində mütləq göstərəcəyik. (Ya Peyğəmbər!) Məgər Rəbbinin hər şeyə şahid olması (sənin dediklərinin doğruluğuna) kifayət deyilmi?!” (Fussilət, 53)

Həqiqi elmdən məqsəd fiziki və metafizik aləmdə gizli olan ilahi sirlərə agah olaraq “mərifətullah”a nail ola bilməkdir. Yəni Uca Yaradıcının varlıq həqiqəti ilə bərabər ilahi qüdrət nişanələri və əzəmət təcəllilərinə qovuşaraq bunlardan qəlbən nəsib ala bilməkdir. Lakin bütün elmi tərəqqi və kəşflərə baxmayaraq hələ də ilahi sənətə yönəlməyəcək dərəcədə qəflətə düşən qəlblərə nə yazıq!

Elmi öz yaramaz ehtiraslarına alət edərək topluma zülm edənlər həqiqətdə elmə xəyanət etmiş və beləliklə də dəhşətli bir ruhani və qəlbə israfə düşmüş olurlar. Halbuki elmin faydalı olması üçün insanın düşdüyü müxtəlif nəfsani meyil və nöqsanları dəf edərək ağıl və iradənin Quran və Sünnə işığında tərbiyə edilməsi zəruridir. Bu tərbiyədən məhrum bir şəkildə qazanılan elm insanı mənfi yollara sürükləyərək bir aldanışa çevrilə bilər.

Təəssüfki, bu gün elm təhsilində insanın yalnız əqli istedadla-

rına baxılaraq onun elmi layiqi ilə daşıya biləcək qəlbi fəzilət və məziyyətlərə sahib olub-olmadığına diqqət yetirilmir. Halbuki əbədi səadət və xoşbəxtlik üçün elmin sırf zahirən öyrədilməsi kifayət deyil.

Necə ki, elmini irfan halına gətirməmiş bir kimsə, tutaq ki, hüquq təhsili aldıqdan sonra haqq və ədalət carçısı əvəzinə bir zalım və ya cəllada çevrilə bilər.

Yaxud da tibb təhsili almış bir kimsə də insanlara şəfa vermək yerinə insan qəssabı olar. Elmi qabiliyyətinə baxmayaraq mərhəmət və məhəbbətdən məhrum bir məmur isə əmri altında işləyənlərə zülm edən bir qəddar olur. Belə kimsələr elmləri sayəsində insanlara bir cahilin vura bilməyəcəyi zərəri qat-qat artıqlamasıyla və asanlıqla vura bilərlər. Elmlərini yanlış istiqamətdə işlədərək israf etdikləri üçün də əbədi ziyana düçar olarlar.

Mövlana (q.s) “Məsnəvi”sində bu həqiqətə belə toxunur:

“Hünərli, bilikli insan yaxşıdır, amma İblisdən ibrət al (biliklərin qəlbinlə ahəng təşkil etməsə özünə çox qiymət vermə. Unutma ki, Haqqın rəhmətindən qovulan məlun İblis yüzillərlə Allahın ən yaxınlarından biri, mələklərin rəhbəri idi. Bilgisi və ibadəti ilə qürura qapıldı, nazlandı. Adəm (ə.s)-a yuxarıdan baxdı. Onu kiçik gördüyü üçün də pislik kimi rəzil olub getdi.”

Həqiqətən insanı qürur və təkəbbürə sövq edən, sonunda da həlak girdabında boğan bir elm zahirən gözəl və faydalı şeylərdən ibarət olsa da əslində günahdan başqa nədir ki? Bunun üçün Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- Allahdan elm tələb edərkən həmişə:

“Ya Rəbbi! Səndən elmi-nafi (faydalı elm) istəyirəm. Faydasız elmdən Sənə sığınıram!..” (Müslim, Zikr, 73) şəklində niyaz etmişdir.

sələn, təvəkkül, ixlas, riyadan qorunma kimi xüsusiyyətləri bilmək və yaşamaq da fərzi-ayndır.

Etinasızlıq göstərərək bunların tətbiq edilməməsi axirətdə həlakə səbəb olar. Elmi-nafini əldə edə bilməyənlər nə qədər çox şey bilsələr də ən böyük həqiqət olan Haqqa qovşmaqdan məhrum qalırlar.

İmam Qəzali həzrətləri elm öyrənməyi zaman və çalışma israfı halına gətirməkdən çəkindirən nəsihətlərində belə buyurur:

“Oxuyub mütləq etdiyini elmlər qəlbini feyzləndirib əxlaqını gözəlləşdirən mahiyyətdə olmalıdır. Məsələn ömrünün sonuna bir həftə qaldığını öyrənsən bu qısa zamanda mütləq sənə faydalı olacaq bir elmlə məşğul olarsan. Dərhal qəlbini yoxlayar, dünyəvi ehtiras və mənfəətlərlə əlaqəni kəsər, gözəl xasiyyətlərlə bəzənməyə çalışarsan. Halbuki insanın qovuşduğu hər gün və gecədə ölməsi mümkündür. Buna görə seçib məşğul olduğun elmlər səni ilahi əzəmət qarşısında duyğulandırır və mənəviyyatını düzəldəcək elmlərdən olmalıdır.”

Xülasə, elm təhsili çətindir. Elmin həqiqəti, yaşanması ilə ortaya çıxar. Yaşanmayan elm ayədə buyurulduğu kimi “kitab yüklü ulaq kimi”⁷² mənasız bir hərbəlləkdir. Elm insanı Haqqa, həqiqətə, təqəvaya, saleh əməllərə sövq edirsə elmdir. Yoxsa şeytanda da elm vardı, Qarun da elm sahibi idi. Fəqət elm onların mənliliyini dəhşətli bir lovğalıq və dikbaşlığa sürükləmişdi. Onlar da bu nəfsani həzzə tabe olaraq nəfslərinə hədsiz bir etimad göstərmişdilər.

Bu baxımdan elm layiqincə həzm edilib əmələ çevrilmirsə, əxlaqa əks etmirsə, şəxsiyyətin bir parçasına dönüb irfana yüksəlmirsə, bəndəlik “heçlik” və təvazö iqliminə sövq etmirsə o elmi öyrənmək üçün sərf edilən bütün əməklər israfdır.

72. Bax. əl-Cümüə, 5.

Onu da unutmayaq ki, Allah təala bütün həqiqət və sirləri insan oğluna Qurani-Kərim ilə ərməğan etmişdir. Bütün elmlərin özü, mənbəyi ondadır. Kainatda “yaş və quru nə varsa”⁷³ hər şeyin həqiqəti Quranda dəfinə halında gizlədilmişdir. Allah təala:

“Rəhman! (Mərhəmətli olan Allah!) (Öz peyğəmbərinə) Qurani öyrətdi. İnsanı yaratdı. Ona danışmağı (fikirini və duyğularını bəyan etməyi) öyrətdi.” (ər-Rəhman, 1-4) buyurmaqdadır. Quran Allah təalanın insan nəslinə son təlimatları, son məsajlarıdır.

Bu gün millətimizin və insanlığın ən çox möhtac olduğu elm Quran elmidir. Bu baxımdan günümüzdə Quran tədrisinə daha çox rəvac vermək lazımdır. Lakin Qurani layiqi ilə anlamaq üçün də onun ruhaniyyət iqliminə girmək və qəlb cəvhəri olan təqvvaya sahib olmaq zəruridir. Necə ki, Qurani-Kərim möminləri belə xəbərdar edir:

“O kəslər ki, Rəbbinin ayələri zikr olunduğu vaxt özünü onlara qarşı kar və kor kimi aparmaz (əksinə, onlara cani-dildən qulaq asar)” (əl-Furqan, 73)

“Biz bu Quranda insanlar üçün hər çür məsəl çəkdik ki, bəlkə, öyüd-nəsihət qəbul etsinlər.” (əz-Zumər, 27)

Beləliklə, Qurani-Kərim onunla mütləq qəlbi bir əlaqə qurmağımızın vacibliyini bizə bəyan etməkdədir. Ancaq bunun üçün də bədən təmizliyi qədər qəlb təmizliyi, yəni mənəvi tərbiyə tədris zəruridir. Yəni Qurani-Kərimdə:

“Onlar Quran barəsində düşünməzlərmi? Yoxsa ürəklərinə kilid vurulmuşdur? (Yoxsa ürəklərinin öz kilidləri vardır?)” (Məhəmməd, 24)

“Nəfsini (günahlardan) təmizləyən mütləq nicat tapacaqdır!” (əş-Şəms, 9) buyurulmuşdur.

73. Bax. əl-Ənam, 59.

Hidayət rəhbərimiz olan Qurani-Kərim bizi təfəkkürə dəvət edir. Qurani-Kərim ilahi istəyi dilə gətirdiyindən Allaha yaxın olanlar onu daha yaxşı dərk edərlər. Çünki Qurani-Kərimdə:

“...Allahdan qorxun! Allah (ehtiyacınız olan şeyləri) sizə öyrədir...” (əl-Bəqərə, 282) buyurulmaqdadır. Bu səbəblə hər ayə qəlbimizin səviyyəsinə görə bizə aydın olur və dərinləşir.

Qurani-Kərimdə Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in şəxsində ümmətə bir xəbərdarlıq olaraq belə buyurulur:

“...Əgər sənə (vəhylə) gələn elmdən (Qurandan) sonra (kafirlərin) nəfslərinin istəklərinə (puç arzularına) uysan, səni Allahın əzabından qoruyan və qurtaran olmaz! (Və ya: Sənin Allah tərəfindən nə bir dostun, nə də bir qoruyucun olar!)” (ər-Rəd, 37)

Rəbbimizin bu ayədə Quranı “elm” təbiri ilə vəsf etməsi də göstərir ki, biz möminlər ilk növbədə Quran mədəniyyətini öyrənməliyik. Çünki Quransız elmi həyatdan söz açmaq olmaz. Ancaq çox təəssüf ki, bu gün bəziləri Qurani-Kərim təhsilini ikinci, hətta üçüncü plana atırlar.

Möminlərin övladlarına verəcəkləri Quran tədrisini ciddi bir elm təhsili kimi yox, ibtidai bir yay tətili proqramı və ya asudə vaxt məşğələsi kimi görmələri çox kədərlidir. Ata-anaların övladlarına qarşı ən böyük etinasızlıqlarından biri də Quranın mənasına möhtəvasına tilavəti qədər əhəmiyyət verməmələridir.

Allah təalanın bəşəriyyətə ən böyük hədiyyəsi olan Qurani-Kərimə layiq olduğu əhəmiyyəti verməmək və Quran kurslarına ağır büzərək, digər təhsillərə daha artıq əhəmiyyət vermək, dala-larlarda gələcəyə yol axtarmaqdır. Çünki insan oğlu maddi qidadan daha çox mənəvi qidaya möhtacdır.

Hz. Mövlana necə də gözəl buyurur:

“Bədəni həddən artıq bəsləmə. Çünki o axırda torpağa veriləcək bir qurbandır. Sən əsas könlünü bəsləməyə çalış. Yük-səklərə gedəcək və şərəflənəcək odur. Ruha mənəvi qidalar ver. Kamil düşüncə, incə anlayış və ruhi qidalar təqdim et ki, gedəcəyi yerə güclü, qüvvətli getsin.”

Nəfsani mənfəətlər ruhani həyatımıza vurulan zəncir kimidir. Çünki mənfəətpərəst bir könüllə Allaha gedilməz. Nəfsani arzulara meyil belə bağlanan bir daş kimidir. Onunla nə uçmaq, nə də üzmək olar. Mömin özünü haqq ilə məşğul etməsə batil onu işğal edir. Sədi Şirazi çox gözəl demişdir:

“Səfalət ələmindəki insanların ruhu özlərindən iyrənər. Səfalətdən xoşbəxtlik ummaq faciəvi bir çaşqınlıqdır. Gələcəyə xoşbəxtliyi bəxş edən fəzilətlərin diplomları yox, Allah təaladır.”

Necə ki, aşağıda verilən ayə bu məsələdə çox böyük ilahi xəbərdarlıqdır:

“...Halbuki göylərin və yerin xəzinələri Allaha məxsusdur, lakin münafıqlar (bunu) anlamazlar.” (əl-Münafiqun, 7)

Unutmayaq ki, toplumları həqiqi elm və irfan ilə yoğuracaq olan ruh çoxcildli qalın kitabların üstünə qapanmış xudbinlərin ruhu deyil, Quran hikmətləri ilə könlünü dərinləşdirən, insanlığa mərhəmət və rahatlıq günəşi olan xidmət əhli saleh şəxslərin ruhudur.

Mehmed Akif Ersoy qulluğa heysiyyət qazandıracaq elmin əhatə dairəsini və çaşqın insan nəslinin möhtac olduğu həyat düsturunu belə xülasə edir:

Doğrudan-doğruya Qurandan alıb ilhamı,

Əsrin idrakına söylətməliyiz İslamı...

Ya Rəbb! Bizi Quran səadətindən məhrum qalaraq səfalətlərini səadət zənn edən bədbəxtlərin xüsrana düşməkdən

qoru! Sabah (qiyamət günü) ilahi hüsurunda hesaba çəkilmədən əvvəl özümüzü hesaba çəkərək daha həssas bir qəlb səviyyəsi ilə Sənə bəndə ola bilməyi bizlərə nəsib eylə! Ötəri nəfsani sevdalar və qəflətlər səbəbi ilə bu fani dünyada ilahi hüdudları tapdalayıb pozaraq əbədi səadət həyatımızı israf etməkdən bizi mühafizə et!

Amin...

Əxlaqi Dəyərlərdə İsrəf - 4

Rəbbimiz bütün həyatımızı gözəl əxlaq dairəsi içində həssas bir ürəklə və insanlıq heysiyyətinə yaraşan bir şəkildə yaşamağımızı əmr etmişdir. Çünki Allah təala əxlaqi keyfiyyətləri insana ikram etmişdir. Digər məxluqat haqqında əxlaqdan danışmaq mümkün deyil.

Əxlaqi gözəlliklərdən məhrum bir dini həyat düşünülmez. Əxlaqi dəyərlərlə zinətlənməyən, bəzənməyən bir iman mühafizə edilməyən, qorunmayan şam işığı kimidir ki, nəfsani və şeytani fırtınalar qarşısında daima böyük bir təhlükə və risk altındadır.

Əxlaqi Dəyərlərdə

İSRAF-4

Əxlaq, Allah təalanın biz bəndələrində görməkdən razı qaldığı və sevdiyi gözəl xasiyyətlərdən ibarətdir. İnsan oğlunun ən böyük nailiyyətlərindən biridir.

Çünki “Allahın əxlaqı ilə əxlaqlanın” (Münavi, əl-Təarif, s. 564) hədisindəki dəlilə isnad edilərək gözəl əxlaqın Allahın cəməli sifətlərinin mömin qəlblərindəki təcəlliləri olduğu aydınlaşır.

Məhz bu baxımdan Allaha yaxınlığımızın ən bariz əlamətlərindən biri mühüm qulluq vəzifəmiz sayılan gözəl əxlaq sahibi olmaqdır. Qulluq həyatımızın səviyyəsini yüksəldən ülvə bir qiymətdir.

İnsanın izzət və heysiyyətini təşkil edən əxlaq onun ən dəqiq xarakterini meydana çıxarır. Bu səbəbdən əxlaq məxluqatın arasında ancaq insana aid olan bir sifətdir.

Kamil insan bu imtahan aləmində ilahi sənətin incə, zərif təzahürlərini daşıyan bir xilqət abidəsidir.

Əlçatmaz incəliklər və dibi görünməz dərinliklərin müstəsna bir nümunəsi olaraq yaradılan insan nəsli bu yüksək qiymətini ancaq əxlaqi dəyərlərlə feyzlənmiş bir qulluq həyatı yaşamaqla qoruya bilər.

Bir növ əxlaqın mühafizə etdiyi qəlb nəzərgahi-ilahi olmaq

kimi şərafə nail olaraq yaradılmışdır. Vəziyyət belə olduqda insan bədəni bəsləyərək və nəfsani arzuların ardınca düşərək həyat sürüb qəlb aləmini əxlaqi keyfiyyətlərlə zینətləndirməsə, insanlıq və qulluq şərafinə xəyanət edər, Haqq yanındakı yüksək mövqeyini itirər.

Bu isə varlıqlar içində ən gözəl bir şəkildə yardılıb ilahi hörmətlə müstəsna bir şərafə nail olmuş insanın bu ülvî qiyməti dəhşətli bir şəkildə itirməsi deməkdir.

Əxlaqın qayəsi insana həmişə ilahi kameralar altında olduğunun idrak və şüurunu qazandıraraq onu naşı sifətlərdən təmizləyib İslamın ideal insan tipi olan “insani-kamil” halına gətirməkdir. Nəzakət, zəriflik, ədəb, həya, səxavət, şəfqət, mərhəmət kimi yüksək xasiyyətləri təbii şəkildə insanın mayasına, cövhərinə nəqş edə bilməkdir. Bu baxımdan əxlaq din və insanın ayrılmaz bir hissəsi, hətta onun ruhu və özəyi sayılmalıdır.

Necə ki, aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən hidayət rəhbərimiz Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də:

“Mən gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndərildim” -buyuraraq ali vəzifəsinin qısa xülasəsini vermişdir.

Deməli, əxlaqi gözəlliklərdən məhrum bir dini həyat düşünmək olmaz. Əxlaqi qiymətlərlə zینətlənməyən, bəzənməyən bir iman mühafizə edilməyən, qorunmayan şam işığı kimidir ki, nəfsani və şeytani firtınalar qarşısında daima böyük bir təhlükə və risk altındadır.

Bu baxımdan dinimizi və imanımızı əslində mənəvi bir zireh olan gözəl əxlaq ilə mühafizə etmək məcburiyyəti qarşıdayıq. Necə ki, Kainatın Fəxri Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bir hədisində belə buyurmuşdur:

“Cəbrayıl mənə Allah təalanın belə buyurduğunu söylədi: “Bu din (yəni İslam), Zatım üçün seçib razı olduğum bir dindir.

Ona ancaq səxavət və gözəl əxlaq yaraşır. Müsəlman olaraq yaşadığınız müddətdə onu bu iki keyfiyyətlə ucaldın.” (Heysəmi, VIII, 20; Ali əl-Müttəqi, Kənz, VI, 392)

Məhz gözəl əxlaq dini yaşayışda bu qədər həyatı bir əhəmiyyətə sahibdir. Əxlaqi dəyərlərdən xəbərsiz bir yaşantı, həyatın qüssəli bir israfı olduğu halda bu qiymətlərdən pay almış bəxtəvər qəlblər isə imanın həqiqi ləzzət və şirinliyini dadmaq xoşbəxtliyinə nail olmuşlar. Bu hadisə də gözəl əxlaqın insanı iman və hidayət mühitinə aparən mənəvi bir körpü olduğunu nə gözəl ifadə edir:

Hakim bin Hizam adında gözəl əxlaq sahibi bir səhabə vardı. O, eyni zamanda Hz. Xədicə validəmizin qohumlarından idi. Son dərəcə səxavətli, şəfqətli, xeyir və həsənət sahibi Hakim bin Hizam cahiliyyə dövründə qızlarını diri-diri basdırmaq istəyən atalardan onları satın alıb həyatlarını xilas edir və himayəyə götürürdü.

Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- dən soruşdu:

-Ey Allahın Rəsulu! Cahiliyyə dövründə sədəqə vermək, kölə azad etmək, qohum-əqrəbə ilə yaxşı rəftar kimi etdiyim yaxşı, xeyirli işlər var. Bunların müqabilində mənə əcr (mükafat) veriləcəkmi?

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“- Sən əslində əvvəllər etdiyin yaxşılıqların əvəzində İslamla şərafləndin.” (Buxari, Zəkat, 24; Müslim, İman, 194-196)

Bu misalda olduğu kimi gözəl əxlaqın hansı əzəmətli bir bağla imana bağlandığını göstərən bir çox nümunələr vardır. Bunlardan biri də sahib olduğu səltənət və iqtidarın lovğalıq və qüruruna qaplıraq ilahlıq iddiasına düşən zalım Fironun Hz. Musa (ə.s)-a qarşı müsəbiqəyə çıxardığı sehrbazlardır.

Bu sehrbazlar əvvəllər imandan bixəbər yaşayırdılar. Lakin onlar da gözəl əxlaqın imana açar olmaq sirrindən pay alacaq bəxtəvər kimsələrdi. Necə ki, müsabiqənin əvvəlində Allahın Peyğəmbəri Hz. Musa (ə.s)-a nəzakət və hörmət göstərərək birinci başlamaq haqqını müəyyən etməyi ona vermələri Allah təalanı razı salmışdı ki, elə o anda ürəklərində hidayət məhəbbəti cücərərək boy atmağa başladı.

Sonra da şahid olduqları möcüzəvi təcəllilər qəlbi zəmində iman şərəfini dadmalarına səbəb oldu. Həm də elə bir iman ki, canlarını fəda etmək qarşısında da əsla zəifləməyən, sönməyən kamil bir iman...

Halbuki sehrbazların imanına vəsilə olan möcüzəni Firon və onun əyanları da seyr etmişdi. Fəqət onlar daha dəhşətli bir inad və təsliliklə küflərindən yapışmaq bədbəxtliyinə düşmüşdülər. Nəticədə sehrbazlar Firon tərəfindən vəhşicəsinə şəhid edilmişdilər. İmanlarında dözümlük, mətinlik göstərərək şəhadət şərəfini içən bu zatlar qissələri Qurani-Kərimdə zikr edilərək qiyamətə qədər gələcək bütün möminlərə ülvə bir xətirə olaraq ikinci ilahi iltifata da nail olmuşlar.

Budur nəzakət, zəriflik, qəlbin rıqqəti, səxavət, mərhəmət kimi əxlaqi keyfiyyətlərin ülvə bərəkəti... Düşünmək lazımdır ki, Haqq yanında bu qədər böyük dəyəri olan gözəl əxlaq imandan məhrum olanları həyatda ən böyük nemət olan imanla şərəfləndirməyə nail olursa, kim bilir iman əhlini hansı ülvə mərtəbələrə qaldırar...

Digər tərəfdən əxlaqi qiymətlərdə israfə sürüklənmək, toplumların aşınmasına, nəticədə də böyük fəlakətlərə düşər olmasına şərait yaradır. Bu isə böyük bir axirət xüsranı, zərəridir. Fərd və toplumların rahatlıq və əminliyi gözəl əxlaq sahibi, yəni dindar, vətənpərvər, zərif və incə ruhlu bir nəsil yetişdirməklə

mümkündür. Çünki Məhəmməd İqbalın dediyi kimi “Müsəlman dünyanın gedişatından məsuldur.”

Bu baxımdan Rəbbimiz həddi aşaraq israf edənlərə tabe olmağı, oxşamağı belə yasaqlamışdır.

Ayədə buyurulur:

“(Günah etməklə) həddi aşanların əmrinə tabe olmayın (onlara boyun əyməyin)! O kəslər ki, yer üzündə fitnə-fəsad törədər və (pis işlərdən, günah əməllərdən əl çəkib özlərini) islah etməzlər!” (əş-Şüəra, 151-152)

Başqa bir ayədə isə belə buyurulur:

“Möminlər arasında (onları nüfuzdan, hörmətdən salmaq məqsədilə) pis söz yaymaq istəyənləri dünyada və axirətdə şiddətli bir əzab gözləyir...” (ən-Nur, 19)

Əxlaqi dəyərlərin başında gələn həya və ədəb nemətlərindən məhrumluq din və imandakı zəiflik və nöqsanlıqlardan qaynaqlanır. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- “Həya imandandır” (Buxari, İman, 3) buyuraraq bu əxlaqi dəyərin imanla mühüm bir əlaqəsinin olduğunu bəyan etmişdir. Buna görə həyasızlıq kimi əxlaqsızlıqların toplumda yayılmasını istəyənlər o toplumun imanına qarşı ən böyük cinayəti işləmiş olarlar. Halbuki bütün haq dinlərin təməlindəki hədəf tövhid inancını yer üzünə hakim etdikdən sonra gözəl əxlaq ilə doğrulmuş sağlam bir ictimai quruluş təsis etməkdir.

Əxlaqsızlıq və azgınlıq səbəbi ilə nə qədər ilahi intiqam təcəllilərinə şahid olan dünya tarixi idrak sahibləri üçün ibrət səhnələri ilə doludur. Bunu görmək üçün yer üzündə ibrət nəzəri ilə gəzmək kifayətdir.

Ayədə buyurulur:

“Məgər onlar (peyğəmbərləri yalançı hesab edən kafirlər)

yer üzündə gəzib dolaşmırlarmı ki, düşünən qəlbləri (bəsirət gözləri), eşidən qulaqları olsun? Həqiqətən, gözlər kor olmaz, lakin sinələrindəki ürəklər (qəlb gözü) kor olar. (Kafirələr keçmiş ümmətlərin başına gələn müsibətləri zahiri gözləri ilə gör-sələr də, qəlb gözü ilə görüb onlardan heç bir ibrət almazlar).” (əl-Həcc, 46)

Toplumların əxlaqsızlıqda həddi aşaraq israf çılğınlığına düşmələri dünyanın bütünlüklə məhvi olan qiyamətin əlamətlərindəndir. Bu da əxlaqi dəyərlərdəki israfın məhvəddici sifətlərini nümayiş etdirməkdədir. Qiyamətə yaxın meydana çıxacaq əxlaqsızlıq və həddi aşmalar bir çox hədislərdə belə xəbər verilməkdədir:

“Elə bir zaman gələcək ki, insanların bütün qayğı və təşvişləri qarınları (mədə və şəhvtləri) üçün olacaq, şərafləri malları ilə ölçüləcək, qiblələri qadınları olacaq, dinləri də dirhəm və dinarları olacaq. Məhz onlar məxluqatın ən şərtiləridir. Onların Allah yanında heç bir qiyməti yoxdur.” (Əli əl-Müttəqi, Kənzul-Ummal, XI, 192/31186)

“Elə bir zaman gələcək ki, insan halalmı, harammı qazandığına diqqət etməyəcək.” (Buxari, Büyü, 7)

“Elə bir zaman gələcək ki, doğru söyləyənlər yalançı, yalançıları isə doğru hesab olunacaq. Güvəniləcək, inanılacaq kimsələr xain sayılacaq, xainlərə etimad olunacaq. İnsanlar onlardan şahidlik istənilmədiyi halda şahidlik edəcəklər, and içmələri istənilmədiyi halda and içəcəklər.” (Təbərani, XXIII, 314)

“Elə bir zaman gələcək ki, insanlar əmr bil-maruf və nəhyi anil-münkərə fikir verməyəcəklər: (yəni yaxşılığı təbliğ etməyəcək və pisləkdən də çəkənməyəcəklər).” (Heysəmi, Məcməuz-Zəkət, VII, 288)

Yenə bir gün Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“- İnsanlar elə bir zamanda yaşayacaqlar ki, o vaxt möminin

qəlbi duzun suda əridiyi kimi əriyəcək” -buyurdu.

- Niyə əriyəcək, ya Rəsulallah! – deyə soruşanda:

“- *Pislikləri görüb onları dəyişdirməyə gücləri çatmadıqları üçün*”, - buyurdu. (Əli əl-Müttəqi, Kənz, III, 686/8463)

Abdullah bin Ömər (r.ə)-in bu rəvayəti də əxlaqi dəyərlərdə yaşanan nöqsan və israfların nə dərəcədə məhvə səbəb olduğuna aid gözəl bir misaldır:

“Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bizə üzünü tutaraq belə buyurdu:

-Ey muhacirlər! Beş şey vardır ki, onlar sizin başınıza gəldikdə mən sizin onlarla əlaqənizin olmasından Allaha sığınırım. Onlar:

1. *Bir millətin içində zina, fuhuş meydana çıxanda və o millət bu günahı açıq-aşkar, utanmadan işləyəndə mütləq aralarında vəba və əvvəlki millətlərdə baş verməmiş başqa xəstəliklər (Aids və s.) yayılır.*

2. *Çəki və ölçüdə aldadan bir millət mütləq qıtlıq (bərəkətin çəkilməsi) məişət sıxıntısı və onlara rəhbərlik edənlərin zülmü ilə cəzanlandırılır.*

3. *Mallarının zəkətını verməkdən qaçan hər millət yağıntıdan məhrum edilir (quraqlıqla cəzalandırılır). Hətta heyvanları olmasa onlara heç yağmur yağdırılmaz.*

4. *Allahın əhdini (əmrələrini) və Rəsulunun sünnəsini tərk edən hər millətə Allah mütləq onlardan olmayan bir düşmən ürcəh edər və düşmən o millətin əlindəkilərdən bir hissəsini alar.*

5. *İmamları Allahın kitabı ilə əməl etməyib Allahın endirdiyi hökmlərdən özlərinə yarayanı seçdikcə Allah onların hesabını öz aralarında görər.*” (İbn Macə, Fitən, 22; Hakim, IV, 583/8623)

Allah təala biz bəndələrini bu vəziyyətə düşməkdən çəkindir-mək məqsədi ilə Qurani-Kərimdə bir çox xəbərdarlıqlar etmiş və:

“Dedişi hər sözü (yazmaq üçün) onun yanında hazır du-rub gözləyən (iki mələk) vardır!” (Qaf, 18) -buyuraraq özbaşına buraxılmadığımızı, fasiləsiz olaraq hərəkətlərimizə nəzarət edil-diyini bildirmişdir. Beləcə bizi qəlbi oyanışa dəvət etmiş, davra-nışımızda ilahi hüdudlara riayət etməyimizi, azgınlıqdan, həddi-hüdudu aşmaqdan, cızığından çıxmaqdan, boş şeylərlə məşğul olub ömrümüzü israf etməkdən çəkinməyimizi arzu etmişdir.

Davranışlarımızda ölçünü gözləməyi əmr edərək gözəl əxla-qı nəsihət edən bir çox ayə var. Bunlardan ikisi belədir:

“O kəslər ki, lağlağıdan (lüzumsuz şeylərdən, qadağan olunmuş əməllərdən) üz döndərirlər.” (əl-Muminun, 3)

“Yerişində müvazinət gözlə (nə çox yeyin, nə də çox asta get) və (danışında) səsini qaldırma. Çünki ən çirkin səs uzun-qulaq səsidir!” (Loğman, 19)

Həqiqətən insanı əxlaqda israfə düçar edən əsas davranışlar-dan biri də “kobudluq”dur. İncəlik və nəzakət kimi əxlaqi gözəl-likləri tərk etmək nəticəsində əmələ gələn kobudluq ayədə uzun-qulaqla müqayisə olunduğu kimi, demək olar ki, bəşəri fitrəti inkar etmək və insani keyfiyyətlərlə vidalaşmaqdır.

İnsana yaraşan danışq üslubu Quran ifadəsi ilə desək “qövli-leyyin”⁷⁴, yəni yumşaq bir dildir. Allah təala Musa (ə.s.)-a Fironun yanına göndərərkən ona qarşı da yumşaq bir dillə danışmasını əmr etmişdir. Yenə də Rəbbimiz:

“Bəndələrimə de: gözəl sözlər söyləsinlər...” (əl-İsra, 53) – buyuraraq insanlara müraciət edəndə nəzakət qaydalarına riayət etməyimizi əmr etmişdir.

74. Bax. Taha, 44.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in şəxsində bizə bir nəzakət meyarı göstərmək məqsədi ilə başqa bir ayədə də belə buyurur:

“(Ya Rəsulum!) Allahın mərhəməti səbəbinə sən onlarla yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənin ətrafından dağılıb gedərdilər...” (Ali-İmran, 159)

Digər tərəfdən hər işdə olduğu kimi əxlaqi davranışlarda da mötədilliyə (orta səviyyə) riayət etmək şərtdir. Əks-təqdirə orta səviyyədə məqbul sayılan bir çox əxlaqi davranış həddini aşdıqda, yəni israf ilə ifa edildikdə insanı ifrata sürükləyər.

Məsələn gözəl əxlaq sayılan “təvazökarlıq” kimi bir davranışda həddi aşaraq bir növ öyünmə halına bürünmək də təvazönün israfıdır. Həqiqətən bəzi insanlar özləri haqqında “təvazökar” deyilməsinin nəfsani təmini məqsədi ilə üzdə özlərini təvazökar göstərirlər. Bu qeyri-səmimi və riyakar hal əslində “təvazönün fəxrindən” yəni təvazö libası altında öyünməkdən ibarətdir.

Məsələn: “Mən aciz ancaq üç gündə bir xətm edə bilirəm. Mən fəqir, ancaq bir məscid tikdirə bildim, bu qədər yoxsula yardım edə bildim” kimi sözlər riyakarlıq və lovğalığın təvazö pərdəsi altında nümayişindən ibarətdir. Bunun əksinə təvazökar olmağa çalışarkən ifrata varmaq, yəni təkəbbürlü bir adamın qabağında həddən artıq təvazökarlıq edərək alçalmaq da əxlaqın başqa bir israfını təşkil edir.

Yenə də vüqarı mühafizə edirəm deyərək təkəbbürə qapılmaq insani münasibətlərdə, dostluqda və xüsusən ailə həyatında səmimiyyətin ölçüsünü itirib həddi aşmaq kimi hərəkətlər davranışların israfından doğan bir nöqsandır. Deməli, əxlaqi davranışlarda həddi bilmək, kimə hansı miqdarda yaxşılıq edəcəyini müəyyən etmək də əxlaqda israfə düşməmək üçün şərtdir.

Məsələn Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- dərin bir

incəlik və həssaslıq göstərərək kölə və xidmətçilərə necə xitab olunmasını aşağıda verilən hədisdə tövsiyə etmişdir:

“Sizdən heç kim “köləm, cariyəm” deyər xitab etməsin. Hamınız Allahın qullarısınız. Qadınlarınız da Allahın qullarıdır. Onlara xitab edərkən kimsə “oğlum, qızım, qoçağım” -deyə səslənsin.” (Müslim, Əlfaz, 13)

Buna uyğun olaraq füsqu fücür ilə qəlb aləmini zay edən və ilahi qəzəbi özünə cəlb edən kimsələrə də layiq olduqları dərəcələrinə görə müraciət etməyi əmr edərəkən:

“Münafiqə “əfəndi” (ağa) deməyin. Əgər onu ağa olaraq qəbul etsəniz Əziz və Cəlil olan Rəbbinizin qəzəbini öz üstünüzdə çəkmiş olarsınız” buyurmuşdur. (Əbu Davud, Ədəb, 83; Əhməd bin Hənbəl, V, 346)

Demək olar ki, bəşəri münasibətlərdə təvazö, nəzakət kimi ölçü meyarlarını nömrəsiz gözlük kimi hər yerdə eyni tərz və ölçüdə işlətmək əxlaqda israfə düşməkdir. Çünki kiməsə haqlı olaraq məhəbbət və ya düşmənçilik bəsləmək və bunu lazımı şəkildə etmək əxlaqi bir zərurətdir. Ən mühüm olanı isə hər məsələdə olduğu kimi əxlaqi məsələlərdə də ilahi ölçülərə riayət edərək orta səviyyəni mühafizə edə bilmək və beləcə yetkin bir mömin xarakteri nümayiş etdirə bilməkdir.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- şəxsən öz həyatında İslam əxlaqını böyük bir nəzakət və zəriflik içində yaşamış və ümmətinə bu incəlikləri üsveyi həsənə (ən gözəl bir örnək) olan ali şəxsiyyəti ilə təlqin etmişdir.

Necə ki, Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- bir cəmiyyətdə təqsirkar bir adam görsə də o adamın ayıbını üzünə vurmamış, qarşısındakının xətasını ona yaraşdırmadığına eyham vuraraq *“Mənə nə olub ki, mən sizi belə görürəm”* (Buxari, Mənaqib, 25; Müslim, Salət, 119) buyuraraq səhvi özünə aid etmişdir.

Yenə də incəlik dolu tərbiyə metodunun bir təzahürü olaraq aşağıdakı hadisə çox ibrətlilidir:

“Bir gün məsciddə yayılan iydən kiminsə dəstəmazını pozduğunu hiss edərək Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm-: “Dəvə əti yeyənlər dəstəmaz alsın” buyurmuş, beləcə qüsurlu şəxsin utanmaması üçün onun naməlum qalmasını istəmişdi. Yəni bir insanın qeyri-ixtiyarı meydana gələn bir ayıbını örtmək üçün oradakı bütün səhabələrə yenidən dəstəmaz aldırılmışdır.⁷⁵

Çünki nəbəvi əxlaq həmişə mərhəmətli, zərif, incə ruhlu və həssas qəlb sahibi olmağı təlqin edirdi. Elə bu səbəbdəndir ki, Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- çöldən gələn kobud insanların onu hər dəfə “Ey Məhəmməd, ey Məhəmməd” – deyə çağırmaqlarına cavab verirdi. (Müslim, Nüzur, 8; Əbu Davud, Eymən, 21/3316)

Bu baxımdan xətalı insanları xəbərdar etmək və irşad kimi fəzilətli əməllərdə də həmsöhbətlərin ağıl səviyyəsini nəzərə almaq və xüsusən də bu nəbəvi nəzakət və ədəbə riayət etmək lazımdır.

Digər tərəfdən gözəl əxlaqın ən mühim təzahürlərindən olan “cəmərdlik” (səxavət) və “infaq” kimi fəzilətlərdə də üsul və ədəbə də riayət etmək çox mühüm şərtidir. Əks halda bir yaxşılıq edərkən başa qaxmaq, minnət qoymaq, ürək sındırmaq, təkəbbü-rə düşmək kimi qəlbi xətalər bu xeyirlərin əcrinin zay olmasına, dolayısı ilə o fəzilətlərin israfına səbəb olur. Bunun üçün də əcdadımız etdikləri xeyirlərdə bir əxlaqı zəifliyə düşməmək üçün aqlasığmaz bir həssaslıq nümayiş etdirmişlər.

Ağıl xəstələrinin belə insanlıq heysiyyətini qorumaq məqsədi ilə belə adamlara “möhtərəm acizlər” deyə xitab etmiş, toplum-

75. Peyğəmbər (s.ə.s)-in nəzakət hikmətini sezməyib hadisələrin sırf zahiri ilə kifayətlənən Zahiryyə məzhəbində “dəvə əti yeməyin dəstəmazı pozduğuna” hökm verilmişdir.

dan uzaqlaşdırılan cüzamlılara mərhəmət əlini uzadaraq onlara “miskinlər təkkəsi” adı altında sığınacaqlar hazırlamışlar.

Yüksək həyə və vüqarları səbəbindən ehtiyaclarını dilə gətirməyən yaşlı və kimsəsiz xanımların mənliyini qorumaq üçün də vəqflər qurmuşlar. Bu yaşlı xanımları yuyulmuş, təmizlənmiş, daranmış yunla təmin etmiş, həmin yunu əyirərək iplik halına gətirəndən sonra ipliği onlardan bəhə qiymətlərlə alaraq bu yaşlı xanımlara əllərinin əməyi ilə dolanışıq imkanı saxlamış, onların mənliyini qorumuşlar.

Sədəqə verənlə alanın bir-birini tanımaması üçün camə və məscidlərdə “sədəqə daşları” qoymuşlar. Möhtaclara veriləcək yeməkləri onların qəlbinə toxunmamaq üçün qapaqlı qablarda gecə qaranlığında paylamışlar.

Bəzmialəm Validə Sultan kobud və zalım adamların yanında çalışan xidmətçilərin sındırıqları və ya korladıqları əşyaya görə incidilib təhqir edilməməsi üçün onların vurduğu ziyanı ödəyən bir vəqf qurmuşdu.

Çünki Allah təala bəndələrinin xor görülməsinə və nəzərgahilahi olan könüllərinin incidilməsinə razı olmaz. Bunu çox yaxşı dərk edən mübarək əcdadımızın İslam əxlaqını yaşayarkən nümayiş etdirdiyi ədəb, nəzakət, incəlik və həssaslıq üçün mükəmməl nümunələrdir.

Xülasə, Rəbbimiz bütün həyatımızı gözəl əxlaq dairəsi içində həssas bir ürəklə və insanlıq həysiyyətinə yaraşan bir şəkildə yaşamağımızı əmr etməkdədir. Çünki Allah təala əxlaqi məziyyətləri insana ikram etmişdir. Digər məxluqlar üçün əxlaqdan söz etmək olmaz. Vəziyyət belə olduğu halda insanın bu məziyyəti məhv edərək digər məxluqata bənzəməsi və hətta onlardan

da aşağı səviyyəyə düşməsi insanlıq adına acınacaqlı bir itki və faciəvi bir israf çılgınlığıdır!..

Rəbbimiz bizi hər cür pislidlərdən və axirətimizi korlayacaq faydasız israflardan mühafizə etsin. Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- in ehsan və mərhəmət mənbəyi olan mübarək ağzından çıxan bu duaların bərəkətindən kö-nüllərimizə hissələr nəsib eyləsin.

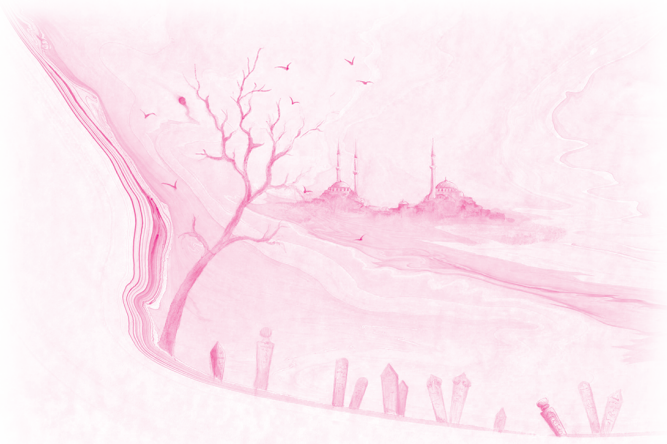
“Allahım! Yaradılışımızı gözəl etdiyin kimi əxlaqımızı da gözəlləşdir!”

“Ya Rəbbi! Məni əxlaqın ən gözəlinə çatdır. Şübhəsiz ona çatdıracaq olan ancaq Sənsən.”⁷⁶

Amin...

76. İbn Həcər, *Fəthul-Bari*, X, 456.

Təfəkkürdə İsrəf - 5

Həqiqi təfəkkür vəhy ilə feyzlənmiş bir ağıl və könlün olduğu nöqtədə başlar.

Haqq dostları kainatdakı ilahi sənət əsərlərinə dərin bir quyuya baxdıqları kimi baxarlar. Oradan mənə aləminə yol taparlar. Duyan bir könlün, görən bir qəlbin halını ifadə etməyə sözlər, kəlmələr kifayət etməz. Məhz belə bir qəlb həssaslığı ilə kainatı seyr edənlər Rəbbimizin nümayiş etdirdiyi sonsuz xariqələrdəki ilahi sənətin zövqünə qovuşarlar.

Təfəkkürdə İSRAF-5

Allah təala insana ağıl, məntiq və təfəkkür kiimi xüsusiyyətlər bəxş etmiş və onu digər məxluqlardan üstün qılmışdır. Qurani-Kərimdəki bütün misalları ağıl sahiblərinə müraciət şəklində bəyan etmişdir. Bəndələrinin həmişə təfəkkür halında olmasını, bütün varlıqlara hikmət və ibrət nəzəri ilə baxmasını murad etmişdir. Bu səbəbdən ayələrdə dəfələrlə “Fikirləşmirsinizmi?”, “İdrak etməzsizinizmi?”, “Təfəkkür etməyiniz üçün”, “Umulur ki düşünərsiniz”, “İbrət alın” kimi ifadələrlə bəndələrini hər dəqiqə təfəkkürə dəvət etmişdir.

Qurani-Kərim vəhyin əhatə dairəsi içində həqiqi dəyərini tapan ağıla işarə edərək on altı dəfə **“ey ağıl sahibləri”** deyərək müraciət etmişdir. Bu səbəbdən insanlıq həysiyyətinə layiqli bir həyat yaşamaq istəyən ağıl sahibləri Quranın aydınlatdığı təfəkkür dünyasına girmək məcburiyyətindədirlər.

İslamın insanlığa göstərdiyi təfəkkür genişliyi olmasaydı təkcə aqlımızla bir çox həqiqəti həm dərk etməkdə, həm də ifadə etməkdə aciz qalar, üstəlik təfəkkür nemətini sırf nəfsani mənfəətlərimizin xidmətinə verərdik.

Bu baxımdan Quran və sünnənin irşad və xəbərdarlıqlarına möhtacıq. Çünki insanın təfəkkürünə doğru yol göstərərək ona sira-ti-müstəqim üzrə yaşamağın əsaslarını bəyan edən yeganə rəhbər Quran və Sünnədir.

Təfəkkür ən mühim ibadətlərdən biridir. Məqbul bir qulluq həyatı üçün kainat və hadisələrin hikmət və sirlərinə vaqif ola bilmək lazımdır ki, bunun üçün də qəlb aləmini təfəkkürlə dərinləşdirmək zəruridir. Aqlımızın məşğul olduğu bütün düşüncələri, könlümüzdəki duyğuları, hətta alıb-verdiyimiz nəfəslərə qədər hər şeyi Allahın rızası ilə tərtib etməyə çalışmaq hər möminin hədəfi olmalıdır. Çünki Allah təala bizi uca Zatına qulluq etmək üçün yaratmışdır. Bu varlıq xidmətimizə zidd olan bütün düşüncə və davranışlar israf hüduclarına girməkdən xilas ola bilməz.

İnsana bəxş edilən ən əzəmətli nemətlərdən biri olan ağıl insanı təkbaşına həqiqətə qovuşdurmağa kifayət etməz. İnsan təfəkkürünün qiyməti beyin və qəlb funksiyalarının ahəngli bir nizam içində işləyə bilməsinə bağlıdır. Yalnız beyinə və ağıla qiymət verilərsə insan bəlkə yaxşı bir dünya adamı, yəni mənfəət insanı ola bilər. Amma kamil bir mömin ola bilmək üçün duyğuların mərkəzi olan qəlbin də mənəvi tərbiyəyə yiyələnib ağıla rəhbərlik etməsi zəruridir. Çünki hissiyyat mərkəzi olan qəlb təfəkkürə, təfəkkür isə riadətə yol açır. Bu o deməkdir ki, bütün iradi tellərin əsas səbəbi, amili qəlbdir. Orada yerləşib kök salan hisslərdir. Bu baxımdan onun ilahi əmrlər çərçivəsinə salınması digər üzvlərlə müqayisədə daha əhəmiyyətlidir.

Qəlb aləmi Quran və Sünnə nuru ilə aydılanmış insanın ağılı həqiqətə aşına olar. Ağıl və qəlb ilahi mənbədən feyz almaq şərti ilə insanı xeyrə və həqiqətə çatdıracaq biçimdə yaradılmışdır. Bu səbəbdən gerçək təfəkkür vəhy ilə feyzlənmiş bir ağıl və könlün olduğu nöqtədə başlar.

Ağlın gücü çatmadığı mövzuları təfəkkür etməyə çalışmaq təfəkkürün başqa bir israfıdır. Allahın sifət təcəllilərini, Quran, kainat və insanın öz biçimindəki xüsusiyyətləri təfəkkür etmək zəruridir. Lakin Allahın Zati haqqında düşünmək, qədərin sirrini və hikmətini tamamilə çözməyə çalışmaq kimi insan gücünün

çatmadığı mövzularda təfəkkürə qalxmaq bir növ zehnin israfıdır. Bu, Quran və Sünnə tərəfindən də qadağan edilmişdir.

Gözün müəyyən görmə məsafəsi, qulağın da eşitmə hədudu olduğu kimi ağılın da müəyyən bir dərk etmə ölçüsü var. Bunun üçündür ki, ağıl vəhyin rəhbərliyinə möhtacdır. İlahi həqiqətləri təfəkkür etməmək bir fəlakət səbəbi olduğu kimi ağılın həddini bilməyib özünü aşan (necə deyirlər başından böyük) işlərə baş qoşması da insanı israfa və nəticədə axirət ziyanına düşür.

Nəfsani arzular mühitində lovğalıq, təkəbbür kimi qəlbi mərzələrin hakimiyyəti altında qalıb səlim bir qəlbin irşadından məhrum olan ağılın təfəkkürü əsl məcrasından çıxar, insanı şeytan kimi azğınlığa və sapıqlığa sövq edir. Hz. Mövlana (q.s) belə buyurur:

“Şeytanın ağılı qədər eşqi də olsaydı, bu gün İblis durumuna düşməzdi.”

Deməli, ağılın təkbaşına bir qiyməti yoxdur. Onun qəlbi həssaslıqlarla istiqamətləndirilməsi şərtidir. Əgər qəlbdəki hissələrə mənəvi tərbiyə ilə ruhaniyyət qazandırmaq mümkünə ağılın ipini də ələ alıb ona istiqamət vermək mümkündür. Hissləri nəzarət altına ala bilmək çox çətindir.

Ancaq duyğularımızı ilahi rizaya uyğun tərtib etməyə çalışmaq da şərtidir. Bunun yolu Quran və Sünnə mühitində təfəkkürdən keçir. Belə bir təfəkkürlə açılan üfüqlərdə Allahın lütf və ikramı ilə hissələrimiz də fikirlərimiz kimi ilahi riza ilə ünsiyyət halına gəlir.

Hisslərin məkanı olan qəlb eyni zamanda imanın da mərkəzidir. Çünki iman ülvî bir hissdır, ali bir duyğudur. Necə ki, iman ağılla deyil, qəlb ilə təsdiqdır. Kəinatdakı ilahi sirlər də ancaq imanlı bir qəlbə bağlı ağıl vasitəsi ilə kəşf edilə bilər. Buna görə də dinin ən mühüm və ən həssas məsələsi imandır. Çünki iman

heç bir zaman nəfsdən doğan tolerantlığı qəbul etməz. Əgər bir şüşədə tük qədər bir çat olsa, o çat vaxt keçdikcə böyüyər və nəticədə şüşə qırılır. Qəlb aləmində qara bir ləkə, yəni bir çatın əmələ gəlməməsi üçün də çox ayıq və rıqqət sahibi olmaq lazımdır.

İbadətlərdə mütilik əcrin artmasına, qəflət isə əcrin azalmasına səbəb olur. Lakin təkəbbürün nəfsə təslim olaraq qəlbə bir çat əmələ gətirməsi imanı təhlükəyə atar, imanda qəflət isə insanı büdrədən.

Bunun saysız-hesabsız nümunələrindən biri də Qarundur. Qarun əvvəlcə saleh biri ikən Allah təala ona böyük sərvət ehsan etdi. Fəqət o lovğalanıb azğınlaşdı, nəfsinə uyaraq, aldanaraq bu sərvəti öz ağılı, zəkası hesabına əldə etdiyini iddia etdi. Hətta bir az da həddi aşaraq Hz. Musa (ə.s)-a qarşı çıxmağa cəsarət etdi. Allah təala da onu arxalanıb güvəndiyi var-dövləti ilə bərabər yerə göndü. Ayədə onun aqibəti belə bəyan edilir:

“Nəhayət, (Musanın duasını qəbul buyurub bir zəlzələ nəticəsində) onu (Qarunu) sarayı ilə birlikdə yerə gömdük. Al-laha qarşı ona yardım edə biləcək (Allahın əzabından onu qurtaracaq) bir camaat da yox idi. O özü də özünə heç bir kömək edə bilmədi...” (əl-Qəsəs, 81)

Qəlbin iman mühitindən ayrı düşməsi çörək kəsən bir nəfərin qəflət nəticəsində bıçağı sürüşdürüb əlini kəsməsinə bənzəyir. Bıçağın sürüşməsi bir anlıq hadisədir. Hisslər də belə qəflətdən yaranır. Bədəndə ən sərbəst və azad üzv hissələrin mərkəzi olan qəlbdir. Qəlbin təmayülləri hər an dəyişə bilər. Qəlb Rəhmanın iki barmağı arasındadır. Onda Hadi ilahi sifəti kimi Mudill sifətindən də hissələr var. Bunların hansının nə vaxt qələbə çalacağı naməlumdur.

Quranda nəql edilən başqa bir ibrətli misal da Bəlam bin Bauranın qissəsidir. Onu da bir anlıq nəfsinə meyil etməsi məhv

etmişdi. O da vaxtı ilə Allahın saleh bəndələrindən biri idi. Say-sız kəramətləri vardı, duaları qəbul olurdu. Bir anlığa nəfsinin istəyinə meyil etməsi, yəni ağılının cilovlarını nəfsinin əlinə verməsi onun məhvinə səbəb oldu. Onun bu vəziyyəti Quranda belə bildirilir:

“(Ya Rəsulum!) Onlara (yəhudilərə) ayələrimizi verdiyimiz kimsənin xəbərini də söylə (oxu). O, (ayələrimizi inkar edib) imandan döndü. Şeytan onu özünə tabe etdi və o, (haqq yoldan) azanlardan oldu. Əgər Biz istəsəydik, onu (həmin ayələrlə) ucaldardıq. Lakin o, dünyaya meyil edib nəfsinin istəklərinə uydu. O elə bir köpəyə bənzəyir ki, üstünə cumsan da dilini çıxarıb ləhləyər, cummasan da (Onun üçün heç bir fərqi yoxdur). Bu, ayələrimizi yalan hesab edənlər barəsində çəkilən məsəldir. (Ey Peyğəmbərim!) Bu əhvalatları (yəhudilərə) söylə ki, bəlkə, (lazımınca) düşünsünlər!” (əl-Əraf, 175-176)

Yuxarıda da bəyan edildiyi kimi ağıl vəhydən kənar və nəfsani arzular istiqamətində işlətmək insanı axmaqlaşdırar. Ayədə göstərilən çaşqınlığa azğınlığa düşər edər. Bu səbəbdən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dualarında:

*“Ya Rəbbi! Məni gözümlü açib-yumuncaya qədər belə, nəfsimin ixtiyarına buraxma!..”*⁷⁷ -deyərək bizə örnək bir möminin haləti-ruhiyyəsinin necə olduğunu göstərmişdir.

Deməli, imanımızı mühafizə etmək üçün özümüzü daima “xəvfi və rəca”, yəni “qorxu və ümid” arasında bir duyğu tərtibinə tabe olaraq təfəkkürümüzü istiqamətləndirmək məcburiyyətindəyik. Son nəfəsdə iman ilə can verə bilmək üçün ömür boyu qəlb rıqqət və oyanıqlıq içində olmalıdır. Necə ki Allah təala da ayədə buyurur:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan layiqincə qorxun. Yalnız mü-

77. Camius-Sagır, c. I, s. 58.

səlman olduğunuz halda (müsəlman kimi) ölün!” (Ali-İmran, 102)

Məsələn, məhəbbət və qəzəb duyğuları da Allah üçün olmazsa, qəzəb bəsləniləcək insana məhəbbət bəslənər, məhəbbət bəsləniləcək insana da qəzəb edilir. Bu da başqa bir mənəvi fəlakətdir. Məhəbbəti də düşmənçiliyi də layiq olanına yönəltmək lazımdır. Salehlərə məhəbbət səadət gətirər. Ayədə buyrulur:

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və (imanında, sözündə, işində) doğru olanlarla olun! (Peyğəmbər və onun sadıq əshabələri ilə birlikdə olun!)” (ət-Tövbə, 119)

Digər tərəfdən də din düşməninə məhəbbət isə fəlakət gətirər. Bu baxımdan yenə ayədə buyrulur:

“...Zalım tayfa ilə bərabər oturma.” (əl-Ənam, 68)

Deməli, təfəkkürümüzün məqbul bir təmələ söykənməsi üçün duyğularımızın da ilahi mənbədən feyzlənərək tərbiyə edilməsi əsas şərtidir.

Başqa bir ayədə belə buyrulur:

“Biz əmanəti (Allaha itaət və ibadəti, şəri hökmləri yerinə yetirməyi) göylərə, yerə və dağlara təklif etdik. Onlar ona yüklənməkdən (götürüb özləri ilə daşımaqdan) qorxub çəkindiklər. Ona insan yükləndi. Həqiqətən, o çox zalım, çox cahildir. (İnsan bu ağır əmanəti götürməklə özünə zülm etdi və cahilliyi üzündən onun çətinliyini, ağır nəticəsini bilmədi).” (əl-Əhzab, 72)

İnsan yükləndiyi ilahi əmanətin ağırlığını layiqi ilə dərk etmədiyindən ayədə zalım (çox zülm edən) və cəhul (çox cahil) sifətləri ilə zikr edilmişdir. Bu, eyni zamanda əmanətin ağırlığını bildirərək insanları intibaha dəvət etmək üçündür. “Zalum” və “cəhul” sifətlərindən xilas ola bilməyimiz saleh əməllər sahibi olub zahiri və batini elmimizi təfəkkürlə irfana döndərə bilməyimizdən asılıdır. Necə ki Rəbbimiz Əsr surəsində insanın zərər-

dən xilaslı üçün iman etmək “saleh əməl” sahibi olmaq, haqqı və səbri tövsiyə edərək ictimai ibadətləri yerinə yetirməyin vacibliyini bildirməkdədir. Əhatə etdiyi dərin həqiqətlər səbəbindən İmam Şafi (r.a) bu surə haqqında:

“İnsanlar Əsr surəsini haqqı ilə təfəkkür tədəbbür etsəydilər (qavrasaydılar), bu onlara kifayət edərdi.” (İbn Kəsir, Əsr surəsi təfsiri)

Rəbbimiz Qurani-Kərimdə bizə geniş bir təfəkkür üfqü göstərir. Bu barədə ayələrdən birində belə buyrulur:

“O kəslər ki, ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahı xatırlar, göylərin və yerin yaradılması haqqında düşünər (və deyərlər): “Ey Rəbbimiz! Sən bunları boş yerə yaratmamısan! Sən pak və müqəddəssən! Bizi cəhənnəm odunun əzabından (Özün) qoru!” (Ali-İmran, 191)

Yer üzü və səmavat (göylər) kimi məkana, gecə və gündüz kimi zamana aid ilahi qüdrət təcəlliləri ağıl sahibləri üçün Allah təalaya yaxınlaşa bilməyin dəvətçiləridir. Allah təala kainatın hal dilinə aşına ola bilməyimizi arzu etməkdədir. Çünki bütün varlıqlar qəlbi ilahi sevincə və fərəhlərə təşnə olan insanla danışır. Zərərindən tama qədər hər şey insana Rəbbinin əzəmətini xatırladır.

Kainatdakı ilahi əzəmət təcəllilərini təfəkkür etmək bəndəni təvazö və “heçlik” iqliminə aparar. Bir möminin yetkinliyi də Rəbbinə qarşı acizliyini və həddini dərk edə bilməsinə bağlıdır. İnsan Rəbbinə hər an heçliyini, acizliyini və zəifliyini etiraf etməlidir ki, lovğalıq və ucub (özünü bəyənmə) xəstəliyini dəf edə bilsin.

Bu baxımdan Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- dualarında:

“Ya Rəbbi! Biz Səni, Sənə layiq bir mərifətlə tanıya bilmədik...” (Münəvi, II, 520) buyurmuş və istiğfar etmişdir.

Həyatda acizlik və çarəsizliyi dadmayan insanın nəfsi əslində azğın bir ayğıra dönər. Firon, Nəmrud, Qarun, Haman və digərləri kimi...

Belələrinin verdikləri zülmər özlərinə şirin, ləzzətli və musiqi kimi xoş gəlməyə başlayar.

Digər bir tərəfdən insanı acizlik içində qıvrıldan düşkünlüklər, xəstəliklər, müsibətlər dərs alına bilsə həmin insan üçün həqiqətən bir xeyir olar. Çünki çarəsizlik onu acizlik, heçlik və təvazö mühitinə aparar, qəlbinin dərinliklərində “aman, ya Rəbbi” deyər inlədər.

İnsanlar çəkdikləri əzablar və dəf etdikləri əngəllər nisbətində ruhən yetkinləşərlər. Haqq təala bu hikmətə görə peyğəmbərlərini və saleh bəndələrini dərəcələrinə görə müsibətlərdən keçirmişdir. Bu, onlar üçün bambaşqa bir lütf təcəllisinə dönmüş, ruhaniyyətlərinin təkamülünə vəsilə olmuşdur.

Şeyx Sədi Şirazi belə buyurur:

“İdrak sahibləri üçün ağaclardakı hər bir yarpaq mərifətullah (yəni Allah təalanı qəlbən tanıya bilmək) xüsusunda müfəssəl bir kitabdır. Qafillər üçün isə bütün ağaclar tək bir yarpaq belə deyildir.”

Hiss və idrakımızın kainatdakı ilahi sirləri qavrayacaq hala gəlməsi təfəkkürlə yögrulmuş bir idrak və qəlb dərinliyi istər. kainatdakı ilahi qüdrət axışları əslində səssiz və sözsüz ilahi şeirlərdir. Bu ilahi şeirlər qəlblərdəki duyğular nisbətində dərinləşər.

Geniş bir qəlb aləminə sahib olan Haqq dostları kainatdakı ilahi sənət əsərlərinə dərin bir quyuya baxdıqları kimi baxarlar. Oradan məna aləminə yol taparlar. Duyan bir könlün, görən bir qəlbin halını ifadə etməyə sözlər, kəlmələr kifayət etməz. Məhz belə bir qəlb həssaslığı ilə kainatı seyr edənlər Rəbbimizin nümayiş etdirdiyi sonsuz xariqələrdəki ilahi sənətin zövqünə qovuşar-

lar. Sərmayəsi eyni torpaq olan bitkilərin rəngarəng yarpaq və çiçəklərinə, ağacların rəng, ətir, dad və formasında sonsuz fərqləri olan meyvələrinə, ancaq bir iki həftəlik ömrü olan kəpənəklərin qanadlarındakı xariqə naxışlara nəzər salarlar və varlıqların “lisanı-hal” deyilən sirli bəyanlarına qulaq asarlar. Belələri üçün bütün kainat artıq oxumağa hazır olan bir kitab kimidir.

Ağıl və könül aləmləri quru və boş olan qafillər isə hər şeyin zahirini seyr edərlər, içindəki mənviyyat incilərindən xəbərsiz qalarlar. Hz. Mövlana bu vəziyyəti necə də gözəl ifadə edib:

“Dünyaya könül verənlər eyni ilə kölgə ovlayan ovçya bən-zəyərlər. Kölgə necə onların ola bilər? Necə ki axmaq bir ovçu quşun kölgəsini quş zənn etdi və onu yaxalamaq istədi. Amma budağın üstündəki quş belə bu axmağa heyrət edib qaldı.”

Bir Haqq dostu belə buyurur:

“Bu kainat aqillər üçün seyri-bədayi (ağıl sahibləri üçün ilahi sənətin təzahürlərini qəlbən seyr edə bilmək), axmaqlar üçün isə yemək və şəhvətdir.”

Həqiqətən dünyaya ibrət və hikmət nəzəri ilə baxan arif kö-nüllər hər şeydə fərqli bir nüans sezer və aləmdən hikmətlər gö-türərlər. Qafillər isə “aman canım, bu gün dünyadan kam almağa bax, bu dünyaya təkrar gəlməyəcəksən ki? deyərək qəlblərindəki qaranlıq və çatı böyüdərlər.

Həz. Mövlana aqlımızı başımıza toplayaraq halımızı təfəkkür etməyə və bu aləmdəki varlıq hikmətimizi düşünməyə belə dəvət edir:

“Bu insan toplumunu ibrətlə seyr et!.. Yaşadığın aləmdəki bu qədər ilahi əzəmət və qüdrət axışlarını gördüyün halda niyə gözün tutulur, axmaq olursan, bədən və mənfəətlərinin arzuları sənə dağlar kimi kiçik görünür? Ey əsfələ-safilinə (aşağıların ən aşağısına) düşən insan! Daşın heç nədən xəbəri olmadığı kimi,

sənin də təfəkkür dünyasından elə xəbərin yoxdur. Çox təəssüf ki, təfəkkürünü zay edərək ən böyük ləzzətdən məhrum olmusan.”

Təfəkkürün nəfsani arzulara ram edilməsi necə də kədərlidir. Təfəkkürsüzlük qəlbin tənbelliyi və axmaqlıq əlaməti, duyğusuzluq da qəlbin kor və kar olmasıdır. Bu qədər ilahi təcəllilər qarşısında qəlbin hissiz, duyğusuz qalması, biganəliyi insanlıq heysiyyətinə yaraşmaz. Kainatı donuq və laqeyd bir çöhrə ilə seyr etmək qəfləti mənəvi bir fəlakətdir. Bu hal ayədə belə bəyan edilir:

“Məgər onlar (peyğəmbərləri yalançı hesab edən kafirlər) yer üzündə gəzib dolaşdırlarmı ki, düşünən qəlbləri (bəsirət gözləri), eşidən qulaqları olsun? Həqiqətən, gözlər kor olmaz, lakin sinələrindəki ürəklər (qəlb gözü) kor olar. (Kafirlər keçmiş ümmətlərin başına gələn müsibətləri zahiri gözləri ilə gör-sələr də, qəlb gözü ilə görüb onlardan heç bir ibrət almazlar).”
(əl-Həcc, 46)

Mövlana həzrətləri təfəkkür nemətindən lazımı yerdə istifadə etməməyi “Qızıl qaba zir-zibil təkməyə” bənzədir. Bu isə qızıldan da qiymətli olan təfəkkür və hissiyyat nemətlərini bayağı və düşük arzulara məğlub edərək israf etməkdir.

Xülasə, təfəkkür doğru bir şəkildə və düzgün bir mühitdə edilməlidir. Əks halda əsl məcrasını tapmayan təfəkkürlər insanı ziyana sövq edir. Necə ki, ilahi xəbərdarlıqlar qulaqardına vurub təfəkkür nemətini ziyan edənlərin axirətdəki peşmanlıqları ayədə belə bəyan edilir:

“Onlar orada fəryad edib deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Bizi buradan çıxart ki, saleh əməllər edək. O əməlləri yox ki (dünyada) edirik!” (Onlara belə deyəcəyik:) “Məgər orada sizə öyüd-nəsihət qəbul edəcək kimsənin öyüd-nəsihət qəbul edə biləcəyi (düşünəcək kimsənin düşünəcəyi) qədər ömür vermədikmi?! Hələ sizə (siz kafirləri Allahın əzabı ilə) qorxudan

peyğəmbər də gəlmişdi. Dadın (cəhənnəm əzabını)! Zalımların imdadına çatan olmaz!” (Fatir, 37)

Deməli, əbədi həyatda nicat tapmaq üçün dünya həyatında ağıldan yerli-yerində istifadə etmək lazımdır. Duyğu və düşüncələrimizi şeytani və nəfsani arzulardan deyil, ilahi mənbədən feyzləndirmək lazımdır. Mövlana həzrətləri bu barədə ayıq olmağın lüzumuna diqqət çəkərək belə buyurur:

“İçimizdə doğan, bizi rahatsız edən şeytani, düşüncələr, xəyallar, vəsvəələr ürəyimizə batan gözəgörünməz tikanlardır. Bu tikanlar bir insandan yox, minlərcə insandan gəlib ürəyimizə batmaqdadır.”

Bu səbəbdən qəlbimizin mənəvi ahəngini pozub təfəkkür və təhəssüs vərdislərini fəsada uğradacaq nəfsani və şeytani vəsvə-sələrdən qorunmaq lazımdır. Necə ki, dalğalar düzgün tutulmadıqda radionun səsi təmiz çıxmır, qəlb də bunun kimi yanlış hissələr və qəflət nəticəsində həlak olur. Balıqlar dəniz mühitində, quruda yaşayan məxluqat isə atmosfer şəraitində həyatlarını davam etdirirlər. İnsan ruhu da ancaq Quran və Sünnənin nurlu mühitində səadətə nail olur.

İnsanı şeytani parıltılardan və nəfsani həzlərin sərxoşluğundan qurtararaq gözüaçıq bir ürək sahibi edən ən mühüm təfəkkür üfütü, şübhəsiz ki, ölümü düşünməkdir. Ayədə buyurulur:

“Ölüm (ölüm bihuşluğu), həqiqətən, gələcəkdir. (Ey insan!) Bu sənin qorxub qaçdığın (cürbəcür vasitələrlə canını qurtarmaq istədiyin) şeydir!” (Qaf, 19)

Hədisdə də: *“Bütün zövqləri kökündən yox edən ölümü çox xatırlayın.”* (Tirmizi, Qiyamət, 26) – buyurulur.

Yetkin insanlar hələ bu dünyada ikən torpaq altındakı məchulu həll edərək o aləmə hazırlıq görə bilənlərdir. Təfəkkür və səylər torpaq altındakı müəmmada dərinləşmədikcə bu gələcək diyarın sirrinə yiyələnmək olmaz.

Beşik ilə tabut arasındakı bu qısa yolçuluğu ürək açıqlığı, qəlb ayıqlığı və təfəkkür mühitində layiqincə dərk edə bilmək hər bir sağlam ağıl sahibi üçün zəruridir. İnsan təfəkkürü ilə qavranması mümkün olmayan bu istiqbal düynünü açmaq ancaq vəhyin irşadına könlü verməklə mümkündür. Əks halda quru bir qorxu ilə ölümdən qaçmaq boş yerə özünü yormaqla başqa bir şey deyil.

Allah təala biz qullarını cənnətinə dəvət etməkdədir. Buna görə də bizi qəflətdən uzaqlaşdırmağa çalışır. Ayədə buyrulur:

“Yoxsa sizi əbəş yerə yaratdığımızı və (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün) hüzzurumuza qaytarılmayacağınızı güman edirdiniz?” (əl-Muminun, 115)

Bu səbəbdən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də təfəkkür və duyğularımızın dünya əsarəti altında zay olmasından Allaha sığınaraq:

“...Allahım! Dünyanı ən böyük düşüncəmiz və qayəbiz, el-mimizin çata biləcəyi son nöqtə etmə!..” (Tirmizi, Dəavat, 79) – deyər dua etmişdir.

Yenə də Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- yatarkən oxuduğu dualarında bizi belə bir təfəkkürə dəvət etmiş, möhtacların halını düşünərək həmişə Allah təalaya həmd və şükür halında olmağımızın vacibliyini bildirmişdir:

“Bizi yedirib içirən, qoruyub yerləşdirən Allaha həmd olsun. O qədər insan var ki, nə qoruyanı var, nə də qalmağa yeri.” (Müslim, Zikr, 64)

Həqiqətən yuxuya getmədən əvvəl insanın nail olduğu nemətləri təfəkkür etməsi və bunun müqabilində Allah təalaya şükür etməsi mühüm bir qulluq vəzifəsidir. Düşünmək lazımdır ki, dünyada nə qədər insan ac-susuz yatdığı halda tox yatmaq, təhlükələrə məruz qalan və ya ehtiyac içində qıvrılan saysız-hesab-

sız kəslər varkən ehtiyaclarını ödəyib əmin-amanlıq içində olmaq, məruz qaldıqları fəlakətlərə görə isti və rahat sığınacaqdan məhrum olaraq gecələyən nə qədər insan olduğu halda rahat və isti yataqda yatmağın necə böyük bir nemət və eyni zamanda nə qədər böyük bir məsuliyyətdir.

Məhz hər gün yatmadan əvvəl təfəkkür həyatımızda belə bir hesabatın xüsusi bir yeri olmalıdır. Necə ki, “Hesaba çəkil-mədən nəfsinizi hesaba çəkin” – buyuran Hz. Ömər (r.a) da hər gecə: “Dəclə kənarında bir qoyun suya düşüb boğulsa, Allah onun hesabını Ömərdən soruşar”, “Bu gün Allah üçün nə etdin ey Ömər?” kimi ifadələrlə özünü sorğuya çəkib bir vicdan hesabatı aparırdı.

Bəs görəsən biz bu duyğuları neçə dəfə lazımınca yaşaya bildik? Gündüzlər məişət qayğıları və təlaşi ilə yorulan ürəklərimizi neçə dəfə bu hesabata tabe etdik? Əlimizi çənəməizə səkəyib nə üçün yaradıldığımızı, haradan gəlib haraya getdiyimizi həyat xəttimizin nə dərəcədə düz olduğunu nə qədər düşünə bilirik? Dinimizin şərtlərini nə qədər yaşaya bildiyimizi, Rəbbimizin əmrlərini həyatımıza hansı ölçüdə əks etdirdiyimizi, Allahın bizə göndərdiyi ilahi mesaj olan Quranın madi və ruhi dünyasına nə qədər girə bildiyimizi, həyatı bir Quran təfsiri olan Peyğəmbərimiz -səllallahu əleyhi və səlləm- in izi ilə necə gedə bildiyimizi, hal, tövr və davranışlarımızın onun üsveyi-həsənə olan həyatına nə dərəcədə bənzədiyini nə qədər düşünə bilirik. Bu məsələlərdəki çatışmazlıqlar və qüsurlarımız bizə nə qədər təsir edir? Yoxsa ən qiymətli təfəkkür xəzinəmizi içimizdə qeyb etdik?

Qurani-Kərim bizə imanını qurtara bilmək üçün daşlanmağa dözən Həbib-Nəccarı, xəndəklərdə yandırılan Əshabi-Uxdudu, hidayətə nail olduqdan sonra ən ağır əziyyətlərə sinə gərən sehrbazları misal olaraq göstərərək biz Allahın lütf etdiyi imanımızın qiymətini nə dərəcədə dərk edirik?

Allah təala bizi təfəkkürsüzlükdən və bütün nemətlərdə olduğu kimi təfəkkür nemətində də israfa sürüklənməkdən mühafizə etsin! Qəlbimizi, aqlımızı, duyğu və düşüncələrimizi rızasına yönəlsin!

Amin...

Məişət Təmini və Ənfəqda

İsraf - 6

Zəmanəmizdə çox yaşanan ruhi böhran və sarsıntıların kökündə haqsız qazanc, qul haqqı, qənaətsizlik və ehtirasın yer aldığı məlumdur. Bu mənfilikləri aradan qaldırmaq üçün insanları daima qul haqqına girməkdən çəkindirən və halal qazanca sövq edən İslami qaydalara diqqət etmək lazımdır.

Cəmiyyətdəki insanların səxavət, əliaçıqlıq məsələsində olan səviyyəsizliyinə baxaraq az bir yardımla özünü comərd, səxavətli göstərmək, boş bir təsəllidir. Səxavətdəki səviyyəimizi səhabələrin halı ilə müqayisə etməliyik.

Məişət Təmini və İnfəqda İSRAF-6

İlahi bir imtahan məqsədi ilə yaşadığımız bu dünya Allah təalanın qüdrət və əzmətinin hikmətli təcəlliləri ilə dolu olan saysız-hesabsız nemətlərlə bəzədilmişdir. Bu nemətlər Allaha qulluğun səviyyəsini yüksəldə bildiyi kimi, bunun əksinə olaraq bəndənin qəfləti nəticəsində bir fitnə və ziyana da səbəb ola bilər. Hər biri ilahi əmanət olan bu nemətləri qayələrindən kənar və ya nəfsani və şeytani məqsədlər yolunda hədəf yerə sərf etmək böyük bir israfdır.

Həqiqətən Allah təala yerdə və göydə olan hər bir şeyi insanın istifadəsinə vermiş, lakin qiyamətdə bu nemətlərin hesabının veriləcəyini də bəyan etmişdir. Bu haqda ayələrdə buyrulur:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkasür, 8)

“Əlbəttə, siz malınız və canınızla imtahan ediləcəksiniz...” (Ali-İmran, 186)

“Yoxsa sizi əbəs yerə yaratdığımızı və (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün) hüzurumuza qaytarılmayacağımızı güman edirdiniz?” (əl-Muminun, 115)

Nemətlərdən istifadə edərkən həddi aşmağı ifadə edən is-

rafin ən kədərlişi Allahın qoyduğu ilahi hüdudların tapdanması nəticəsində əbədi axirət səadətinin sonsuz bir ziyana çevrilməsidir.

İnsan qəflətdə olması səbəbindən israfın əsasən maddi nemətlərlə bağlı bədxərclik nəticəsində əmələ gəldiyini düşünər. Beləliklə israf məfhumunu dar bir çərçivəyə salar. Amma maddi nemətlərdə israf necə haram edilibsə, eyni şəkildə mənəvi nemətlərdə də haram edilmişdir. Hətta mənəvi nemətlərdəki israf daha ağır bir vəbal və ziyana səbəbdir.

Axirət səadətinin məhv olmasına səbəb ola biləcək maddi və mənəvi israfların ən mühümlərindən biri də məişət təminində, gündəlik xərcləmələrdə və infaqda yaşanan israflardır.

Allah təala bütün bəndələrinin ruzisini təqdir etmişdir. Ruzinin ilahi təminat altında olduğu ayələrdə belə bəyan edilməkdədir:

“Mən cinləri və insanları yalnız Mənə ibadət etmək üçün yaratdım! Mən onlardan ruzi istəmirəm. Mən onlardan Məni (ehtiyacı olan bəndələrimi) yedirtmələrini də istəmirəm! Şübhəsiz ki, ruzi verən də, qüvvət sahibi də, yenilməz olan da Allahdır!” (əz-Zariyat, 56-58)

“(Yer üzündə zəiflikləri ucbatından) ruzisini daşıya (əldə edən) bilməyən neçə-neçə canlılar vardır. Onların da, sizin də ruzinizi Allah verir. O, (hər şeyi) eşidəndir, biləndir.” (əl-Ənkəbut, 60)

“Yer üzündə yaşayan elə bir canlı yoxdur ki, Allah onun ruzisini verməsin. Allah onların yerlərini də bilir. (Bunların) hamısı açıq-aşkar kitabdadır (ləvhi-məhfuzdadır).” (Hud, 6)

Allah təala bu ayələrdə elm, qüdrət və mərhəmətinin sonsuzluğunu bəyan etməkdədir. Həqiqətən, biz torpağın altında, yerin gizli dəhlizlərində, okean və dənizlərin dərinliklərində yaşayan

canlıların sayını xəyalımıza gətirə bilmədiyimiz halda onların hər birinə aid bütün məlumatların Allah qatında mövcud olması, hətta onların qidalanmasının və dolanışıqlarının belə ilahi öhdəlik altında olması əzəmətli bir qüdrət təcəllisidir.

Bu baxımdan bir ruzisinin ardınca qaçarkən “Rəzzaq” ilə yəni bizə ruzimizi bəxş edən Allah təala ilə nə qədər dərin bir qəlb bərabərliyi halında olmağımızın vacibliyini təfəkkür etməliyik...

Ruzi xüsusunda Allah təalanın bəndələrinə zəmin olmasını, eyni zamanda ilahi bir qüdrət təcəllisi olduğu hədislərdə necə də gözəl ifadə edilmişdir:

“Başımız tərpəndiyi müddətdə ruzi məsələsində məyus olmayın. Çünki insanı anası çılpaq, əynində heç bir şey olmadığı halda doğur, sonra Əziz və Cəlil olan Allah onu hər növ ruzi ilə təmin edir.” (İbn Macə, Zöhd, 14)

“Allah çox zəngindir. İnsanların yeyib-içdikləri və xərclədikləri şeylər Onun xəzinəsindən heç bir şeyi əskiltməz. O, çox səxavətlidir, gecə-gündüz ardı-arası kəsilməyən infaqlar edir. Yerin və göylərin yaradılışından bəri Allahın infaq etdiklərini bir düşüünün. Bunlar Onun mülkündən heç bir şey əskiltməmişdir...” (Buxari, Tövhid, 22)

Bu baxımdan ruzi təmini məsələsində həddən artıq təşvişə düşərək ifrata sürüklənmək nəfsani bir ehtirasdır və bundan çəkinmək lazımdır. Bizim vəzifəmiz Allahın bizim üçün təqdir etdiyi ruzini səbəblərdən istifadə edərək halal yolla qazanmağa çalışmaqdan ibarətdir. Bu çalışma nəticəsindəki ilahi təqdiri də özümüz haqqında xeyir bilərək riza halında yaşamaqdır. Ruzi məsələsində boş yerə təşvişə düşərək Rəzzaqı unutmaq və daha çox qazanmaq hərisliyi ilə haram yollara düşmək məişət təminində ilahi hüduqları pozaraq israfə qaçmaq deməkdir.

Eyni zamanda “Hər necə olsa ruzimiz əvvəlcədən təqdir

edildiyinə görə çalışıb-vuruşmaq lazım deyil” kimi tənbəlliyə əsas verən nəfsani düşüncələrdən də çəkinmək lazımdır. Çünki bu, bir ifratdan qaçım deyərkən başqa bir ifrata düşməkdir.

Allah təala məişət təminində hərislik və xəsislik göstərüb həddi aşanların və dünya malına uyanların axirətdəki faciəvi halını belə bəyan edir:

“(Dalda) qeybət edib (üzdə) tənə vuran hər kəsin vay halına! O kimsə ki, mal yığıb onu dönə-dönə sayar (çoxaldar). Və elə zənn edər ki, mal-dövləti onu əbədi yaşadacaqdır. Xeyr! (Heç də onun güman etdiyi kimi deyildir). O mütləq (Cəhənnəmin alt mərtəbələrindən biri olan) Hütəməyə atılacaqdır! Sən nə bilirsən (haradan bilirsən) ki, Hütəmə nədir?! O, Allahın yanar odudur. Elə bir od ki, ürəkləri yandırır-yaxar.

O, belələrinin (qeybətçilərin və tənə vuranların) üzünə qapanıb kilidlənəcəkdir. Onlar (Cəhənnəmdə) hündür sütunlara bağlanmış olacaqlar!” (əl-Hüməzə, 1-9)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- də ümmətinin məişət təminində israfa düşərək orta səviyyədən uzaqlaşa biləcəyindən təşvişə düşərək belə demişdir:

“Məndən sonra sizə dünyanın çiçəklərinin (nemətlərinin) və zinətlərinin açılmasından (qəlbinizi onlara vermənizdən) qorxuram.” (Buxari, Zəkat, 47)

İbadətlərə və ictimai xidmətlərə etinasızlıq göstərəcək dərəcədə bir məşğuliyyət caiz olmadığı kimi ailənin məhrumiyyət və pərişanlığına səbəb olacaq qədər təfrifə düşmək, yəni biganəlik və tənbəllik etmək də haramdır. İbadət və ictimai vəzifələri arxa plana atmayan, nizamlı bir şəkildə çalışaraq ailəyə səadət, xoşbəxtlik gətirən halal bir qazanc israftan uzaq, məqbul və bərəkətli bir yoldur.

Digər tərəfdən dünya malı ən yaxın qohumlardan başlayıb cəmiyyətdəki zəiflərə, kimsəsizlərə, qəriblərə yardım əli uzatmaq

surətilə vicdan rahatlığına və axirət xoşbəxliyinə yetişə bilmək üçün qazanılmalıdır. Çünki səxavət və mərhəmət möminin əsl xarakteri olmalıdır.

Mərhəmət imanın ən böyük meyvəsidir. Mərhəmətin ən mühüm təzahürü də başqalarının məhrumiyyətini aradan qaldırmaq üçün bütün imkanlardan istifadə edərək möhtacların köməyinə çatmaqdır. Yəni Allahın əhsan etdiyi nemətləri ondan məhrum olanlara paylamaq, infaq etməkdir.

Həzrət Mövlana bu barədə necə də gözəl deyib:

“Dünya həyatı bir rüyadan ibarətdir. Dünyada sərvət sahibi olmaq, yuxuda xəzinə tapmağa bənzəyir. Dünya malı nəsildən-nəslə keçərək dünyada qalır.”

Bu baxımdan var-dövlətini heç infaq etməyib onu tamamilə mənəvi tərbiyədən məhrum böyüyən və necə, hara xərcləyəcəyini bilməyən varislərə vermək ağır bir axirət hesabı ilə yüklənməkdir. Bu isə sağlam bir aqlın məhsulu deyil. Çünki ayədə belə buyrulur:

“...Qızıl-gümüş yığıb onu Allah yolunda xərcləməyənləri şiddətli bir əzabla müjdələ!” (ət-Tövbə, 34)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bir gün səhabələrindən soruşdu:

“- Hansınıza varisinin malı öz malından daha sevimlidir?”

- Ey Allahın Rəsulu! Hamımız öz malımızı daha çox seviri, -deidlər.

Bunu eşidən Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“- Adamın öz (əsl) malı xeyrə xərcləyərək əvvəlcədən (axirətə) göndərdiyi, varisinin malı isə xərcləməyib dala atdığıdır.” (Buxari, Riqaq, 12)

Şeyx Sədi nemətlərdən istifadə etmək məsələsində bu tövsiyələri edir:

“Pul toplamaqla yüksələcəyini sanma. Axmaz su çox pis qoxuyur. Bağışlamağa və infaq etməyə çalış. Axan suya göylər yardım edir, yağış yağdırır, sel göndərir, onu qurumağa qoymur. Ağıllı insanlar o biri dünyaya gedəndə mallarını özləri ilə bərabər aparırlar. (yəni əvvəlcədən Allah yolunda infaq edərlər) Ancaq xəsislər həsrətini çəkərək burada qoyub gedirlər.”

Əbu Hüreyrə (r.a) belə nəql edir:

“Bir nəfər Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in yanına gələrək belə dedi:

-Ey Allahın Elçisi! Hansı sədəqənin savabı daha böyükdür?

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- belə cavab verdi:

-Güclü qüvvətli olanda, səhhətin yerində olanda, xəsislikdən uzaq olanda, yoxsul olmaqdan təşvişə düşməkdə ikən, (və ya bunun əksinə) daha da varlı olmağı arzulayarkən verdiyin sədəqənin savabı daha böyükdür. (Bu işi) can boğaza gələndə “Filankəsə bu qədər, filankəsə filan qədər” deməyə saxlama. Çünki o mal artıq varislərinin olmuşdur.” (Buxari, Zəkat, 11)

Abdullah bin Şirrih (r.a) nəql edir:

“Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- Təkasür surəsini oxuyurdu. Surəni oxuyub qurtarandan sonra belə buyurdu:

“Adəm oğlu malım-malım deməkdən yorulmur. Ey Adəm oğlu! Yeyib qurtardığın, geyib azalttdığın və ya sədəqə olaraq verib savab qazanmaq məqsədi ilə əvvəlcədən göndərdiyindən başqa malın varmı?” (Müslim, Zöhd, 3-4)

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- başqa bir hədisində belə buyurur:

“Sizdən hansınız canı və malı əminlikdə, vücudu sağlam, gündəlik azuqəsi də yanında olduğu halda səhəri açsa, sanki bütün dünyanı ona vermiş olarsan.” (Tirmizi, Zöhd, 34)

“İslamın dosdoğru yoluna gətirilən və dolanışığı yetərli olub buna qənaət edən kimsə nə qədər xoşbəxtidir!” (Tirmizi, Zöhd, 35)

“Müsəlman olan, kifayət qədər ruzi verilən, Allahın verdiyi nemətə qənaət edən kimsə şübhəsiz qurtuluşa çatmışdır.” (Müslim, Zəkat, 125)

Əbu Ümamə İyas bin Saləbə (r.a) da belə deyir:

“Bir gün səhabələr Allah Rəsulunun yanında dünyadan söhbət etdilər. Bunu eşidən Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“Siz eşitmirsinizmi? Eşitmirsinizmi? Sadə yaşamaq imandandır. Sadə həyat sürmək imandandır.” (Əbu Davud, Tərəccül, 2)

Necə ki, əvvəllər saleh olduğu halda bu dünyada var-dövlət ehtirasına düşərək zəngin olmaq istəyən, Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- in çəkəndirməsinə və doğru yol göstərməsinə qulaq asmayıb etinasızlıq edən Saləbənin düçar olduğu kədərli aqibət yetkin möminlər üçün böyük bir ibrət səhnəsidir.⁷⁸

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“İnsanın bunlardan başqa bir haqqı yoxdur: yaşadığı ev, bədənini qoruyan paltar, yeməyə çörək və su saxlamaq üçün qab.” (Tirmizi, Zöhd, 30)

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- möminlərin israf-dan uzaq, qənaətcil və mütəvazi bir həyat yaşamalarını arzu edir, bunu da şəxsən öz həyatında tətbiq edərək ümmətinə örnək olurdu. Onun bu halı dualarında belə əks olunur:

78. Hadisənin təfərrüatı üçün bax. s.174-175.

“Allahım! Məhəmməd ailəsinin ruzisini kifayət qədər ehsan et.” (Buxari, Riqaq, 17)

Zəmanəmizdə çox yaşanan ruhi böhranların, sarsıntıların kökündə haqsız qazanc, qul haqqı, qənaətsizlik və ehtirasın yer aldığı məlumdur. Çox qazanmaq ehtirasını və bədxərcliyi dəf edə bilmək üçün insanları daima qul haqqına girməkdən çəkindirən və halal qazanca sövq edən İslami qaydalara diqqət yetirmək lazımdır.

Çünki qazancın halallığı və ya haramlığına insanın ibadət və müamələtinə təsir edər, dolayısı ilə qədərinə də təsir edər. Uşaqlarımızın müsbət və ya mənfi davranışlarının kökündəki əsas səbəb də budur. Yəni övladlarımızın qüsursuz olmalarını istəyiriksə əvvəlcə qazancımızın halallığına diqqət etməliyik.

Qəlblər Allahın əmrlərinə və Rəsulunun sünnəsinə itaət halında olarsa vücudlar feyz və xeyir mənbəyinə çevrilər. Şübhəyə və harama bulaşan vücudlar isə pislik mənbəyinə çevrilər.

Bu baxımdan Hz. Peyğəmbəri sevənlər onun öyüd və nəsihətlərinə könül verərək, israf və xəsislikdən çəkinərək halal ruziyə can atacaq, beləliklə onun nurlu yolu ilə gedərək axirətdə də onunla bərabər olmaq səadətini dadacaqlar.

Digər tərəfdən hər dövrün tələb və ehtiyacları fərqlidir. Bu ehtiyaclar əhəmiyyət dərəcəsinə görə aradan qaldırılmalıdır. Edilən bir yardım ehtiyacı ödəməyə xidmət etmirsə, o da seçimdəki səhv nəticəsində bir növ israf olar.

Məsələn: toplum imanlı, heysiyyətli və vətənpərvər insana möhtac olduğu halda ondan daha aşağı səviyyədəki ehtiyaclara pul xərcləmək kimi...

Dini yaşantının, əxlaqın və mənəvi duyğuların zəiflədiyi bir zamanda da ən mühüm ehtiyac bunlara rəvac vermək və dini, əxlaqi və mənəvi tərbiyənin səviyyəsini yüksəltməyə çalışmaqdır.

Allah təala infaq etdiyimiz zaman ən möhtac olanı araşdırmanın lüzumuna və möhtacları tanımağın möminlərdə bir vərdiş halına gəlməsinin əhəmiyyətinə diqqət çəkərək belə buyurur:

“(Sədəqə) Allah yolunda canından keçərək (dolanmaq, ruzi kəsb etmək üçün) yer üzündə hərəkət edə bilməyən (və ya buna imkanı olmayan) yoxsullar üçündür. Belə şəxslər həyalı olub dilənçilikdən çəkindiklərinə görə nadanlar onları dövlətli hesab edirlər. (Ya Rəsulum!) Sən isə onları üzlərindən tanıyırsan...” (əl-Bəqərə, 273)

Yardıma daha çox ehtiyac sahibləri varkən şəxsi yaxınlıq duyduğumuz bir kimsəyə ehtiyacından artığını vermək də israfdır. Bu səbəbdən yoxsulların ehtiyaclarına görə infaq etmək zərurəti vardır.

Mövlana həzrətləri (q.s) bu barədə belə deyir:

“Nə qədər sərvət sahibi var ki, onların layiq olmayanlara infaq etmələrindənə heç infaq etməmələri daha xeyirlidir. Bu səbəbdən Allahın verdiyi malı ancaq Allahın əmrinə görə xərclə! Yersiz infaq, asi bir kələnin guya ehsan verirəm deyə padşahın malını quldurlara verməsinə bənzəyir.”

Xüsusilə vəqf və dənmək kimi xeyriyyə müəssisələrinə rəhbərlik edənlər yardım bölgüsündə bu məsələyə diqqət yetirməli və daha həssas hərəkət etməlidirlər.

Bir də buna fikir vermək lazımdır ki, bir şəxs üçün israf və ya xəsislik olaraq qiymətləndiriləcək bir tövr başqa birisi üçün belə olmaya bilər.

Çünki maddi-mənəvi nemətlərə sahib olanların hər birinin imkanları bir-birindən fərqlənir.

Buna görə də bəndənin Allaha qarşı məsuliyyət və mükəlləfiyyəti üçün “vüsət” yəni taqət ölçüsü qoyulmuş və ayədə:

“Allah hər kəsi yalnız qüvvəsi yetdiyi qədər yükləyər (bir işə mükəlləf edər)...” (əl-Bəqərə, 286) -buyurmuşdur. Bu da ilahi mizanda heç kimin məsuliyyətinin bir başqa birinin məsuliyyəti ilə bərabər olmadığını göstərməkdədir.

Bu səbəbdən sahib olunan imkanlara uyğun olaraq ediləcək yardımın ən böyüyünü etməyə çalışmaq kamil bir imanın zəruri şərtidir. Çünki imkan olduğu halda edilməyən yaxşılıqlara görə də ilahi mizanda böyük bir borc və mükəlləfiyyətlə qarşılaşacağımız şübhəsizdir.

Digər tərəfdən toplumdakı insanların səxavətdəki səviyyəsinin aşağı olduğuna baxaraq az bir yardımla özünü səxavətli kimi qələmə vermək də boş bir təsəllidir.

Bu səbəbdən biz möminlər infaq məsələsində də Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- və onun seçkin səhabələrindən özümüzə ibrət götürüb onların səviyyəsinə çatmağa çalışmalıyıq.

Çünki insan cəmiyyətin yardım və səxavət anlayışına etibar edərək sahib olduğu imkanlarla müqayisədə az miqdarda yardım etməklə bəzən səxavətli görünmək əvəzinə Haqq qatında günahkar və xəsis ola bilər.

Allah təala bizə hər məsələdə haram və şübhəliyərdən çəkinməyi nəsis eyləsin! İsrəf və xəsislikdən qəlblərimizi mühəfizə etsin. Lütf etdiyi bütün nemətləri Öz rizası istiqamətində istifadə edərək hüsuruna ağ üzlə və vicdan rahatlığı ilə çıxma bilməyimizi ehsan etsin!

Amin...

Sağlamlıq və Yemək-İçməkdə

İsrəf - 7

Yemək-içməkdə, gündəlik həyatımızda, xüsusən toy və ziyafətlərdə vicdanları sarsıdacaq nə qədər israrflar yaşanmaqdadır. Lovğalıq, təkəbbür və gücünü nümayiş etdirmək üçün təşkil olunan ziyafətlər, stol-ların üstünü saysız-hesabsız yeməklərlə dolduraraq qürrelənmək, özünü göstərmək üçün məşhur firmalara məxsus paltarları geyməklə həddini aşmağın məhşərdə fəryad dolu bir peşmanlığa dönəcəyi şübhəsizdir. Çünki ilahi mizanda bunların hamısının hesabı qabağımıza qoyulacaqdır.

Sağlamlıq və Yemək-İçməkdə İSRAF-7

Sağlamlıq neməti insanın, qiymətini layiqi ilə dəyərləndirmədiyi ən böyük ilahi lütfərdən biridir. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“İki nemət vardır ki, insanların çoxu onun dəyərini təqdir etməz. Sağlamlıq və boş vaxt.” (Buxari, Rıqaq, 1) – buyuraraq bu məsələdəki ümumi qəflət və etinasızlığa işarə etmişdir. Beləliklə də, biz ümmətini sahib olduğumuz bu böyük neməti zay edərək nəticədə peşman olmaqdan çəkəndirməyə çalışmışdır.

İbn Ömər (r.a) belə buyurur:

“Axşama yetişəndə sabahı gözləmə, səhərə qovuşduğunda da axşama gözləmə. Sağlam olduğun anlarında xəstəlik zamanın üçün, həyatın boyunca da ölümün üçün tədbir gör!” (Buxari, Rıqaq, 3)

Bədənimiz Allahın bizə bir əmanətidir. Onun da üstümüzdə haqqı vardır. Çünki məqbul bir qulluq həyatı yaşaya bilmək maddi və mənəvi baxımdan sağlam bir bünyə (bədənin təbii halı) ilə mümkündür. İbadətlər də sağlam bir bədənlə daha rahat ifa edilə bilər. Həqiqətən sağlam olmadan rahat bir namaz qıla bilmək, oruc tuta bilmək mümkündürmü?

Bəndəni qəlbən Haqqa yaxınlaşdıran bir çox ibadət və xidmət də ancaq sağlamlıq neməti ilə mümkündür. İnsanın səhhəti pozul-

landa ibadət və xidmətlər də səviyyəsini itirir. Bu baxımdan əldə fürsət varkən və səhhətimiz yerində ikən bu nemətin şükrünü ən gözəl bir şəkildə ifa etməli, ibadətlərimizə səy göstərərək xeyir işlərə tələsməliyik.

Bütün nemətlər kimi sağlamlığı da ilahi əmərlərə tabe olmadıqca israfdan xilas etmək olmaz. Zəmanəmizdə sağlamlığın çox sadə görünən bir siqaretdən başlayaraq müxtəlif haramlarla pozulması bu nemətin israfının ən qorxunc formalarındandır. Səhhəti yalnız bəslənmək baxımından deyil, isti-soyuq və diqqətsizlikdən meydana gələn yol qəzaları kimi bəzi acınacaqlı məsələlər qarşısında ağılı və ilahi əmərlərin rəhbərliyi altında qorumaq da bu nemətin israf olmasının qarşısını almaq üçün zəruri bir vəzifədir.

Uca dinimiz İslam səhhətimizi qorumağımız üçün bir çox maddi və mənəvi yollar göstərmişdir. Yemək-içməkdə normaya fikir verməyi, yoluxucu xəstəliklər olan yerə girməməyi, oradakıların da çıxmasını əmr etmişdir. Buna bənzər bir çox əmr və tövsiyələrlə qoruyucu həkimliyin əsaslarını bildirmişdir.

Bu maddi tədbirlərlə bərabər Allah rızası üçün sədəqə vermək və infaq etmək kimi mənəvi tədbirlərə də əl atmağımızı, beləliklə bəlalardan salamat çıxmağımızı tövsiyə etmişdir. Yəni də səhhətin qorunması üçün mənəvi tədbirlər sırasında Rəsuli Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdur:

“Hər bir oynaq sümüyünüz üçün gündə bir sədəqə verməniz lazımdır. Məhz bu səbəblə hər təsbih bir sədəqə, hər həmd bir sədəqə, hər təhlil (lailahə illallah demək) bir sədəqə, hər təkbir bir sədəqə, yaxşılığı tövsiyə etmək sədəqə, pisliklərdən çəkəndirmək sədəqədir. Duha vaxtı qılınan iki rükət namaz bunların yerini tutur.” (Buxari, Sülh, 11)

Həqiqətən sağlam olmaq Allaha şükür etməyi zəruriləşdirən

böyük bir nemətdir. Bu şükür də maddi plandakı sədəqələrlə ola bildiyi kimi mənəvi palanda sədəqə hökmündə olan zikir, ibadət və Haqqın rizası üçün edilən hər cür xeyirli nemətlərlə də ifa edilə bilər.

Yüksək fəzilətlərinə görə bizə örnək bir nəsil olaraq təqdim edilən⁷⁹ səhabələr Allah təalanın ehsan etdiyi nemətləri axirət sərmayəsi olaraq istifadə etmək şüuru ilə Allah yolunda var gücləri ilə çalışmışlar. Allah təala da o böyük həyəcan seli halındakı səylərə, çalışmalara bərəkət ehsan etmişdir. Zəmanəmizin amansız xəstəliklərindən biri olan həddən artıq bədxərclik, lüks həyat tərz-i, ədəbazlıq səhabə nəslinin bilmədiyi bir həyat tərz-i idi. Çünki onlar “sabah nəfslərin qonaq olacağı yerin qəbir olduğu” şüuru içində yaşayırdılar.

Digər tərəfdən bizə müəyyən bir müddətə əmanət olaraq verilmiş bədənin istər xəsislik, istərsə də məcburiyyətlər səbəbi ilə kifayət qədər qidası verilmədiyi halda zəiflik və cürbəcür xəstəliklərə məruz qalacağı da şübhəsizdir. Bunun əksinə həddən artıq yemək də eyni aqibətə yol açar. Bu durum halal olan bir şeylə çox qidalanmaq səbəbindən ola bildiyi kimi, haramlarla bəslənmək şəklində də ola bilər ki, bu da maddi səhhətlə bərabər mənəvi sağlamlığın da pozulmasına səbəb ola bilər.

Yeyib-içmək məsələsində insanların mənəvi səviyyələrinə uyğun olaraq həssaslığı da dəyişir. Məsələn: şəriətdə doyduqdan sonra yemək israfdır. Təriqətdə isə doyunca yemək israfdır. Həqiqətdə kifayət miqdarını Allahın hüzurundan qafil olaraq yemək israfdır. Mərifətdə isə bütün bunlara əlavə olaraq Allah təalanın lütf etdiyi nemətlərdə nümayiş etdirdiyi ilahi təcəlliləri təfəkkür etmədən yemək israfdır.

Xızır (ə.s)-ın Haqq dostlarından Əbdülxaliq Gücdüvani həzrətlərinin ziyarət edərkən aralarında olan bu söhbət yemək-

79. Bax. ət-Tövbə, 100.

icməkdəki mənəvi həssaslığın zirvəsini göstərmək baxımından çox ibrətlidir:

Xızır (ə.s) Əbdülxaliq Gücdüvani Həzrətlərinin süfrəyə qoyduğu yeməyi yeməyərək kənara çəkilir. Həzrət heyrət edərək deyir:

-Bunlar halal yeməklərdir. Nə üçün yemirsiniz?

Xızır (ə.s) isə belə cavab verir:

-Bəli, halaldır, lakin bişirən əsəbi və hirsli vəziyyətdə, qəflətlə bişirmişdir.

Göründüyü kimi bir yeməyin halal olub-olmamasına fikir verməklə bərabər onun hansı əhval-ruhiyyə ilə bişirilməsinə də diqqət etmək lazımdır. Çünki yemək insanın hal, hərəkət və ibadətlərinin ruhaniyyətinə təsir etdiyi üçün qidalara qarşı diqqət yetirəcəyimiz tövrün böyük əhəmiyyəti var.

Təəssüf ki, bu gün açıqda satılan, forma və ətri ilə bir çox möhtac və məhrumun göz haqqı qalan, eyni zamanda necə bişirildiyi bilinməyən yeməklərin mənəvi bünyəmizə olan zərərləri çox vaxt düşünülməməkdədir. Halbuki aldığımız qidanın qədəri yəni onu əldə etdiyimizdəki mənəvi keyfiyyət hissiyatımızı öz təsiri altına almaqdadır. Qəlbin paklaşmasında halal loğmanın həyatı bir yeri vardır. Əbdülqadir Ceylani (q.s) belə buyurur:

“Haram yemək qəlbi öldürür, halal yemək isə ehya edir, dirildir. Loğma var səni dünya ilə, loğma var axirət ilə məşğul edir. Loğma da var səni Allah təalaya rəğbət etdirər.”

Həzrət Mövlana (q.s) da:

“Dünən gecə mədəmə bir neçə şübhəli loğma düşdü və ilham yolunun qabağını kəsdi” buyurur ki, bu da alınan qidanın maddi durumu qədər mənəvi durumuna da diqqət etməyimizin vacibliyini ortaya qoyur. Yenə də Hz. Mövlana belə buyurur:

“Bədəni həddən artıq bəsləyib kökəltməyə çalışma. Çünki o, axırda torpağa veriləcək bir qurbandır. Sən əslində könlünü bəsləməyə fikir ver. Yüksəklərə gedəcək və şərəflənəcək olan odur. Bədəninə yağlı-ballı şeyləri az ver. Çünki onu lazım olduğundan artıq bəsləyən nəfsani arzulara düşər və axırda rəzil olub gedər.”

Belə həssas bir mövzuda israfçılıq etmək əlbəttə ki, mömin şəxsiyyətinə əsla yaraşmaz.

Sələfi-salihin:

“Allah təala bütün tibb elmini yarım ayədə cəm etmişdir: “... **yeyin-için, lakin israf etməyin...**” (əl-Əraf, 31) deyərək maddi və mənəvi baxımdan sağlam bir həyat üçün yemək-içməkdə israf-dan çəkinməyin əhəmiyyətini dilə gətirmişlər.⁸⁰

Hədisdə: “İsrafa və təkəbbürə düşmədən yeyin, için, geyinin, sədəqə verin.” (Buxari, Libas, 1) – buyurularaq insanın ehtiyaclarını ödəmək xüsusiyyətində şəri hüdudlar bildirilmişdir. Başqa bir hədisdə isə belə buyurulur:

“Canının istədiyi və arzu etdiyi hər şeyi yeməyin, şübhəsiz, israfdır.” (İbn Macə, Ətimə, 51)

Xalq arasında “acgözlük və qarınqululuq” olaraq da ifadə edilən bu hal dinimizdə də rədd edilmişdir. Yəni də bu vəziyyət çox imkana sahib olmağın çox bədxərcliyin şəriətə uyğun olmadığını da ortaya qoyur.

Necə ki, Həzrət Ömər (r.a) əlində bir ət parçası gedən Cabir (r.a)-la qasılaşdıqda:

- O nədir? – deyər soruşmuş, Cabir (r.a) da aşağıdakı cavabı vermişdi:

- Ürəyim istədiyi üçün pulla aldığım bir ət parçasıdır.

80. Bax. İbn Kəsir, Təfsir, II, 219.

Bunu eşidən Hz. Ömər (r.a) belə buyurdu:

- Ürəyin istəyən şeyi alırsanmı? Yoxsa sən;

“...Siz dünya həyatınızda bütün nemətləri görüb daddınız və onlardan ləzzət aldınız (dünyada sizin üçün gözəl olan hər şeyi xərclədiniz, axirətə bir şey qalmadı)...” (əl-Əhqaf, 20)
-ayəsində bəhs edilən kimsələrdən olmaqdan qorxmursanmı?
(İbn Hənbəl, Zöhd, s. 124)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- də yemək-içməkdə riayət edilməsi vacib olan normanı və bunun sağlamlığa təsirinin çox gözəl xülasəsini vermişdir.

“Heç bir insan mədəsindən daha təhlükəli olan bir qab doldurmamışdır. Halbuki insana onu ayaq üstə saxlamaq üçün bir neçə tikə yetər. Əgər bir nəfərin mütləq çox yeməyi lazımdırsa, mədəsinin üçdə birini yeməyə, üçdə birini içməyə, üçdə birini də nəfəsinə ayırsın!” (Tirmizi, Zöhd, 47)

Əsri-səadətdəki bu hadisə də yemək-içmək məsələsində bu nəbəvi qaydalara riayət etməyin bərəkətini çox gözəl ifadə edir:

İskəndəriyyə hakimi Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə bir çox hədiyyə ilə bərabər bir həkim də göndərmişdi. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- həkimə:

“-Ailənin yanına qayıda bilərsən. Çünki biz acmadıqca yeməyən, bir insanlarıq. Yeyəndə də doyunca yemirik” – buyurdu.
(Haləbi, İnsanul-Uyun, III, 199)

Məhz bu nəbəvi bəyanlarəsrimizdəki həddini aşan bədxərlik və israf nəticəsində yaranan bir çox xəstəliklərin müalicəvi reseptlərini əhatə edir.

Həzrət Ömər (r.a) da bu barədə belə bir tövsiyə verir:

“Qarnınızı partlayana qədər yemək-içməklə doldurmaqdan

çəkinin. Bu bədənə ziyandır, xəstəliklərə səbəb olur və adamı namaza qarşı tənbelləşdirir. Yemək-içməkdə orta yolu tutun. Bu bədən üçün daha faydalı və israftan da uzaqlaşdıran bir davranışdır.” (Əli əl-Müttəqi, Kənz, XV, 433/41713)

Əsrlərlə İslamın bayraqdarlığını edən babalarımızın gündəlik həyatlarındakı təmizlik, sadəlik, yemək-içməkdəki orta yolu tutmalarının necə sağlam bir cəmiyyət meydana gətirdiyini bir qərb səyyahı olan Thevenot 1665-ci ildə Parisdə nəşr olunan səyahətnaməsində belə təsvir edir:

“Türklər sağlamdırlar və az xəstələnirlər. Bizim ölkələrimizdə yayılan böyrək xəstəlikləri və digər müxtəlif təhlükəli xəstəliklərin heç biri onlarda yoxdur və adlarını belə bilmirlər. Belə zənn edirəm ki, türklərin bu mükəmməl sağlamlıqlarının əsas səbəblərindən biri tez-tez yuyunmaları və yemək-içməkdə orta yolu tutmalarıdır. Onlar son dərəcə az yeyərlər. Yedikləri də xristianlarda olduğu kimi qarma-qarışıq şeylər deyil.”⁸¹

Bir atalar sözündə: “İnsan yemək üçün yaşamamalı, yaşamaq üçün yeməlidir” – deyilir. Bu düstur eyni zamanda möminlərin mühüm bir xüsusiyyətini ifadə edir. İslam əxlaqının bu məsələdəki ölçüsünü bəyan edən bu hadisə çox ibrətlidir:

“Bir gün Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in bir qonağı gəlmişdi. Qonaq o əsnada kafir idi. Rəsulullah onun üçün bir qoyunun sağılmasını istədi. Qonaq gətirilən südü içib qurtardı. Yenidən bir qab da gətirdilər, onu da içdi. Beləcə düz yeddi qab süd içdi. Həmin qonaq ertəsi gün müsəlman oldu. Allah Rəsulu yenə də ona süd gətirilməsini əmr etdi. Qonaq südü içdi. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- təkrar süd gətirtirdi, amma müsafir bu dəfə südü içib qurtara bilmədi. Bunu gören Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

81. M. De Thevenot, *Relation d'un voyage I'altau Sevouf*, s. 58, Paris 1665.

“Mömin bir bağırsağı ilə, kafir isə yeddi bağırsağı ilə içər.”
(Müslim, Əşribə, 186)

Allah təala yemək-içməkdə ölçülü davranmağımızı, imansızların yemək tərzindən uzaq olmağımızı arzu edir və bu vəziyyətə düşməmək üçün bizə xəbərdarlıq edir:

“...Kafirlər isə (dünyada) səfa sürər, heyvan kimi yeyib-içərlər. (Öləndən sonra) cəhənnəm odu onların məskəni olacaqdır!” (Məhəmməd, 12)

Yeməyin bərəkətini qaçıran bütün davranışlar da israf dairəsinə daxildir. Yeməyə əli yumadan və bismillahsız başlamaq, axırda da bu nemətləri lütf edən Allah şükür etmədən süfrədən qalxmaq da nankorluq və israf sayılır.

Hədislərdə buyrulur:

“Yeməyin bərəkəti yeməkdən əvvəl və sonra əlləri yumaqdadır.” (Tirmizi, Ətimə, 39)

“Əlində yemək bulaşığı qaldığı halda yumayıb yuxuya gedən kimsə hər hansı bir bəlaya düşər olarsa özündən başqa heç kəsi günahlandırmasın.” (Əbu Davud, Ətimə, 53)

Yeməkdən əvvəl və sonra əl yumaq məsələsində babalarımızın həssas davranışı həqiqətən təqdirə layiqdir. On yeddinci əsrdə İngiltərənin İstanbuldakı səfirliyində çalışan və əslində bir Türk düşməni olan Ricaut adlı bir katib yazdığı bir əsərində əcdadımızın təmizlikdəki həssaslığını belə etiraf edir:

“Yeməkdən əvvəl və sonra əl yumaq türklər arasında o qədər ümumi bir adət halını alıb ki, insanların əl yumaları səbəbindən Allahın qidaları yaratmış olduğundan bir zərb-məsəl şəklində bəhs edirlər.”⁸²

Məhz yemək-içməkdə təmizliyə riayət etmək nemətlərin bə-

82. Ricaut, *Histoire Fetat Present de Lempire Ottoman*, s. 285, Paris, 1670.

rəkətlənməsi ilə bərabər maddi-mənəvi rahatlıq və sağlamlığa da vəsilə olur.

Eyni zamanda bismillah ilə başlayıb əlhəmdülillah ilə bitirilən yeməklər bir şəfa mənbəyi olduğu halda, bismillahsız və şükürsüz yeyilən yeməklər qəflət və sıxıntıya səbəb olur. Bu hikmətə əsaslanaraq Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- belə buyurmuşdur:

“Əgər bir şəxs evinə girərkən və yemək yeyərkən bismillah deyərsə şeytan, əsgərlərinə: “Burada nə gecələyə bilərik, nə də yemək yeyə bilərik.” Hərgah həmin kimsə evə girəndə bismillah deməsə şeytan onlara: “Gecəni keçirməyə bir yer tapdınız.” – deyər. O şəxs yemək yeyəndə də bismillah deməzsə şeytan yenə də əsgərlərinə: “Həm qalmağa yer, həm də yeməyə yemək tapdınız” – deyər. (Müslim, Əşribə, 103)

Həz. Aişə (r.anha) belə nəql edir:

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- bir dəfə 6 nəfər səhabə ilə yemək yeyirdi. Bir bədəvi gələrək yeməyi iki loğmada yeyib qurtardı. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurdu:

“Bu adam “bismillah” desəydi, yemək hamımıza çatardı. Elə isə sizdən biriniz yemək yeyəndə “bismillah” desin. Əgər yeməyə başlayanda bunu yadından çıxarıbsa “əvvəldə də, axırda da bismillah” desin.” (İbn Macə, Ətimə, 7)

Su içəndə də bismillah deyib üç dəfə içilməli və axırda da “əlhəmdülillah” deyilməlidir. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- suyu və digər mayeləri üç dəfəyə içər və bu barədə belə deyirdi:

“Dəvə kimi bir nəfəsə içməyin. İki və ya üç nəfəsdə için. Bir şey içdiyiniz zaman bismillah deyin, içəndən sonra da “əlhəmdülillah” deyin!” (Tirmizi, Əşribə, 13)

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bir şey içəndə içiləcək şeyə hər hansı bir səbəblə üfürülməsini də yasaqlamışdır. Bir nəfər Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- dən soruşdu:

-Su qabına çör-çöp düşərsə nə edim?

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- cavab verdi:

- Suyun bir hissəsini yerə tökməklə qaba düşənləri at.

Bu dəfə həmin adam:

-Bir nəfəsə içəndə sudan doymuram, -dedi.

Bu dəfə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- suyu üç dəfəyə içməyə işarə ilə:

-O təqdirdə su qabını ağzından çək” buyurdu. (Tirmizi, Əşribə, 15)

Yeməyi təkbaşına və ayrı yemək də bərəkəti qaçırır və dolaşığı ilə israfə səbəb olur. “Camaatda rəhmət, ayrılıqda əzab vardır.” (Münəvi, III, 470) buyuran Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- yemək yeyəndə də bir yerdə olmağı tövsiyə etmişdir.

Vəhşi bin Hərb (r.a)-ın bildirdiyinə görə bəzi səhabələr dedilər!

-Ya Rəsulallah! Yemək yeyirik, amma doymuruq.

Rəsuli-Əkrəm -səllallahu əleyhi və səlləm- onlara:

-Yəqin ayrı-ayrı yeyirsiniz, -dedi.

-Bəli, siz deyən kimi edirik.

Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“-Bir yerdə yeyin və bismillah deyən ki, yeməyiniz bərəkətlənsin” – buyurdu. (Əbu Davud, Ətimə, 14)

Digər bir hədisdə Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm-:

“Birinizin loğması yerə düşdüyü zaman bulaşan yerini təmizləyib yesin. Onu şeytan üçün saxlamasın” buyurmuş, sözünə davam edərək boşqabın təmiz sıyrılmasını da əmr edərək: “Bərəkətin, yeməyin harasında olduğunu bilməzsiz” deyərək xəbər vermişdir. (Müslim, Əşrəb, 136)

Yemək-içməkdə, gündəlik həyatımızda xüsusən də toy və ziyafətlərdə vicdanları sarsıdan nə qədər israflar yaşanmaqdadır. Belə ki, itkilərin və israfın hesabını aparmağa insanın gücü çatmır. Cəmiyyətimizdə təkcə çörəyin istifadəsindəki israfı ölçü olaraq götürsək və sayıb qurtara bilmədiyimiz israfları da bununla müqayisə etsək alınan rəqəmlər fəryad dolu bir məhşər təşkil edir.

Lovğalıq, təkəbbür və güc nümayiş etdirmək üçün təşkil olunan ziyafətlər, stolların üstünü saysız-hesabsız yeməklərlə dolduraraq qürrelənmək, özünü göstərmək üçün məşhur firmalara məxsus paltarları geyməklə həddini aşmağın məhşərdə fəryad dolu bir peşmanlığa çevriləcəyi şübhəsizdir. Çünki ilahi mizanda bunların hesabı qabağımıza qoyulacaqdır.

Toy və ziyafətlər qardaşlıq hisslərini qüvvətləndirən mühüm vasitələrdir. Amma təəssüf olsun ki, nəfsani ölçülərlə və nümayiş üçün verilən mərasimlər arzu edilən qardaşlıq hisslərini qüvvətləndirmədiyi kimi, əksinə insanları lovğalıq, təkəbbür, qısqancılıq və həsəd kimi pis duyğulara sövq edərək ağır bir zərərlə nəticələnməkdir. Belə cəmiyyətlər ilahi rəhmət və bərəkətdən də uzaqdır.

Xülasə, israf içindəki egoist bir həyat tərzinin axırı çox böyük bir xüsrandır ki, Allah təala:

“Həqiqətən, (malını əbəs yerə) sağa-sola səpələyənlər şeytanların qardaşlarıdır. Şeytan isə Rəbbinə qarşı nankordur!” (əl-İsra, 27) – buyurmuşdur. Rəsulullah -səllallahu əleyhi və sələm- də:

“Heç bir bəndə qiyamət günündə ömrünü harada tükətdiyindən, elmi ilə nə kimi işlər etdiyindən, malını haradan qazanıb hara xərclədiyindən, bədəninin sağlamlığını harda sərf etdiyindən hesaba çəkilmədikcə olduğu yerdən tərpənə bilməz.” (Tirmizi, Qiyamət, 1) hədisi ilə axirətdə bütün nemət və əmanətlərdən hesaba çəkiləcəyimizi xatırladaraq qəflətdən oyanmağımızı istəmişdir.

Bu baxımdan əsla yadımızdan çıxarmamalıyıq ki, yemək-içməkdə həddi aşmaq bir israfdır, səhhət nemətini zay etmək bir israfdır. Əlimizdəki maddi-mənəvi əmanətləri mühafizə etməmək, təfəkkür və hissiyyatımızı yanlış yerlərə yönləndirmək də bir israfdır.

Xüsusilə tərbiyə xüsusunda, yəni insan şəxsiyyətinin formalaşmasında, onun varlıqların ən şərəfli olması istiqamətində yetişdirilməyib ziyan edilməsi israfların ən böyüklərindəndir.

Həqiqətən də ata-anaların övladlarını Quran və Sünnə mühitində yetişdirmələri onların mənəvi həyatının ziyan olmasının qarşısını almaq üçün zəruri bir vəzifədir. Bu, eyni zamanda bizim Qurana və Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- ə bağlılıq və məhəbbətimizin də səviyyəsini göstərməkdədir. Çünki Allah Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdur:

“Sizə iki əmanət qoyub gedirəm; Kitab və Sünnə...” (Muvatta, Qədar, 3)

Buna görə də Qurani-Kərimlə ülfətimizi artırmağa çalışmalıyıq. Xüsusən uşaqlarımızın təhsil həyatında çox vaxt etinasızlıq göstərilən mənəvi və əxlaqi tərbiyə məsələsində də ciddi səy göstərməliyik.

Çünki övladlarımıza qoyub-gedəcəyimiz ən qiymətli miras Quran və Sünnə mədəniyyəti, ənənəsidir. Uşaqlarımızın Quran eşqi içində yaşamaları üçün nəbəvi əxlaqa yiyələnmələrinə çalışmalıyıq. Fani həyat qayğıları səbəbindən onların əbədi gələcəyini xarab etməməliyik.

Deməli, əgər uşaqlarımızı seviriksə, onları hər cür müsibətdən qurtarmaq istəyiriksə və axirətdə də onlarla birlikdə olmağı arzu ediriksə onların imanlı bir şəkildə yetişmələri üçün səy göstərmək əsas şərtdir. Bu çalışmaları necə bir uxrəvi xoşbəxtlik vəsiləsi olduğunu Allah təala belə bəyan etmişdir:

“İman gətirib övladları imanla arxalarınca gedənlərin nəsillərini də (cənnətdə) özlərinə qoşacağıq. Onların əməllərindən heç bir şey əskilməyəcəyik. Hər kəs öz əməlinin girovudur.” (ət-Tur, 21)

Bu ilahi lütfə nail olan möminlərlə onların imanlı nəsilləri axirətdə də birlikdə olacaqlar. Bu, Allah təalanın onlara cənnətdə uşaqları ilə bərabər rahatlıq içində yaşamaları üçün verdiyi müs-təsna bir lütfüdür.

Beləliklə, ata-anaların sevinc və səadətləri də tamamlanmış olur. Bu ilahi lütfə nail olmağın yolu övladlarımızın məhz Quran və Sünnə mühitində imanlı nəsil olaraq yetişmələrindən keçir. Bütün israfların əvvəlində yer alan “insan israfı”ndan çəkinmək üçün övladlarımıza qarşı vəzifələrimizi yerinə yetirmək hamımızın uxrəvi məsuliyyətidir.

Bura qədər söhbət açdığımız bütün israf növləri üçün müəyyən etdiyimiz qaydalar bir meyar götürülərək həyatı fəaliyyətlərin hamısı təhlil edilərsə “israf” məfhumunun nə qədər əhatəli olduğunu görürük. Çünki həddindən artıq göstərilən nifrət və məhəbbətdən, mərasim və ziyafətlərdəki dəbdəbəyə qədər hər sahədə müxtəlif israf təzahürlərinin baş verdiyi bir həqiqətdir. Biz ancaq bir neçə əsas mövzu üzərində istiqaməti müəyyən etmək üçün lazımı meyarları verməyə çalışdıq. Ancaq burada verməyə çalışdığımız meyar və məntiqi təkcə bu məsələlərə aid etməyib bütün

həyatı fəaliyyətimizə şamil edərək hər cür israf və xəsislikdən çəkinmək məcburiyyətində olduğumuzu unutmamalıyıq.

Allah təala bizi hər sahədə həddi-hüdudu aşmaqdan, israfdan mühafizə etsin. Bizə razı olduğu bir qulluq həyatı yaşamağı qismət etsin.

Bütün nemətlərdən orta səviyyəyə uyğun olaraq istifadə etməyin şükrünü layiqi ilə ifa edə bilməyi nəsim etsin!

Amin...

*Müsəlmanın İş Həyatındakı Əsaslıyyətləri
Haqqında bir müsahibə ...*

"İçəri Boş Səhənlərlə Halal-Haram Hüdudları Tapdanmamalıdır."

Haqsız qazanc insanın əlində bir anda şişən şar kimidir. Bu şarların bəzisi bu dünyada partlayır, bəzisi də məhşərdə. Bu qazancların zahiri artımı insana xoş bir musiqi kimi ləzzət verir. Ancaq mənəvi tərəfi başdan-başa ziyan və əbədi bir iflasdır.

Qazancın mənəvi səviyyəsini anlamaq üçün sərfdişi yerə nəzər salmaq kifayətdir. Bir zərb-məsəldə deyildiyi kimi: "Pul ilan kimidir, girdiyi dəlikdən çıxar."

Müsəlmanın iş Həyatındakı Həssasiyyətləri Haqqında Bir Müsahibə...

“İÇİ BOŞ BƏHANƏLƏRLƏ HALAL-HARAM HÜDUDULARI TAPDANMAMALIDIR.”

-Əfəndim, İslam, kapitalizm, müsəlmanın kapitalistləşməsi kimi mübahisələr, söz-söhbətlər gedir. Bu mübahisələr ətrafında geniş şəkildə nə söyləmək olar?

- Kapitalizmin meydana açdığı və inkişaf etdiyi sahə qənaət və təvəkkülün zəiflədiyi, tamah, ehtiras və əsasən haqsız qazancın artdığı yerlərdir. Bu baxımdan mömin könüllər özlərini ilk növbədə ehtiras və tamah məsələsində təsəvvüfi bir tərbiyədən keçirməlidirlər. Bu da qənaət və təvəkküllə gerçəkləşir. Qənaət isə həqiqi bir zənginlik olub hər kəsin mal və mülk ehtirasına qarşı əsarət və köləlikdən azad olması deməkdir.

Dolayısı ilə birmüsəlman nəfs təzkiyəsi və qəlbi təsfiyyəsinə keçməyə puldan başqa heç nə tanımayan kapitalizmin çarxları arasında pərişan olar.

Çünki həm kapitalist, həm də sosialist sistemlərin təməlində qəlbi məziyyətlərə, vicdani fəzilətlərə yer yoxdur. Birində mülk hamınıdır, o birində bir nəfərin. Hər ikisində də istismarçı bir düşüncə hakimdir. Fərdlər bir çarxın dişləri şəklində görünür.

İslamda isə mülk Allahındır. Mənfəət və istismar əsla yoxdur. İslam iqtisadiyyatı insanın problemini həll etməklə başlayır. Paylaşmaq və başqalarına, xüsusən də ehtiyac sahiblərinə faydalı olmaq şərtidir, fərzdır. Belə ki, Allah təala bunu yoxsulların haqqı olaraq elan edər:

“Mallarında da diləncinin və (abırına qısılib dilənməyən) yoxsulun haqqı (payı) var.” (əz-Zariyat, 19)

Bu düstur, qayda həm puldan istifadə təbiiyyəsidir, həm də ürəkləri coşdurma vəsiləsidir. Yəni İslamda pul bir ehtiras qaynağı, mənbəyi deyil, əksinə yerinə görə sərf edilməsi lazım olan bir əmanətdir. Bu əmanət əgər lazımı yerdə işlədilsə, yerində sərf edilsə, möhtac və məhrumun haqqı gözlənilsə o zaman böyük bir ibadət qaynağına çevrilər. Ancaq belə bir səviyyəyə çatmaq üçün pulun haradan və necə qazanıldığı da çox mühümdür. Çünki qazanılan hər şeyin bir qazanılma forması var və insanın qəlbi ona görə formalaşır. Xərclər də buna uyğun olaraq gerçəkləşir. Bu baxımdan qazancımızın formasına son dərəcə diqqət etməyimiz vacibdir.

-İnsanlar nə cür qazanc yollarına yönəlirlər?

-Bu məsələdə iki cür qazancdan söz açə bilərik:

Birincisi, dini və vicdani meyarlar içərisində əldə edilən qazancıdır. Bunun içərisində ilahi ölçülərə riayət vardır. Ticarət əxlaqı vardır. Burada halal vəzkeçilməz bir prinsipdir. Mənfəətpərəstlik və aldatmaq yoxdur. Bu qazanc zahiri baxımdan çox mənfəətli olmasa da, bunun mənəvi mənfəəti daima artır. Çünki bu dövlətin infağı, xeyir və həsənəti çoxdur. İnsanı mərhəmət və vicdan rahatlığına qovuşdurur. Belə bəndələr bütün məxluqata qarşı mərhəmətli və şəfqətli olurlar. Bu mərhəmət bizə də mərhəmət olumasına yeganə vəsiləsidir.

Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Yer üzündəkilərə mərhəmət edin ki, göy üzündəkilər də sizə mərhəmət etsinlər.” (Tirmizi, Birr, 16)

Pulun taleyi insanın hissiyatına daxil olur. Bir zərb-məsəldə deyildiyi kimi “Pul ilan kimidir, girdiyi dəlikdən çıxar.”

Bir adamın malını nə qədər haqq yolda qazandığını bilmək üçün sərf edildiyi yerlərə baxmaq kifayətdir.

- Bəs ikincisi?

-İkincisi isə hər hansı bir avtoritet və güc ətrafında əldə edilən qazandır. Bu, tamamilə haqsız qazandır. Kiminsə hesabına və rüşvət kimi yollarla yığılan bədxassəli xərcəngə bənzər bir dövlətdir.

İnsanın əlində bir anda şişən bir şar kimidir. Bu şarların bəzisi bu dünyada partlayır, bəzisi də məhşər günündə. Bu qazancların zahiri artımı insana xoş bir musiqi kimi ləzzət verir. Ancaq mənəvi tərəfi başdan-başa ziyan və əbədi bir iflasdır. Dolayısı ilə bu qazanc infaqa, xeyir və həsənata asanlıqla sərf olunmaz. Bəlkə də az bir qismi...

Təəssüf ki, gündəlik həyatımızda ikinci növ qazanc yolu hər kəsə daha cazibədar gəlməkdədir və kapitalist nizamı da bunu inkişaf etdirmək üçün körükləməkdədir. Nə yazıq ki, bir çox mömin qəlblər də bu axına düşməkdədir. Çoxları əvvəlcə qazanmağın dərdi və tamahı içində düşürlər. Amma əvvəlcə əldə ediləcək qazancın axirət hesabını aparmaq əsas şərt olmalıdır. Qəlblər ehtirasdan daşlaşıb axirət düşünülmədiyində insan oğlu haqq-hüquq tanımayan qəsbkar və əzazil bir varlığa çevrilə bilər.

Yəni kapitalizm insanları ehtirasdan vəhşiliyə sürükləməkdədir. Bu həqiqəti görmək üçün dünyada yaşayanlara baxmaq kifayətdir.

Bu gün pul üçün edilən zülm və istismar hansı insanlığa sı-

ğar? Bombalar atılır, bitki-heyvan, uşaq, xəstə, qoca demədən hər şey məhv edilir. Nə mərhəmət var, nə də şəfqət! Məsum və məzlum qanları ilə boyanan, qazanılan qanlı pullar hansı insani keyfiyyətləri formalaşdıracaq?

Yəni insanlığa acımayan kapitalizm gün keçdikcə insanı ancaq pula ram edərək onu bir büt halına gətirir.

-Bəs İslam necə bir həssasiyyət çərçivəsi təlqin edir?

-İslam hər məsələdə olduğu kimi var-dövlət qarşısında da bəndəni Allaha qarşı məsul hesab edir. Çünki Allah təala hər şeyi insana əmanət olaraq vermişdir. Ayədə buyrulur:

“Sonra da həmin gün (Allahın dünyada sizə əta etdiyi) nemətlər barəsində mütləq sorğu-sual olunacaqsınız!” (ət-Təkəvür, 8)

Məhz buna görə də var-dövlət bu hesab və məsuliyyət normalarına uyğun olaraq əldə edilməlidir. Səhv atılmış addıma heç bir bəhanə gətirmək, don geydirmək olmaz. Hələ: “mən gələcəkdə xeyir işlər görmək üçün qazanıram” -deyərək haram-halal hüddurlarını tapdalayaraq ən xeyirsiz işlərə meyil etmək nəfsin aldatmasıdır. Çünki İslam: “İstədiyini kimi qazan, istədiyini kimi də xərclə” şəklində bir anlayışı əsla qəbul etməz. Kapitalizmin təməlini təşkil edən “Qoyun etsin, buraxın qazansın” məntiqini də İslam qəti olaraq rədd edir.

İnsanların maddəyə təbə olduğu günümüzdə müsəlmanın hər zamankından daha artıq yüksək əxlaqa sahib olması, Allah qorxusu ilə hərəkət etməsi, qul haqqına son dərəcə riayət etməsi və məsuliyyət hissi içində olması zəruridir.

Məsələn yaşanan ticari çətinliklər və maneələr qarşısında haqsız maliyyə fırıldaqlarına əl atılmamalı bu cür çətinliklər elə maliyyə qurumları vasitəsi dəf edilməlidir. Necə olursa olsun faizdən (sələmdən) uzaq durmaq lazımdır ki, bu həm dünyəvi, həm

də uxrəvi məsuliyyətimiz və rahatlığımız baxımından çox mühüm bir məsələdir.

Özümüzü və varidatımızı mənən də təmiz saxlaya bilmək üçün diqqət edəcəyimiz bir başqa məsələ də sövdələşmələrdə bəxşiş adı altında verilən rüşvətlərdən çəkinməkdir. Ad dəyişsə də mahiyyətlər dəyişməz. Haramlara qoyulan müxtəlif və xoşagəlimli adlar iç dünyamızı qaraldan boş təsəlli və cəhənnəm ulduzlarıdır.

Səhabələrdən Abdullah bin Amr (r.a) Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- in rüşvət alana da, verənə də lənət etdiyini nəql etmişdir. (Əbu Davud, Əqdiyyə, 4, № 3580)

Təəssüf ki, bu gün mal-dövlətə bu və digər formalarda hər tərəfdən zəhərlər qarışır.

Müsəlman minalanmış sahədə gedirmiş kimi həssas, diqqətli və çalışqan olmadıqca var-dövlətini bu zəhərlərin şərindən və təsirindən qoruya bilməz.

-Nə dərəcədə diqqət və həssaslıq tövsiyə edilə bilər?

-Buna görə ticari həyatımızı kapitalizmin istismar və xudbinliyi ilə deyil, mütləq halal və haram hüduqlarına diqqət və əməl etməklə formalaşdırmalıyıq.

Özümüzü israf iqtisadiyyatına yönələn ticarətdən də mühafizə etməliyik. Çünki israf, konfort və təmtərağın artması cəmiyyəti pərişan etməkdədir.

Bu istiqamətdə nizamsız xərcləməni artıran kredit kartları da iqtisadi tələləldir, istismar vasitəsidir. Ehtiyaclar buna bəhanə ola bilməz. Çünki ehtiyac zamanı üçün İslamın ölçüsü məlumdur. Qərzi-həsən (Allah üçün gözəl borc) bu borca batmışları fərəhləndirən, onlara bir qurtuluş çarəsi olan borc mahiyyətindədir. Ancaq kredit kartları insanı daha da batıran borclar-

dandır. Xərcləyənlərin deyil, xərclədənlərin qazandığı, xeyir götürdüyü bir sistemdir.

Elə bir xərclətmədir ki, bəzilərinin qazanması üçün yoxsulları amansızcasına gülə-gülə bu tələyə düşürür. Gözoxşayan reklamlar sayəsində nə qədər bədbəxt bu səbəbdən qeyri-məşru yollarda qurban olur. Məsələn, yoxsul bir qızcığaza min bir rəngarəng reklamlar:

“Sən ancaq bunlarla daha gözəl olarsan, əgər belə etsən, belə yaşasan daha cazibədar olar və cəmiyyətə özünü qəbul etdirə bilərsən” deyər aldadıcı təlqinlər edər-edər dünyasını alt-üst edirlər. Nəticədə zavallı qızcığaz pul kisəsi ilə uyğun gəlməyən həyatın həsrəti ilə yaşayır. O həyatı yaşamaq üçün tamah ona güc gəlir. Ancaq arzuladığını əldə edə bilmədikcə ehtirası daha da güclənir və çox acınacaqlıdır ki, axırda pis yollara düşərək məhv olur...

Bu baxımdan hər şeydən əvvəl “vəziyyətlə razılaşmaq və qənaət zənginliyi” qəlbimizdə ən böyük xəzinə olaraq yerini tutmalıdır. Allah təalanın bizə: “Maddi cəhətdən daha çox varlı olun” – deyər bir əmri yoxdur. Ancaq “Halalından qazanın, halal qaydalar içərisində yaşayın və infaq edin!.. Yəni möhtacları unutmayın!..” deyər əmri vardır.

Belə olduğu üçün həyatımızı, ticarətimizi halallar üstündə qurmalıyıq.

-Bu məsələdə bəzi İslami əmrləri yerinə yetirən insanlarda da yolu azmalar baş verə bilər.

-Çox təəssüf! Bu gün müasir həyatımızda kapitalizm mənəvi dünyamızı o qədər xarab edib ki, dini firmalarda belə İslam əxlaq və şüarlarına uyğun olmayan işlər təbii hala çevrilir. Həccə gedən və namaz qılan nə qədər insan: “Mən daha çox xeyir işlər görmək üçün çox qazanmalıyam” -deyərək bir çox qəbuledilməz səhvlərə addım ata bilər.

Yəni halal və haram iç-içə yaşanır. Məsələn, qeyri-əxlaqi reklamlar, iş həyatında cazibədarlığı ilə müştərini özünə çəkən katibələr ən çox rast gəlinən xətalardan biridir. Dünya qazancı axirət mənfəətinin üstələdiyindən nəfs: “Bu işlər belə gedir” – deyə bəhanələr gətirərək işin haram tərəfinə heç əhəmiyyət vermir. Təəssüf ki, bu da qazanc yox, axirətdə partlayacaq iflas minalarıdır.

Bu baxımdan ticarətdə hər məsələyə yenidən ayrı-ayrılıqda fikir vermək lazımdır. Yanımızda işləyənlərə qədər hər şeyə diqqət yetirməli, və İslami prinsipləri bu və ya digər səbəbə görə tapdalamamalıyıq. Qadını kişi işinə, kişini qadın işinə cəlb edərək onları fitrətlərinə tərs olan, uyğun gəlməyən işlərə məcbur etməməliyik. Bu məsələdə normaları ən gözəl formada müəyyən edən İslam əxlaqi və prinsipləri yeganə həyat düsturumuz olmalıdır. Qulluğumuza və qul haqqına ilahi xəbərdarlıqların işığında əhəmiyyət verməli, hörmət etməliyik.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- vəfat etməzdən əvvəl buyurmuşdur ki, “Namaza, xüsusən namaza diqqət edin. Əlinizin altında olanlara (işləyənlərə) görə də Allahdan qorxun.” (Əbu Davud, Ədəb 123-124/5156; İbn Macə, Vəsəyə, 1)

Həyatı boyu bütün məxluqatın haqqına fəvqəladə dərəcədə hörmət edən Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- vəfatı əsnasında belə, qul haqqını gündəmdə saxlamış və fiziki cəhətdən imkansız olmasına baxmayaraq evindən məscidə gələrək səhabələrə belə müraciət etmişdir:

“Əshabım, kimin malını bilməyərəkdən almışamsa budur malım, gəlib aparsın!.. Kimin kürəyinə haqsız yerə vurmuşamsa, budur kürəyim, gəlib vursun!..” (Bax. Əhməd, III, 400)

Səhabələri göz yaşlarına qərq edən bu cümlələr həqiqətən bizə qul haqqının əhəmiyyətini göstərən çox qiymətli bir təli-

matdır. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bu hədisi ilə qiyamətə qədər davam edəcək Məhəmməd ümmətinə öz timsalında əməli bir nümunə vermişdir. Bizim vəzifəmiz özümüzü bu qaydalar çərçivəsində tənzimləməkdən ibarətdir.

Çünki qul haqqı qiyamətə qədər qalan və insanı əbədi fəlakətə düşür edən bir cəhalət və zülmüdür. Bu gün kapitalizm qul haqqı tanımır. Əzilən daha çox əzilir. Hər şeyə mübah gözü ilə baxılır. Amma İslamda harama aparan yollar da haramdır.

Qisası, bu gün çox güclü bir vicdan hesabı lazımdır. Bizi özümüza gətirəcək güclü bir silkələnmə!.. Çünki sərmayə fərdlərə damğa vurur. Halbuki fərdlər sərmayəyə damğasını vurmalıdır...

-Əfəndim, bunu necə təmin edə bilərik? Pul kapitalizmin əsasıdır və hər şey onun ətrafında fırlanır.

-Bunun üçün pulun məhkumu deyil, hakimi olmaq lazımdır. Bu da Hakimler Hakiminin əmrinə uymaqla olur. Tənbelliyə aparmayan qənaətlə olur.

Cəmiyyətə baxın. Nə qədər insan maddi baxımdan geniş imkanlar əldə etsə də hələ daxili rahatlıq və sakitliyə qovuşa bilməmişdir. Nə qədər imkanlı insan əsəb və stress içində ömür sürür. Keçmiş zamanlarla müqayisədə var-dövlət və rifah halı xeyli artıb, ancaq böhran və stresslər daha da çoxalıb. Ailə həyatları tarımar olub. Boşananlar artıb. Uşaqlar qəmgin, pərişan. Bir nəsil ailə nəvəsişindən məhrum olduğu üçün xoşbəxtliyi küçələrdə axtarmağa məcbur oldu və küçələrin ixtiyarına verildi. Yəni haram və halal tanımayan mənəm-mənəm deyən kapitalizm sistemi cəmiyyətimizə hüzur, rahatlıq gətirmədi.

İmam-xətib liseyində bizə dərs deyən müəllimlərimizdən Nürəddin Topçu bəzən soruşardı:

“Bugünkü insan məsuddur, yoxsa dünənki insan?” Sonra da dünənki insanın nə qədər məsud və hüzurlu, bunun əksinə olaraq

bugünkü insanın nə qədər narahat və biganə olduğunu maddə-maddə anladır.

-Dövlətli olmaq çətin imtahan kimi görünür.

-Şərtlərinə görə dövlətli olmaq da, yoxsul olmaq da ağır bir imtahandır. Çətinliyinə, ağırlığına görə heç vaxt bunların biri digərindən asan olmamışdır. Yuxarıda söylədiyimizdən səhv nəticə çıxararaq kasıblaşmaq lazımdır deyərək o istiqamətdə hərəkət etmək lazım deyil. Yəni mal və mülk haqqındakı məsuliyyətlərimizi və ilahi qaydaların işığında yaşamağı dilə gətirmək “Bu halda kasıblığa üstünlük verilməlidir” deyərək səhv bir fikrə sövq etməməlidir. Bilmək lazımdır ki, İslam insanın varlı olmasını heç vaxt qadağan etmir. Əksinə, Qurani-Kərimdə 200-dən artıq “İnfaq edin” əmir var ki, bu da insanların infaq edəcək qədər varlı olmasını tövsiyə mahiyyətindədir. Ancaq bizim üstündə dayanmaq istədiyimiz məsələ ilahi bölgünün, yəni qədrin sərhədlərini keçməmək və sərvət üçün hər yolu məşru saymamaq nöqtəsidir. Yəni Allah təalanın nəsib etdiyi səviyyədə halal qazanmaq və infaq edə bilmək fəzilətinə çata bilməkdir.

Çünki hər zaman olduğu kimi bu gün də kasıb-kusub və qəribələrə sığınacaq verən və yardım edə bilən halal qazanc sahibi, mərhəmətli və varlı insanlara ehtiyac vardır.

Əsas məsələ maddi rifah üçün könül dünyasını qaraltmamaqdır... İslamın gözəllikləri içində meydana gələcək qəlb rahatlığını itirməmək, başqalarını düşünən, qayğısına qalan bir könül insanı ola bilmək... Əsl və sonsuz dövlətin qəlbi həyatda olduğunu unutmamaq...

-Ticarətlə məşğul olan və eyni zamanda böyük bir İslam alimi olan Əbu Hənilə həzrətləri bu məsələdə bir nümunə olaraq göstərilə bilərmə?

-Əlbəttə. Əbu Hənifə həzrətləri elmdə olduğu kimi saleh əməllərdə də həqiqətən örnək simalardandır. Onun ticarət həyatındakı əxlaqı və nümunəvi davranışları İslam şəxsiyyətinin qeyri-adi özəllikləri ilə doludur. Deyə bilərik ki, qardaşlıq duyğularının zəiflədiyi, ictimai rifah və sakitliyin qeyb olduğu, kin və düşmənçiliyin çoxaldığı cəmiyyətimizdə Əbu Hənifə həzrətləri kimi ciddi bir ticarət əxlaqı səfərbərliyinə ehtiyac vardır. Bunun saysız-hesabsız örnəklərindən biri budur:

Əbu Hənifə həzrətləri ticarətlə dolanan həyalı sərvət sahibi, varlı bir şəxs idi. Ancaq elmlə məşğul olduğundan ticarət işlərini vəkili vasitəsi ilə gördürür, özü də edilən ticarətin halal aparılıb-aparılmadığına nəzarət edirdi. Bu məsələdə o dərəcə həssasdı ki, bir dəfə ortağı Hafs bin Əbdürrəhmanı qumaş satmağa göndərmiş və ona demişdi:

-Ey Hafs! Satılan malın qüsurları var. Ona görə də bunu müştəriyə söylə və malı ucuz sat.

Hafs da malı İmamın təyin etdiyi qiymətə satmış, ancaq maldan olan qüsuru (defekti) müştəriyə deməyi unutmuşdu. Vəziyyəti öyrənən Əbu Hənifə həzrətləri Hafs bin Əbdürrəhmandan soruşur: "Qumaşı alan müştərini tanıyırsanmı?"

Hafsin müştərini tanımadığını öyrənəndən sonra İmam halal qazancının ləkələnməyə qorxusu ilə satılan maldan əldə edilən qazancın hamısını səqədə olaraq payladı. Məhz onun bu təqvası maddi-mənəvi ticarətinə artıqlaması ilə bərəkət oldu.

Bir kimsənin təmiz qəlbli, iqlas sahibi və əhli-istiqlamət olduğunu bilmək üçün onun etdiyi ibadətlərdən artıq o ibadətləri hansı qəlb səviyyəsi və hal ilə icra etdiyinə baxmaq lazımdır. Xüsusən davranışlarının, İslam əxlaqına uyğun və qazancının halal olub-olmadığına diqqət edilməməlidir. Bununla bağlı Hz. Ömər (r.a) bir nəfəri tərifləyəndə tərifləyən adamdan üçü şeyi soruşmuşdu:

-Sən onunla heç qonşuluq, yolçuluq və ya ticarət etdinmi?

Həmin şəxs, söylənilənlərin heç birinin olmadığını dedikdə Hz. Ömər (r.a) belə buyurmuşdu:

-Elə isə onu tərifləməyin, çünki siz onu lazım olduğu qədər tanıyırsınız?

Süfyani Sevri (r.a) da bu məsələ ilə bağlı belə demişdir:

“İnsanın dindarlığı çörəyinin halallığı nisbətindədir.”

Bir gün bir nəfər ona müraciət edərək soruşur:

- Namazı birinci cərgədə qılmağın fəzilətindən danışdınız-mı?

- Qardaşım, sən çörəyini hardan qazandığına fikir ver. Qazancın halal olandan sonra hansı cərgədə istəsən namazını orda qıl. Bu məsələdə sənə çətinlik yoxdur – deyərək halal tikəyə xüsusi diqqət etməyi önə çəkmişdir.

Ticarətdə halal qazanmağa diqqət edib ona haram qarışdırılmamasının əhəmiyyət və bərəkətini mərhum atam Musa Əfəndi (q.s) bu hadisə ilə anladır:

Qeyri-müsəlman bir qonşum vardı. Sonradan müsəlman olmuşdu. Bir gün ondan müsəlman olmasının səbəbini soruşanda bu hadisəni danışdı:

-Acıbadamda tarla qonşum Rəbi mollaının ticarətdəki gözəl əxlaqı sayəsində müsəlman oldum. Rəbi Molla süd sataraq dolanışığını təmin edən bir insandı. Bir dəfə axşamüstü bizə gəldi və dedi:

-Buyurun, bu süd sizindir!

Özümü itirdim:

-Bu necə olur? Mən ki, sizdən süd istəməmişdim! – dedim.

-Mən heyvanlarımdan birinin, sizin bağçaya girib otladığını gördüm. Onun üçün də bu süd sizindir. İndi həmin heyvanın yediyi otların hamısı tamamilə bədənindən çıxmayınca o inəyin südünü sizə gətirəcəyəm.

-Zarafat edirsənmi, qonşu? Ot yeməyibmi? Halal olsun – desəm də Molla Rəbi:

-Yox, yox elə şey olmaz. Onun südü sizin haqqınızdır, -deyib heyvanın yediyi ot südlə çıxıb qurtarana qədər inəyin südünü bizə gətirdi.

Məhz o mübarək insanın bu davranışı məni həddən artıq təsirləndirdi. Bunun nəticəsi olaraq gözümdəki qəflət pərdəsi qalxdı və qəlbimə hidayət günəşi doğdu. Öz-özümə:

-Belə yüksək əxlaqlı bir insanın dini şübhəsiz ki, ən ali bir dindir. Bu qədər həssas, haqq bilən, mükəmməl və tərtəmiz insanlar yetişdirən dinin doğruluğuna şübhə edilməz, -dedim və kəlmeyi-şəhadət gətirərək müsəlman oldum.

-Bunlar pulun aparıcı bir rol oynadığı dünyada əlçatmaz davranışlar kimi görünə bilər. Amma yaşamış bir çox gözəl örnəklər də var. Yekun olaraq sizdən “nə etməli?”-sualının cavabını alaq.

- Bu hikmətli əhvalatlar halal qazanc və haram məsələsində nə qədər həssas və ehtiyatlı olmağımızın vacibliyini çox bariz bir şəkildə meydana çıxarır. Çünki halal qazanc təqvanın təməlini təşkil edən əsas məsələlərdən biridir. Buna görə də hədisdə:

“Doğru sözlü, düzgün və inanılan tacir peyğəmbərlər, sadıqlar və şəhidlərlə bərabərdir” – buyurmuşdur. (Tirmizi, Büüyü, 4)

Çünki peyğəmbərlər, sadıqlar və şəhidlərlə bərabərlik qazanan qəlbi həssas bir tacir ətrafdakılar üçün rahatlıq, əmin-amanlıq və bərəkətə vəsilə olduğu kimi özü üçün də dünyəvi və uxrəvi iki

xoşbəxtliyə nail olur. Ancaq dünya ehtirasına məğlub olanlar bu aləmdə hakim kimi görünənlər də sonsuz aləmin əbədi bir səfili və yoxsulu olmaqdan özlərini qurtara bilməzlər.

Ticarətdə ehtiras və aldatmağa yönəlmələri Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- özündən saymır, kənarlaşdırır. Hədisdə buyurulur:

Bir gün Hz. Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- bazarda bir satıcı ilə rastlaşır. Satıcının qabağındakı buğda torbasının içinə əlini soxur. Buğdanın nəm olduğunu hiss edincə soruşur:

-Bu nədir?

Həmin adam:

-Yağış isladıb, ya Rəsulallah, -deyir.

Rəsulullah belə buyurur:

-Bu nəm hissəni üstə yığıb camaata göstərməli deyildinmi? Aldadan bizdən deyil. (Müslim, İman, 164)

Yenə Rəsulullah -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurur:

“Hər ümmətin bir fitnəsi var. Mənim ümmətimin fitnəsi də maldır.” (Əhməd bin Hənbəl, IV, 160)

“Elə bir zaman gələcək ki, insan malının halallamı, yoxsa haramlamı qazandığına fikir verməyəcək.” (Buxari, Büüyü, 7, 23)

“Məndən sonra sizə dünyanın çiçəklərinin (nemətlərinin) və zinətlərinin açılmasından və onlara üreyinizi qapdırmanızdan qorxuram.” (Buxari, Cihad, 37; Müslim, Zəkat, 121-123)

Bir dəfə də Allahın Rəsulu -səllallahu əleyhi və səlləm- səhabələrə belə bir müraciət etdi:

“...Sizin yoxsulluğunuzdan qorxmuram. Fəqət mən sizdən əvvəlkilərin qabağına sərilədiyi kimi dünyanın sizin önünüzdə sə-

rilməsindən, onların dünya üçün yarışdıqları kimi sizin də yarışa girməyinizdən, dünyanın onları həlak etdiyi kimi, sizi də həlak etməsindən qorxuram.” (Buxari, Rıqaq, 7, Cizyə, 1; Müslim, Zəhd, 6)

Bu hədis tamamilə günümüzün məsələlərini xülasə edən bir mahiyyətdədir. Qısaı, hədislərdə işarə edilən qəflətlərin çox zühur etdiyi, meydana çıxdığı və könüllər haramları tərk etməyə çalışsa da onların könülləri buraxmadığı bu günümüzdə halala riayət edə bilmək ən mühüm məsələ və ən böyük ibadətlərdən biridir.

Bu gün müsəlman özünü kapitalizmin hər cür şərinə qorumağa çalışmalı, pulu tamah və ehtiras halına gətirməkdən qaçmalı, hansı vəziyyətdə olursa-olsun Allah qorxusu, Allah rizası, xalqa mərhəmət, İslam əxlaqı, qul haqqına riayət, haram-halal hədudlarını mənasız bəhanələrlə tapdamamaq kimi saleh möminlərə xas xüsusiyyətlərə sahib olmalıdır...

Gündəlik həyatımızın şərtlərində bunu xatırlatmaq lazım gəlir ki, zəifə, yoxsula, sahibsizə, qəm-qüssə içində yaşayanlara acımaq hər insaf və mərhəmət sahibi qəlbin duyumu olmalıdır.

Lakin əsl acınacaqlı olan; məzlumdan çox zalımın vicdanı, var-dövlət içində yaşayıb nəfslərinə əsir olanların ruhu, istismar rejimi olan kapitalizm sistemindəki möhtaclardan əvvəl qəsbkar zənginlərin kirli qəlbləridir. Bu həqiqi bədbəxtlərin mərhəmətə daha çox ehtiyacı var. Bu acımaq və mərhəmət isə onları içində düşdükləri pis hallardan xilas etməyin və hidayətlərinə vəsilə olmağın adıdır.

Peyğəmbər -səllallahu əleyhi və səlləm- buyurmuşdur ki:

“Allahım, fayda verməyən elmdən, ürpərməyən qəlbədən, doymayan nəfisdən və qəbul olmayan duadan Sənə sığınırım.”
(Müslim, Zəkat, 73)

“Unutduran kasıblıq, azdıran var-dövlət... gəlmədən əvvəl saleh əməllər işləməyə tələsin...” (Bax. Tirmizi, Zəhd, 3/2306)

Son hədisdə də buyurulduğu kimi Allahı unutduran yoxsulluq və azdıran var-dövlət bir-birinə bərabər tutulmuşdur.

Allah təala hamımızı ilahi gözəlliklər içində yaşatsın! Hər cür haramdan və şübhəliyərdən çəkinməyi bizə nəsib etsin!

Amin...

MÜNDƏRİCAT

TƏQDİMAT.....	5
ÖN SÖZ.....	11
ELƏBİRRƏHMƏTKİ.....	17
Ümmətinə düşkünlükdə Allah Rəsulu (s.ə.s).....	19
Təvazökarlıqda Allah Rəsulu (s.ə.s).....	22
Comərdlikdə Allah Rəsulu (s.ə.s).....	23
YÜKSƏKƏXLAQİKEYFİYYƏTLƏRİ-1.....	31
YÜKSƏKƏXLAQİKEYFİYYƏTLƏRİ-2.....	45
YÜKSƏKƏXLAQİKEYFİYYƏTLƏRİ-3.....	57
ƏHLİ-BEYTMƏHƏBBƏTİ.....	73
Məhəbbət və dostluq.....	73
Əhli-Beyt.....	74
Salman bizdəndir.....	76
Əhli-Beyt tərbiyəsi.....	78
Əhli-Beytə məhəbbət.....	83
Göyləri lərzəyə gətirən cinayət.....	84
HƏZRƏT ƏBU BƏKR.....	89
Xüləfayi-Rəşidin.....	89
Həzrət Əbu Bəkr (r.a).....	90
Əbu Bəkr məndəndir, mən də ondanam.....	91
Nəbəvi sirlərin ən yaxın məhrəmi.....	92
Sarsılmaz bir iman qalası.....	95
Təvazö və “heçlik” iqlimi.....	96
Müvazinət və mötədillik nümunəsi.....	98
Həzrət Əbu Bəkrdən hikmətli sözlər.....	99

HƏZRƏT ÖMƏR.....	105
Zöhd və istiğna.....	106
Allah Rəsuluna məhəbbəti.....	108
Ömərul-Faruq -radiyallahu anh-.....	109
Ayinəsi işdir kişinin.....	110
Quran ilə yüksələn ömür.....	112
Həzrət Ömərdən hikmətli sözlər.....	113
HƏZRƏT OSMAN.....	121
Zin-Nureyn.....	121
Həyaabidəsi.....	122
Allah Rəsulunun qəbul edilmədiyi yerdə mən də yoxam!.....	125
Səxavət günəşi.....	125
Quran aşiqi.....	129
Zöhd və təvazökarlıq.....	130
Məzlum şəhid.....	131
Həz. Osmandan hikmətli sözlər.....	132
HƏZRƏT ƏLİ.....	139
Comərdlik sultanı.....	140
Allahın Qalib Aslanı.....	143
Kəbədən Kufə məscidinə.....	146
Həz. Əlidən hikmətli sözlər.....	148
CƏMİYYƏT VƏ MƏMURLAR.....	155
HAQQ VƏ ƏDALƏT-1.....	171
Ədalətdə əfv fəziləti.....	173
Ədalət layiqliklə mövcuddur!.....	177

HAQQ və ƏDALƏT-2.....	185
Ədalətin ziddi zülmüdür.....	186
Ədalətdə ən gözəl örnək.....	188
Qızım Fatimə də olsa.....	189
Haqqı qaldırmaq.....	190
Ədaləti dəyişmək cəhənnəmdən bir paydır.....	191
Övladlar arasında ədalət.....	192
Haqqı həssaslıqla bərqərar etmək.....	193
Zülm və haqsızlığa qarşı dirənmək.....	197
MƏSULİYYƏT.....	201
Özünü təhlükəyə atmayın!.....	208
Əməlinə arxayın olub güvənmə!.....	211
ƏMANƏT ŞÜURU.....	215
TƏFƏKKÜR.....	231
Nəfsani və ruhani təfəkkür.....	231
Ruh inkişafı.....	232
Allah Rəsulunun təfəkkür həyatı.....	234
Kor bir səhabənin həssas təfəkkürü.....	237
Həyat və kainatı təfəkkür ilə oxumaq.....	237
Hikmətlə dərinləşmək yolu: Təsəvvüf.....	239
Təfəkkür-i-Mövt.....	239
HZ. MÖVLANANIN KÖNÜL DÜNYASINDAN	
HİKMƏT PARILTILARI.....	245
Səbir və dözümdə ədəb.....	248
Allaha yaxınlaşmağa vəsilə axtarın.....	250
Nəfs təzkiyəsi.....	252
Qəlbin Xərçəngi: Ehtiras.....	254
Qəlbin şəfası iki dünya səadəti: İnfaq.....	256

RAMAZANİ-ŞƏRİF.....	261
Quran və Ramazan.....	262
Həyat nemətində ramazan fürsəti.....	263
Oruca sarıl.....	265
İxlas ilə qulluq.....	268
Qədr Gecəsi.....	271
Bayram.....	273
İman Etiqad və İbadətdə İSRAF-1.....	277
a. İman və Etiqadda İsraf:.....	279
b. İbadətdə İsraf:.....	283
Zamanda İSRAF-2.....	291
Zamanda İsraf:.....	292
Elmdə İSRAF-3.....	305
Elmdə İsraf.....	305
Əxlaqi Dəyərlərdə İSRAF-4.....	321
Təfəkkürdə İSRAF-5.....	337
Məişət Təmini və İnfaqda İSRAF-6.....	353
Sağlamlıq və Yemək-İçməkdə İSRAF-7.....	365
“İÇİ BOŞ BƏHANƏLƏRLƏ HALAL-HARAM HÜDUDLARI TAPDANMAMALIDIR.”.....	381